CURSURILE DE VARĂ ALE UNIVERSITĂȚII POPULARE NICOLAE IORGA

VĂLENII DE MUNTE EDIȚIILE 2019-2020

CURSURILE DE VARĂ ALE UNIVERSITĂȚII POPULARE

NICOLAE IORGA

VĂLENII DE MUNTE, EDIȚIILE 2019-2020

CURSURILE DE VARĂ ALE UNIVERSITĂȚII POPULARE

NICOLAE IORGA

VĂLENII DE MUNTE
EDIȚIILE 2019-2020

Coordonator
ANIȘOARA ȘTEFĂNUCĂ

Ploiești, Editura MYTHOS, 2021

Editată de
Centrul Judeţean de Cultură Prahova,
cu sprijinul
Consiliului Judeţean Prahova

©EDITURA CENTRUL JUDEȚEAN DE CULTURĂ PRAHOVA MYTHOS

Ploieşti, Str. Erou Călin Cătălin nr.1, cod poştal 100066
Tel., fax: 0244 545041
E-mail: centrulculturiiprahova@yahoo.com
Site: www.cjcph.ro
www.facebook.com/centruljudeteandeculturaprahova/

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Cursurile de Vară ale Universităţii Populare "Nicolae Iorga" - Vălenii de Munte, ediţiile 2019-2020 / coord.: Anişoara Ştefănucă. - Ploieşti :
Mythos, 2021
ISBN 978-606-8467-46-7

I. Ştefănucă, Anişoara (coord.)

37

Redactor: Emilia Vasile
Copertă și prelucrare ilustrații: Mihaela Gaftoi

Transcriere texte:
Elena Dumitru
Mihaela Gaftoi
Gabriela Dobrescu
Anca Stanca
Emilia Vasile

Prelucrare audio:
Teodor Constantinescu

august 2021, 300 exemplare

Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine autorilor acestora.

CUPRINS:

Cuvânt înainte
Anișoara Ștefănucă / pag. 9

Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”
11-16 august 2019, Vălenii de Munte

Premise ale unirii politice românești
Ioan Aurel Pop / pag. 19

Limba română ca element esenţial al identităţii naţionale
Eugen Simion / pag. 29

Republica Moldova: Amenințări, riscuri și vulnerabilități
Mihai Gribincea / pag. 47

În apărarea Marii Uniri, 1918-1919
Ioan Scurtu / pag. 55

Aspecte privind acțiunile unor structuri militare românești în Transilvania și Ungaria în anul 1919
Ion Giurcă / pag. 65

O carte din vremea campaniei armatei române în Ungaria (1919)
Sergiu Iosipescu, Raluca Iosipescu / pag. 85

Prelegere: Ioan Pelivan
Gheorghe Negru / pag. 135

Mari personalități românești prezente la Conferința Păcii
Răzvan Theodorescu / pag. 145

Mari personalităţi româneşti prezente la Conferinţa Păcii
Georgeta Filitti / pag. 149

Un eveniment istoric – recunoașterea internațională a Marii Uniri
Gheorghe Negru / pag. 159

Un eveniment istoric – recunoașterea internațională a Marii Uniri
Elena Negru / pag. 167

Regina Maria la Paris
Georgeta Filitti / pag. 177

Scoarțele românești din Basarabia
Varvara Buzilă / pag. 185

Nicolae Iorga, ctitor al Școlii de Muzică Psaltică din Vălenii de Munte.
90 de ani de la inaugurare (14 noiembrie 1929)
Alexandru Bădulescu / pag. 207

Sechelele războiului
Georgeta Filitti / pag. 223

Rolul armatei române ca factor stabilizator în sud-estul Europei, în anul 1919
Mircea Chelaru / pag. / 231

Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”
6-9 septembrie 2020, Vălenii de Munte

Alocuțiune – Festivitatea de deschidere
Ioan Vulpescu / pag. 245

Tratatul de la Trianon în istoria și destinul României
Ioan Aurel Pop / pag. 251

Percepția contemporană în lumea maghiară a lui Horthy
Georgeta Filitti / pag. 259

Învățământul în condițiile existenței epidemiei de COVID-19
Ecaterina Andronescu / pag. 265

Prezentarea cărţii „Omagiu eroilor şi veteranilor de război prahoveni”
Constantin Chiper / pag. 271

Lansarea lucrării: „Eroi și veterani de război prahoveni”
Dumitru Codiță / pag. 275

Veronica Micle la 170 de ani de la naștere
Nicolae Băciuț / pag. 281

Cum a fost posibilă tragedia anului 1940?
Ion Constantin / pag. 297

Prelegere: Trianon – un secol de dispute româno-maghiare
Prezentarea cărților:
„Al doilea Trianon”; „Români și unguri 1918-2018”
Petre Țurlea / pag. 311

Cultura în spiritualitatea românească.
Lansarea romanului „Despovărarea”
Radu Boroianu / pag. 327

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești
Georgeta Filitti / pag. 337

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești
Ruxandra Nemțeanu / pag. 341

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești
Carol König / pag. 345

Nicolae Iorga și Vălenii de Munte
Petre Țurlea / pag. 349

Despre premodernitatea românească
Răzvan Theodorescu / pag. 361

Închiderea festivă a cursurilor / pag. 369

Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”, 11-16 august 2019, programul / pag. 377

Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”, 6 - 9 septembrie 2020, programul / pag. 383

Ilustrații

Cuvânt înainte

În spiritul unei bune tradiții, și cea de-a LXVI-a ediție a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte a fost onorată de participarea unor personalități marcante ale vieții academice, științifice, culturale românești și nu numai. Ținuta științifică înaltă a prelegerilor, conferințelor și prezentărilor susținute, ne-au motivat și obligat totodată în sensul asumării demersului de publicare într-un volum a acestora. Îndeplinirea acestui obiectiv a fost posibilă cu sprijinul colegilor din cadrul Serviciului Cercetare, Îndrumare și Valorificare a Patrimoniului Cultural al instituției noastre, care, într-un an dominat de starea impusă de pandemie, au asigurat transcrierea materialelor înregistrate pe parcursul desfășurării cursurilor la Vălenii de Munte.

Conștienți fiind de faptul că Universitatea Populară „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte a devenit o instituție în sine, grație eforturilor depuse de însuși Nicolae Iorga, continuate de-a lungul anilor de generațiile care au urmat, desfășurarea cursurilor de vară, în anul 2020 – un an bulversat de pandemie, nu putea fi pusă sub semul întrebării, așa încât coordonatorii acestui proiect: domnul Constantin Stere, director al Direcției Județene pentru Cultură Prahova, doamna Ludmila Sfîrloagă, vicepreședinte al Consiliului Județean Prahova, domnul Florin Sicoie, director al Muzeului Județean de Artă Prahova „Ion

Ionescu-Quintus”, domnul Florin Constantin, primar al Orașului Vălenii de Munte, doamna Florina Ene, manager al Centrului Cultural „Nicolae Iorga” Vălenii de Munte, împreună cu subsemnata, și-au asumat organizarea celei de-a LXVII-a ediții. O ediție de succes putem aprecia (în ciuda participării fizice restrânse), dacă avem în vedere anvergura personalităților invitate, valoarea prelegerilor și conferințelor susținute, precum și facilitarea accesului publicului larg la programul cursurilor, prin intermediul transmisiunilor în timp real asigurate de noile tehnologii media.

Volumul de față reunește cea mai mare parte a textelor rezultate în urma transcrierilor înregistrărilor din timpul desfășurării Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte din anii 2019 și 2020, în forma agreată de autori, la care se adaugă programele celor două ediții, precum și imagini ilustrative.

Întrucât nu au fost cuprinse integral în corpul propriu-zis al volumului, redăm în continuare câteva fragmente din alocuținile susținute de reprezentanți ai instituțiilor organizatoare, reprezentanți ai autorităților și invitați, cu prilejul festivității oficiale de deschidere a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte:

Ediția a LXVI-a, 11 august 2019

Constantin Stere, director al Direcției Județene pentru Cultură Prahova:

„Doamnelor și domnilor, în urmă cu 111 ani, Nicolae Iorga a inițiat un fenomen cultural care, iată, astăzi, după mai mult de un secol, ființează, fiind cea mai longevivă instituție, după Academia Română, din țara noastră. Nicolae Iorga a susținut că înființează aceste cursuri pentru propășirea morală, spirituală și materială a poporului român. Multe dintre țelurile sale nu au fost încă atinse. De aceea, în fiecare vară venim la Vălenii de Munte

cu toții, să aducem un omagiu lui Iorga și, în același timp, să îi spunem și să ne spunem că mai avem de lucrat, așa cum spune el: «că istoria acestui popor este istoria acțiunii lui asupra lui însuși, timp de milenii»".

Florin Constantin, primar al orașului Vălenii de Munte: „Cursurile de vară de la Vălenii de Munte fac parte din bogata moștenire pe care ne-a transmis-o profesorul Nicolae Iorga. E de datoria noastră să o ducem mai departe și să împlinim obiectivele stabilite de savant, care nu sunt altele decât cele legate de interesul național. În cadrul evenimentului care a pus orașul Vălenii de Munte pe harta celor mai importante evenimente culturale din țară vor fi dezbătute teme majore de larg interes prin a căror cunoaștere aprofundată vom putea deprinde noi învățăminte pentru pașii ce îi vom face de acum înainte. Trecutul ne onorează și în același timp ne obligă să purtăm respectul înaintașilor noștri și să veghem la buna creștere a celor ce ne vor urma."

Ludmila Sfîrloagă, vicepreședinte al Consiliului Județean Prahova:

„Fără o educație solidă, un popor nu se poate dezvolta și nu își poate crea o identitate culturală. De aceea cred că împreună, prin asemenea manifestări, putem contribui la promovarea României, definindu-ne clar valorile naționale lăsate moștenire de înaintașii noștri: limba, cultura, credința. Universitatea înființată de Nicolae Iorga la Vălenii de Munte, a avut și are un dublu caracter – național și cultural. Marele istoric a avut un rol important în conturarea identității naționale, visul acestui apostol al neamului a fost: un singur popor, o singură țară – România. Îmi doresc să ducem mai departe acest vis, cinstindu-ne înaintașii, respectându-ne valorile, dând dovadă de solidaritate și unitate, trăind cu demnitate în țara noastră, pentru că eroii nu mor niciodată, ci ei trăiesc prin noi. Universitatea

«Nicolae Iorga» a fost o instituție necesară lumii românești de la începutul secolului XX, care a contribuit la crearea spiritului de jertfă indispensabil înfăptuirii României Mari. O instituție, care tocmai datorită țelurilor sale național-politice, dăinuiește în timp. Și astăzi, la mai bine de la un secol de la înființare, ea este la fel de necesară, iar cursurile sale au un rol important în păstrarea identității noastre.”

Ioan Aurel Pop, președinte al Academiei Române:

„Academia Română a sărbătorit în 2016, 150 de ani de la înființare. În acest an, sărbătorește 150 de ani de la înființare Academia Bulgară de Știință. De ce vă spun acest lucru... pentru că Academia Bulgară s-a creat la Brăila, în 1869, când încă Bulgaria nu era țară. Era în acei ani, un spirit sau un duh național și la români și la popoarele vecine. Naționalismul românesc, și folosesc cuvântul de naționalism în înțelesul său primar de mișcare generată de sentimentul național curat, a fost unul popular și intelectual, ba unii specialiști l-au numit chiar țărănesc pentru că România era o țară de țărani. Nu a fost unul elitar și nobiliar cum s-a întâmplat la popoarele din jur. Polonia și Ungaria, de pildă, erau numite țările nobilimii numeroase și duhul național s-a coagulat acolo în jurul elitei nobiliare. La noi, duhul național s-a coagulat în jurul intelectualilor iviți din popor sau dintre boieri, care au înțeles că fără carte multă nu putem înainta ca națiune. În prima ședință a Academiei Române, din 1867, s-au întrunit cei dintâi membri (...). În această academie (...) și-a găsit un loc un pic mai târziu marele savant Nicolae Iorga. Academia Română s-a creat într-un moment de maturitate a națiunii române moderne după ce nucleul statului unitar era creat. La crearea ei a vegheat domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, care a pregătit prin consilierii săi instituția în cele mai mici detalii. Ea a fost aprobată printr-un decret al locotenenței domnești, după abdicarea lui Cuza, dar academia era gata făcută de marele domn al Unirii. De atunci, Academia Română, de 154

de ani, se află în serviciul națiunii române, apărându-i și normându-i limba, făcându-i cunoscută istoria, etnografia și tradițiile. Iorga a fost exponentul fundamental al acestor scopuri ale Academiei Române. De aceea ne înclinăm în fața memoriei lui, mulțumim autorităților locale pentru continuarea frumoasei tradiții și îi dorim Universității Populare de la Vălenii de Munte *vivat, crescat, floreat*!”

Eugen Simion, academician:
„În legătură cu Nicolae Iorga (...) am reușit să publicăm la Academia Română, prin Fundația Națională pentru Știință și Artă, în colecția *Opere Fundamentale*, o colecție (...) care însemnează ediții integrale din clasicii noștri, am reușit să publicăm prima dată primele trei volume masive din *Istoria literaturii române vechi*. Vor urma și alte volume și avem un proiect în acest sens. E un lucru cred că foarte important. Și într-un fel prefațez ceea ce vreau să spun în continuare în intervenția mea, pentru că e foarte bine că vorbim despre Iorga, e foarte bine că ne amintim de uriașa lui personalitate, dar pentru generațiile ce sunt tinere și pentru cele ce vor veni trebuie să lăsăm ceva... să lăsăm opera lui (...) publicarea operei integrale a lui Iorga.”

Mădălina Lupea, prefect al județului Prahova:
„Ne-am adunat, din nou, pentru a susține ideea strălucită a acestui mare român, aceea de a educa generațiile tinere în spirit naționalist și mai ales al dragostei de țară. Din 1908 și până la asasinarea din 1940, Cursurile de vară ale Universității Populare au propovăduit ideea unității culturale a tuturor românilor ce a stat ulterior la baza unității politice, ce a condus mai târziu la dezideratul tuturor românilor și anume Marea Unire. De aceea putem considera pe bună dreptate că Universitatea pe care o aniversăm încă o dată în aceste zile este o vatră a culturii și conștiinței naționale a poporului român.”

Ediția a LXVII-a, 6 septembrie 2020

Constantin Stere, director al Direcției Județene pentru Cultură Prahova:

„Înființate în 1908, cursurile de vară au fost ținute cu anumite intermitențe până în anul în care savantul a murit. Intermitențe determinate în anul 1913 de războiul balcanic, după aceea de Primul Război Mondial. În anii '70, pe fondul unei deschideri a sistemului, s-a încercat reluarea acestor cursuri, însă în al treilea an au fost interzise. Începând cu anul 1990, aceste cursuri au fost reluate și astăzi suntem la a XXXI-a ediție de după 1990. Acesta este motivul pentru care noi ploieștenii, prahovenii, vălenarii am ținut neapărat ca aceste cursuri să se desfășoare oricum și în orice condiții (...). Dacă ne lăsăm copleșiți de o simplă epidemie, pandemie – cum vreți să îi spuneți – înseamnă că nu îi facem cinste celui care a fost Nicolae Iorga".

Liliana Mareș, viceprimar al orașului Vălenii de Munte:

„În anul 1908, în prezența a 50 de cursanți, a avut loc prima ediție a Cursurilor de vară ale Universității Populare «Nicolae Iorga». A fost începutul unui drum care avea să îi aducă Văleniului statutul de centru al spiritualității românești, de unde Nicolae Iorga avea să răspândească ideea formării unui singur stat național românesc. 112 ani mai târziu, astăzi, în 2020, în prezența a aproximativ 50 de participanți, prin eforturile coroborate ale Consiliului Județean Prahova, Direcției Județene pentru Cultură Prahova și ale Primăriei și Consiliului Local Vălenii de Munte, tradiția își urmează cursul firesc, iar inima românilor de aici și de pretutindeni bate la unison, transformând orașul nostru într-o adevărată capitală a culturii".

Ioan Aurel Pop, președinte al Academiei Române:

„Școala de vară a Universității Populare «Nicolae Iorga» a

intrat în tradiție, după cum ați auzit, și eu mă bucur foarte mult de asigurarea acestei continuități, în ciuda unor întreruperi și în ciuda situației limită în care ne aflăm acum. Îi felicit pe organizatori că au găsit cu cale să nu întrerupă șirul acestor întâlniri fiindcă altminteri vom fi în primejdie de hainire, ne vom haini cu toții în izolare și vom uita de colectivitate, de solidaritate, de nevoia oamenilor și mai ales a intelectualilor de a fi împreună. Întotdeauna aceste cursuri au avut o ținută specială. Invitații au fost profesori de prestigiu, unii dintre ei membri și cercetători ai Academiei Române. Din acest punct de vedere, Academia a avut un rol încă de la început, fiindcă Nicolae Iorga printre multe alte onoruri pe care le-a avut a fost și membru, după cum știți, al Academiei Române. Trebuie să ne gândim în acest an la Iorga însă mai mult decât altădată pentru că în toamna aceasta se vor împlini 80 de ani de la năpraznica lui moarte datorată nouă românilor, moarte care a tulburat ordinea intelectuală în întreaga lume. El, *doctor honoris causa* al zeci de universități, vorbitor al atâtor limbi străine, încât îi surprindea pe toți, acest titan a ajuns să moară de mână românească. Prin urmare trebuie să ne gândim cu pioșenie la acest lucru, la vina acestui neam care n-a știut să-și prețuiască până la capăt o asemenea valoare. (...) Închei, amintindu-vă câteva vorbe ale lui: «Numele de țară românească a avut un sens pe care foarte mulți l-au uitat și unii nu l-au înțeles niciodată. Ea a însemnat tot pământul locuit etnograficește de români. Țara românească erau și Ardealul, și Muntenia, și Moldova și toate se pierdeau pentru poporul român în acest nume mare și copleșitor de frumos de țară românească». Firește că sunt cârcotași, din punct de vedere politic, care ocolesc aceste vorbe și îl consideră pe Iorga depășit de istorie, dar vreau să vă spun că această cugetare romantică și ușor sentimentală a lui Iorga, în legătură cu numele de «țară românească», vine din tradiție, de la cronicari, trece prin Cantemir și ajunge până la Nichita Stănescu. Prin urmare, Iorga a știut ce spune, ne-a lăsat un testament și mă

bucur că autoritățile locale din Prahova și de la Vălenii de Munte știu să pună în practică acest testament.”

Mirel Taloș, președinte interimar al Institutului Cultural Român:

„Este admirabil efortul făcut pentru continuarea acestui proiect remarcabil inițiat de poate cel mai mare savant român în domeniul umanist și cred că este de fapt unul dintre marile proiecte pe termen lung ale României. (...) Suntem în situația să ne aducem aminte de vechea sintagmă consacrată în perioada comunistă «rezistența prin cultură», care pare că acum este din nou de actualitate. Cred că rezistența noastră, hotărârea noastră, determinarea noastră va face să trecem bine peste această perioadă și să revenim la normalitatea culturală.”

În încheiere, se cuvine să aducem un gând de mulțumire tuturor celor care au onorat prin participarea dumnealor cele două ediții amintite ale Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” și, totodată, tuturor celor care au făcut posibilă apariția acestui volum.

Anișoara Ștefănucă
Manager
Centrul Județean de Cultură Prahova

CURSURILE DE VARĂ ALE
UNIVERSITĂȚII POPULARE
NICOLAE IORGA
11-16 AUGUST 2019
VĂLENII DE MUNTE

Premise ale unirii politice româneşti

Academician Ioan Aurel Pop, Preşedintele Academiei Române

Nicolae Iorga, moldoveanul, este unul dintre marii artizani ai unirii noastre politice și un teoretician al ideii de a fi român, al românismului. De aceea, de câte ori voi avea ocazia, la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, voi vorbi despre unitatea românească, despre coagularea românității, așa cum, odinioară, Cato cel Bătrân vorbea mereu despre Cartagina. Dar, înainte de aceasta, vreau să vă reamintesc despre un alt episod.

În 8 august 1870, s-a consumat ca o lumânare subțire „Republica de la Ploieşti" și unii și-au amintit acum despre aceasta și chiar au comentat evenimentul. Un „analist" a găsit și cauza declanșării efemerei mișcări, anume lipsa de tradiție monarhică la români. Cu alte cuvinte, Candiano Popescu și acoliții săi ar fi declanșat acțiunea pentru că românii nu erau obișnuiți cu monarhia! Explicație mai absurdă este greu de imaginat, în condițiile în care Țările Române erau monarhii cel puțin din secolul al XIV-lea încoace.

Nici unirea politică a românilor nu a fost scutită de motivații fanteziste și chiar iraționale. Mai nou, ne dăm toți cu părerea, fie că ne pricepem fie că nu ne pricepem. Despre unirea noastră de la 1918 s-a spus și s-a scris că ne-au făcut-o străinii, că ea s-a datorat Primului Război Mondial, ori alierii noastre cu țările Antantei, ori victoriei în război a Antantei, sau căderii imperiilor din regiune, ori lui Lenin care ne-ar fi aruncat în brațe Basarabia, sau președintelui american Woodrow Wilson (fiindcă a recunoscut principiul autodeterminării) etc. Toate acestea vor fi avut cu siguranță un rol în Marea Unire, dar lipsește din această ecuație elementul esențial, anume poporul român sau națiunea română. Despre rolul românilor în Unirea de la 1918 se vorbește mai puțin, fiindcă nu dă bine.

S-a vorbit mult despre această unire în anii din urmă, încât unii, tot auzind astfel de vorbe și frânturi de asemenea vorbe,

s-au săturat de ideea unirii. Unora li s-a făcut lehamite pur și simplu, altora li s-a sfârșit răbdarea din interes. Cele mai mari erori în domeniul istoriei se fac din ignoranță, dar se perpetuează, cel mai adesea, din interes. Nu demult, apărea într-un ziar de mare tiraj și cu îndelungată tradiție, un articol care începea cu formula „Mitul conștiinței naționale la români" și care avea un paragraf cu titlul „Românii au fost români de acum 150 de ani". Altfel spus, locuitorii acestor spații de la Dunăre și de la Carpați ar fi devenit români pe la 1850-1860. Dar oare ce erau românii înainte de a fi fost români? Sau erau români și nu știau asta? Dar atunci francezii cum de erau francezi pe la 1300, sub Filip al IV-lea cel Frumos? Dar grecii cum puteau să fie greci deopotrivă pe vremea lui Pericle (secolul al V-lea î. Hr.) și la căderea Constantinopolului în 1453? Sau ungurii cum puteau să fie unguri la anul 1 000, sub primul lor rege, Ștefan I? Întrebările acestea nu sunt fără sens, pentru că se poate să existe comunități de oameni pe lumea asta fără ca acestea să aibă conștiință de sine, adică fără ca acei oameni să fie convinși că formează respectiva comunitate. Nu este acesta cazul etnicității decât în mică măsură, fiindcă popoarele, atunci când sunt deplin formate ca realități, dobândesc, prin elitele lor, și conștiința acestei existențe.

La fel, tot repetând la infinit, în anul 2018, „România 100", unii au ajuns să creadă că țara există de numai un secol. Recent, un lider maghiar de prim rang din România, agasat de Ziua Națională, dar și de manifestările (unele repetitive și gălăgioase) legate de centenarul Marii Uniri, a spus nu numai că maghiarii nu au ce să sărbătorească și că, dimpotrivă, trebuie să se afle de sărbătoarea românilor în doliu, dar și că ungurii ar fi de o mie de ani în Transilvania (ca stăpâni, probabil), pe când românii doar de o sută de ani. Sigur, afirmațiile exprimă multă durere, frustrare, regret după epoca de glorie ungară, după Regatul Sf. Ștefan, ceea ce ar fi cumva firesc, dar exprimă și nemăsurat orgoliu, dispreț față de românii care ar beneficia de Transilvania

pe nedrept și care ar fi necivilizați și incapabili. Faptul că maghiarii nu au ce să sărbătorească la 1 Decembrie este de înțeles și ar trebui să fie de acceptat pentru oricine – tocmai prin prisma educației primite de maghiari –, dar de aici până la sfidare este cale lungă. Lipsa motivelor de sărbătoare este perfect compatibilă cu acceptarea valorilor celuilalt, însă respectarea zilei naționale este, conform principiilor de drept, o obligație a oricărui cetățean din oricare stat.

Titlurile și afirmațiile șocante de mai sus au, însă, alt rost decât acela de lămurire a unor adevăruri din trecut. Prin formularea și poziționarea lor în pagină, ele asigură succesul de receptare. Se întâmplă aceasta fiindcă mulți sunt curioși – din varii motive – să vadă ce se ascunde sub astfel de vorbe. Aparent, România este o țară tânără, nucleul său fiind format abia la 1859. Evident că, la cei 160 de ani trecuți de la unirea celor două principate românești, ne întrebăm mulți dintre noi cum s-au petrecut lucrurile, ce sentimente aveau atunci românii, dacă ei formau sau nu o națiune, dacă țara unită s-a făcut pentru ei sau pentru alții, dacă actul l-au înfăptuit românii ori le-a fost făcut cadou de către marile puteri etc. În chestiunea națiunii române și a conștiinței apartenenței românilor la poporul lor, lucrurile par lămurite demult, dar – după cum se vede – nu sunt. Totuși, nu este nevoie să fii istoric de meserie ca să poți ajunge la câteva concluzii simple, fără să te lași amăgit.

Grupurile de oameni sunt deosebite unele de altele de când este lumea, iar un motiv al acestor diferențe a fost – tot din vremuri imemoriale – limba. Din clipa în care anumiți oameni și-au dat seama că vorbesc altă limbă în raport cu alți oameni și au conștientizat acest lucru și la nivelul grupului, s-au pus bazele etniilor, ginților sau neamurilor, așa cum sunt ele numite și în Biblie („limbile cele păgâne”). Românii știau că sunt români încă de la finalul etnogenezei, așa cum francezii știau că erau francezi, ungurii că erau unguri sau rușii că erau ruși. Evident, nu toți se gândeau la acest lucru și nu toți conștientizau mărimea

comunității etnice în care trăiau, nici forța sa și nici problemele sale. Dar au existat de timpuriu – adică de la începutul mileniului al II-lea al erei creștine – membri ai elitei, români și străini deopotrivă – care știau ce înseamnă să fii român, care știau că românii sunt de obârșie de la Roma, că vorbesc o limbă asemănătoare latinei și altor limbi romanice, că sunt de credință creștină răsăriteană etc. Știința singură nu este însă suficientă pentru acțiunea desfășurată în numele unității. Secole la rând, unitatea românilor de care erau conștienți anumiți intelectuali și oameni politici, s-a menținut la nivel pasiv și constatativ, fără să nască atitudini practice. Românii, ca și restul omenirii, aveau atunci alte probleme și alte priorități. Totuși, la 1234, de exemplu, în Episcopatul Cumanilor, creat de papalitate în regiunile extracarpatice, întins cam din regiunea Bacăului și din Vrancea până prin Prahova, Dâmbovița și Argeș, existau mai multe „popoare" numite români, care aveau din sânul lor mai mulți episcopi „falși" sau „schismatici" (deoarece țineau de „ritul grecilor") și cărora li se închinau românii. Mai mult, nu doar românii îl ocoleau pe episcopul și pe preoții catolici, dar și alții, veniți din Transilvania și Ungaria care se alăturau românilor și care, formând „un singur popor" cu pomeniții români, primeau sfintele taine tot de la episcopii bizantini menționați. Cu alte cuvinte, o acțiune prozelită îndreptată contra românilor se întorcea contra inițiatorilor. La fel, prin anul 1370, românii de la hotarele Regatului Ungariei, „dinspre tătari" (adică din Moldova de mai târziu), nu erau mulțumiți cu predicile preoților unguri și cereau slujitori ai Domnului „cunoscători ai limbii națiunii lor", adică ai limbii române. Limba apare pentru prima oară ca argument al unității românești.

În secolul al XVI-lea, sunt consemnate primele acțiuni sau posibile acțiuni politice în numele unității românești. Astfel, la finele domniei lui Petru Rareș, o comisie austriacă de investigație consemnează posibilitatea unirii Maramureșului cu Moldova, dintr-un motiv foarte simplu: „fiindcă cea mai mare

parte dintre locuitorii comitatului Maramureș sunt români, și deoarece se potrivesc cu moldovenii la limbă, la religie și la obiceiuri”. Or, toate aceste argumente fac parte din etnicitate și arată o anumită conștiință de grup, bine sedimentată în jurul anilor 1550. Nicolaus Olahus (adică Nicolae Românul) murea la 1568, în calitatea lui de arhiepiscop primat și de regent al Ungariei habsburgice, iar episcopul de Oradea, Francisc Forgach, răsufla ușurat și devenea cinic: „Arhiepiscopul de cea mai joasă speță, născut din tată român și înălțat, din ură împotriva celorlalți, la cel mai înalt rang, s-a zbătut să păstreze regența și sigiliul regesc. Căci el deținea toate aceste demnități foarte înalte, spre grava ofensă a tuturor, deoarece ocupa în mod rușinos, dregătoriile și rangurile multora”. Pentru Forgach nu mai contau nici solidaritatea confesională, nici ierarhia, nici erudiția de amploare europeană, nici calitatea de catolic și de umanist, nici slujirea cu devotament a Ungariei de către Olahus, ci doar originile sale românești. Cu alte cuvinte, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, este conștientizată etnicitatea românească de neromâni.

La fel, la intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, în toamna anului 1599, cronicarul umanist Szamosközi István (Zamosius) pune ridicarea la luptă a românilor pe seama solidarității de tip etnic: „Într-adevăr, la vestea luptei nefericite «de la Șelimbăr, din 28 octombrie 1599», care s-a răspândit foarte rapid în întreaga țară, națiunea românilor, care locuiește în fiecare din satele și cătunele Transilvaniei, complotând peste tot, s-a unit cu poporul venit «din Țara Românească» și, atât împreună cât și separat, au prădat în lungul și în latul țării. Căci încurajați de încrederea că aveau un domn din neamul lor [...], au ocupat drumurile și au ucis pretutindeni [...]. Acum, fiind încurajată nebunia lor de principele român și sporindu-le îndrăzneala din pricina războiului [...], cu atât mai multă cruzime au atacat cu acest prilej, cu cât anterior, când țara era liniștită, dovediți prin decizii judecătorești cu vreo faptă rea, erau

pedepsiți cu cele mai grele pedepse. Peste tot, spânzurătoarele, butucii, securile, cârligele, funiile și toate locurile de osândă erau pline mai mult de români”. Ce reiese din textul de mai sus? Că românii ardeleni – cei mai mulți țărani – erau nu numai convinși că sunt români, diferiți de etnia liderilor politici ai Transilvaniei, ci și că principele român era unul de-al lor, că i-ar putea înțelege și sprijini tocmai în temeiul apartenenței comune la același popor.

Opinii asemănătoare au exprimat și cronicarii Somogyi Ambrus (Ambrosius Simigianus) și Georg Krauss, cronicarul anonim de la Prejmer și alții. Somogyi subliniază că s-au răsculat românii, care-i prindeau și-i jefuiau pe unguri, iar Krauss vorbește despre „românii murdari, hoți, ucigași, răsculați în acel timp, deoarece Tiranul era de națiunea lor, adică un român”. Mikó Ferenc spune că nobilii maghiari erau „îngroziți de stăpânirea românească” a lui Mihai Viteazul. Este adevărat că Mihai nu a unit Transilvania și Moldova ca să creeze România – era prea devreme pentru un asemenea act – dar a trezit în epocă sentimente de solidaritate românească care nu au putut fi uitate și care l-au transformat ulterior pe învingătorul de la Șelimbăr în erou național.

Este adevărat că intelectualii români au răspândit ideile latinității, ale unității și ale solidarității în rândul poporului; este adevărat că edificiul numit România s-a construit prin efortul unor elite conștiente și responsabile, care au plănuit opera politică națională. Nu era o mare filosofie să-ți dai seama că o comunitate națională, spre a dăinui, are nevoie de un scut, de un adăpost, adică de statul național care s-o organizeze, s-o apere, s-o protejeze și s-o reprezinte în raporturile internaționale. Națiunea română nu s-a construit din nimic, ci din secolele multe și îndelungi de lucrare a poporului român asupra lui însuși. Elitele nu pot construi din nimic o națiune, dar pot organiza o națiune. Așa cum biserica de la Densuș este făcută din materiale romane, la fel edificiul numit națiune modernă – organizat și

fortificat de elitele noastre politice și intelectuale – are drept pietre de temelie și cărămizi „năzuințe, doruri, vise, ure, patime, nevoi” (Alexandru Davila), care vin toate din „datina străbună”, adică din adâncul existenței acestui popor.

Sunt specialiști care consideră națiunea o realitate genuină, născută din firescul evoluției unor comunități etnice și alții care cred că națiunea este un construct cultural, inventat de elite. Iar dintre aceia care spun că națiunile există aievea, sunt unii care cred că națiunile sunt realități civice (că poți fi membru al unei națiuni prin simpla voință de aderare și prin obținerea de documente adecvate) și alții care cred că națiunile sunt realități organice, formate treptat, în timp, prin acumulări succesive. Nu este însă nevoie să fii istoric ca să te convingi că lucrurile nu sunt atât de tranșante cum le-ar dori anumiți teoreticieni. Națiunile se nasc și se fac în același timp. Dacă „Părinții Patriei” americane nu ar fi avut în urma lor circa două secole de acumulări în istoria coloniilor engleze, nu ar fi putut să construiască din nimic o „națiune” pe la 1776-1783. Experiența americană i-a făcut pe unii să creadă că națiunea se confundă cu statul, ceea ce, pentru multe popoare europene părea, în chip natural, lipsit de sens. Noi, românii, ca și germanii, ca și italienii, ca și polonezii, ca și cehii, ca și slovacii etc., ne-am construit națiunile (adică solidaritățile moderne) fără să avem state unitare, adică fără să avem scutul politic necesar pentru aceste comunități. O națiune închegată poate trăi vremelnic în mai multe state, dar nu poate face acest lucru pentru eternitate, fiindcă părțile risipite sub aspect politic se pierd treptat, se transformă ori se topesc în sânul altor națiuni. Unii români au înțeles acest lucru încă de la începuturile Epocii Moderne, iar majoritatea românilor a conștientizat esența unirii politice abia în secolul al XIX-lea. Atunci, pe fondul realităților existente și care însemnau unitatea de origine, de limbă, de nume, de credință, de cultură, de tradiții, intelectualii școliți în Occident, aflați la curent cu marile transformări din Europa, au susținut, au promovat, au predicat și

au construit unitatea națională. Momentul 1859 a fost posibil datorită antecedentelor sale istorice îndepărtate, dar și datorită inteligenței elitei noastre care a acționat corect în deceniul 1848-1859. Actul de la 24 ianuarie s-a realizat cu succes în urma îmbinării judicioase dintre factorul intern și cel extern, dintre interesele marilor puteri și interesele naționale românești. Marile puteri occidentale aveau nevoie de un pion puternic care să susțină interesele lor la Dunărea de Jos, în coasta Turciei, Austriei și Rusiei, iar liderii români voiau un viitor pentru națiunea lor, iar acest viitor era de neimaginat fără sincronizarea cu Europa, fără întoarcerea la rădăcini, fără pătrunderea în șuvoiul istoriei de succes. O națiune mică precum cea română nu avea cum să-și decidă singură destinul – pentru că risca să fie strivită – dar nici nu a stat pasivă, la cheremul marilor puteri. Dubla alegere a prințului Alexandru Ioan Cuza, obținerea recunoașterii dublei alegeri, unificarea instituțiilor, marile reforme ale modernizării nu au fost creații ale marilor puteri, ci întruchipări ale voinței naționale românești. La fel, de la împiedicarea divizării țării prin aducerea principelui străin, de la adoptarea Constituției (1866), a monedei naționale (1867), de la crearea Academiei Române (1866), de la proclamarea și cucerirea independenței de stat (1877-1878) și de la unirea Dobrogei (1878), de la făurirea Băncii Naționale (1880), de la instituirea Regatului României (1881) și de la obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române în 1885 până la unirea provinciilor românești cu Țara la 1918, nimic nu a venit drept dar din partea mai marilor lumii. Evident, românii nu au putut acționa singuri și nici în opoziție permanentă și totală cu marile puteri, dar au existat momente decisive – precum cele evocate mai sus – când și-au luat soarta în mâini. Cel mai bine s-a văzut acest lucru atunci când, pe calea deschisă de Congresul de Pace de la Paris (1856), adunările ad-hoc au decis unirea la 1857, unire restricționată de marile puteri prin Convenția de la Paris din 1858 și înfăptuită de români prin dubla alegere din 5 și 24

ianuarie 1859. Poate că astăzi, când trăim vremuri grele, când ni se repetă mereu că trăim vremuri grele și când suntem sau părem mai risipiți ca niciodată, când educația nu mai este pusă la temelia succesului în viață și când elevii și studenții sunt învățați de părinți și de profesori că nu se pot instrui și realiza la casa lor, ne vine greu să credem acea concentrare de energie românească dintre 1848 și 1918. Ne întrebăm – unii dintre noi – dacă toate au fost aievea și dacă nu cumva alții ne-au dăruit toate acele mari împliniri. Acest sentiment de ticăloșire și de nimicnicie face parte din existența noastră tragică – cum ar spune un mare filosof – dar nu trebuie să ne poată copleși. Ne-am purtat crucea ca popor și ca națiune prin această lume în epoci întunecate, ne-am văzut satele arse și risipite, ne-am plâns fiii și părinții sacrificați, ne-am trezit cu limba înstrăinată și cu istoria hulită, dar nu ne-am plecat niciodată definitiv.

Istoria unirii noastre este istoria viețuirii noastre, iar unirea politică din secolele al XIX-lea și al XX-lea a fost mărturia puterii unei națiuni renăscute. De la 1859 încoace, provinciile înstrăinate au avut o țară unită spre care să privească, iar de la 1877-1878 au avut o Românie independentă ajunsă în curând regat, o Românie nu doar spre care să privească, ci căreia să i se alăture în actul Marii Uniri. România s-a clădit dinspre trecut, cu privirea ațintită spre viitor.

Limba română ca element esenţial al identităţii naţionale

Academician Eugen Simion

Mi-am propus să vorbesc azi despre limba română. Dar vorbind despre limbă, înseamnă a vorbi despre identitatea unei culturi şi, în esenţă, despre identitatea unei naţiuni, pentru că limba este elementul ei esenţial. Aşa că am să încerc să vă spun ceva despre felul în care ne vedem noi şi despre modul cum ne văd alţii. Am un exemplu la îndemână, care mă încurajează să fac acest lucru. Iată-l: am urmărit cu câţiva ani în urmă o dezbatere în „Le Figaro” despre ce înseamnă a fi francez şi prin ce se caracterizează identitatea franceză. Au scris foarte mulţi (discuția a durat vreo cinci-șase ani) francezi de diferite condiţii, de la membri ai Academiei Franceze până la cei care trăiesc în Statele Unite. Concluziile le-a tras Max Gallo, istoric reputat, membru al Academiei Franceze. El a fixat un număr de puncte de reper, începând cu solul şi încheind cu limba. Mă folosesc de scenariul său pentru a vedea ce suntem şi cum suntem noi, vorbitorii de limbă română. Ce constat?

1. Că românii au ca şi verii lor occidentali, sentimentul că sunt „mai mult decât o rasă, sunt o naţiune” şi că sentimentul lor naţional se bazează pe ceea ce Max Gallo numeşte „le droit du sol” (cuvânt care vine din latinescul „solum”)... Românii îi spun pământ şi sentimentul că au un pământ al lor, adică o ţară unică, inconfundabilă este puternic, după cum foarte puternică, hotărâtoare, este convingerea ţăranului că a avea pământ şi a munci pământul este menirea lui şi punctul de referinţă în definirea statutului său social. Acest sentiment şi acest criteriu au funcţionat până când procesul colectivizării impus de sistemul bolşevic a făcut din ţăranul-proprietar un salahor la oraş sau, dacă n-a părăsit satul, un muncitor cu ziua, un fel de argat într-o comunitate haotică şi păguboasă unde ţi se cere să munceşti şi nu primeşti în schimb decât ceea ce reuşeşti să furi... Patruzeci de ani de „colectiv” (cum îi spuneau bătrânii ţărani) au

distrus nu sentimentul proprietăţii, ci sentimentul că pământul (ţarina) este o valoare sacră. A dispărut şi convingerea că a fi ţăran este un mod acceptabil, demn ca oricare altul, cu şanse egale de existenţă. După 21 de ani de la căderea comunismului, constatăm că, practic, nu mai sunt ţărani, există doar o populaţie care trăieşte (prost) la ţară... Puţini tineri născuţi la ţară mai vor să rămână ţărani şi să-şi lege destinul de pământ... Au pierdut, odată cu „le droil du sol", sentimentul că aparţin unui spaţiu sacru şi că pentru el poţi să-ţi jertfeşti chiar şi viaţa.

2. Dar cealaltă accepţie a pământului originar, unic, sacru, pe care nu-l poţi uita şi părăsi niciodată, chiar dacă viaţa te duce în altă parte? Cât de puternic este, întreb, sentimentul că eşti român şi aparţii românităţii?... Convingerea mea este că sentimentul românităţii este încă puternic în lumea rurală şi din ce în ce mai puţin în marile aglomerări urbane cosmopolite... Aşa se întâmplă peste tot în Europa postindustrială, postcomunistă, postumanistă etc. Lumea europeană se mişcă şi se amestecă repede. Proces firesc, nu este prima dată când se întâmplă aşa ceva în Europa şi, în genere, în lume. Grecii numeau „barbari" pe toţi cei care veneau din afara Greciei antice. Azi „barbarii" sunt oamenii din Est care merg să muncească în Vest sau nord-africanii din Sud care „urcă" în Nordul bogat (european). Cum se comportă românii în această nouă migraţie? În chip diferit. Unii se adaptează repede şi vor să uite că sunt români, mai mult: nu mai vor să fie români, cu argumentul că ţara nu le-a dat nimic şi nu le oferă, în continuare, nicio certitudine materială. Se adaugă la toate acestea imaginea proastă pe care o au românii în ţările europene din cauza infractorilor, cerşetorilor de origine românească... Mai este ceva alarmant: spiritul naţional este din ce în ce mai mult contestat de intelectualii „elitişti", convinşi că ruralismul, tradiţiile, mentalităţile (evident detestabile, „primitive"!) împiedică progresul material şi moral... Aceştia cer, cum s-a văzut, doborârea miturilor naţionale pe care le consideră false, cer

demistificarea istoriei şi a literaturii naţionale, care – după ei – au fost abuzate, mistificate de o retorică veche şi aberant encomiastică.

Pe scurt: românii n-au pierdut sentimentul spaţiului unic şi sacru, dar, după cincizeci de ani de totalitarism, treizeci de ani de tranziţie haotică şi, în prezent, datorită unei intelighenţe care, pe motiv că regimul lui Ceauşescu a încurajat „naţional-comunismul”, respinge valorile naţionale, după toate acestea, zic, sentimentul identităţii româneşti bazat pe ideea de spaţiu (ţară, pământ), neam, tradiţie, mod de-a fi etc. este în declin... A fi român nu este totdeauna, se observă, un sentiment de mândrie, pentru unii este chiar un sentiment de culpabilitate.

3. Simbolul masei. Pentru Elias Canetti nu sentimentul unității geografice, limba sau istoria deosebesc o națiune de alta, ci unul sau mai multe arhetipuri, luate din lumea fizică și investite cu însușiri definitorii pentru o colectivitate umană. El le numește simboluri ale masei. Focul, ploaia, marea, grâul, fluviul, pădurea fac parte din această categorie și reprezintă simbolic masa (spiritul național) în mituri și cântece. Pentru englezi, esențială ar fi, de pildă, marea. Faimosul individualism insular se explică (și este reprezentat ca atare) prin relațiile cu marea. Englezul vrea să fie căpitan, să aibă o navă și să traverseze (ceea ce vrea să spună: să domine) marea. Chiar moartea înseamnă pentru el un cimitir acvatic. Casa nu-i decât o formă complementară a mării: aceeași ordine, securitate, responsabilitate individuală. Simbolul olandezilor, altă națiune maritimă, este digul, pe elvețieni îi recunoaștem dună cultul lor pentru munte, pe francezi după modul în care mitizează Revoluția... Spaniolul se visează matador, în timp ce neamțul vrea să fie soldat. Simbolul de masă al nemților este, așadar, armata, iar armata nu-i decât o pădure în marș. Nicio țară modernă, spune Canetti, n-a păstrat așa de viu ca Germania sentimentul pădurii: „Paralelismul rigid al arborilor falnici, densitatea și numărul lor umplu inima neamțului de o bucurie

profundă și misterioasă. Chiar și în zilele noastre, îi place să se plimbe prin pădurea în care au trăit străbunii săi și se simte unit cu arborii” (Masă și putere, 1960). Soldatul se simte un arbore într-o pădure puternică și solidară. Copilul german se visează în pădure, copilul englez se gândește numai la mare și se vede pe mare...

Astfel de simboluri spun, negreșit, ceva despre spiritul unui popor, dar nu spun – am impresia – esențialul. E de bănuit că și alte mase au cultul pădurii, al muntelui sau al mării. Popoarele nordice sacralizează, în genere, codrul. În culturile mediteraneene dominant este simbolismul mării. E mai importantă marea pentru englezi decât pentru greci? Greu de crezut. Numai elvețienii (un conglomerat de mase) adoră muntele și numai ei văd în munte un spațiu de securitate? Ce au făcut francezii până la 1789? Care a fost până atunci, simbolul lor? Căci Revoluția ca stare de spirit populară a apărut după această dată...

Canetti propune simboluri care pot fi oricând revendicate și de alte popoare Marea poate fi un simbol esențial pentru englezi, dar spiritul englez trebuie căutat și în alte reprezentări (din sfera culturii în primul rând). Pădurea aspră și disciplinată este desigur un arhetip german, dovadă romantismul și, în latură politică, prusacismul, dar spiritualitatea germană este infinit mai largă și simbolismul ei cuprinde și alte sfere ale lumii materiale. Lângă pădure sunt totdeauna (în poezia romantică) fluviul și castelul. Germania modernă este în imaginația tuturor o țară a mașinăriei și o civilizație a confortului (Gemutlich).

Care ar fi, mă întreb, simbolurile masei la noi, românii? Dintre simbolurile propuse de Canetti, cel mai apropiat de spiritul românesc este codrul. Mitologia noastră este predominant silvană. Marea rămâne un element izolat în imaginația poeților. Orașul este încă un spațiu neliniștitor, sufletul nostru rural nu s-a vindecat definitiv de spaima față de constrângerile civilizației. Noi, românii, avem relații bune cu

natura și, dacă este cazul să descoperim un arhetip care să ne reprezinte, trebuie să-l căutăm în sfera acestei naturi securizante în care Eminescu fixează cele două mari experiențe fundamentale ale omului: iubirea și moartea. Amândouă sunt imaginate ca o adormire lentă, la limita dintre suferință și plăcere. Literatura din secolul XX, îndeosebi proza, a adus în prim plan câmpia și pe omul câmpiei, un ins mai aproape de istorie și mai sensibil la tulburările vieții sociale. Politica începe să fie și pentru el un destin. Simbolurile masei se modifică, indiscutabil, spiritul național capătă alte reprezentări. Suntem noi numai elegiaci, resemnați, mioritici, cuprinși de voluptatea somniei, ne împăcăm repede, cum s-a spus, cu gândul morții, sacralizăm pădurea, oaia, calul, boul, suntem numai pașnici și omenoși, întâmpinăm urgiile istoriei cu sentimentul că totul trece și noi, cum am fost, așa rămânem, în raporturi de înțelegere și îngăduință cu piatra, codrul, oaia, vremea?... Cine ar putea spune?!

4. Dar sentimentul egalităţii? Nu cred că românii au avut un prea mare sentiment al egalităţii nici în trecut, nici azi. În trecut, pentru că au trăit cinci sute de ani sub stăpâniri străine (turcă, rusă sau austro-ungară) şi într-o medievalitate sălbatică în care a fi „rumân” echivala cu a nu fi aproape nimic în ordinea socială. De o egalitate de şanse şi de un respect al individului în această lume întârziată în prejudecăţi şi injustiţii sociale nu poate fi vorba. Puţinii intelectuali (cu precădere scriitorii) au agitat, e adevărat, ideea egalităţii naţionale şi sociale, dar târziu, în secolul al XlX-lea, în Valahia şi Moldova, şi mai înainte, în secolul al XVIII-lea în Transilvania prin acţiunea „Şcolii ardelene”. Aşa că românii n-au, ca rudele lor franceze sau italiene, un sentiment puternic al egalităţii şi nu aşază, în consecinţă, egalitatea la temelia identităţii lor naţionale. Trăind atâta vreme sub ocupaţie străină, ei pun în prim-plan dorinţa de afirmare a identităţii lor naţionale. Ideea că noi de la Râm ne tragem, formulată de cronicarii moldoveni şi fundamentată de

Cantemir, a dus la formarea conştiinţei naţionale bazate pe ideea de neam („sânge”), istorie, limbă, credinţă. Dintre acestea, limba este elementul de referinţă cel mai puternic. Românii răspândiţi peste tot în dreapta şi în stânga Dunării, dincoace şi dincolo de Carpaţi, ajunşi – ca păstori – până în zonele Caucazului, şi-au păstrat limba şi au îmbogăţit-o din contactul cu alte popoare. Prin limbă, ei şi-au revendicat apartenenţa la marea familie a latinităţii. Latinitatea a fost şi este în continuare dimensiunea esenţială a identităţii româneşti... Timp de câteva secole, istoricii şi filologii noştri au dus şi duc încă şi azi o veritabilă bătălie pentru recunoaşterea latinităţii şi a continuităţii noastre în spaţiul nord-dunărean... Ca şi în alte locuri, limba este nu numai un instrument de comunicare, este şi un semn de recunoaştere şi unitate naţională. Unirea Principatelor Române în 1859 şi apoi Marea Unire din 1918 au avut ca argument principal limba... Limba rămâne şi azi un factor esenţial de coeziune naţională, deşi românii nu acordă o mare importanţă cultivării ei... Păturile culte ba o „franţuzesc”, ba o împestriţează inutil – cum se întâmplă acum – cu cuvinte parazitare din engleză (lingua franca a postmodernităţii), iar pe stradă, limba este „jupuită”, bolborosită, urâţită într-un mod insuportabil. Cioran este de părere că limba română este, totuşi, creaţia cea mai de seamă a noastră, dovadă fiind faptul că Biblia şi scrierile lui Shakespeare sună bine în româneşte, în timp ce în franceză par nişte traduceri neîndemânatice... Scepticul Cioran are, la acest punct, dreptate.

Cu limba, aşadar, românii stau bine şi, în anii ‘30, tinerii filosofi (Mircea Vulcănescu, Constantin Noica) au încercat să deducă din vocabularul ei o filosofie a fiinţei sau, cum îi spune unul dintre ei, o dimensiune spirituală a lumii româneşti, pe urmele lui Nietzsche şi Heidegger... O temă nouă în filosofia românească reluată de Noica, trei-patru decenii mai târziu, într-o carte admirabilă, Creaţie şi frumos...

5. Dar şcoala, cetăţenia, laicitatea, egalitatea femeilor, credinţa (religia) de care vorbesc, am văzut, istoricii şi sociologii

străini când este vorba de mitologia şi identitatea lor naţională?... Şcoala este şi pentru noi un element important şi de ea s-au ocupat mereu oameni eminenţi, ca Maiorescu şi Spiru Haret, dar până în 1940 şcoala n-a fost accesibilă tuturor, iar după 1945 a fost politizată. În 1938, anul de referinţă pentru economia şi bunăstarea românească, România era într-adevăr, grânarul Europei şi, în acelaşi timp, ţara cu cel mai mare număr de desculţi şi analfabeţi. Este ăsta un model pentru democraţie? Sub comunism, analfabetismul a fost, zice-se, eradicat, iar după 1990, şcoala românească a intrat în zodia reformelor succesive. Chiar azi, când discutăm despre acest subiect, există o reformă în desfăşurare, reforma gândită de dl Miclea şi executată de dl Funeriu. Ea prevede desfiinţarea şcolilor rurale care nu au 300 de elevi (mai puţin şcolile din satele locuite de minoritari) şi predarea istoriei şi geografiei României (în şcolile minoritarilor), nu în limba română, cum s-ar cuveni, ci în limba minoritarilor. Desfiinţarea (mă rog, comasarea, retragerea statutului juridic) a şcolilor rurale cu mai puţin de 300 de elevi mi se pare o măsură – vă rog să mă scuzaţi – iresponsabilă, ca să nu spun criminală. Ea va duce la desfiinţarea satului românesc pentru că, vă întreb, care este viitorul unei comunităţi fără şcoală şi biserică?...

Revin la tema noastră: şcoala românească nu este, deocamdată, un element de referinţă pentru identitatea noastră sau, dacă vreţi, este un punct de referinţă, dar nu pozitiv. A devenit de multe ori o fabrică de diplome şi un factor de discriminare socială, ceea ce este absurd. Cei care pot îşi trimit copiii să înveţe în străinătate, tinerii instruiţi părăsesc România şi nu se mai întorc, tinerii mai puţin instruiţi merg să culeagă căpşuni în Spania sau să lucreze în domeniul construcţiilor, în fine, egalitatea de şanse rămâne la meridianul nostru o vorbă în vânt.

6. Egalitatea femeilor?... O temă pentru retorica politicienilor. Un subiect de dezbatere la televiziune pentru

dnele Tatoiu şi Pora, care se pricep la toate. Atât de bine încât ştii dinainte ce vor să spună. Max Gallo consideră că „l'amour courtois" este, s-a văzut, un factor esenţial în ecuaţia franceză. A fi francez, zice el, este a avea facultatea de a recunoaşte „Cette place eminente de la femme"... care, în altă ordine, echivalează cu „sociabilitatea franceză". Nu-i singurul care recunoaşte importanţa şi rolul femeilor în lumea galică. Mulţi spun că, fără ele, literatura franceză (obiect de mândrie pentru francezi) ar fi arătat altfel, adică nu atât de strălucitor, fără prezenţa masivă a femeilor cultivate şi cu gust estetic. Femeile au întreţinut, într-adevăr, saloanele literare şi, datorită sensibilităţii lor, au reuşit să adune la un loc spiritele eminente ale epocii. Dacă ne gândim la Madame de Sévigné, prietena lui La Rochefoucauld, autoare a 1 120 de scrisori care fundamentează un gen literar (genul epistolar) în secolul moraliştilor, sau, mai târziu, la Anne de Noailles în salonul căreia se întâlneau Proust, Valéry, Colette, Cocteau... nu mai trebuie alte argumente pentru a accepta această idee. Dar femeile românce? Femeile românce şi-au făcut loc mai greu şi mai târziu în cultură şi nu totdeauna rolul lor a fost eminent. Au reuşit rar în marea literatură (Hortensia Papadat-Bengescu este cazul cel mai cunoscut în literatură), iar în politică n-au lăsat până acum (am în vedere regimul totalitar) decât semne negative. În epoca postcomunistă, femeia româncă a intrat în afaceri – şi se descurcă, se pare, bine – şi în politică, unde joacă, se pare, rolul tradiţional... Când nu imită pe Doamna Chiajna sau Vidra (femeia bărbătoasă), îşi ia ca model pe Elena Lupescu. Să trecem şi de data aceasta mai departe. „L'amour courtois" nu-i o specialitate românească şi, în genere, românii n-au un puternic cult al feminităţii. Faptul se vede şi din literatură. G. Călinescu scrie despre T. Maiorescu că era, în privinţa femeilor, un „terian", iar G. Călinescu însuşi scrie undeva că rolul femeii inteligente este acela de a sta în spatele bărbatului eminent pentru a-i susţine, astfel, efortul de a crea. Rol adiacent, statut secundar, în conformitate cu atitudinea

tradiţională...

Literatura română n-a creat decât de puţine ori personaje feminine memorabile. Aflăm câteva în proza Hortensiei Papadat-Bengescu, Holban, Camil Petrescu, Eliade (Nuntă în cer), Preda, Breban, însă şi aici, cu mici excepţii (Hortensia Papadat-Bengescu şi Holban), unghiul de vedere este orgolios viril. Ideea egalităţii femeilor nu-i preocupă aproape deloc pe ideologii, sociologii şi pe oamenii noştri politici sau îi preocupă doar în campaniile electorale. Atunci retorica egalităţii este în floare. Nici ideea locului feminităţii în societate nu-i agită prea tare... Mentalităţile omului românesc (acela de care vorbeşte Mircea Vulcănescu în anii '30) sunt, la acest punct, mai aproape de psihologia tribală. Ceea ce nu înseamnă că bărbatul român nu ştie să iubească şi nu acordă importanţă iubirii în filosofia lui de existenţă. Heliade cântă amorul sacru al familiei, Conachi mitizează ibovnica slăvită şi pune în jalbele lui amoroase chinul dulce al fidelităţii, în fine, Eminescu reia suferinţa dulce şi-i dă o dimensiune cosmică... În poemele de tinereţe, Arghezi nu acordă erosului un loc important în mitologia sa lirică („logodnică de-a pururi, soţie niciodată"), de-abia la bătrâneţe elogiază amorul conjugal... Pentru Blaga femeia este o ispită plină de mistere, Nichita Stănescu – două generaţii de poeţi mai târziu – face din eros punctul central al lirismului său vizionar şi ludic. Putem spune că, după Eminescu, el este cel mai important poet erotic român. Idealul lui nu este nici îngerul, nici demonul romantic, nici femeia pierdută din poemele simboliştilor, nici erosul spiritualizat al lui Blaga, idealul lui erotic este „Afrodita" care uneşte în ea minunile, căderile şi plăcerile lumii. Este modelul Ienăchiţă Văcărescu – Costache Conachi trecut prin speculaţiile modernităţii...

Văzând toate acestea, putem încheia cu ideea că românii nu cultivă „ramour courtois" în viaţa de toate zilele şi, în genere, nu au mari nelinişti în ceea ce priveşte statutul nedrept al femeii în societate. Ei reuşesc să-şi reabiliteze misoginismul lor colorat şi

gălăgios în şi prin poezie. Aici imaginaţia lor îmbrăţişează fără dificultate marile mituri ale erosului şi se izbăvesc...

7. Nici în privinţa laicităţii şi credinţei, românii nu-şi fac, după opinia mea, mari griji. Nu sunt necredincioşi, dar nici bigoţi. Au o relaţie relaxată cu Dumnezeu, iar cu Biserica, şi mai relaxată: respectă sărbătorile importante, nu şi posturile (cu excepţia femeilor în vârstă), merg la slujbă la Crăciun şi la Paşte, eventual la Bobotează şi la Rusalii, îşi botează conştiincios copiii şi, când se însoară, trec obligatoriu prin biserică, iar în viaţa de toate zilele amestecă pe Dumnezeu în toate combinaţiile injurioase (şi mă întreb de ce?!), în fine, românii nu îndrăznesc să-l conteste pe Dumnezeu, dar nici nu fac caz, repet, de necredincioşenia (vorba lui Steinhardt) lor. La bătrâneţe, devin mai bisericoşi şi, fără mare anxietate (oricum, n-o manifestă), se pregătesc de marea trecere...

Religia este pentru ei, înainte de orice, o morală pe care o respectă, iar cei care n-o respectă sunt dispreţuiţi, sunt socotiţi „lepădaţi de Dumnezeu”. Există printre ei şi spirite autentic religioase, negreşit, dar acestea se manifestă rar public. „Pocăiţii” (sunt numiţi astfel toţi cei care se abat de la dreapta credinţă ortodoxă) sunt priviţi cu suspiciune. D. Drăghicescu se înşală când scrie că poporul român este cel mai ateu dintre toate, cel mai puţin credincios... Poporul român are doar o relaţie de toleranţă cu divinitatea şi, cum am zis mai înainte, încearcă să împace plăcerile lumii cu rigorile Bisericii... Mai radicală este atitudinea faţă de preoţi. Ei sunt deseori suspectaţi că una zic şi alta fac. De aici a ieşit zicala că fă ce zice popa, nu ce face el, care sugerează o adâncă mefienţă nu faţă de divinitate, ci faţă de slujitorii ei pe pământ. Proza românească exprimă deseori această neîncredere. Dovadă faptul că preotul este descris, de regulă, în notă satirică. Sunt puţine personaje pozitive din rândul acestei categorii (în prozele lui Galaction şi Agârbiceanu), pamfletele, în schimb, au impus o bogată tipologie patibulară. Să ne gândim la Poarta Neagră. De unde vine această ostilitate?

Din comportamentul prea lumesc al preoţilor ortodocşi, din ideea că sacralitatea nu se poate întrupa în indivizi comuni? Din incapacitatea literaturii de a intui filonul autentic religios al spiritului românesc? Oricum, s-a creat deja o tradiţie în acest sens şi tradiţia cultivă mai degrabă duplicităţile preotului ortodox, decât virtuţile sale religioase...

8. S-a vorbit mult şi se vorbeşte şi azi în discursul mediatic despre resemnarea, duplicitatea, neseriozitatea noastră organică, de lipsa de gravitate şi, deci, de profunzime, de inapetenţa românului pentru creaţia fundamentală în toate domeniile, în fine, de adamismul nostru, adică de vocaţia de a începe şi a nu termina. Să le luăm pe rând. Sunt românii mai duplicitari decât alţii? Spun ei una şi gândesc alta în relaţiile publice şi în comunicarea dintre ei? Aşa se spune şi probabil că aşa se întâmplă în multe situaţii. Nu ştiu însă dacă este vorba de o dimensiune organică a omului românesc. Sincer vorbind, nu cred că suntem mai duplicitari şi mai neserioşi decât indivizii altor naţii. Faptul că am trăit atâtea secole sub stăpâniri străine a stimulat, în mod sigur, un anumit tip de comportament duplicitar, bazat pe principiul „capul ce se pleacă sabia nu-l va răpune”. Mulţi văd aici expresia laşităţii noastre fundamentale, nu semnul unei morale acceptabile (morala supravieţuirii). Versul poate fi citit, recunosc, în toate felurile şi cine vrea să tragă o concluzie dezastruoasă despre psihologia şi morala românească are posibilitatea s-o facă. Nu m-aş grăbi, totuşi, să trag asemenea concluzii pe baza unui singur vers din poezia românească. Sunt şi altele care sugerează alt tip de reacţie în faţa primejdiei. Balada Toma Alimoş, de pildă, pe care nu ştiu de ce analiştii specificului nostru o uită aproape sistematic. Ei deplâng resemnarea ciobanului din Mioriţa şi zic că refuzul de a lupta trădează o laşitate fundamentală, o lipsă de virilitate condamnabilă. Greşesc, pentru că interpretează abuziv pragmatic o baladă în care este vorba de o moarte ritualică şi de o nuntă cosmică, spirituală, nu de o filosofie practică. Toma

Alimoş, în schimb, sugerează altceva, mitul onoarei şi al justiţiei, după cum Balada Mânăstirii Argeş exprimă un splendid mit estetic...

În planul spiritualităţii, vreau să spun, românii au o filosofie de viaţă mai complexă şi nu-i deloc drept şi nici pedagogic să-i tragem mereu de urechi în comentariile noastre negaţioniste şi dispreţuitoare, nici să le cultivăm excesiv orgoliile. Cioran îi supune în Schimbarea la faţă a României unei terapii de şoc, în dorinţa – spun chiar ei – de a-i trezi din somnul lor în istorie. Adevărul este că niciun popor n-a trăit în afara istoriei din moment ce el există încă şi niciun popor nu este aşa de inert spiritual şi acultural din moment ce produce, între altele, spirite atât de sceptice şi aşa de strălucitoare care să-l conteste cu atâta fastuoasă vehemenţă...

9. Un paradox care spune ceva despre firea omului românesc şi despre vocaţia lui de a cârti. Ne place, într-adevăr, să cârtim, să contestăm, suntem în atitudinile noastre politice mai mereu pentru contra, ca Ion Creangă, ne place să trăncănim, ca eroii lui I.L. Caragiale, dar ştim să şi tăcem când vorbăria altora ne agasează. Din spiritul de cârtire a ieşit critica românească puternică şi vastă (atât de puternică şi, uneori, atât de strălucitoare încât îmi vine să spun că, dacă românul s-a născut poet – cum pretinde Alecsandri –, românul a devenit la maturitate critic literar), din plăcerea de a vorbi a ieşit o mare operă – cea a lui Caragiale – în care unii moralişti sceptici văd un model al spiritului românesc. Modelul există, într-adevăr, şi el este observat mai ales în sfera politicii. Aici, da, Caţavencu, Trahanache, Tipătescu, Coana Joiţica se repetă de la o generaţie la alta şi, ce-i mai curios, de la un regim politic la altul, de dreapta sau de stânga, în democraţie sau în dictatură. Este o exagerare, totuşi, a socoti că toţi românii sunt fiii eroilor lui I.L. Caragiale şi singura lor menire pe lume ar fi să trăncănească, să traducă, să bage intrigi, să petracteze şi să se lase conduşi, în familie şi în politică, de câte o Coana Joiţica adulterină,

intrigantă şi romanţioasă. Cum am spus şi altă dată: de ar fi aşa, n-am avea poeţii pe care îi avem şi, în fond, n-am fi avut şi n-am avea o viaţă spirituală, am fi dispărut demult din istorie.

Eu cred, dimpotrivă, că românii formează o naţiune coerentă, o naţiune culturală şi că filosofia lor de existenţă este complexă, cu virtuţi şi păcate ca oricare alta. Suntem spirite tranzacţionale? Suntem, probabil, când ne ocupăm de negoţ şi intrăm în politică, dar în alte sfere de existenţă ne comportăm, diferenţial, în funcţie de educaţia şi de puterea noastră de înţelegere. Mihail Ralea construieşte o fantasmă pornind de la parte, nu de la întreg. Suferim de adamism? Ca sud-est-europeni, avem negreşit o dimensiune adamică, adică începem ceva şi nu totdeauna terminăm. Ortega Y Gosset consideră că este o maladie a spiritului mediteraneean. Din contactul cu grecii şi cu alte popoare mediteraneene, am fost, probabil, contaminaţi de această boală a spiritului, ceea ce nu-i foarte grav, pentru că, odată cu ea, au pătruns în psihologia omului românesc şi alte calităţi ale spiritului care a fondat lumea europeană... Simţul estetic, de pildă, vocaţia de a construi, ideea de toleranţă şi o anumită propensiune pentru alteritate, mai exact: disponibilitatea de a accepta pe Celălalt şi o morală, vizibilă până de curând în clasa ţărănească, bazată pe omenie. Spiritele sceptice ridiculizează această noţiune, văzând în ea, o fantasmagonie a poporanismului. Nu au dreptate, omenia reprezintă o formă de toleranţă şi un criteriu de judecată morală. Individul care nu-i capabil de omenie este un individ fără suflet, un om neomenos şi, pentru a marca această cădere morală, românii au un proverb citat de Zâne şi folosit de Creangă: „la unul fără suflet, trebuie unul fără de lege”...

De aici şi din alte fragmente putem trage, cred, o concluzie: dacă vrei să citeşti psihologia unui popor, consultă întâi creaţia lui, inclusiv folclorul. Acolo poţi afla, dacă ştii să citeşti şi să înţelegi ceea ce citeşti, complexitatea şi adâncimea unui spirit colectiv şi notele unui mod specific de a te situa în lume.

10. Toată lumea este preocupată, agasată, exasperată, apoi, de fatalitatea românească, cu argumentul că cine este resemnat în viaţa de toate zilele este resemnat şi în istorie şi atunci cade automat în fandacsia fatalităţii. Literatura a speculat, oricum, această temă, a repetat-o şi a impus, putem spune, în mentalul colectiv, mitul fatalităţii noastre implacabile. Eminescu a sugerat, adevărat, ideea fatalităţii, dar în legătură cu destinul omului şi cu ideea deşertăciunii lumii, nicidecum în raport cu istoria. Sunt românii invariabil fatalişti? Boicotează ei la infinit istoria din pricina sentimentului fatalităţii şi pe baza filosofiei lor de existenţă dominată de resemnarea orientală? Sunt, probabil, printre ei şi spirite care, gândindu-se că la capătul drumului îi aşteaptă, orice ar face, neantul, acceptă ideea fatalităţii, dar că românitatea, în totalitate, este condamnată la fatalitate, nu-mi vine să cred. Fatalitatea este, înainte de orice, o temă literară, iar ca subiect de reflecţie şi atitudine existenţială, ea apare, mai mult ca sigur, în pragul neantului, atunci când individul se întâlneşte cu iminenţa morţii. O filosofie de viaţă unic românească? Încă o dată: nu cred, pentru că ne putem imagina că orice individ acceptă sau se revoltă împotriva fatalităţii ce-l pândeşte. Sunt mai degrabă de părere că, aşa cum literatura lui Corneille şi Racine a influenţat comportamentul omului francez – după cum spun cei care au studiat această problemă –, tot aşa fatalitatea românească a devenit, sub influenţa Mioriţei şi a altor scrieri, o dimensiune a filosofiei lor de existenţă. Şi, la urma urmei, ce dacă am fi fatalişti? Cu ce spiritul nostru ar fi mai înalt şi mai profund dacă n-am accepta ideea fatalităţii? Care, fie vorba între noi, tot există, tot ne aşteaptă, o acceptăm sau nu. O discuţie, vreau să spun, fără finalitate. Sau cu o singură finalitate...

*

Pentru a încheia acest eseu menit, avertizez, nu să elucideze ceea ce nu poate fi niciodată elucidat în întregime – şi anume

identitatea unui popor şi, ipso fado, identitatea unei culturi –, întreb încă o dată: care ar putea fi în cazul nostru punctele cardinale de care vorbeşte Max Gallo pe urmele lui Fernand Braudel? Sau, mai direct zis, care este problematica naţiunii române şi ce înseamnă a fi, azi, român? Răspund, evident, în stil impresionist şi, deci, fatal subiectiv. Secole de-a rândul problematica naţiunii a fost pentru români chiar problema naţiunii. A fost şi a rămas problema esenţială. Ei au trăit separaţi, au trăit sub ocupaţii străine şi de-abia în 1918 au realizat unirea tuturor provinciilor locuite de români. Nu pentru multă vreme însă. După două decenii Basarabia a trecut din nou la ruşi în urma înţelegerii dintre Stalin şi Hitler, apoi, o parte din Transilvania, a fost luată de unguri în urma Dictatului de la Viena. După cel de Al Doilea Război Mondial, Nordul Transilvaniei a revenit românilor, dar nordul Bucovinei şi Basarabia, în totalitate, nu... După căderea comunismului, românii au putut să circule mai mult în lume. Unele statistici arată că sunt 13 milioane de români, azi, în afara graniţelor. Unii plecaţi să muncească, alţii instalaţi deja în ţările-ţintă. Ceea ce i-a ţinut uniţi până acum a fost limba şi, prin limbă, conştiinţa latinităţii, pusă mereu în discuţie, apărată, dovedită de istorici şi filologi. Cultura română are ca temă esenţială tocmai mitul naţional, în sensul înfăţişat mai înainte, de la poezie la istorie, sociologie şi, s-a văzut, la antropologie şi psihologie... În secolul al XVIII-lea, tema naţională este resuscitată de iluminiştii transilvăneni în scrierile lor religioase şi istorice, în secolul următor istoricii şi poeţii definesc miturile fondatoare ale naţiunii române... Mituri active, mituri rodnice, de le putem spune astfel, repetitive şi mereu îmbogăţite de cultură...

Ce elemente mai definesc problematica noastră în afară de naţiune, limbă, istorie şi continuitate în istorie şi spaţiu? Un subiect care revine în studiile despre identitatea (psihologia) românilor este acela de ordin moral, cum s-a putut constata şi din eseul de faţă. Intelighenţia românească este obsedată, putem

spune, de morala colectivă sau, mai corect, de vulnerabilitatea noastră morală. Obsedată şi sceptică. Greşeşte, exagerează, uneori chiar delirează în negaţionismul ei spectaculos, exprimat de multe ori în fraze frumoase. Semn că autorul ştie să-şi valorifice estetic decepţiile şi idiosincraziile. Două exemple: Cioran şi Eugen Ionescu... Efectul pozitiv al acestui tip de discurs moral este acela că el poate ajunge la metafizică şi, atunci, pune în discuţie inerţiile noastre, tulbură ideile primite, pune, pe scurt, spiritul românesc în mişcare şi-l sileşte să se justifice şi să-şi depăşească complexele – numeroase şi persistente.

Încă o dată: care sunt punctele cardinale ale identităţii româneştii Ce înseamnă, azi, a fi român? Aş pune punctele de reper în următoarea ordine:

a) spaţiul identitar („pământul”, ţara cu istoria şi cultura ei);
b) limba (elementul esenţial);
c) ideea de unitate (în baza originii comune şi a modului de a fi);
d) religia (majoritar ortodoxă într-un spaţiu lingvistic latin);
e) toleranţa activă (morala comună, mila creştină, omenia);
f) trăind prea mult în nesiguranţă („în calea răutăţilor”), românii discută mult, prea mult, despre psihologia lor; ei se tem mereu că naţia se risipeşte în istorie şi că valorile noastre spirituale şi morale dispar; discutăm prea mult, vreau să spun, despre specificul nostru şi despre nestatorniciile noastre;
g) de aici ni se trage, în mod sigur, spiritul critic (spiritul de cârtire) exagerat şi, de multe ori, paralizant. Se spune că ar fi o trăsătură a lumii latine. Oricum, latinii de la Dunăre, fără a fi fundamental sceptici, se pun mereu în discuţie pe ei înşişi, contestă şi prin contestaţie (efectul pozitiv) ajung uneori la metafizică; îndoiala, scrie undeva Cioran, este singura atitudine creatoare şi solidă în lume;
h) universalismul nu-i o trăsătură dominantă a spiritului românesc, cum este la francezi; românii au altă filosofie de viaţă:

ei vor să fie, cum spune Maiorescu, naţionali cu faţa spre universalitate sau, în limbajul de azi, să fie români-europeni. Nu se ambiţionează să fie dirijorii concertului universal. Vor ca vocea lor să nu fie suprimată sau acoperită de alţii. E bine, e rău? Reuşesc să se impună în lume, individual, prin creatorii lor (ca Brâncuşi sau ca scepticul Cioran);

i) există mai multe complexe ale spiritului românesc, cel mai puternic fiind acela care porneşte din sentimentul că valorile noastre nu sunt cunoscute şi, mai ales, nu sunt recunoscute. O veritabilă obsesie. Atât de puternică încât a fi român înseamnă a te plânge mereu de faptul că nu suntem băgaţi în seamă, că fiul risipitor din Occident nu se mai întoarce şi, când se întoarce, nu-şi mai recunoaşte fratele rămas acasă, lângă părinţi. Şi fratele fratelui risipitor n-a stat aici degeaba, a creat o civilizaţie tot aşteptând întoarcerea fratelui plecat în Occident (opera lui Sadoveanu sugerează această relaţie şi acest sentiment de aşteptare în ecuaţia latinităţii noastre oriental-europene). Fantasma recunoaşterii şi sentimentul uitării noastre, aici, în răsăritul european, sunt, repet, recurente în cultură şi obsedante în viaţa de toate zilele. De aici spaima noastră de ce va zice Europa de noi, grija de a nu rămâne în urma Europei... Preocupare jumătate îndreptăţită (provocaţi de ceea ce E. Lovinescu numea întunericul spiritual al răsăritului), jumătate neserioasă, teatrală, pentru că Europa n-a fost multă vreme cu ochii pe noi şi, chiar de ar fi fost, nu Europa face şi desface în locul nostru...

Ce înseamnă, aşadar, a fi român în epoca postmodernităţii şi în plină criză economică şi morală? Căci mai puternică decât criza economică mi se pare a fi criza morală. Poate însemna multe lucruri. Mie mi se pare că a fi român în 2021 este a fi un individ, dacă nu politizat, un individ strivit de politică. Politica a devenit preocupaţiunea principală a românilor. Media românească este acaparată completamente de tema politică. Ceea ce înseamnă: o retorică intolerabilă, personaje caragialeşti

şi, ca efect, un sentiment compact de cădere în istoria măruntă, anecdotică, un sentiment de exasperare... A fi român înseamnă, în aceste circumstanţe, că el se află cu adevărat în urma Europei şi că a ajuns să fie modelul negativ („barbar”) al comunităţii europene. Să schimbăm palierul: ce înseamnă, totuşi, a fi bun român? Bun, nu în sens rasial (optica filosofilor din anii ‘30!), ci spiritual, moral? După mine: românul este fundamental un spirit european din răsărit, cu o puternică rădăcină mediteraneeană, un spirit de sinteză – cum s-a spus, pe drept, în repetate rânduri –, un om care a trecut mereu printr-o istorie rea, de aceea a devenit tolerant şi vigilent (putem să-i spunem: temător, suspicios) şi a practicat în relaţiile cu alţii o diplomaţie bazată pe omenie şi răbdare. În fine, românii suferă de adamism, au construit, adevărat, din fuga cailor (G. Călinescu), dar au, cu toate acestea, un sentiment puternic de stabilitate istorică şi sunt, în genere, spirite stabilizatoare. Românul este, cred, un spirit creator în profunzimile lui, nu pustietor, chiar dacă îi place să tachineze şi să cârtească. Ce i-ar mai trebui ca să reuşească în istorie şi să scape, acum, de reputaţia rea pe care i-au dat-o infractorii ei risipiţi prin Europa? O administraţie, desigur, mai coerentă, mai performantă şi mai cinstită, suprimarea, apoi, a bacşişului, oameni politici serioşi, competenţi şi veritabili patrioţi, oratori care să gândească înainte de a vorbi, iar când vorbesc, să vorbească în spirit naţional şi în limbaj european, o intelighenţie care să-şi depăşească idiosincraziile, complexele şi să vegheze asupra valorilor naţionale şi să nu se ruşineze de românitatea ei şi, mai ales, să nu se conteste tot timpul, în fine, a fi un bun român european înseamnă mai multă înţelegere şi mai mult respect faţă de condiţia de a fi român...

Republica Moldova: Amenințări, riscuri și vulnerabilități
Excelența sa, Mihai Gribincea, ambasador al Republicii Moldova în România

Domnule Președinte al Academiei Române,
Domnule Președinte al Consiliului Județean,
Onorată asistență,

Este o mare onoare și o deosebită plăcere să particip și anul acesta la Cursurile de Vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga”, eveniment aflat la cea de-a 66-a ediție. Felicit Consiliul Județean Prahova și Centrul Județean de Cultură Prahova pentru organizarea evenimentului și invitarea și la această ediție, la fel ca și în anii precedenți, a atâția basarabeni și bucovineni.

Dat fiind faptul că, după instalarea Guvernului Maia Sandu la Chișinău sunt foarte des întrebat ce se întâmplă în Republica Moldova, dacă noul Guvern mai are drept prioritate politica de integrare europeană, sau dacă Moldova se întoarce în sfera de influență a Rusiei, am hotărât să vorbesc astăzi despre amenințările, riscurile şi vulnerabilităţile la adresa securității și stabilității Republicii Moldova.

Cu riscul de a fi acuzat că văd lucrurile în Republica Moldova prin „ochelari geopolitici” și că aş putea contribui cu discursul meu la divizarea societății, voi aborda totuși subiectul anunțat, pentru că, în opinia mea, nu poți avea o înțelegere clară a situației din Republica Moldova, nu poți explica acțiunile actorilor politici de la Chișinău, dacă nu conștientizezi care sunt amenințările, riscurile şi vulnerabilităţile la adresa Republicii Moldova. Cu atât mai mult, că cele mai multe din acțiunile liderilor politici de la Chișinău sunt determinate de acestea, chiar dacă ei nu întotdeauna conștientizează acest lucru. Mai mult, amenințările și riscurile la adresa unei țări, inclusiv la adresa Moldovei, nu apar sau dispar peste noapte.

În programul Guvernului și în discursurile liderilor politici se subliniază clar că Republica Moldova își continuă drumul pe

calea integrării europene. Ca cetățean și funcționar de stat nu am niciun motiv să pun la îndoială onestitatea guvernului meu. Cred însă că vulnerabilitatea Moldovei la amenințările și riscurile de securitate sporește semnificativ dacă acestea nu sunt deplin conștientizate, nu sunt depuse eforturi pentru a le minimaliza sau înlătura, și în ultimă instanță dacă nu sunt discutate. Ignorarea amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților nu va duce doar la eșuarea politicilor și programelor guvernamentale, oricât de profesionist nu ar fi guvernul, dar supune riscului însăși existența statului.

În opinia mea, faptul că Republica Moldova rămâne blocată între Est și Vest de mai mult de 27 de ani se explică anume prin eșecul tuturor guvernelor de la Chișinău de a conștientiza amenințările și iminența riscurilor la adresa securității Republicii Moldova și depunerea unor eforturi nesemnificative, sporadice în vederea reducerii vulnerabilității statului la amenințările și riscurile respective.

Onorată asistență,

Pentru a vorbi despre amenințările și riscurile de securitate la adresa Republicii Moldova, aș avea nevoie de cel puțin o oră sau două. De aceea, în minutele rezervate doar le voi schița, fără a le evalua prin prisma conceptelor militare și de securitate.

Indiferent dacă place unora să se vorbească sau nu despre acest lucru, dar cea mai mare amenințare la adresa securității Republicii Moldova rămâne prezența trupelor ruse în Transnistria. Acestea, deși au dus un război împotriva Republicii Moldova, continuă să se afle pe teritoriul țării fără acordul statului gazdă. Recrutează tinerii noștri în armata de ocupație, desfășoară aplicații militare în comun cu trupele pretinsei „RMN”. Unele aplicații includ și forțarea râului Nistru. În anul 2014 au fost înregistrate 135 activități cu caracter militar desfășurate de trupele transnistrene în comun sau sub comanda militarilor Grupului Operativ de trupe Ruse în Transnistria

(GOTR), în 2015 – 167 acțiuni, în 2016 – 243 și în 2017 – circa 300. Chiar săptămâna aceasta, trupele ruse din Transnistria împreună cu cele transnistrene au desfășurat „Jocurile armate internaționale *Războinicul Comunităţii-2019*”.

Moscova continuă să nu-și respecte angajamentele sale bilaterale și internaționale de a-și evacua trupele din Moldova. Mai mult, de mai mulți ani, unii oficiali ruși, conduși de ministrul de externe Lavrov, încearcă să pună pe seama Moldovei răspunderea pentru nereușita retragerii trupelor rusești din Transnistria și eșecul reglementării conflictului transnistrean, acuzând Republica Moldova că nu a semnat în 2003 așa-numitul Memorandum Kozak. În realitate, lucrurile stau exact invers. Memorandumul Kozak nu a fost semnat de președintele Voronin, tocmai pentru că prevedea păstrarea prezenței militare rusești pe teritoriul Republicii Moldova până în anul 2020.

După cum cunoașteți, anul trecut, la 22 iunie 2018, Adunarea Generală a ONU a adoptat un proiect de rezoluţie propus de Chişinău privind retragerea trupelor ruse din Transnistria. 64 de ţări au votat pentru, 15 împotrivă şi 83 s-au abţinut. Proiectul de rezoluţie a fost co-autorat de 10 state (Canada, Estonia, Lituania, Letonia, Ucraina, Georgia, Polonia, Cehia şi Marea Britanie), inclusiv România. Adoptarea Rezoluției a fost o victorie a diplomaţiei moldoveneşti. Întrebarea care și-o pun acum unii observatori politici este dacă noua guvernare de la Chișinău va continua să insiste pe retragerea trupelor ruse din Moldova?

A doua mare amenințare majoră la adresa securității Republicii Moldova este separatismul transnistrean. După conflictul moldo-rus din 1992, 11% din teritoriul Republicii Moldova – Transnistria și o fâșie de pământ pe malul drept al Nistrului cu localitatea Bender – a rămas ocupată de Rusia. Pe acest teritoriu a fost creată o republică separatistă cu un președinte și un guvern nerecunoscut, care în ultimul timp,

susținută de Rusia, întreprinde pași activi pentru o recunoaștere internațională.

Cei care spun că Chișinăul exagerează pericolul celor circa 1 500 de ostași ruși din Transnistria, trebuie să li se amintească că pe lângă aceștia, Moscova i-a creat Transnistriei o armată mai numeroasă și mai combativă decât a Republicii Moldova, după unele date în armata transnistreană și „ministerele de forță" ale „RMN" sunt circa 12 mii de oameni. Pentru comparație vă voi spune că Armata Națională a Republicii Moldova are puțin peste 5 mii de oameni. Mai mult, Rusia păstrează în Transnistria un depozit de armament, din care în caz de necesitate poate înarma, după calculele unor experți, peste 50 de mii de oameni. Rusia poate aduce oricând în Transnistria alte arme și tehnică militară, pentru că la Tiraspol există un aeroport militar (deocamdată neutilizat, dar funcțional) capabil să primească avioane de transport militar.

În lista amenințărilor și riscurilor de securitate la adresa Republicii Moldova, fără nicio ezitare ar trebui să includem și propaganda rusească, care în cazul Moldovei, este la fel de periculoasă, dacă nu chiar mai periculoasă decât Armata rusă din Transnistria. Guvernul a adoptat o lege pentru a contracara această propagandă, dar din diverse motive, nu funcționează și este ineficientă. Mai mult, în prezent se aud voci la Chișinău, care se pronunță pentru abrogarea sus-numitei legi.

Evident, lista riscurilor și vulnerabilităților nu se încheie aici. Putem vorbi despre corupție ca risc de securitate, despre exodul populației, despre sărăcirea și îmbătrânirea populației și altele.

Este important să se înțeleagă că Moldova are disfuncționalități „sistemice" care-i sporesc gradul de vulnerabilitate la amenințări și riscuri. De exemplu vulnerabilitatea Moldovei în fața separatismului transnistrean sporește din cauză că pe teritoriul Moldovei avem deja o entitate autonomă – „Găgăuzia". Aceasta are circa 130 de mii de

locuitori de origine turcă, dar de religie ortodoxă, care în perioada sovietică au fost supuși unui proces intens de rusificare. În consecință, Găgăuzia la fel ca și Transnistria, dorește ca Republica Moldova să fie parte a spațiului de valori rus, nu occidental.

Sporește vulnerabilitatea Moldovei în fața amenințărilor menționate mai sus și divizarea societății Moldovenești, care are loc pe câteva falii:

Despre divizarea teritorială am vorbit. Dar pe lângă divizarea teritorială, Moldova se confruntă cu o **divizare etnică și lingvistică.** Deși au trecut aproape trei decenii de la proclamarea independenței, Guvernele de la Chișinău nu au reușit să integreze minoritățile naționale în societatea moldovenească. Marea majoritate a reprezentanților minorităților naționale nu cunosc limba de stat, continuă să o ignore, considerând-o o limbă de mâna a doua; se informează din mass-media rusească. În timp ce majoritatea populației românești/moldovenești este pro-europeană, minoritățile naționale sunt pro-ruse, lucru care iese în evidență mai ales în timpul alegerilor parlamentare și prezidențiale, când „rusofonii" susțin masiv forțele politicii și actorii pro-ruși.

În Moldova se poate vorbi și de o diviziune bisericească. Avem Mitropolia Moldovei, numită și Biserica lui Vladimir, subordonată Moscovei, și Mitropolia Basarabiei, subordonată Bucureștiului. Această diviziune mai puțin cunoscută este foarte importantă din punct de vedere politic. În timpul campaniilor electorale, Mitropolia Moldovei, subordonată Moscovei, devine un veritabil agent electoral pro-rus.

Moldova este vulnerabilă în fața amenințărilor și riscurilor de securitate și din cauza divizării în cadrul grupului etnic majoritar din Republica Moldova – românii. În urma unei politice acerbe de rusificare și deznaționalizare, promovării doctrinei moldovenismului, astăzi grupul etnic majoritar este divizat. O parte din populația majoritară se consideră

românească și mulți sunt în favoarea Unificării Republicii Moldova cu România. O altă parte se consideră a fi moldoveni, care votează, în marea majoritate, partidele stataliste sau pro-ruse.

Deși acest aspect este deseori trecut ușor cu vederea, problema identității populației majoritare este cu mult mai importantă decât o văd unii politicieni de la Chișinău. Încercarea de a construi un stat, negând identitatea etnică românească pentru majoritatea populației care constituie acest stat, este o greșeală în care perpetuează toate guvernările de după Mircea Druc încoace. În opinia noastră, nu încercările de a crea în Moldova o „identitate civică" este soluția problemei, ci recunoașterea identității românești pentru populația majoritară din Republica Moldova. Este stringent necesar să ne întoarcem la conceptul o națiune, două state românești, concept împărtășit de elitele politice de la Chișinău și București imediat după declararea independenței Republicii Moldova.

Din păcate, în viitorul apropiat amenințările și riscurile de securitate la adresa Moldovei se vor menține. Se pare că există însă șanse mici de a reduce și vulnerabilitatea la ele, fie din cauza lipsei de bani, fie a lipsei de expertiză sau a voinței politice. Contextul internațional este, de asemenea, foarte nefavorabil. În consecință, Moldova va continua să rămână în stare de incertitudine și în următorii ani.

Pentru ca Republica Moldova să nu eșueze ca stat, guvernele de la Chișinău, indiferent de culoarea lor politică și geopolitică, în opinia noastră, trebuie să facă cel puțin trei lucruri:

- să continue să insiste pe retragerea trupelor ruse din Transnistria; evacuarea trupelor rusești va facilita găsirea unei soluții pentru conflictul transnistrean;
- să recunoască identitatea românească pentru majoritatea populației din Republica Moldova, lucru care ar conduce la consolidarea celui mai mare grup etnic din Moldova și la o susținere mai mare din partea intelectualității

moldovenești a „Proiectului Republica Moldova”;

- Să elaboreze politici sociale și lingvistice de integrare în societatea moldovenească pentru minoritățile naționale, ca acestea să privească nu Rusia sau Turcia drept patria lor, ci Republica Moldova.

Cu speranța că gândurile împărtășite aici sunt utile și vor genera discuții, vă mulțumesc pentru atenție.

În apărarea Marii Uniri, 1918-1919

Prof. univ. dr. Ioan Scurtu

Am marcat cu toţii anul trecut 100 de ani de la Marea Unire, moment fundamental în istoria poporului român. Faptul că 1 Decembrie a devenit Ziua Naţională a României este expresia acestei recunoaşteri.

Marea Unire nu a fost un act conjunctură, întâmplat la sfârşitul Primului Război Mondial, aşa cum au afirmat unii în anii '50 şi alţii după 1989, ci a fost rezultatul luptei eroice a poporului român, desfăşurate de-a lungul secolelor.

În timpul pe care-l am la dispoziţie voi aborda câteva elemente privind crearea condiţiilor pentru ca românii să-şi poată exprima voinţa şi apoi lupta pentru apărarea deciziilor adoptate la Chişinău, Cernăuţi şi Alba Iulia.

O să încep cu *Basarabia*, prima provincie istorică românească unită cu patria mamă. Aceasta a fost oarecum vitregită prin hotărârea Consiliului de Coroană din 1916 privind intrarea României în război alături de Antanta din care făcea parte Rusia, imperiu care stăpânea Basarabia. Evoluţia istorică a făcut ca tocmai Basarabia să fie cea care a deschis calea înfăptuirii concrete a Marii Uniri.

Un rol important l-a avut conjunctura internaţională şi înainte de toate revoluţia rusă din februarie 1917, care s-a materializat, într-o primă etapă, prin abdicarea ţarului în ziua de 2 martie 1917. Guvernul provizoriu a anunţat că popoarele componente ale imperiului pot să beneficieze de dreptul de autodeterminare naţională în cadrul unei Rusii democratice. Ca urmare, pe parcursul anului 1917, finlandezii, estonienii, lituanienii, ucrainenii, polonezii şi-au proclamat autonomia statală.

În acest cadru s-a înscris şi activitatea românilor din Basarabia. În toamna anului 1917 s-a înregistrat un fapt extrem de interesant. Ion Inculeţ, care fusese ales în Consiliul oraşului

Petrograd, a fost trimis de guvernul provizoriu la Chişinău ca să reprezinte interesele Rusiei democratice în Basarabia. El a găsit aici o atmosferă cu totul diferită de cea pe care o credeau cei din capitala Rusiei. Şi anume o efervescenţă naţională, o dorinţă clară a românilor de a se elibera de sub dominaţia rusă, chiar dacă în acel moment Rusia îmbrăcase o altă haină zisă democratică. La sosirea lui Inculeţ în Basarabia aveau loc alegeri pentru Sfatul Ţării, organul reprezentativ al acestei provincii. El s-a ataşat acestui curent şi mai mult decât atât a fost ales preşedintele Sfatului Ţării, dar nu ca reprezentant al Rusiei, ci ca reprezentant al locuitorilor Basarabiei. La 2 decembrie 1917 (stil vechi), Sfatul Ţării a proclamat Republica Democratică Autonomă Moldovenească în cadrul Federaţiei Democratice Ruse.

Între timp, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, a avut loc la Petrograd un eveniment deosebit şi anume preluarea puterii de către bolşevici în frunte cu Lenin. Noul regim a adoptat decretul privind dreptul popoarelor la autodeterminare până la despărţirea de statul existent, adică de Rusia. Pe această bază, popoarele din acest fost imperiu au început să-şi proclame, rând pe rând, independenţa naţională.

După o lună şi ceva de la lansarea acestei lozinci, Lenin – preocupat să menţină integritatea teritorială a Rusiei imperiale – a exprimat o altă poziţie, declarând că libertatea divorţului nu înseamnă obligativitatea lui. Adică au dreptul popoarele la autodeterminare până la despărţire, dar aceasta nu înseamnă că neapărat trebuie să se desprindă de Rusia. Pentru a justifica noua sa poziţie, Lenin a declarat că puterea în aceste ţări independente a fost preluată de burghezie, adică de reacţiune, care va continua să exploateze masele populare. Ca urmare, el cerea ca muncitorii şi ţărănimea muncitoare să acţioneze, să răstoarne acele guverne şi să instaureze o guvernare democratică, adică bolşevică. Astfel, în toate aceste ţări care de abia îşi proclamaseră independenţa au izbucnit războaie civile între cei care se aflau la

conducere şi cei care pretindeau conducerea în numele noii viziuni a conducătorului revoluţiei ruse.

La sfârşitul anului 1917, Lenin a lansat teza revoluţiei mondiale, susţinând că revoluţia rusă era doar începutul acesteia şi că urmează ca celelalte popoare să pornească pe aceeaşi cale.

Pe acest fond, atunci când românii din Basarabia au dorit să-şi proclame şi ei independenţa, deja se aplicau noile directive formulate de Lenin. La Odessa a fost constituit un organism bolşevic numit RUMCEROD, care l-a avut în frunte pe Cristian Racovski, care avea misiune expresă de a provoca revoluţia în Basarabia şi în România. Grupări bolşevice înarmate au intrat în Basarabia şi s-au instalat la Chişinău, urmărind să lichideze Sfatul Ţării şi să preia puterea.

Pe teritoriul României, în Moldova, se aflau circa un milion de militari ruşi. Ca urmare a evoluţiilor de la Petrograd, în armata rusă se instaurase haosul: unii susţineau reinstaurarea ţarismului, alţii cereau revenirea guvernului provizoriu condus de Kerenski, cei mai mulţi deveniseră bolşevici.

La începutul lunii decembrie 1917 a venit de la Petrograd la Iaşi un comando, cu misiunea de a-i asasina pe generalul Şcerbacev – comandatul trupelor ruse din Moldova, care nu aderase la regimul bolşevic – şi pe Regele Ferdinand pentru a proclama Republica Română. În noaptea de 8 spre 9 decembrie 1917, acest comando, condus de Simion Roşal, a fost surprins exact în momentul în care pătrunsese în camera generalului Şcerbacev cu revolverul în mână. A fost prins, arestat şi lichidat.

În aceeaşi noapte s-a întrunit Consiliul de Coroană, care a hotărât ca guvernul condus de Ion I.C. Brătianu să dea un ultimatum trupelor ruse, cerându-le să părăsească teritoriul României. Spre dimineaţă, un regiment românesc a pornit spre Socola, unde se afla tabăra rusă. În memoriile sale, I.G. Duca descrie acest moment critic: toţi miniştrii aşteptau cu sufletul la gură, temându-se că ruşii vor riposta; au răsuflat uşuraţi la vestea că ruşii au ridicat steagul alb şi s-au predat.

Părăsind unităţile din care făceau parte, militarii ruşi nu recunoşteau nici o comandă, recurgeau la jafuri şi omoruri împotriva populaţiei. În aceste condiţii, armata română a intervenit pentru a-i determina să părăsească teritoriul României, înregistrându-se mai multe altercaţii.

Guvernul bolşevic a ripostat, arestându-l pe ministrul României la Petrograd, Constantin Diamandi, la 31 decembrie 1917. Acesta a fost eliberat a doua zi, în urma protestului tuturor diplomaţilor acreditaţi în capitala Rusiei. Totodată, Lenin a trimis un avertisment guvernului român, declarând că actele de inamiciţie faţă de armata rusă nu vor rămâne fără răspuns.

În această stare de tensiune, reprezentanţii Sfatului Ţării au cerut ajutorul guvernului de la Iaşi. O decizie era greu de luat: Rusia ieşise din război, iar România rămăsese singură pe frontul de Est; două treimi din teritoriul ţării era ocupat de Puterile Centrale, care insistau ca guvernul Brătianu să încheie pacea separată; cei un milion de militari ruşi care se retrăgeau din Moldova continuau jafurile şi omorurile.

În aceste condiţii extrem de dificile, Ion I.C. Brătianu – preşedintele Consiliului de Miniştri, Constantin Prezan – şeful Marelui Cartier General al Armatei, cu acordul Regelui Ferdinand, au hotărât să dea curs solicitării Sfatului Ţării. A fost o decizie curajoasă, care demonstra voinţa liderilor politici şi militari de a susţine dezideratele basarabenilor în lupta lor pentru desprinderea de Rusia şi unirea cu România.

Trupele române, conduse de generalul Ernest Broşteanu, au intrat la 10 ianuarie 1918 în Chişinău, punându-se la dispoziţia Sfatului Ţării. Bolşevicii, care ocupaseră mai multe clădiri din oraş, au fost nevoiţi să fugă. În replică, la 13 ianuarie guvernul sovietic a trimis o notă prin care anunţa ruperea relaţiilor diplomatice cu România şi confiscarea tezaurului depus în păstrare la Moscova.

Aşadar Rusia, aliata României la război, devenea practic un stat inamic, iar situaţia României era extrem de precară. Puterile

Centrale ameninţau cu reluarea luptelor, dacă nu era semnată pacea separată. Marii noştrii aliaţi – Franţa şi Marea Britanie – nu priveau cu ochi buni perspectiva ieşirii României din război, deoarece ei aveau nevoie ca în Est să fie un front deschis, unde să fie menţinute trupele Puterilor Centrale, pentru a nu le deplasa pe frontul de Vest.

Armata română a reuşit să-i scoată pe militarii ruşi din Moldova şi să restabilească ordinea în Basarabia. La 24 ianuarie 1918, Sfatul Ţării a proclamat independenţa Republicii Democratice Moldoveneşti, iar la 27 martie, într-o atmosferă de linişte, a votat unirea cu România.

S-a realizat primul act al Marii Unirii, dar el a trebuit apărat. Pe tot parcursul anului 1918 şi în primele luni ale lui 1919 armata română a trebuit să lupte împotriva grupărilor bolşevice dirijate de guvernul de la Petrograd, care nu se împăca cu gândul de a pierde Basarabia şi de a nu transforma România în Republică Sovietică. Au intervenit şi forţe naţionaliste ucrainene, care urmăreau anexarea Basarabiei la Ucraina. În cursul acestor lupte au murit mai mulţi militari români, între care generalul Stan Poetaş, care-şi legase numele de luptele pentru apărarea pământului strămoşesc în confruntarea cu Puterile Centrale din 1916-1917.

Până în vara anului 1919, armata română a reuşit să stabilizeze situaţia din Basarabia şi să fixeze hotarul pe Nistru.

La 28 octombrie 1920, prin Tratatul de la Paris, semnat de Marea Britanie, Franţa, Italia şi Japonia, pe de o parte, şi România de cealaltă parte, a fost confirmată Unirea Basarabiei cu România.

O situaţie oarecum similară cu cea a Basarabiei s-a înregistrat în *Bucovina*, care făcea parte din Imperiul Austro-Ungar. Pe fondul înfrângerilor militare, în toamna anului 1918, Austro-Ungaria începea să se destrame, popoarele asuprite constituind organisme proprii care să le reprezinte interesele. Parlamentarii români de la Viena au înfiinţat Consiliul Naţional

Român, iar în ziua de 27 octombrie (stil nou), Adunarea Constituantă a românilor din Bucovina, întrunită la Cernăuţi, a votat unirea acesteia cu celelalte ţări româneşti şi a ales un organ de conducere numit Consiliul Naţional Român, în frunte cu Iancu Flondor.

Calea spre realizarea unirii Bucovinei cu România a fost blocată de naţionaliştii ucraineni, care au organizat bande înarmate, numite haidamaci, şi au ocupat la 2 noiembrie 1918 cazarma din Cernăuţi. La 6 noiembrie, în Consiliul Naţional Ucrainean, a fost proclamată unirea Bucovinei cu Ucraina. Teroarea împotriva românilor a luat amploare.

În asemenea condiţii, Consiliul Naţional Român a cerut sprijinul guvernului de la Iaşi. Deşi România se afla într-o situaţie dificilă, guvernul condus de generalul Constantin Coandă, şeful armatei române, generalul Prezan, cu acordul Regelui Ferdinand au decis să dea curs acestei solicitări. Armata română, condusă de generalul Iacob Zadik, a intrat în Cernăuţi la 12 noiembrie, iar bandele ucrainene au fugit.

La 28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei (care cuprindea şi reprezentanţi ai minorităţilor naţionale) a votat „Unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei cu România”.

Unirea Bucovinei era contestată şi ameninţată de două forţe: cea a naţionaliştilor ucraineni şi cea a bolşevicilor (ruşi şi ucraineni). Se adăuga încă un factor extern şi anume Armata Roşie ungară. În martie 1919 bolşevicii conduşi de Béla Kun au preluat puterea la Budapesta. Cei doi lideri revoluţionari, Lenin şi Béla Kun, au decis ca armatele lor să se unească, trecând peste Bucovina, pentru a ocupa Slovacia şi România, care să devină republici sovietice, să ajungă în Germania şi să instaureze un regim bolşevic-comunist în statele din centrul Europei. Urmărind să realizeze joncţiunea celor două armate, ungară şi sovietică, în aprilie 1919, Racovski – preşedintele Republicii Sovietice Ucrainene – la solicitarea lui Lenin, a adresat un

ultimatum guvernului României, prin care cerea ca până la 1 mai trupele române să se retragă din Basarabia şi din Bucovina. La rândul său, Béla Kun a ordonat armatei roşii ungare să atace armata română din Transilvania.

Şi de această dată, liderii politici şi militari români au acţionat energic şi cu mult curaj. În aprilie 1919, trupele sovietice au înaintat în Polonia, cu misiunea de a ocupa Varşovia şi a instaura un regim bolşevic, aşa cum făcuseră în Ucraina. Guvernul român, de comun acord cu guvernul polonez, a ordonat trupelor române să înainteze în Pocuţia, asigurând în acest fel protecţia Bucovinei şi împiedicând contactul între armata roşie sovietică şi armata roşie maghiară. În acelaşi timp, ofensiva trupelor ungare în Transilvania a fost respinsă, la 1 mai 1919 armata română înaintând până la râul Tisa. Astfel, planurile comuniştilor sovietici, ucraineni şi unguri au fost dejucate.

Prin Tratatul de la Saint Germain din 10 septembrie 1919 – semnat de România la 10 decembrie 1919 – s-a hotărât Unirea Bucovinei cu România.

În legătură cu apărarea *Transilvaniei* nu voi insista, deoarece există în program o temă specială privind această problemă. Spre deosebire de Basarabia şi Bucovina, în Transilvania a existat o forţă militară capabilă să stăpânească situaţia. În octombrie 1918, românii din armata austro-ungară s-au constituit în Consilii Militare Române, un rol important în organizarea acestora avându-l Iuliu Maniu. Aceste Consilii Militare s-au deplasat în Transilvania, unde s-au pus la dispoziţia Consiliului Naţional Român Central, asigurând liniştea şi ordinea în această provincie istorică.

Situaţia a fost complicată de faptul că la 13 noiembrie 1918, deci la două zile după încheierea războiului, Antanta a semnat la Belgrad o Convenţie cu guvernul Ungariei, prin care se stabilea o linie de demarcaţie între armata română şi armata ungară, pe cursul râului Mureş. Astfel, rămânea în stăpânirea Ungariei o parte importantă a Transilvaniei, inclusiv mari oraşe, precum

Clujul şi Oradea. Prin aceeaşi Convenţie, cea mai mare parte a Banatului rămânea la Serbia.

Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a hotărât unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. Realizarea acestei decizii a întâmpinat opoziţia guvernelor de la Belgrad şi Budapesta.

În *Banat*, sârbii – „prietenii noştri sârbi” – s-au manifestat extrem de violent împotriva românilor, mai ales a celor care participaseră la Adunarea Naţională de la Alba Iulia unde s-a votat Rezoluţia în care se preciza că întregul Banat se unea cu România. În faţa atrocităţilor la care au recurs militarii sârbi, în ianuarie 1919 preşedintele Conferinţei de Pace, Georges Clemenceau, a cerut armatei sârbe să se retragă. După multe dificultăţi, la 3 august 1919 armata română a putut intra în Timişoara.

Pentru apărarea unirii Transilvaniei cu România a fost nevoie de noi lupte şi jertfe. Aşa cum am menţionat, în aprilie 1919 armata maghiară a atacat trupele române, care au ripostat. După lupte grele, care au durat două săptămâni, acestea au ajuns pe Tisa, unde era graniţa stabilită prin Convenţia din 4 august 1916. În iulie 1919 guvernul de la Budapesta a declanşat un atac împotriva Cehoslovaciei şi României.

Consiliul Suprem de la Paris a discutat situaţia creată în condiţiile în care telegramele trimise la Budapesta, prin care cerea oprirea ostilităţilor militare, nu au primit răspuns. Consiliul a apreciat că, prin actele sale de agresiune, guvernul bolşevic ungar a devenit un pericol pentru pacea şi liniştea Europei şi trebuia înlăturat. Dar cine să-l înlăture? Francezii, englezii şi italienii declarau că trupele lor erau obosite după patru ani de război. S-a apelat la armata română care avea interesul să apere Transilvania, dar trebuia să îndeplinească şi un rol european. Trupele lui Béla Kun au fost respinse, armata română a trecut Tisa şi se îndrepta spre Budapesta. Dar de la Paris au început să curgă telegrame către primul-ministru Ion

I.C. Brătianu prin care i se cerea să oprească înaintarea românilor, pentru ca în capitala Ungariei să intre trupele Aliate, adică engleze, franceze şi italiene. Dar Brătianu „nu era de găsit” şi telegramele nu puteau ajunge la el, astfel că la 4 august 1919 armata română a ocupat Budapesta.

Între timp, Comisia Teritorială de la Conferinţa de Pace stabilise graniţele Ungariei. În esenţă, graniţa cu România era cea prevăzută în Convenţia din august 1916, exceptând Banatul, care a fost împărţit: România – cam două treimi, Regatul Sârbilor, Croaţilor şi Slovenilor – o treime, Ungaria – un mic teritoriu, de 271 de km pătraţi.

Tratatul de pace cu Ungaria a fost semnat în Palatul Trianon de la Versailles în ziua de 4 iunie 1920. În acest tratat există un capitol care se referă la graniţele Ungariei, din care rezultă limpede că era confirmată unirea Transilvaniei cu România.

Prin Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920, România nu a „primit” Transilvania, pentru că aceasta se unise cu România la 1 decembrie 1918. În noiembrie 1919 au avut loc alegeri parlamentare pe întreg cuprinsul statului român, fiind aleşi deputaţi din vechiul Regat, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. La 1 decembrie 1919, deci exact când se împlinea un an de la Marea Unire, preşedintele Consiliului de Miniştri al României era Alexandru Vaida-Vevod, vicepreşedinte al Partidului Naţional Român din Transilvania.

Închei cu o apreciere esenţială: generaţia anilor 1916-1920, numită şi „generaţia Marii Uniri”, a avut o viziune istorică, fiind formată din patrioţi curajoşi, care au știut să lupte, asumându-şi riscuri enorme, la capătul cărora a fost realizat cel mai înalt ideal al poporului român.

Masă rotundă: **Războiul din Ungaria**

Aspecte privind acțiunile unor structuri militare românești în Transilvania și Ungaria în anul 1919

Prof. univ. dr. Ion Giurcă
Universitatea Hyperion din București

Domnule preşedinte al Academiei Române, domnilor cercetători, doamnelor şi domnilor, frați români din afara graniței țării prezenți la această manifestare științifică și de suflet românesc.

Am o misiune destul de dificilă, să vorbesc după domnul profesor Petre Ţurlea şi, mai ales, după domnul profesor Ioan Scurtu, din două motive. În ceea ce-l priveşte pe domnul profesor Ioan Scurtu, fiindcă mi-a fost profesor şi îndrumător la lucrarea de licenţă la facultate, în 1992, eu urmând cursurile Facultății de Istorie la Universitatea din Bucureşti ceva mai târziu, fiindcă partidul nu ne dădea voie celor care lucram în armată pe linie de comandă să mergem la facultăţi civile, acces având doar cei care lucrau pe linie de partid. Abia după o intervenţie a cadrelor didactice din Academia Militară, din cadrul Facultății de Comandă și Stat Major, generalul Vasile Milea, atunci ministrul apărării naționale, a aprobat ca şi cei care predau alte discipline decât cele de ştiinţe politice, să ni se aprobe să susținem admiterea la facultate şi aşa, ceva mai „bătrâior", în 1987, am fost admis la Facultatea de Istorie, unde, printre profesori l-am avut şi pe domnul profesor Ioan Scurtu.

A doua chestiune, oarecum dificilă pentru mine, este că va trebui să mă pliez puţin pe ceea ce s-a vorbit anterior în legătură cu un subiect care, ca idee, dar şi cronologic, se suprapune cu problema pe care au abordat-o domnii profesori Petre Ţurlea şi Ioan Scurtu.

Din capul locului doresc să fac următoarea precizarea: din punctul meu de vedere, Războiul de Întregire a României este

perioada istorică cuprinsă între 14/27 august 1916, sfârșitul lunii martie 1920. Cu puţin efort și îngăduință din partea domniilor voastre, mai ales a distinșilor specialiști în istorie, aș putea să susțin și argumentez că la Nistru acesta a durat până în mai 1921. Fac această precizare deoarece în contextul Centenarului Războiului de Întregire și al Marii Uniri, peste tot s-a vorbit, s-au elaborat lucrări ample și studii de specialitate, s-au organizat expoziţii cu România în Marele Război, referirile fiind prin excelență la perioada 1916-1918, aspect care mi se pare incorect și nedrept. Din punctul meu de vedere şi cred că în special din perspectiva desfăşurării evenimentelor, trebuie să acceptăm ideea că Războiul nostru de Întregire s-a încheiat atunci când scopul acțiunii politice și militare a fost îndeplinit. Vreau să vă reamintesc că scopul politic al războiului, care a fost scurt formulat, se regăsește în planul de campanie elaborat de către Marele Stat Major pentru intrarea ţării în război, cunoscut și sub numele de „Ipoteza Z”: *Scopul politic al războiului ce îl vom întreprinde este realizarea idealului nostru naţional, adică întregirea neamului.* Scopul militar al războiului, formulat în același document, era *cucerirea teritoriilor locuite de români, ce se găseau înglobate în monarhia austro-ungară.*

Pentru realizarea acestor scopuri, conform prevederilor planului de campanie, majoritatea forțelor trebuiau să *opereze ofensiv în Transilvania, Banat și Ungaria, pe direcția generală Budapesta.*

Doamnelor şi domnilor, este uşor de înțeles, după ce am ascultat pe antevorbitori și cele ce voi prezenta în continuare, că din punct de vedere politic și militar scopul războiului a fost îndeplinit în vara anului 1919, când armata română a pus stăpânire, printre altele, în afară de teritoriile despre care s-a vorbit anterior, pe fosta zonă de hrănire a armatei austro-ungare, care era spaţiul dintre Carpaţii Occidentali, Dunăre şi mai la vest până spre frontiera stabilită de principiu la Conferința de Pace de la Paris pentru Cehoslovacia și Austria. Evident că avem

această fază, până în 1918, de realizare a Marii Uniri, în care locul şi rolul armatei, fără a fi exagerat, nu trebuie negat şi nici subestimat, şi sub acest aspect domnul profesor Ioan Scurtu a prezentat suficient de clar și convingător, astfel că nu este cazul să mă mai refer la această chestiune.

Trebuie să insist însă asupra evenimentelor din 1919, care a fost anul hotărâtor, eu aş spune cel mai important din cei patru ai Războiului de Întregire, asupra căruia referirile au fost şi continuă să fie destul de puţine în legătură cu ceea ce s-a întâmplat, în condițiile în care a fost decisiv din punctul de vedere al apărării Marii Uniri şi al consacrării Marii Uniri prin tratatele de pace care s-au încheiat în cursul anului 1919, dar mai ales Tratatul de la Trianon din anul 1920, care ne priveşte direct. Anul 1919 a fost un an deosebit de complicat. România se confrunta cu trei sau patru adversari puternici. Eu îi reiau puţin ca să înţelegem: şi ucainenii, şi ruşii, şi ungurii, şi sârbii. Singurii cu care ne puteam înţelege la vremea respectivă, şi este lesne de înţeles de ce ne-am putut înţelege şi am colaborat bine cu ei, au fost polonezii şi cehii. Prin urmare, începând din ianuarie 1919 şi până spre sfârşitul lunii august 1919, armata română s-a aflat în stare de război, sub stare permanentă de ameninţare de la est, de la nord şi de la vest. Acestei situaţii a trebuit să-i facă faţă factorul politic şi cel militar, care nu au găsit nici înţelegerea şi nici sprijinul care poate ni s-ar fi cuvenit din partea Aliaţilor și a puterii asociate – Statele Unite ale Americii. Am putea să spunem că anul 1919 este o demonstraţie foarte clară asupra modului în care un stat şi o armată pot să acţioneze în cadrul unei alianţe politice şi militare dominată de mari puteri, cu interese comune sau divergente într-un anumit spațiu geografic.

Astăzi toată lumea vorbeşte de un concept nou în privința războiului, cel de război hibrid. Eu cred că război hibrid a fost și în 1919, în toată plenitudinea sa, numai că atunci nu era utilizat acest concept şi, în aceste condiții, cine vrea să înţeleagă conceptul de război hibrid de astăzi poate că ar trebui să înceapă

cu studiul situaţiei geopolitice şi geostrategice din Europa în general şi a României în special în anul 1919. Indiferent că erau bolşevici sau naţionalişti, ruşii şi ucainenii atacau la est şi la nord din punct de vedere militar, dorind ocuparea părții de nord și sud a teritoriului românesc dintre Prut și Nistru, iar din punct de vedere politic acţionau la Paris în același scop. Naţionalişti sau bolşevici, ungurii aveau acelaşi obiectiv, păstrarea controlului asupra teritoriului românesc până la linia Mureșului, invocând Convenția de la Belgrad din octombrie 1918. Sârbii, cu nimic mai prejos față de unguri, s-au dedat la acțiuni atroce împotriva românilor din Banat, pe care îl ocupaseră în 1918 și doreau să-l mențină, cooperând în acest sens cu maghiarii. Era cât se poate de evident faptul că aşa cum, în anumite limite, ruşii cu ucrainenii se înţelegeau în privinţa Basarabiei şi a Nordului Bucovinei, tot aşa de bine se înţelegeau şi colaborau ungurii cu sârbii în privinţa Banatului. A fost o situaţie foarte complicată, care cred, repet, încă necesită mult studiu, multă aplecare şi formularea unor concluzii pentru prezent şi mai ales pentru viitor. Să nu uităm că în primăvara anului 1919 Antanta suferise un eşec la est de Nistru. Poate că nu este plăcut, mai ales pentru cei care au participat acolo, pentru francezi, pentru greci, chiar pentru polonezi, să vorbim despre acest eşec, dar a fost un eşec. Acţiunea lor în sudul Rusiei a fost un eşec, prin urmare în primăvara anului 1919, la 7 aprilie, sub amenințarea trupelor bolșevice, au fost nevoite să se retragă şi să treacă în apărare pe Nistru, la sud de Tighina, urmând ca la nord de importantul punct de trecere peste Nistru, până la Hotin, malul drept al fluviului să fie apărat de forţe române care organizaseră apărarea din timp. Mai mult, s-a încercat atragerea României în confruntarea cu bolşevicii ruşi şi ucraineni la est de Nistru, francezii cerându-ne oficial trimiterea unor forţe la est de fluviu. Forţele au fost pregătite, detaşamentele au fost constituite, doar unul fiind trecut dincolo de Nistru, pentru câteva zile, și, în cele din urmă, în ansamblul situaţiei, acţiunea nu s-a mai executat.

Chiar în condițiile stării de insecuritate la Nistru, problema care se punea pentru noi în primăvara anului 1919 era chestiunea din partea de vest a ţării. Nu o să mai reiau ceea ce s-a spus aici.

Știți acum toți cei prezenți în sală, că în iarna anului 1919, armata română înaintase până pe Carpații Occidentali, unde ocupaseră poziții de apărare și le amenajaseră cu răspundere, pentru respingerea unui eventual atac din partea armatei ungare, despre care existau unele informații.

Cum s-a ajuns însă până la Tisa, un moment deosebit de important în primăvara anului 1919. Trebuie să recunoaştem și să subliniem un rol deosebit de important l-a avut generalul H.M. Berthelot, care în periplul său prin Transilvania, inclusiv la Cluj, în ultima zi a anului 1918 şi întâlnirea generalului francez cu Istvan Apáthy, un remarcabil om de știință, care fusese numit guvernator nu al Transilvaniei, ci al Ungariei de Est, oficial aşa i se spunea, un șovin care avea o atitudine total antiromânească şi se sprijinea pe braţul său înarmat care era Divizia de Secui. Generalul H.M. Berthelot i-a explicat lui Istvan Apáthy situaţia rezultată din decizia românilor la Alba Iulia, chiar i-a dat şi un sfat prietenesc, să se retragă din Cluj cu autoritățile civile și militare, să permită înaintarea armatei române până la aliniamentul Baia Mare, Dej, Cluj, zona Munţilor Apuseni, până la Zam şi să ia sub control acest teritoriu, conform celor convenite de către aliați după discuții nu ușoare pentru partea română.

În afară de atrocităţile despre care a vorbit domnul profesor Petre Ţurlea, trebuie să mai evidenţiem un aspect extraordinar de important, care era vital pentru România în general, dar chiar şi pentru Antanta. Faptul că de la nord-vest de râul Mureş, linia de demarcaţie care fusese stabilită prin Convenția de la Belgrad, autorităţile maghiare evacuau absolut tot ce se putea, în principal materialul rulant, mii de locomotive şi zeci de mii de vagoane, întreaga infrastructură militară care existase în Transilvania de pe timpul confruntărilor militare, care fusese creată fie de armata

austro-ungară, fie de armata germană, bunurile materiale care aparţineau românilor şi bisericilor româneşti şi, nu în ultimul rând, bunurile culturale care au fost transportate la Budapesta unde, din păcate, există şi astăzi, fiindcă nimeni nu a putut să le mai recupereze în anumite condiţii, cunoscute de către o parte dintre domniile voastre, problemă care nu face parte din subiectul expunerii mele de astăzi.

Pe de altă parte, coroborate toate aceste elemente, dar şi interesul statelor Antantei de a se rezolva această problemă care tindea către centrul Europei, a bolşevismului ungar, a Republicii Ungare a Sfaturilor, a determinat ca în cele din urmă Aliaţii să-şi dea acordul să înainteze până pe aliniamentul marcat de localitățile Satu Mare, Carei, Salonta, Chișinău, Criș, Arad, la limita estică a Zonei neutre. Întăresc ceea ce a spus domnul profesor Ioan Scurtu, aliaţii ne-au ţinut în şah mult timp, cu mare greutate, cu mare insistenţă, cu intervenţii întreprinse la Paris, continuate la Bucureşti, cu întâlnirile care aveau loc între autorităţile civile şi militare române cu cele aliate, cum a fost întâlnirea de la Giurgiu dintre generalii Constantin Prezan şi H.M. Berthelot, cât şi alte întâlniri de acest nivel, au convins în cele din urmă autorităţile aliate, în special pe cele franceze, să ni se permită să înaintăm până pe acel prim aliniament despre care vorbeam mai devreme.

Discuţiile în legătură cu acea linie de demarcaţie, pe aliniamentul oraşelor din vestul Ardealului, de la Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Chişinău, Criş, Arad, au avut în cele din urmă drept rezultat acea schimbare de guvern de la Budapesta, dar care nu a modificat nimic din politica Ungariei faţă de România. Prin urmare, refuzul noii conduceri de la Budapesta de a-şi evacua armata la vest de acea zonă neutră, care urma a fi ocupată de către trupele aliate, a permis în cele din urmă declanşarea operaţiunilor militare de către armata română, începând cu data de 16 aprilie. Domnul profesor Ioan Scurtu m-a onorat cu această apreciere, că am susţinut o idee. Sigur, noi

am pregătit ofensiva şi era planificată în detaliu pentru 16 aprilie. Trebuie spus adevărul, în legătură cu acest aspect, fiindcă în unele lucrări, într-o altă perioadă istorică, s-a scris că acțiunea noastră a fost determinată de ofensiva maghiară începută la 15 aprilie. Adevărul este că ofensiva noastră a fost devansată de către partea maghiară, care, se pare, avea informații despre acțiunile planificate de către Comandamentul Trupelor din Transilvania. Numai că, să spunem benefic pentru noi și din nenoroc pentru maghiari, aceștia s-au grăbit cu această acţiune, care nu a fost pregătită suficient de bine. O acţiune militară decisivă, cu un scop aşa măreț cum îl declaraseră ei, să ajungă din nou la Mureş, se pregăteşte cu seriozitate şi cu forţă suficientă, or trupele maghiare erau destul de slabe la data respectivă. Ofensiva trupelor române a fost condusă de către generalul Gheorghe Mărdărescu, numit la comanda Comandamentului Trupelor din Transilvania pe data de 11 aprilie, care a şi luat comanda a doua zi, pe 12 aprilie, o numire care a ridicat anumite semne de întrebare. De ce a fost înlocuit generalul Traian Moşoiu de la comanda Comandamentului Trupelor din Transilvania, cel care era un ardelean atât de plăcut şi atât de adorat de populaţia transilvăneană, care condusese până la 11 aprilie 1919 trupele destul de bine, din decembrie 1918 când fusese constituită această stuctură de comandament?

Nu am datele necesare pentru a exprima un punct de vedere asupra motivului. A exprima un punct de vedere, aș risca o poziție subiectivă și chiar speculativă, prin urmare evit să vorbesc despre acest aspect. Altceva este foarte important, asigurarea continuității pe funcția de șef de stat major al Comandamentului Trupelor din Transilvania. Un general despre care se vorbeşte puţin, generalul de brigadă Ştefan Panaitescu, fost comandant de brigadă, cel care participase la operaţiuni militare în campania din anii 1916 și 1917, înaintase cu trupele Diviziei 6 Infanterie, comandate de către generalul Traian Moșoiu, în Transilvania, până în decembrie 1918. Când Traian

Moșoiu a fost numit comandant al Comandamentului Trupelor din Transilvania, a solicitat şi i s-a aprobat ca generalul Ștefan Panaitescu să fie numit şef al statului major din structura nou constituită. Dacă generalul Traian Moșoiu a plecat la comanda Grupului de „Nord”, la o structură de execuție cu loc și rol important în acțiunile viitoare, generalul Ștefan Panaitescu a rămas în continuare șeful de stat major al Comandamentului Trupelor din Transilvania, ca element de continuitate, până în anul 1920, până la demobilizarea armatei şi evacuarea completă a Ungariei. Fac precizarea că un șef de stat major într-o structură militară are un rol cu totul şi cu totul deosebit. Orice structură militară, dacă are un şef de stat major bun şi mai ales un şef al operaţiilor bun, cum a fost cazul lui Ion Antonescu la Marele Cartier General în toată perioada războiului, atunci lucrurile au un curs bun, favorabil, cu șanse mari de succes.

Nu avem timpul necesar la dispoziție pentru a detalia modul cum s-a desfăşurat ofensiva română între Carpații Occidentali și Tisa, poate că nici nu este cazul să detaliez, este o problemă de analiză și de tras învățăminte pentru militari, dar pot spune că a fost planificată, condusă și executată după toate regulile artei militare, dovadă că ofițerii armatei române acumulaseră suficientă experiență de război, iar moralul întregii armate era ridicat, dorința de a se ajunge la Tisa fiind imensă, în condițiile în care în conștiința militarilor exista credința că ajung pe frontiera de vest a țării. O dovadă în acest sens sunt cele scrise în anul 1919 de către preotul căpitan Iosif Comănescu, confesorul Regimentului 2 Vânători „Regina Elisabeta”: *Ajunși la Tisa, cea mai arzătoare dorință a noastră a fost să aducem mulțămită lui Dumnezeu, Domnului celui Tare și Mare în războaie pentru izbânda armelor și dezrobirea tuturor fraților noștri. Am făcut slujbă religioasă pe 4 mai pe țărmul Tisei la Batalionul I și la Batalionul II, făcând Sfințirea apei cu apă din Tisa, cu care ne-am cuminecat pe rând și am muiat Sfânta Cruce a ortodoxiei noastre în Tisa, SFINȚIND ȘI PECETLUIND DE*

VECI ACEST FLUVIU CA HOTAR AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI.

Și acum, câteva cuvinte despre apărarea pe Tisa. Ştim bine acum condiţiile internaționale în care s-a realizat apărarea pe Tisa. Proteste la Budapesta față de atitudinea „agresivă” a

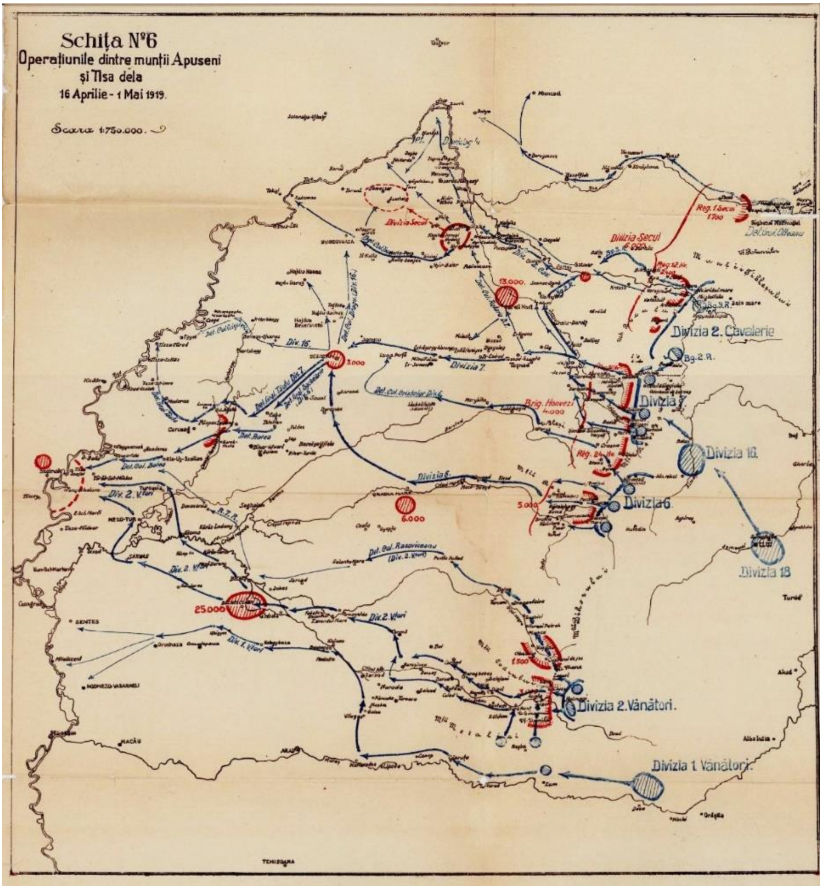

României, cerinţă a autorităţilor maghiare, dar şi a Aliaţilor, la Paris și Budapesta, de a ne retrage pe aliniamentul care fusese stabilit pentru acea zonă neutră, nerespectată de către maghiari. Față de solicitarea maghiarilor, Ion I.C. Brătianu a avut o atitudine fermă, a explicat decidenţilor de la Paris care este scopul prezenţei militare româneşti la Tisa, faptul că armata

română nu intenţionează să atace armata ungară şi să înainteze la Budapesta. Mai mult, dispozitivul care a fost realizat pe Tisa era ceea ce în arta militară se numeşte dispozitiv de acoperire, adică apărarea cu forţe puţine, pe un spaţiu larg.

A doua chestiune interesantă este că între timp, în baza deciziilor pe care le luase Consiliul Dirigent de la Sibiu, cu acordul guvernului român şi al Marelui Cartier General, începuse organizarea diviziilor transilvănene, cele două corpuri de armată, 6 şi 7 armată, fiecare câte două divizii, dar până la sfârşitul lunii aprilie se reuşise constituirea doar a două divizii, Diviziile 16 şi 18 Infanterie sau Diviziile 16 şi 18 Ardelene, cum au mai fost denumite.

Interesant este că atunci când s-a luat decizia realizării dispozitivului de acoperire pe Tisa, au fost dislocate tocmai aceste două divizii de ardeleni, Divizia 16 în dreapta, Divizia 18 în sud. Comandanţii de divizie erau, evident, tot doi generali ardeleni: Alexandru Hanzu și Dănilă Papp (Pop). Atenţie, foarte interesant: în cadrul acestor divizii, când s-au constituit diviziile ardelene, făcându-se apel la mobilizare şi răspuns la mobilizare, nu s-a admis să facă parte din aceste forţe militare maghiari. În schimb, au fost un număr destul de mare de ofiţeri saşi sau chiar şvabi. A fost o mică problemă în cadrul acestor unităţi: comportamentul saşilor şi şvabilor nu era agreat de către militarii de naţionalitate română, au apărut chiar anumite discuţii, care depăşeau cadrul disciplinei militare, prin urmare s-a apelat sau s-a făcut raport la Marele Cartier General să se trimită ofiţeri din vechiul regat care să încadreze aceste mari unităţi. Lucrurile s-au armonizat în cele din urmă şi nu au fost conflicte majore.

Vreau să vă spun că unul din personajele importante, Șeful de Stat Major al Diviziei 16 a fost locotenent-colonel Arthur Phleps, născut la Biertan, astăzi în județul Sibiu, cel care în 1944, atunci general în armata germană, a revenit cu Divizia SS „Printz Eugen” în Banat, luptând împotriva armatei române. La Divizia 18 Infanterie Șef de Stat Major era locotenent colonel

Iosif Iacobici, născut la Alba Iulia, fost în armata austro-ungară, ajuns în anii celui de Al Doilea Război Mondial șef al Marelui Stat Major și mort în 1952 în închisoarea de la Aiud.

Dispozitivul care a fost realizat pe Tisa, din punct de vedere militar, îl analizăm post-factum, nu a fost soluţia cea mai bună. De ce? S-au lăsat la contact cu inamicul forţe puţine, o divizie pe un front de 150 de km, divizia nici astăzi nu primeşte o fâşie mai largă de 40-60 de km pentru dispunere, iar atunci 150 de km erau enorm de mult, forţele erau dispersate, rezervele erau în adâncime, iar unele erau chiar prea în adâncime, la Oradea, Carei și Debreţin. Şi ca să înţelegeţi, nu facem artă militară, dar trebuie să spun acest lucru, trupele deplasându-se pe jos, o intervenţie a acestor rezerve la Tisa dura minimum două zile. Nu se putea ajunge la Tisa mai repede de două zile, ceea ce nu era bine din punct de vedere militar. Aceasta explică şi succesul ofensivei maghiare declanşată la data de 20 iulie.

Dar înainte de această ofensivă maghiară, câteva repere cronologice care sunt strict necesare pentru a înţelege cum au decurs lucrurile. La 2 iulie 1919 comandamentul ungar a cerut ca România să evacueze în două zile teritoriul până la linia de frontieră care fusese stabilită la 11 iunie la Conferinţa de Pace, aşa cum a precizat și domnul profesor Ioan Scurtu.

La 4 iulie, atenţie, reacţia mareşalului Ferdinand Foch, acesta recomandă ca trupele române să rămână pe Tisa până ce Ungaria va îndeplini prevederile militare ale convenţiei de la Belgrad. De ce? Fiindcă Ungaria a încălcat flagrant convenția de la Belgrad, atât în privinţa constituirii structurilor militare, cât şi în privinţa evacuării bunurilor din Transilvania şi din alte teritorii. Faţă de atitudinea maghiarilor, la 11 iulie, Consiliul Suprem Aliat de la Paris a avut o şedinţă în care s-au discutat măsurile care se impun pentru a contracara pregătirile Ungariei de a ataca România. S-a discutat posibilitatea şi necesitatea unei intervenţii a aliaţilor împotriva Ungariei, prezent din partea României fiind Nicolae Mişu, dar atenţie, care este concluzia

reprezentantului militar al Franţei la Praga, Maurice Pellé, care spune: *Nu am întâlnit niciun ungur care să nu pară hotărât să lupte până la capăt pentru a reda ţării sale fostele frontiere sau măcar pentru a recuceri Slovacia*. Deci, erau elemente de identificare clare că Ungaria va ataca şi că nu se va supune hotărârilor Convenţiei. Nu s-a ajuns la nicio înţelegere în cadrul acestei întâlniri. Reprezentantul Marii Britanii a susținut că nu

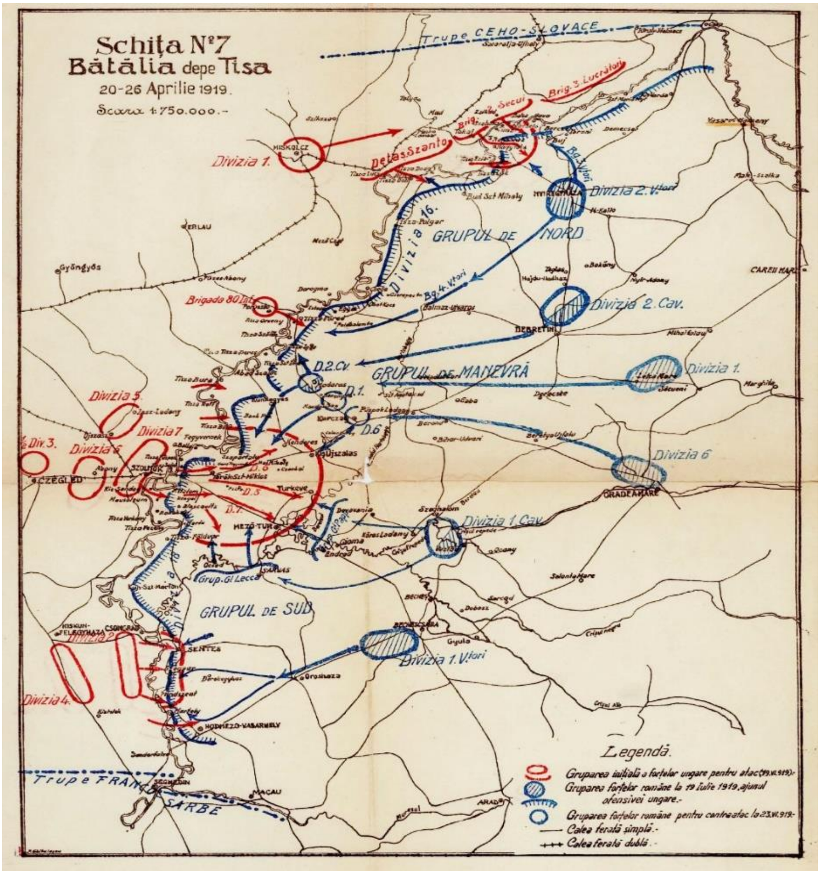

are mandat să discute această chestiune, al Italiei a spus că nu ne îndreptăm împotriva ungurilor fiindcă s-ar putea să supărăm bolşevicii din Italia, știut fiind că nici Italia nu era străină de

anumite mişcări de stânga, Serbia era preocupată de chestiunile cu Italia, problemele teritoriale şi confruntările cu fostul aliat, iar reprezentatul Cehoslovaciei a declarat că ţara sa este obosită de război şi nu poate interveni.

Prin urmare, totul rămânea în sarcina României de a rezolva problema. Foarte interesant un aspect. La 13 iulie 1919 generalul Constantin Prezan a primit o telegramă de la Ferdinand Foch cu următorul conținut: *Cred că luând în considerare interesul pe care îl prezintă pentru România lichidarea completă a problemei Ungariei, dumneavoastră veţi estima necesar să consacraţi acestei operaţiuni maximum de mijloace de care România poate dispune în prezent.*

Răspunsul generalului Constantin Prezan, de toată demnitatea, frumos, pe care cred că merită să îl evidenţiem: *Armata română va participa în următoarele condiţii: comandamentul unic al tuturor forțelor aliate participante în frunte cu un general francez, de preferinţă generalul Franchet d'Esperey; grupul de forțe român să fie comandat de un general român și să aibă o zonă de operații bine stabilită; prada de război, de orice natură, să fie repartizată între aliați, proporţional cu forțele puse la dispoziție; Armata română şi drapelul ei să fie reprezentate la Budapesta atât timp cât vor fi reprezentate și celelalte armate aliate; odată acțiunea încheiată, forțele române să poată fi retrase din Ungaria de către comandamentul român, dacă prezența lor ar fi fost necesară pe alt front.*

Generalul Constantin Prezan avea în vedere pericolul care era încă la Nistru, venind de la est la Nistru, dar şi la nord, în Pocuţia şi în partea de nord a Basarabiei, unde grupul de divizii subordonat generalului Alexandru Lupescu era dispus în dispozitiv pentru apărare.

Toate aceste discuţii au fost simultane cu pregătirea ofensivei de către armata ungară în mare parte bolșevizată. Ofensiva armatei maghiare care s-a declanșat la 20 iulie 1919,

trebuie să precizez, a fost planificată după toate regulile artei militare: o concentrare masivă de forţe şi mijloace în sectorul de la Szolnok şi cu o grupare secundară în zona Tokaj.

Trupele ungare au forţat Tisa, au reputat un succes rapid, chiar dacă istoriografia noastră şi memorialiştii vremii încearcă să estompeze această victorie a ungurilor, spunând că noi ne-am retras planificat pentru a-i atrage şi după aceea a-i nimici la est de Tisa, cred că este o chestiune nereală. Forţele române dispuse pe un front foarte larg, fără rezerve apropiate, au fost respinse pe mare adâncime.

S-a creat o temere mare şi la Comandamentul Trupelor din Transilvania, de la Sibiu, dar mai ales la Marele Cartier General de la Bucureşti, asupra pericolului ca ungurii să înainteze adânc pe teritoriul românesc.

Acesta este motivul pentru care generalul Constantin Prezan şi locotenent-colonel Ion Antonescu s-au urcat în tren şi în dimineața zilei de 22 iulie erau la Oradea, unde se aflau deja generalul Gheorghe Mărdărescu și generalul Ştefan Panaitescu. Acolo s-a decis cursul operațiilor militare pentru lichidarea grupării maghiare. Nu intrăm în detalii, nu avem timpul necesar la dispoziție, sunt chestiuni pur militare, dar pot afirma cu toată convingerea, vă rog să fiți siguri de asta, că s-a lucrat ca la carte din punct de vedere al artei militare: s-au planificat și organizat acțiunile militare, s-au constituit în timp scurt grupările de forțe, s-a trecut la acţiune, şi, până la 27 iulie, trupele maghiare din capul de pod de la Szolnok, unde era gruparea principală de forţe, au fost lichidate. Conform tuturor regulilor artei militare, după o asemenea situaţie foarte favorabilă, s-a trecut imediat Dunărea şi s-a înaintat direct spre Budapesta. Hotărârea generalului Constantin Prezan de a executa această acţiune era determinată şi de acordul tacit al aliaţilor să înainteze la vest de Tisa, către Dunăre. Nu s-a putut trece imediat la acţiune, fiindcă logistica trupelor nu era rezolvată. A fost nevoie de trei zile pentru aducerea materialului de pod, pentru aducerea tuturor

materialelor necesare care să asigure un succes în ceea ce priveşte forţarea şi trecerea Dunării.

Situaţia era atât de îngrijorătoare încât în zonă soseşte şi Regele Ferdinand I, a sosit şi Regina Maria, ca element stimulator pentru trupele care acţionau acolo, a venit şi Ion I.C.

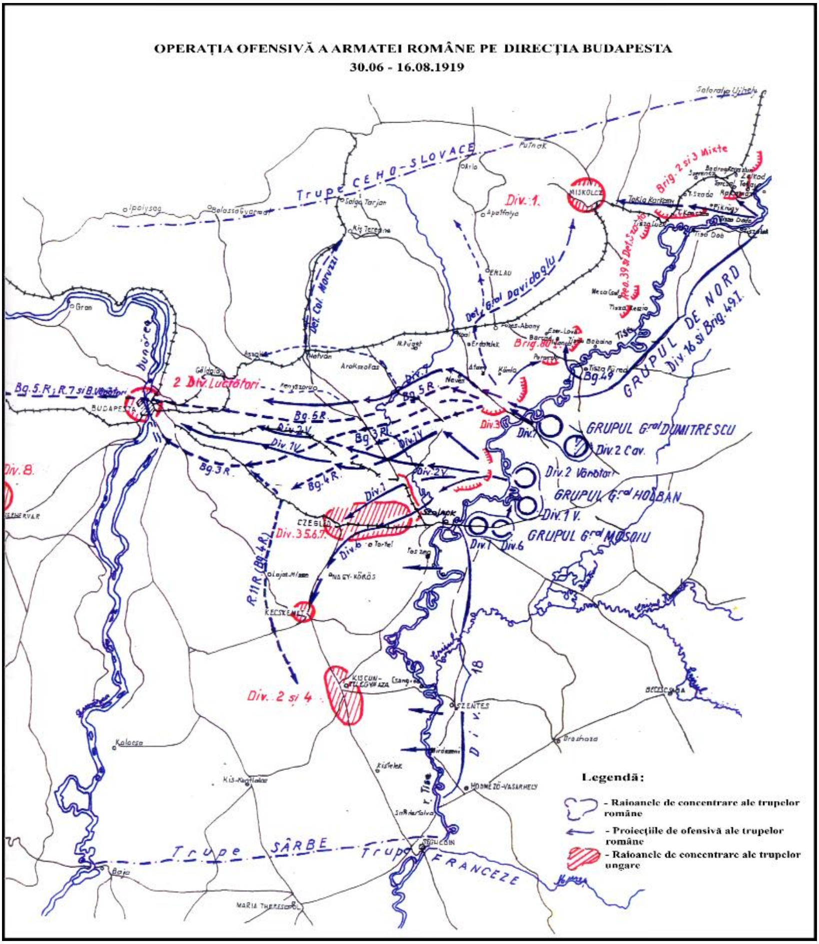

Brătianu, aspect despre care a amintit domnul profesor Ioan Scurtu. Decident al acţiunilor viitoare, generalul Constantin Prezan a rămas în zona operaţiunilor militare în permanenţă, deşi

era solicitat să revină urgent la București unde erau de rezolvat probleme urgente în legătură cu situația din Pocuția. Nimic, sau aproape nimic nu se scrie despre locul şi rolul generalului Constantin Prezan în conducerea operaţiunilor militare, începând de la 27 iulie şi până la data de 3 august, când Prezan pleacă de la Monor, o localitate situată la aproape 20 de km de Budapesta, ultimul, să-i spunem așa, cartier general al lui Constantin Prezan, de unde a condus operaţiunile militare. Doar generalul Gheorghe Mărdărescu îi va dedica, mai târziu, lucrarea sa *Campania pentru dezrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1919) – Domnului General de corp de armată adjutant Constantin Prezan, îi închin această lucrare în semn de respect și multă admirațiune pentru înaltul său patriotism și remarcabila sa competință ostășească*.

Doamnelor şi domnilor, acţiunea spre Budapesta a fost o acţiune clasică, de forţare și de trecere a Tisei, de urmărire a inamicului, care a fost înfrânt categoric, principala preocupare a trupelor române fiind încercuirea şi capturarea forţelor ungare şi a bunurilor care aparţineau acestora.

Există și această problemă care se discută, când a fost ocupată Budapesta, 3 sau 4 august. Sunt două curente, mai bine spus au fost două curente. A fost cel favorabil lui Traian Moşoiu, care în calitate de comandant al ,,Grupului de Nord”, avea forţele pe direcţia Budapestei, care marca ocuparea Budapestei şi în perioada interbelică, pe 3 august. De ce, fiindcă atunci au intrat în Budapesta trupe ale Brigăzii 4 Roșiori, comandate de către generalul Gheorghe Rusescu. Există cea de-a doua variantă, varianta cu 4 august, când, într-adevăr, în Budapesta a intrat o cantitate ceva mai mare de forţe, iar generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul Comandamentului Trupelor din Transilvania, a primit defilarea. Disputa este şi acea nemulţumire, spun unii, a generalului Gheorghe Mărdărescu, faţă de acţiunea generalului Gheorghe Rusescu din 3 august, catalogată chiar ca un act de indisciplină, că unul a fost ordinul

pe care l-a primit în ziua de 3 august, să intercepteze linia de comunicaţii dintre Albertirsa şi Cegléd, şi alta a fost acţiunea sa de intrare în Budapesta. Ca să respectăm adevărul istoric. Generalul Gheorghe Rusescu şi-a îndeplinit misiunea pe deplin, în sensul că a interceptat comunicaţia, conform ordinului pe care l-a primit, numai că o parte din forţe le-a destinat şi a intrat cu ele direct în Budapesta şi episodul este cunoscut, acolo a folosit şi acea mică diversiune în care a spus oficialităților orașului, sosite să-i ceară să nu intre în Capitală: *nu am legătură cu artileria şi artileria are ordin ca la 18.30 să deschidă focul. Dacă nu cedaţi, la 18.30 artileria deschide focul.* Nu era reală situația, dar diversiunea a fost măiastră, un adevărat act de artă militară. Acum, cred că se impune o precizare. Generalul Gheorghe Rusescu nu era un aventurier, ci era un militar care, din punctul meu de vedere, ştia să valorifice orice oportunitate care se crea într-o situație militară, care, de regulă, este imprevizibilă. Modul de acţiune a generalului Gheorghe Rusescu, la Budapesta în ziua de 3 august 1919, a fost aproape identic cu cel de la Cetatea Albă în februarie 1918. Cine citeşte Jurnalul de operaţii al Diviziei 2 Cavalerie pentru anul 1918, găsește că brigada colonelului Gheorghe Rusescu fusese subordonată temporar Diviziei 13 Infanterie, comandată de generalul Ioan Popescu „Sanitarul”. Colonelul Gheorghe Rusescu primise ordin să acţioneze şi să blocheze forţele bolşevice pe căile de acces dinspre nord către Cetatea Albă, pentru a permite înaintarea unităților de infanterie dinspre sud.

Gheorghe Rusescu a valorificat o oportunitate şi a fost primul care a intrat în Cetatea Albă. Spre deosebire de generalul Traian Moşoiu, care mai să-l pedepsească, generalul Ioan Popescu, în februarie 1918, l-a felicitat pentru modul în care a acţionat. Indiferent că spunem că 3 sau 4 august, cert este că Budapesta a fost luată sub control. O altă chestiune pe care vreau să o precizez: mai toată lumea care vorbește sau scrie despre acest subiect se opreşte la 4 august, în privința acțiunilor armatei

române în Ungaria.

Doamnelor şi domnilor, operaţiunile militare ale armatei române pe teritoriul Ungariei au continuat pe unele direcţii până la 15 august, pe alte direcţii până la 18 august. Este adevărat, nu au fost confruntări militare, dar au fost operaţiuni pentru luarea sub control a unui teritoriu, fiindcă dacă ne oprim la Budapesta am înţelege că nu am trecut mult dincolo de Dunăre. Ori toţi cei prezenţi aici avem imaginea hărţii Ungariei. Regimentul 8 Vânători și Regimentul 7 Roșiori a înaintat până la Gyor, iar Regimentul 7 Vânători și Regimentul 2 Roșiori până la Veszprem. Alte grupări de forţe au acţionat în partea de nord-vest şi au realizat joncţiunea cu trupele cehoslovace, celelalte au acţionat către sud şi au realizat legătura cu trupele franceze și sârbe, care se aflau în aşa numitul Banat Sârbesc, să-i spunem.

Reiterez și eu acest moment deosebit de important, al intrării trupelor române în Timişoara în ziua de 3 august. Dacă Aradul fusese luat sub control cu acordul aliaţilor ceva mai devreme, posibilitatea de intrare în Timişoara nu a existat mai devreme. De ce? Fiindcă abia la 28 iulie sârbii au evacuat teritoriul Banatului, pe care îl ocupaseră în toamna anului 1918. Trupele române care au intrat în Timișoara, sub conducerea colonelului Virgil Economu, au fost primite cu un entuziasm cu totul şi cu totul deosebit. Aş vrea să adaug un aspect deosebit de important: având în vedere faptul că bănăţenii nu au putut să participe la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia, faptul că cei care au participat au avut de suferit din partea ocupantului sârb, ştim foarte bine că bănăţenii au mai făcut o adunare, Marea Adunare de la Timişoara pe data de 10 august şi au proclamat din nou unirea Banatului cu România. A fost o acţiune foarte interesantă, căreia ar trebui să i se acorde mai multă atenție.

Închei, deoarece timpul este deja epuizat, prin a evidenţia faptul că în campania din vara anului 1919, sau în războiul din Ungaria cum mai este denumită, pierderile armatei române au fost deosebit de mari. Între 20 iulie şi 18 august am pierdut 123

de ofiţeri, 6 434 trupă, morţi, răniţi şi dispăruţi. O altă statistică ne arată că din martie până la sfârşitul lui august armata română a pierdut 188 de ofiţeri, 11 478 trupă, din care morţi 69 de ofiţeri și 5 556 trupă. De ce spun acest lucru? Doamnelor şi domnilor, astăzi nu există o statistică sau o evidenţă nominală a celor care au căzut în luptele din anul 1919 în Transilvania şi Ungaria. Nimeni, din păcate, din armata română nu a făcut acest lucru. Am fost solicitat de către cineva, cei care au organizat acea manifestaţie de la Arcul de Triumf pe 4 august, să le dau date. Le-am dat şi eu ce am găsit. Din păcate și cu regret, prea puțin.

Încă un aspect şi cu asta închei: principalul cimitir unde au fost înmormântaţi militarii români morţi în campania din Ungaria din 1919 a fost la Oradea, cimitirul Rulikowski, acolo unde în prezent există un monument al Diviziei 2 Vânători. De-a lungul anilor, osemintele celor înmormântaţi acolo încet, încet au fost scoase, în cele din urmă se spune, nu am convingerea că e chiar adevărat, că au fost deshumaţi şi în urma unor lucrări de restaurare care s-au făcut la acel monument al Diviziei 2 Vânători osemintele lor ar fi acolo. Dar nu sunt foarte mulţi, din datele pe care le-am identificat acolo sunt în jur de 26 de militari. Or numărul morţilor a fost mai mare. Deci avem pentru campania din anul 1919 o mare nedreptate istorică, pentru cei care şi-au vărsat sângele pentru ţară. Nu-i ştim pe toţi care au murit la Nistru, nu-i ştim pe toţi care au murit în Basarabia, nu-i ştim nominal nici măcar pe cei din Pocuţia, o să vă prezinte domnul profesor Petre Țurlea o carte pe care am scris-o recent în legătură cu acţiunea armatei române în Pocuţia. Cu tot efortul de documentare pe care l-am întreprins, n-am reuşit să identific nominal pe cei care au murit în Pocuţia. Şi nu mai spunem de cei care au fost în Ungaria. Să nu mai spunem de eroii români care au fost în Banat, foarte mulţi intelectuali, foarte mulţi preoţi care au fost deportaţi şi mulţi dintre ei morţi în închisorile de la Belgrad sau din alte părţi ale Serbiei. Prin urmare, cred că cei care ne ocupăm de cercetare şi în special de istorie militară,

avem această obligaţie morală de a continua cercetarea, să găsim şi să întocmim această listă cu morţii din campania anului 1919, campania care a fost tot atât de glorioasă, dacă îmi este permis să spun, ca cea din anul 1917, fiindcă ea a fost cea care a pus capăt acţiunilor de amploare ale inamicilor noştri, ruşilor, ucrainenilor şi ungurilor, care au făcut tot ce le-a stat în putinţă în 1919 pentru dezmembrarea României Întregite.

Vă mulţumesc pentru atenţie!

O carte din vremea campaniei armatei române în Ungaria (1919)

Prof. univ. dr. Sergiu Iosipescu, dr. Raluca Iosipescu
Institutul Național al Patrimoniului, București

Doamnelor şi domnilor, onorată asistenţă, dragi prieteni, am ales pentru această sesiune, din 2019 a Universităţii de vară „Nicolae Iorga”, prezentarea unei cărți din biblioteca caselor noastre cu o semnificaţie pe care v-o ofer dumneavoastră spre apreciere.

Cartea, în franțuzeşte, se numeşte *La Hongrie* și a fost redactată de Albert Kain, inspector al căilor ferate regale ale statului ungar, ajutat de un numeros colectiv[1], fiind publicată „par ordre du ministère royal hongrois du commerce par la Direction des Chemins de Fer royaux de l’Etat hongrois”[2].

Este un volum mare, pe vremuri minunat legat, acum este mai puţin aspectuos, el a fost editat în anul 1910 la „Erdélyi Institut Artistique de la Cour Impériale et Royale”.

Mór Erdélyi (1866-1934)[3], fiul înstăritului negustor evreu Jakab Grünwald din Nagysurány (Šurany) comitatul Nytra (azi în Slovacia) a fost cel mai important fotograf maghiar de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primul sfert al secolului XX.

Părintele său a desfășurat un mare comerț dunărean de la Galați la Pszony (Bratislava), dar marea criză economică de la 1873 l-a ruinat. Astfel fiul său Mór (Mauriciu) a trebuit să renunțe la strălucitele studii de la Érsekújvár (Nove Zamke, azi

---

[1] Etienne Bársony, dr. Jules Bodnár, dr. Samuel Borovszky, dr. Béla Erödi, Béla Gondo, dr. Guillaume Hankó, dr. Louis Lóczy, Théodore Novák, dr. Willibald Semayer, Charles Siegmeth, dr. Jan Sziklay, dr. Ladislas Toldy. (Cartea fiind în franceză, după tipicul modern european, numele maghiare au fost adaptate de editori acestei limbi).

[2] „Din ordinul ministerului regal ungar al Comerțului de către Direcțiunea căilor ferate regale ale statului maghiar”.

[3] Lucrarea de bază pentru biografia sa se datorează lui Judit Baróti, *Erdélyi Mór élete és munkássága* (*Mór Erdélyi. Viața și opera)*, în „Fotóművészet” („Fotografia”), 5-6, 1997, de la care am preluat o parte din informațiile prezentării noastre.

în Slovacia) și să se angajeze ucenic la Budapesta, la renumitul fotograf Ede Ellinger. Dovedind alese calități, și alegându-și numele de Erdélyi (Ardeleanul), Mór și-a deschis primul atelier fotografic în 1891 în Piața Elisabeta din capitala ungară. Remarcându-se prin calitatea portretelor sale, a devenit curând, la 1894, fotograf al Curții cezaro-crăiești. Personajele acesteia, în frunte cu Împăratul Rege Francisc Iosif I (1848-1916), le-a imortalizat și la reședința lor de la Gödölö.

În 1896 a inaugurat la colțul străzilor Kossuth și Újvilág (azi Semmelweis) un Institut Fotografic („Fotografáló-Intézetéről") care, la vremea sa, a reprezentat culmea fotografiei şi ilustraţiei budapestane, receptată ca atare în revista ilustrată a vremii „Magyar Szálon" („Salonul ungar"). Instituția venea și în întâmpinarea serbării, la 1896 și în anii ce au urmat, a „mileniului ungar", de la sosirea migratorilor maghiari în Europa. Totodată Erdélyi a îndeplinit din însărcinarea guvernului ungar mai multe misiuni fotografice, surprinzând oameni și locuri din tot regatul, momente și monumente istorice. A câștigat medalia de aur la Expoziția universală de la Paris din anul 1900, aici prezentând și albumul *La Hongrie à l'Exposition Universelle de Paris*.

A fost un pionier al introducerii fotografiei, a diapozitivelor în procesul de învățământ, al editării revistelor și albumelor ilustrate, întemeind în 1908 „Urania – Uzina de material didactic ilustrat Mór Erdélyi & Co" („Uránia szemléltető taneszközök gyára Erdélyi Mór és társa"), ca parte a „Societății pe acțiuni a Asociației ungare a teatrului științific Urania" („Uránia magyar tudományos színház egylet részvénytársaság"). Diapozitivele pe sticlă acopereau variate domenii, etnografie, istorie, istoria artei, geografie, știință, tehnică, urbanism, arhitectură. Albumele sale ilustrate erau reportaje fotografice consacrate evenimentelor, funerariile lui Kossuth, inaugurarea marilor palate, a lucrărilor de la Porțile de Fier etc.

Pe temeiul parcurgerii întregului regat și a fotografiilor

executate cu acest prilej, în anul 1909 a fost însărcinat de guvern cu publicarea unui album maghiar ce a însumat 680 de imagini. A colaborat cu fotografii și la prestigiosul periodic american „National Geographic Magazine”.

Cunoașterea îndeaproape a tuturor ținuturilor regatului este și sursa imaginilor din lucrarea pe care avem onoarea să v-o prezentăm.

Colofonul cărţii menţionează în primul rând că „Fotografiile pentru această lucrare au fost realizate de Erdélyi”, apoi prezintă toţi colaboratorii publicației, desenele încadrărilor fiind datorate lui Ferenc Helbing, legătura după macheta lui Szendröi și Őrkény iar tipărirea de Victor Hornyánsky.

Desigur că o mențiune aparte se cuvine lui Ferenc Helbing (1870-1958), compatriot al lui Erdélyi, fiind născut la Érsekújvár (Nove Zamke, Slovacia), excelent grafician, promotor al stilului Art Nouveau.

Exemplarul nostru din *La Hongrie* are următoarea dedicaţie germană cu alfabet gotic:

„Seiner Excellenz Herrn General Holban in Ehrerbietung Maurice Erdélyi”,

„Excelenţei sale, domnului general Holban, cu respect, Mauriciu Erdélyi”.

Cartea a ajuns la noi din biblioteca fiicei generalului Ştefan Holban, eminenta medievistă Maria Holban (1901-1991), vară de-a treia, prin neamul Stamatineștilor, cu bunica lui Sergiu Iosipescu, unul dintre autorii acestei prezentări.

Generalul Ştefan Holban (n. 15 mai 1869, Vaslui - d. 2 decembrie 1939, București) care nu a fost încă pomenit aici, este unul dintre participanţii marcanţi la campania din Ungaria din anul 1919.

Deși i-a fost dat acestui descendent vasluian al neamului Holbăneștilor[4] să conducă Divizia a 6-a, prima care a trecut

[4] Neam de boiernași din nordul Moldovei atestați la Curte încă de la 1672, pentru care vezi Constantin Bobulescu, *Neamul Holbăneștilor*, Chișinău, 1929.

munții în Transilvania la finele anului 1918, totuși el este mai puțin cunoscut. Aceeași fotografie a sa, slabă, a fost folosită de mai toți autorii. Și cum deviza noastră pentru Universitatea de vară de la Văleni este „voir et savoir” („a vedea și a cunoaște”), aceeași cu a unei cunoscute colecții de istorie de la *Larousse*, vă propunem o nouă imagine a generalului. Fotografia, din arhiva noastră, este din preajma plecării sale în 1910, ca ataşat militar la Sankt-Petersburg pe lângă Curtea imperială rusă (1910-1912).

S-a distins pe tot parcursul nefericitei campanii din 1916, fiind șeful etapelor din Dobrogea, apoi din octombrie comandant al Diviziei 9/19, iar din ianuarie 1917, ca urmare a perioadei sale de atașat militar la Sankt-Petersburg, a fost acreditat ca ofițer de legătură pe lângă comandamentul trupelor ruse de pe frontul românesc. Din iunie 1918 a luat comanda Diviziei 6 infanterie cu care a participat la campania din Ungaria, fiind apoi comandantul grupului „Holban”, acționând pe direcția principală spre capitala inamică. Trupele sale au intrat primele în Budapesta, odată cu prăbușirea dictaturii comuniste instalate acolo (4 august 1919). Recomandat prin priceperea sa militară și administrativă, ca și de abilitățile sale diplomatice, generalul Holban a devenit guvernatorul militar al capitalei ungare. În pofida dificultăților de aprovizionare a unui oraș de importanța Budapestei, în condițiile anteriorului jaf comunist, a continuei suspiciuni a membrilor americani și englezi ai Comisiei interaliate prezente acolo, generalul Holban și comandamentul militar românesc (general Gheorghe Mărdărescu) au reușit să facă față situației și să îndeplinească misiunea încredințată de Regele Ferdinand I, de guvernul Ion I.C. Brătianu și de Marele Stat Major.

La 29 octombrie 1919 ministrul ungar al Aprovizionării adresa „cu o plăcere deosebită” generalului Mărdărescu o scrisoare de mulțumire pentru comandamentul grupului general Holban și mai târziu pentru acela al generalului Moșoiu, care „au arătat întotdeauna cel mai mare interes și o extremă bunăvoință

față de aprovizionarea țării și a capitalei și nu au lipsit niciodată să sprijine ministerul aflat sub direcția mea în îndeplinirea misiunii sale dificile în chipul cel mai prevenitor (...), cu deosebire pentru transporturile rapide de produse alimentare, punând, în mai multe rânduri la dispoziția Capitalei, automobile”[5].

Și tot în ciuda atitudinii Comisiei interaliate, generalul Holban și ofițerii săi erau primiți în înaltele cercuri aristocratice și intelectuale maghiare.

În cursul lunii septembrie agenții speciali ai guvernatorului au descoperit în subsolurile Palatului regal din Budapesta o mare parte din arhiva Academiei Române și a Ligii pentru Unitatea culturală a Românilor, sustrase de la București de trupele austro-maghiare și germane în cursul ocupației capitalei (decembrie 1916-noiembrie 1918). Arhive pe care generalul Holban, convocând reprezentanții Comisiei interaliate și ai guvernului ungar, avea să le întoarcă proprietarilor legitimi[6]. Era numai una dintre descoperirile „capturilor” ocupantului din Țara Românească, de la clopotele bisericilor luate spre a fi turnate tunuri, la materialul sanitar al Crucii Roșii Române, „ridicat” și de la fabrica Știrbei de la Buftea.

Revenirea trupelor române din Ungaria s-a efectuat în luna noiembrie 1919, orașul Budapesta fiind încredințat Comisiei Militare Interaliate și autorităților ungare (16 noiembrie 1919).

După încheierea marii conflagrații, care pentru români nu avea să fie curmată decât în primăvara anului 1920 – când armata română a putut fi demobilizată[7] –, la 4 iulie 1920 în Marele Trianon de la Versailles s-a semnat tratatul de pace cu Ungaria prin care opera de Reîntregire Națională încheiată la 1 decembrie 1918 și apărată neîncetat de atunci, era recunoscută,

---

[5] Fotocopia scrisorii la Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 21 (coliță).

[6] *Ibidem*, p. 311 n.

[7] Chiar și atunci amenințarea Rusiei sovietice nu încetase pe frontiera Nistrului.

cât privea frontiera de vest a Regatului României.

După război, la rugămintea personală a Regelui Ferdinand, generalul Ștefan Holban a acceptat să facă parte, ca ministru de război, din efemerul minister Take Ionescu (17.12.1921-18.01.1922).

Ultimii ani ai vieții, generalul Holban i-a petrecut între conacul de la Conțești lângă Sascut și reședința sa din București, din strada Nicolae Filipescu, unde a și murit în anul 1939.

Casa sa, din vremea lui Cuza Vodă, a fost distrusă acum vreo douzeci de ani cu excepția fațadei. În totul această casă era o minunată construcție cu pivniți boltite, cu podul imens și camerele înalte, încălzite de sobe din teracotă albă smălțuită, cu motive florale albăstrii. În dulapurile bibliotecii își avusese locul și frumosul volum tipărit la Budapesta, dăruit nouă la desfacerea casei dinaintea dărâmării.

*

Cartea ce ne stă în față, dedicată generalului Holban de un important om de cultură maghiar, este de fapt o istorie şi o ilustrare a regatului făcută din dispoziţia Direcțiunii Căilor Ferate cezaro-crăieşti. Ele au patronat această publicaţie care trebuia să înfăţişeze Regatul Ungariei văzut din mersul trenului, de-a lungul marilor magistrale feroviare.

Prefaţa, bineînţeles, ilustrează concepţia atotstăpânitoare a monarhiei ungare. Ungaria Coroanei Sfântului Ștefan, aflată la „Poarta Europei" era concepută drept apărătoarea, în trecut a Lumii împotriva Semilunei, „bastionul Civilizației occidentale împotriva Barbariei Orientului"[8], iar atunci – cartea a apărut înaintea Primului Război Mondial – propăvăduitoarea civilizației occidentale spre Răsărit.

Bineînţeles în frontispiciu apar fotografiile Împăratului Francisc Iosif I, „rege apostolic al Ungariei", ale răposatei

[8] *La Hongrie,* p. 1.

Împărătese Elisabeta, căzută pradă unui anarhist asasin, și a arhiducelui moștenitor Francisc Ferdinand, curând apoi și el victima asasinului de la Sarajevo. Dintre toți, „bunul împărat”, comemorat recent la Viena, a fost unul dintre cei care, cu bună știință, a contribuit major la declanşarea Primul Război Mondial, fără ca responsabilitatea sa să fi fost vreodată pe deplin conturată, așa cum ar fi meritat.

Introducerea volumului este mai întâi geografică și etnografică, ilustrată cu fotografii de la sate, cu țărani, mai ales fete, unguroaice, yazige, sârboaice, săsoaice, slovace și la final o fată de ţigan cu doi frățiori, pregătind hrana în ceaune pe pirostii. Două tinere sunt din Trascău (Toroczkó) , o depresiune peste munți la vest de Aiud, unde coloniștii germani, veniți în al XIII-lea veac să lucreze la minele de fier, au fost maghiarizaţi.

Şi iată prezentarea românilor, cărora li se consacră tot atâtea fotografii cât și ungurilor. Aceasta corespunde de altfel unei afirmații peremptorii din introducerea etnografică despre români: „Între populațiile nemaghiare din țara noastră, ei sunt aceia care ocupă primul loc[9]. (...). Talentul lor artistic – poate singura moștenire a strămoșilor lor italici – se vădește în arta lor populară, care este foarte bogată”[10].

Înfăţişarea românilor începe cu ţăranii români din Vulcan, cu cei veniți cu poamele la târg, maramureşeni după zaghe, apoi cărăuşi cu cușmă și opinci, oieri.

Introducerea istorică consecutivă este încununată cu realizarea dualismului la 1867, prin care Ungaria medievală a fost reînviată teritorial, abandonând o parte din atributele externe, fără a se uita cu această ocazie mențiunea Legii XLIV din 1868, ce ar fi consacrat „perfecta egalitate a tuturor naționalităților” de sub Coroana Sfântului Ștefan[11]. Sistemul

---

[9] Regatul Ungariei (Transleithania), inclusiv regatul Croației și Sclavoniei (Slovenia) avea 20 886 000 locuitori din care 48% unguri, 14,1% români, 9,8% germani, 9,4% slovaci, 8,8% croați, 5,3% sârbi, 2,3% ruteni.

[10] *La Hongrie,* p. 18.

[11] *Ibidem,* p. 28.

cenzitar, defavorizând grav pe românii din Transilvania și Partium, politica de maghiarizare, promovată de ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice Ágoston Trefort, prin legile sale de la 1879 și 1883, dovedeau însă contrariul!

*

Înaintea periplului feroviar prin regatul dinaintea Marelui Război, cartea începe, de bună seamă, prin vizitarea Budapestei, unde se dezvăluie marile bulevarde și piețe cu palate și monumentale clădiri publice și particulare, poduri și biserici. Dar Mór Erdélyi a imortalizat de-a lungul carierei sale nu numai frumosul monumental, așa cum este în cartea noastră, ci și viața modestă de pe ulițele mahalalei budapestane Tabán.

Revenim însă la statuile remarcabilelor personalități din istoria țării, începând cu Regele Matia. După cele ale membrilor marcanți ai generației revoluționarilor de la 1848-1849 și fotografia mausoleului lui Lájos Kossuth, se strecoară între imaginea palatelor ministerului de Finanțe și cel al arhiducelui Iosif și modesta statuie a lui Eugeniu de Savoia, cel care, alături de regele Poloniei Jan Sobieski, de ducele Charles de Lorraine, a eliberat de fapt Ungaria de sub turci în anii 1683-1699.

Importanţa extraordinară dată de budapestani atunci, la 1910, şi până acum, antichităților romane este dovedită și de crearea Muzeului Roman consacrat coloniei Aquincum, centru al provinciei Pannonia. Fotografia muzeului nu putea desigur lipsi.

Plecând de la Budapesta, o ultimă imagine – statuia celebrului Anonymus, acel călugăr francez care stă la începuturile istoriei noastre comune atât ungare cât şi româneşti.

Şi, pe magistrala Budapesta-Orșova, străbătând Alföld, pusta maghiară, ajungem în sfârşit la est de Tisa, în ținuturile unde s-a constituit România Întregită.

Iată gara din Timişoara, cea veche, după care timişorenii plâng şi acum pentru că după ultimul război, bombardată,

minunata clădire nu a mai fost restaurată. Și încă de atunci pe ruinele din oraș ale castelului Hunyadi – Iancu de Hunedoara al nostru – se înălțase noua cazarmă cezaro-crăiască. Din oraș vedem bulevardul Hunyadi și biserica catolică din piața Losonczy. După o vedere de pe Bega și a turnului de la Ciacova, pe malul Dunării, se ajunge la Lugoj. Pentru acest oraș este dată o singură fotografie, catedrala ortodoxă românească din Piaţa Centrală Izabela de atunci, situație simbolică și prea puţin subliniată astăzi, a unei realități istorice: ținuturile româneşti de la est de Tisa erau deja dominate de elitele, spiritualitatea și, de bună seamă, țărănimea românească.

De la Timișoara următorul popas este la gara Herculane, o bijuterie ca și Băile Herculane, aşa cum arătau atunci şi cum, din nenorocire, nu mai arată acum, apoi Orşova, vechea Orşovă, de mult sub apele Dunării. Și, la capăt, Valea Cernei, azi încă prea puţin cercetată.

Pe o altă magistrală a căilor ferate, de la Budapesta la Baziaș, se ajunge la Arad, oraș de 56 000 locuitori la 1910. Aici imaginea dintâi înfățișează Primăria şi la stânga, fireşte, Palatul Căilor Ferate; apoi bulevardul central, pe atunci numit Andrássy, în lungul căruia se vede biserica Franciscană şi turlele catedralei ortodoxe. Se pătrunde și în cetatea Aradului, unde biserica barocă din acea bijuterie a fortificației moderne își așteptă restaurarea și ea, precum întreaga citadelă, restaurarea și valorificarea. Din părțile arădene se găsește cu cale să se dea un interior de casă bulgărească de la Vinga, colonizarea aici a fugarilor din marele centru catolic de la Chiprovaț producându-se mai ales în vremea împărătesei Maria Tereza (1740-1780).

Trenul merge mai departe la Reşiţa, vestită pentru Uzinele Companiei Drumurilor de Fier ale Statului[12], și trebuie subliniat

[12] „K.u.k. privilegierte Österreichisch-Ungarische Staats-Eisenbahngesellschaft" (Societatea privilegiată austro-ungară a căilor ferate de stat), devenită după 1920 și până la 1948, Uzinele de Fier și Domeniile din Reşiţa (U.D.R.).

că toate marile antreprize industriale din Banat și Transilvania, de interes strategic, aparţineau statului.

Reșița, un adevărat „Creusot” după autorii cărții, „situat în fundul văii, se continuă pe cele dintâi pante ale munților; pretutindeni coșuri vărsând nori de fum; în primul plan se află marile furnale cu edificiile lor asemeni turnurilor; acest stabiliment industrial uriaș nu folosește decât materiile prime provenind din aceste locuri: pământul este atât de bogat în minerale, huilă și lemn încât poate alimenta nenumărate uzine și fabrici; minele de cărbune de la Secul și Doman legate printr-o cale ferată de Reșița; ele furnizează Reșiței anual câte 120 000 de tone de huilă”. Cele patru furnale cu cărbune de lemn, de 65 t., și cu cox, de 120 t., produceau anual 100 000 t. fontă brută. Topitoriile Bessemer și Martin trimiteau laminatelor alte 100 000 t. Oțelăria de la Reșița exporta produsele sale în Italia, Rusia și chiar în Anglia[13]. Un minunat drum de munte lega Reșița de celelalte stabilimente metalurgice de la Anina unde, minele de cărbune, ce dădeau 600 000 t. huilă pe an, alimentau și cele 80 de cuptoare, producând anual 80 000 t. cox. O cale ferată specială aducea minereul de fier de la Vașcău pentru a se obține c. 35 000 t. de fontă brută anual.

O dezvoltare care a continuat în anii 1920-1940 în România Întregită, spre a fi acaparată după 1948 de un alt „sovrom”.

Dar, revenind pe căile ferate de la 1910, peste spectaculosul viaduct cu patru deschideri[14], o extraordinară lucrare de geniu civil, drumul de fier de la Anina ajunge la Oravița. Nu departe de ea se afla eleganta staţiunea climaterică Marilla, despre care nici nu ştiam.

Coborând la Dunăre la Baziaș, călătoria continuă pe Dunăre, fotografiile surprinzând drumul tăiat în stâncă pe la Porțile de Fier și purtând atunci numele contelui István Széchenyi, inițiatorului lucrărilor de amenajare a fluviului. Începute la 1830

---

[13] *La Hongrie,* p. 128.

[14] Cunoscut astăzi drept cel de la Jitin.

sub conducerea inginerului Pál Vásárhelyi, ele au fost încheiate la 1896, inaugurarea aducând la marele canal de la cataracte pe Împăratul Francisc Iosif I, pe Regele Carol I al României și pe Alexandru al Serbiei. Ceea ce nu se știe este că Regele Carol I nu acceptase să participe la ceremonia internațională decât după ce împăratul-rege al Austro-Ungariei eliberase din temniță pe Memorandiștii români.

Și apoi la o deschidere a văii danubiene, în mijlocul apelor, este descoperită insula Ada-Kaleh, astăzi dispărută în adâncuri.

Pe o altă linie ferată de la Miskolcz la Criș se ajunge și în vechiul comitat al Maramureșului la Muncaciu. În drum se trece pe la Sárospatak – principala reședință a familiei Rákóczi și sediul unui colegiu calvin unde a profesat marele pedagog Amos Comenius, la mijlocul secolului al XVII-lea – și pe la Lelesz, a cărui abație premonstratensă a fost în secolele XIII-XIV locul de adeverire pentru numeroase diplome ale nobililor români din Maramureș, ale familiei Drăgoșeștilor.

De la Debrețin drumul de fier duce în vechile comitate medievale Ung și Ugocea, apoi în Sătmar și Sălaj, în ținutul Băii Mari. Pe rând, asemeni imaginilor surprinse din mers, se perindă fotografiile catedralei românești din Sătmar, a turnului Sfântului Ștefan din Baia Mare, a bisericii românești baroce din Careii Mari.

Cu interes Erdélyi fotograful se apleacă asupra realităţilor româneşti pe care le înfăţişează cu simpatie. Românii maramureșeni sunt înfăţişaţi la munca câmpului pe Vișae. Piața centrală din Sighetul Marmaţiei este văzută cam din dreptul casei marelui patriot român maramureşan Ioan Mihály de Apșa (1844-1914), casă devenită, din fericire, grație Luciei Mihály de Apșa, fiica istoricului, un memorial al familiei Mihály.

Calea ferată a salinelor trecea pe lângă Ocna Şugatag și o ultimă fotografie înfățișează Valea Tisei la Borcut, unde o ţărancă umple donița cu apă.

O altă linie lega Sighetul de Satu Mare și Careii Mari, iar o

linie îngustă până la Șomcuta Mare era menită să faciliteze exploatarea lemnului pădurilor din vechiul ținut al Ardudului (Codrul) și al Chioarului.

*

Pe calea ferată Budapesta-Predeal, călătorul pătrunde în Transilvania şi frontispiciul art nouveau al acest capitol al cărții este extraordinar, căci el înfățișează o tânără torcând în fața unei biserici de la Izvorul Crișului/Körösfő, după însemnarea marginală.

Așadar Erdélyi și Helbing au ales să reprezinte Transilvania, bisericuţa românească din lemn de la Nădaşu de la 1720, dinaintea căreia, în costumul specific românesc este o tânără cu fuiorul.

Dincolo de Beretău, primul popas pe marea magistrală spre Ardeal este la Oradea Mare de unde alături de o vedere panoramică a orașului sunt fotografiate Primăria monumentală de pe malul Crișului și statuia Sfântului Ladislau. Pe linia spre Cluj, de la Ciucea se pătrunde în Transilvania și, iarăși semnificativ, primele imagini sunt ale castelului Sebus (Bologa), stăpânirea lui Mircea cel Bătrân în Transilvania și biserica românească din satul Bologa.

Fotografiile se succed, între ele interiorul unei case românești din Huedin și un ţăran tot de acolo, a cărui înfăţişare pare o imagine de Epinal a lui Iancu de Hunedoara.

La Cluj, unde casa Regelui Matia se păstrează din fericire ca monument istoric, cartea oferă o panoramă a orașului, statuia Regelui Matia Corvin și biserica Sfântului Mihail, bastionul Bethlen – lângă care a fost supliciul lui Baba Novac, comandantul de oaste al lui Mihai Viteazul –, iar dintre noile construcții, Universitatea și Teatrul.

Din Cheile Turzii, se face un salt în depresiunea Trascăului pe sub coastele golașe ale munților metaliferi cu casele de târg ale așezării de la Remetea Trascăului.

Călătoria în Transilvania se desfășoară apoi pe râul Mureș, de la Alba Iulia – cu poarta cetății Alba Carolina și a marii catedrale catolice cu mormântul lui Iancu de Hunedoara –, prin Aiud, cu o impresionantă imagine a cetății, pe la Turda și Ocna Mureșului, dominată de castelul Teleki din secolul al XVI-lea, până la Târgu-Mureș și Ciuc.

În sud, mersul trenului poartă călătorul pe la Sebeşul săsesc – a cărui veche înfăţişare se mai păstrează în parte şi acum – prin Sibiu, Mediaș, Sighișoara, cu biserica fostă catolică din deal, statuia lui Petőfi Sándor care a murit la 1849 în lupta cu trupele ruse de lângă Sighişoara, și o vedere a unei zile de târg sub cetate. Se ajunge de aici în Țara Bârsei, pe la Rupea, Prejmer și Brașov, spre a poposi la hotarul de atunci, în pasul Bran-Rucăr, cu o vedută a castelului Turciu/Bran.

În acest periplu de-a lungul Carpaților Meridionali se vizitează și o frumoasă casă țărănească românească bârsană, o alta din Vulcan. La Brașov alături de Piața Sfatului întâmpină și biserica noastră din Schei, foarte importantă şi pentru cimitirul cu mormintele Brâncovenilor. Firește, din Hațeg nu putea să lipsească formidabila biserică românească de la Densuş.

Mór Erdélyi s-a dus și până la Sâmbăta de Sus ca să fotografieze biserica lui Constantin Vodă Brâncoveanu, atunci de mult ruinată, apoi pe Valea Oltului până la Turnul Spart, atunci ceva mai întreg, cu zidul care de fapt închidea defileul până în apa Oltului.

Dincolo de Turnul Spart, la sud de castelul Bran era atunci Regatul României.

Am mai dat aici o hartă cu căile noastre ferate la 1938, aşa cum se dezvoltaseră ele în România Întregită ca să ne dăm seama cât de important este acest mijloc de circulaţie pentru cunoaşterea ţării, pentru cultură. Am dat-o şi pentru faptul că nici până astăzi nu avem un proiect de reabilitarea și dezvoltare a căilor ferate, a uriaşului lor potenţial, inclusiv monumental, reprezentat de gările, cantoanele și liniile istorice ale României.

Nu se poate încheia trecerea în revistă a acestei cărți de la 1910 fără a releva ceea ce se degajă din paginile, din fotografiile ei, care este, în fapt mărturia ei.

A doua națiune ca număr din monarhia ungară, românii constituiau în preajma Marelui Război de la 1914-1918, prin preoţi, prin biserica ortodoxă, prin biserica greco-catolică, prin nobilii români maramureşeni, sătmăreni, din Chioar, Haţeg, din Făgăraş, prin burghezia și intelectualitatea lor, temelia românească a Ardealului secolului XX. Elitele lor aveau să împlinească atunci, la 1918-1919, Unirea Transilvaniei și ținuturilor de la est de Tisa în Regatul României Întregite.

Coperta cărții, după macheta lui Szendröi și Őrkény

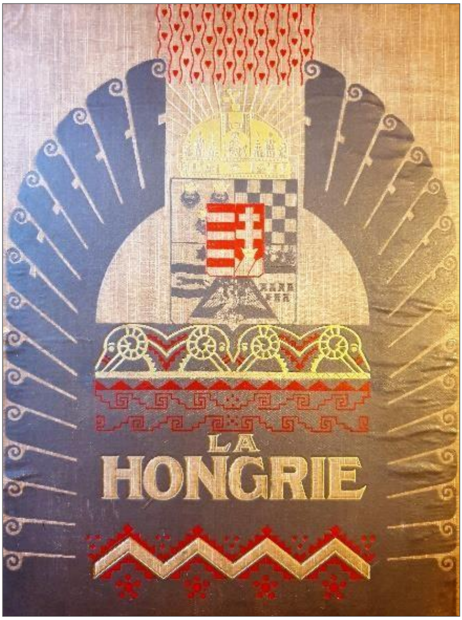

Foaia de titlu

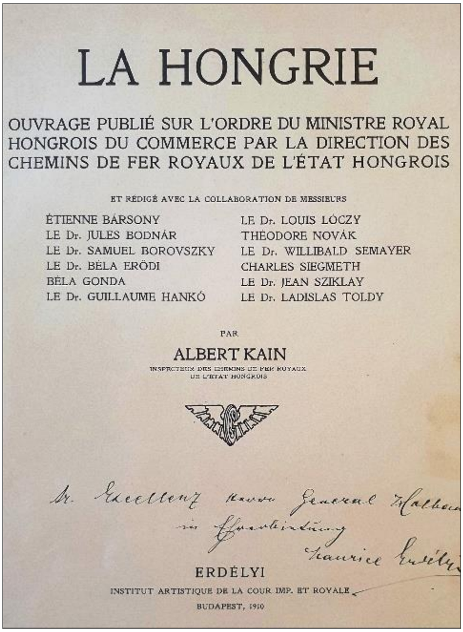

LA HONGRIE

OUVRAGE PUBLIÉ SUR L'ORDRE DU MINISTRE ROYAL HONGROIS DU COMMERCE PAR LA DIRECTION DES CHEMINS DE FER ROYAUX DE L'ÉTAT HONGROIS

ET RÉDIGÉ AVEC LA COLLABORATION DE MESSIEURS

ÉTIENNE BÁRSONY
LE Dr. JULES BODNÁR
LE Dr. SAMUEL BOROVSZKY
LE Dr. BÉLA ERÖDI
BÉLA GONDA
LE Dr. GUILLAUME HANKÓ
LE Dr. LOUIS LÓCZY
THÉODORE NOVÁK
LE Dr. WILLIBALD SEMAYER
CHARLES SIEGMETH
LE Dr. JEAN SZIKLAY
LE Dr. LADISLAS TOLDY

PAR

ALBERT KAIN
INSPECTEUR DES CHEMINS DE FER ROYAUX DE L'ÉTAT HONGROIS

Sr. Excellenz Herrn General [illegible]
in Ehrerbietung
Maurice Erdélyi

ERDÉLYI
INSTITUT ARTISTIQUE DE LA COUR IMP. ET ROYALE
BUDAPEST, 1910

Mór Erdélyi,
fotografie
de pe la 1910

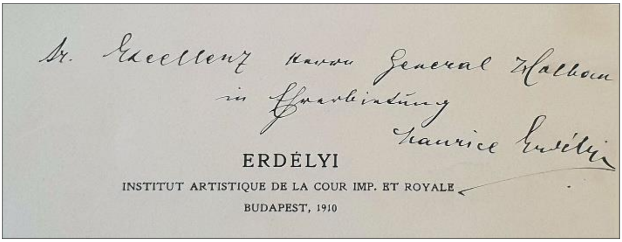

Dedicaţie germană cu alfabet gotic a lui
Mór Erdélyi pentru generalul Ștefan Holban

Ștefan Holban,
fotografie
din arhiva noastră,
din preajma
plecării sale
la 1910
în misiune
de atașat militar la
Sankt-Petersburg

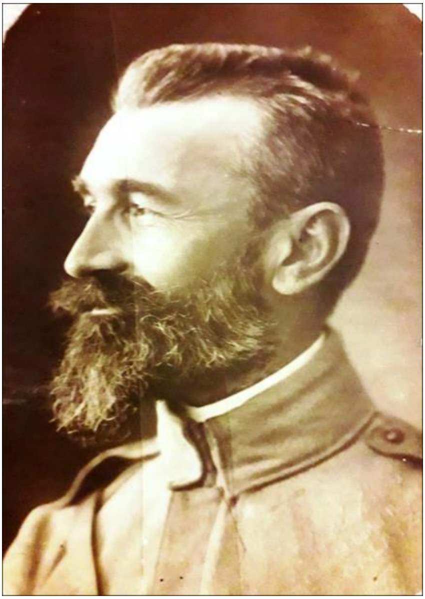

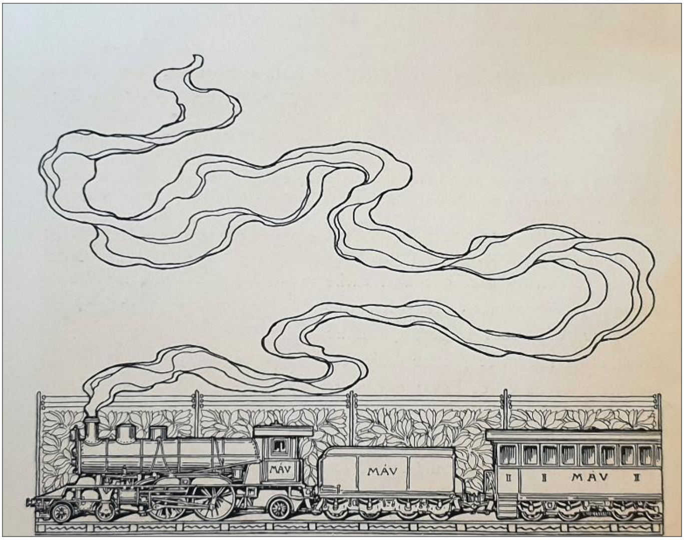

Emblema Căilor ferate regale maghiare

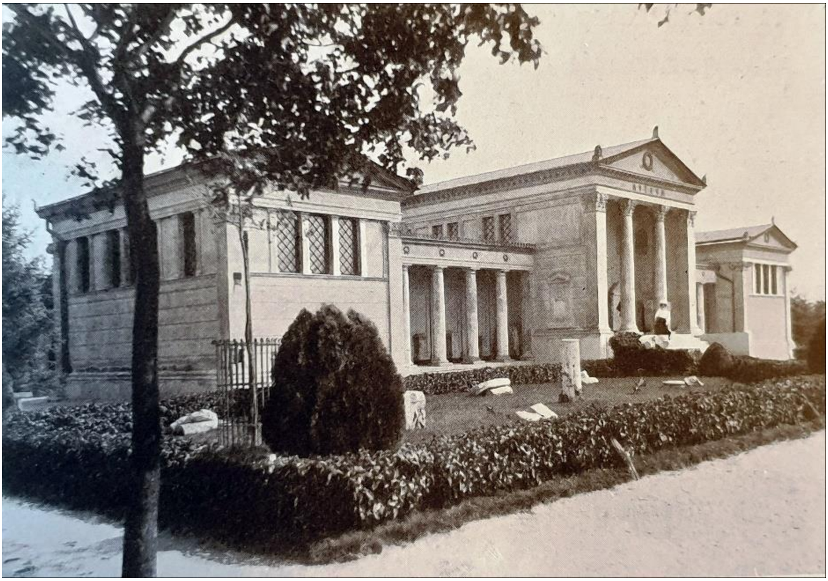

Muzeul castrului Aquincum, Budapesta

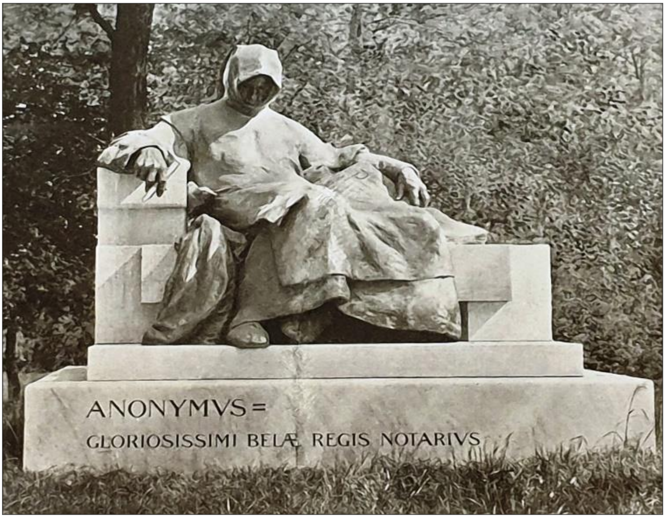

Anonymus, statuie budapestană

Biserica românească din Lugoj

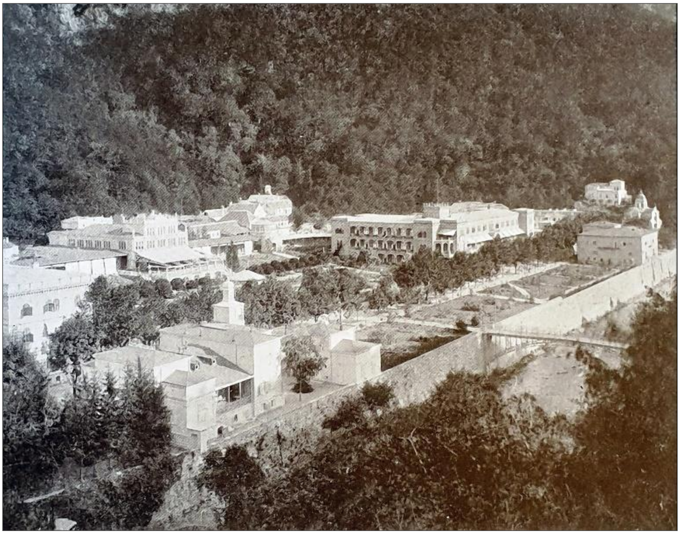

Băile Herculane

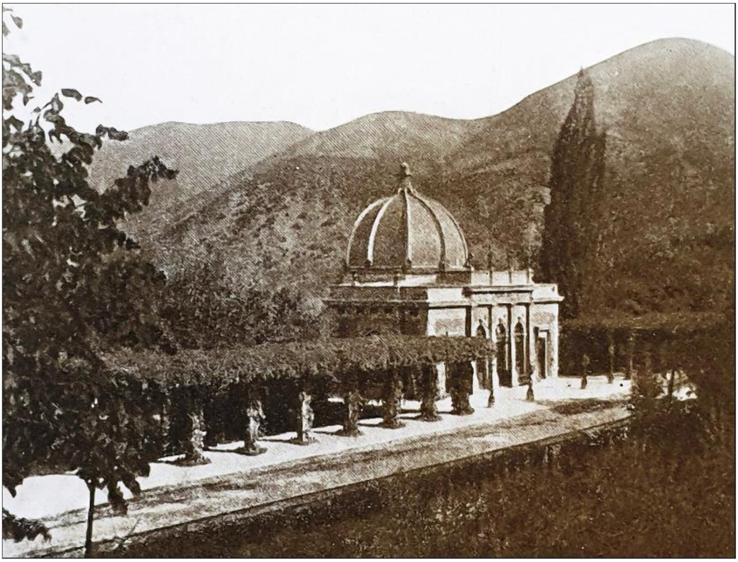

Gara Herculane

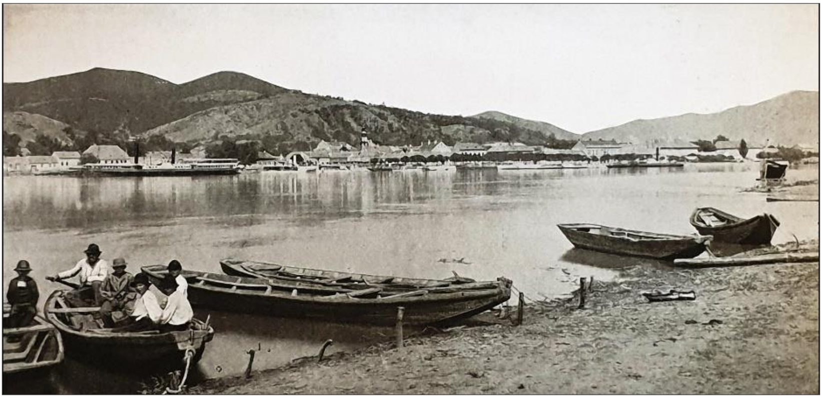

Orșova

Valea Cernei

Arad

Biserica cetății Aradului

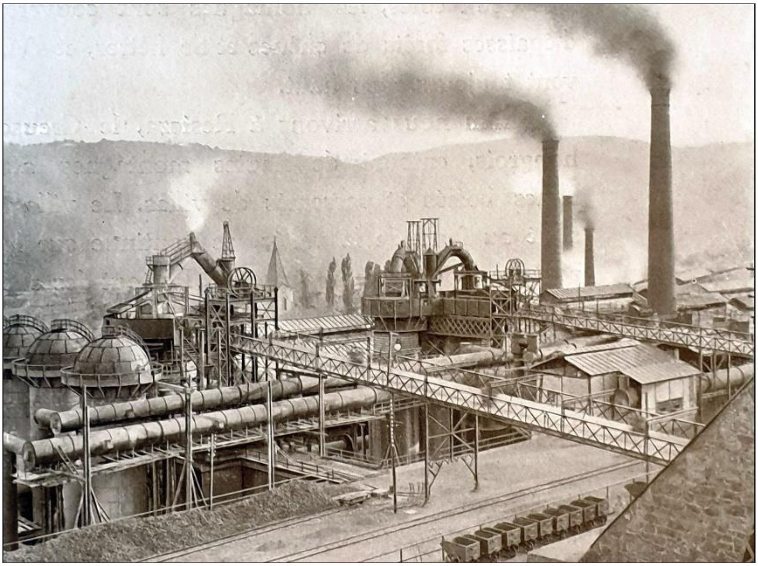

Reșița

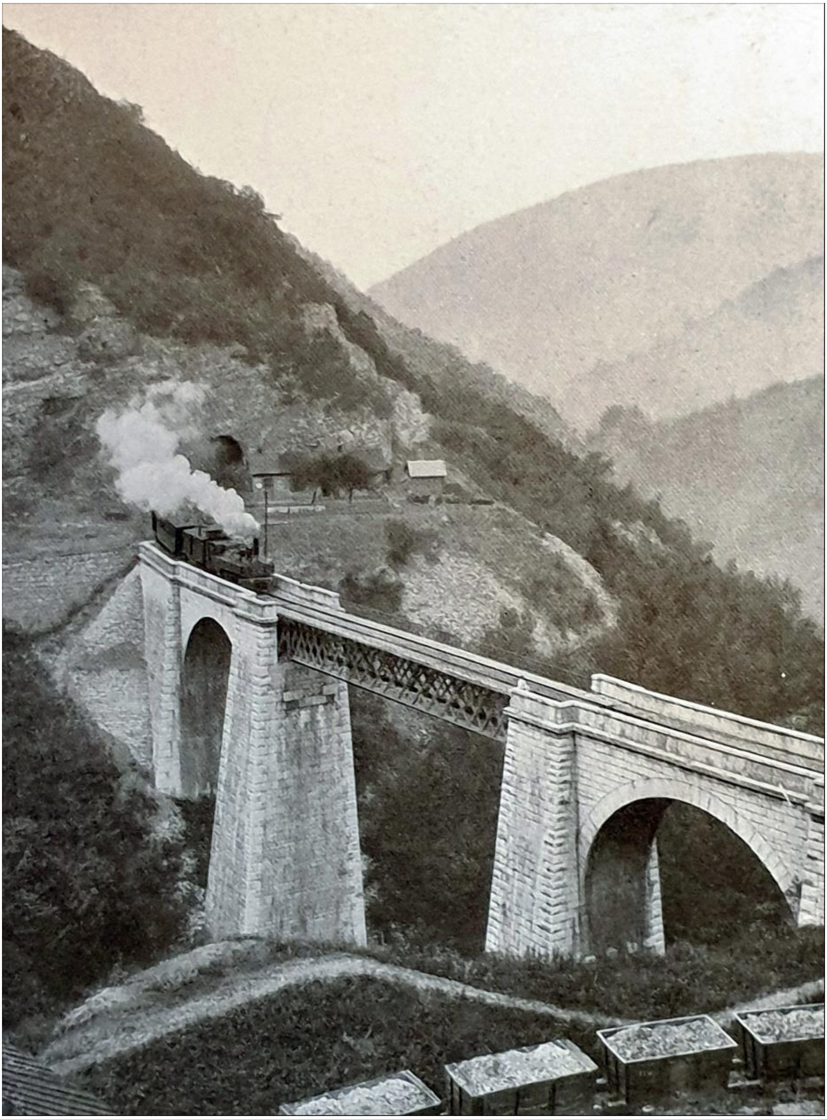

Viaduct pe calea ferată spre Anina

Stațiunea climaterică Marilla

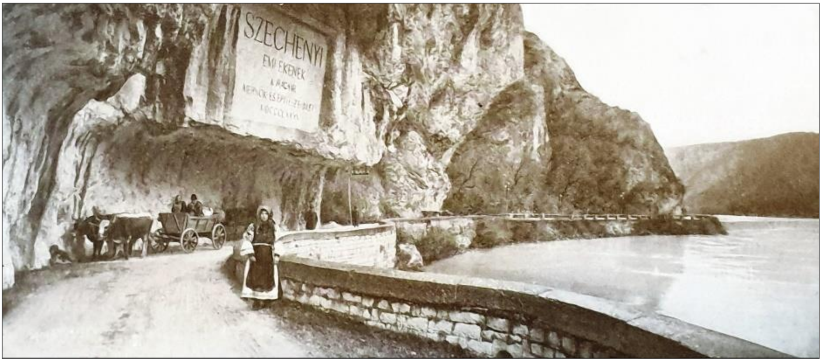

Inscripția comemorativă a contelui István Szecseny
la deschiderea drumului pe la Porțile de Fier

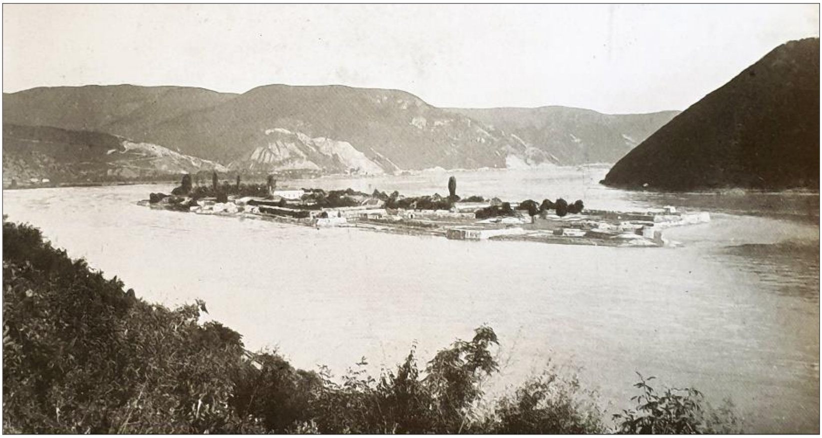

Ada Kaleh (Orșova Nouă)

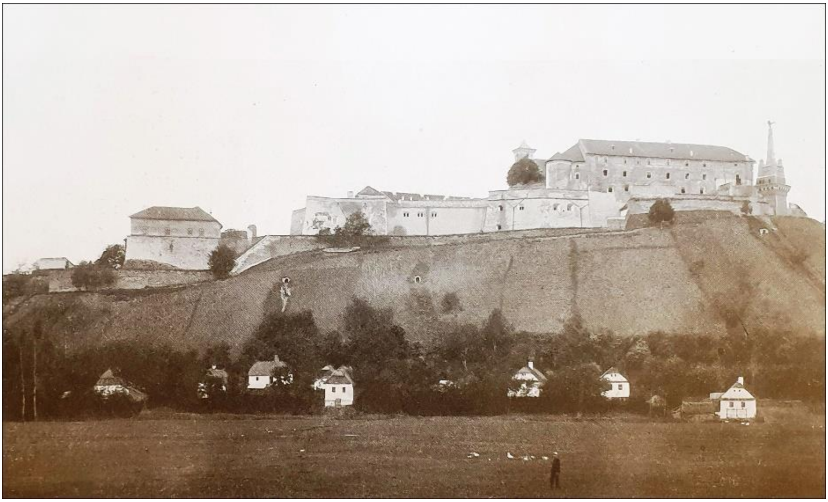

Cetatea Muncaciului din Maramureș

Sătmarul

Gospodărie maramureșană

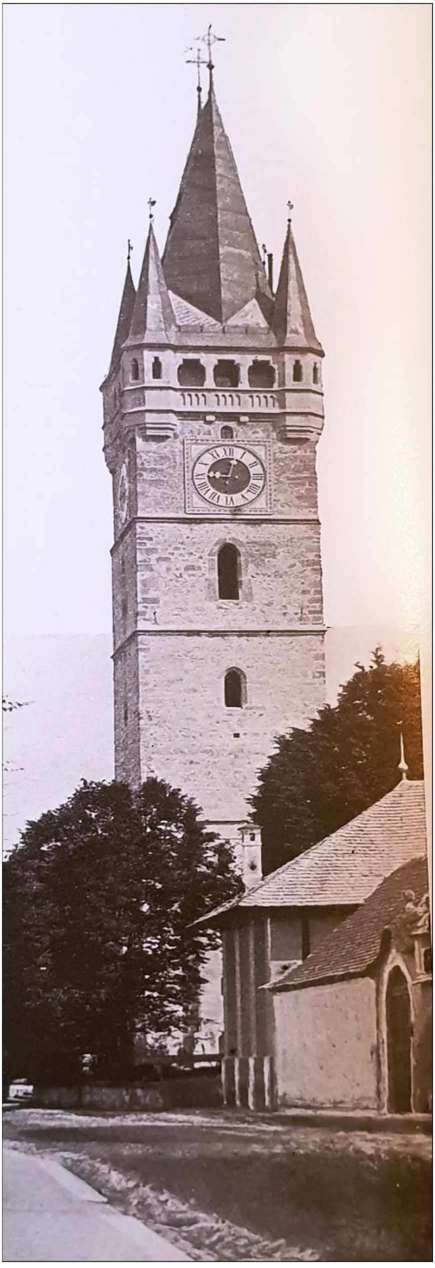

Baia Mare,
Turnul Sf. Ștefan

Zi de târg la Baia Mare

Români la muncile câmpului pe Vișău

Biserica românească din Careii Mari

Piața Mare din Sighetul Marmației

Tânără de la Borcut

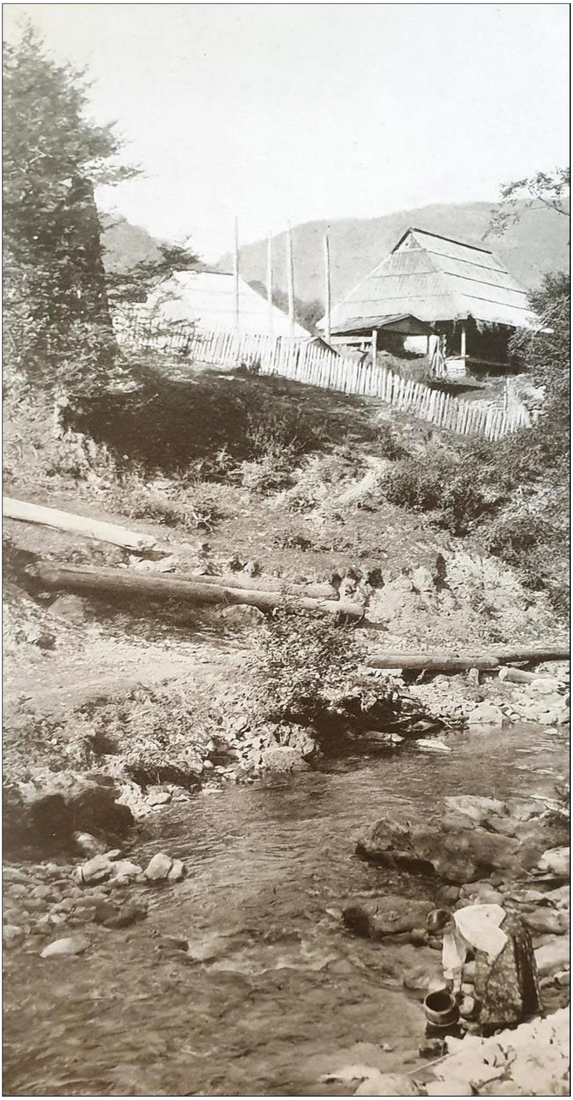

Valea Tisei lângă Borcut, Maramureș

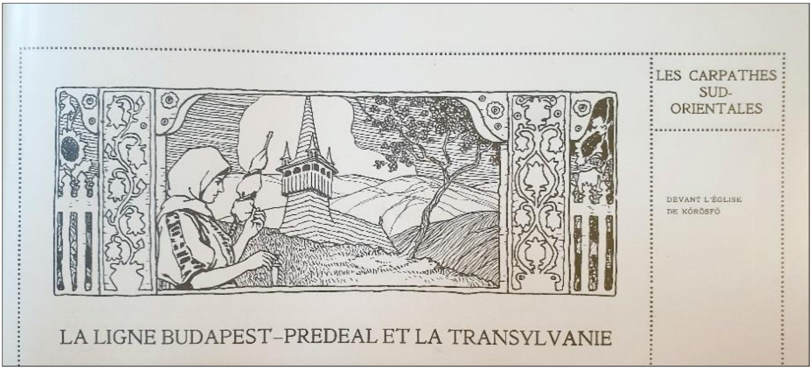

Frontispiciul Transilvaniei. Femeia cu fuiorul
înaintea bisericii românești de la Izvorul Crișului

Frontispiciul Transilvaniei. Femeia cu fuiorul
înaintea bisericii românești de la Izvorul Crișului (detaliu)

Cetatea Bologa

Biserica românească de la Bologa

Interior de casă țărănească de la Huedin

Clujul

Cluj, Turnul bastionar Bethlen

Cluj, casa unde s-a născut Regele Matia Corvin

Remetea Trascăului

Cetatea Aiudului

Porțile cetății Alba Carolina (Alba Iulia)

Porțile cetății Alba Carolina
(Alba Iulia)

Sighișoara, zi de târg

Mediaș, turn-poartă al orașului

Sibiu, turnuri ale incintei

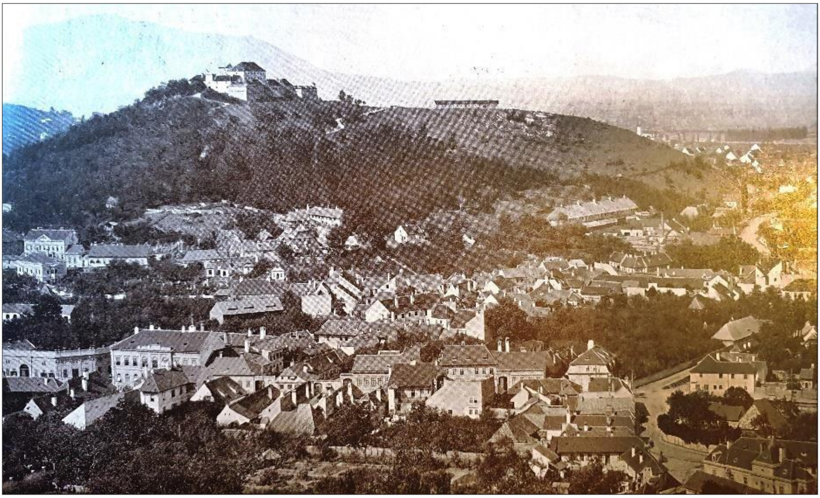

Brașovul

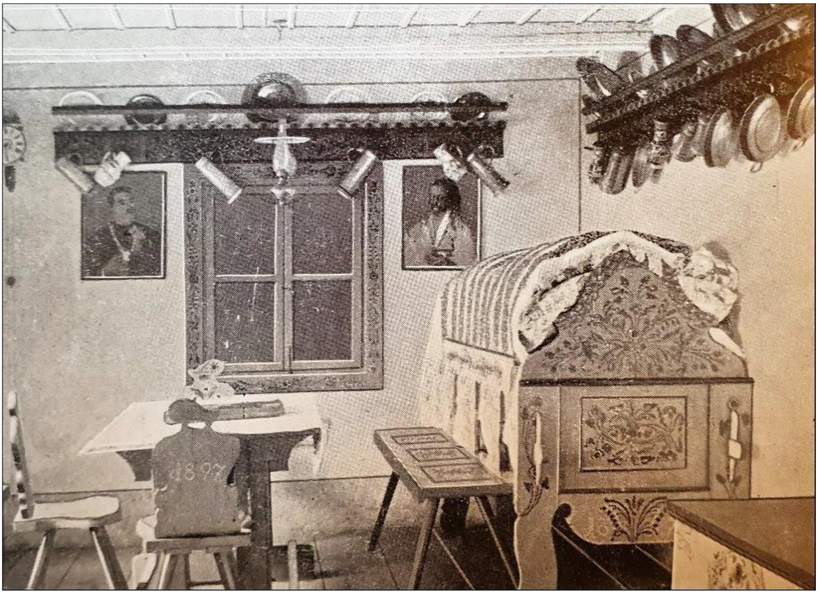

Interior de casă bârsană

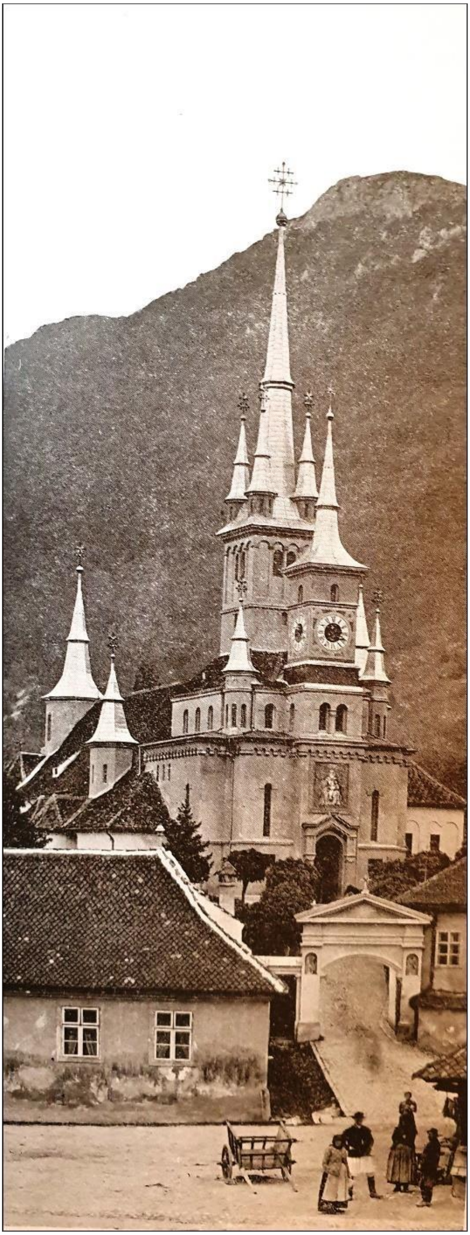

Biserica românească
din Scheii Brașovului

Castelul Hunedoara

Turnul Spart în defileul Oltului

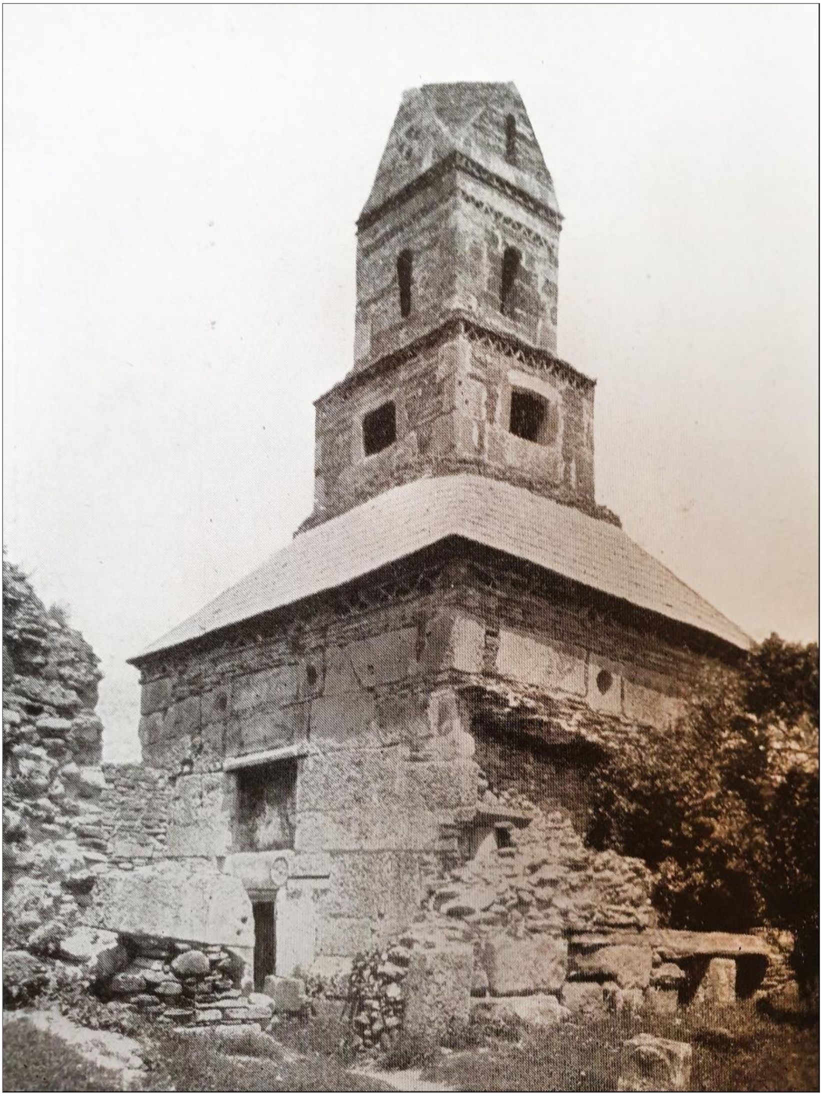

Biserica românească din Densuș, Țara Hațegului

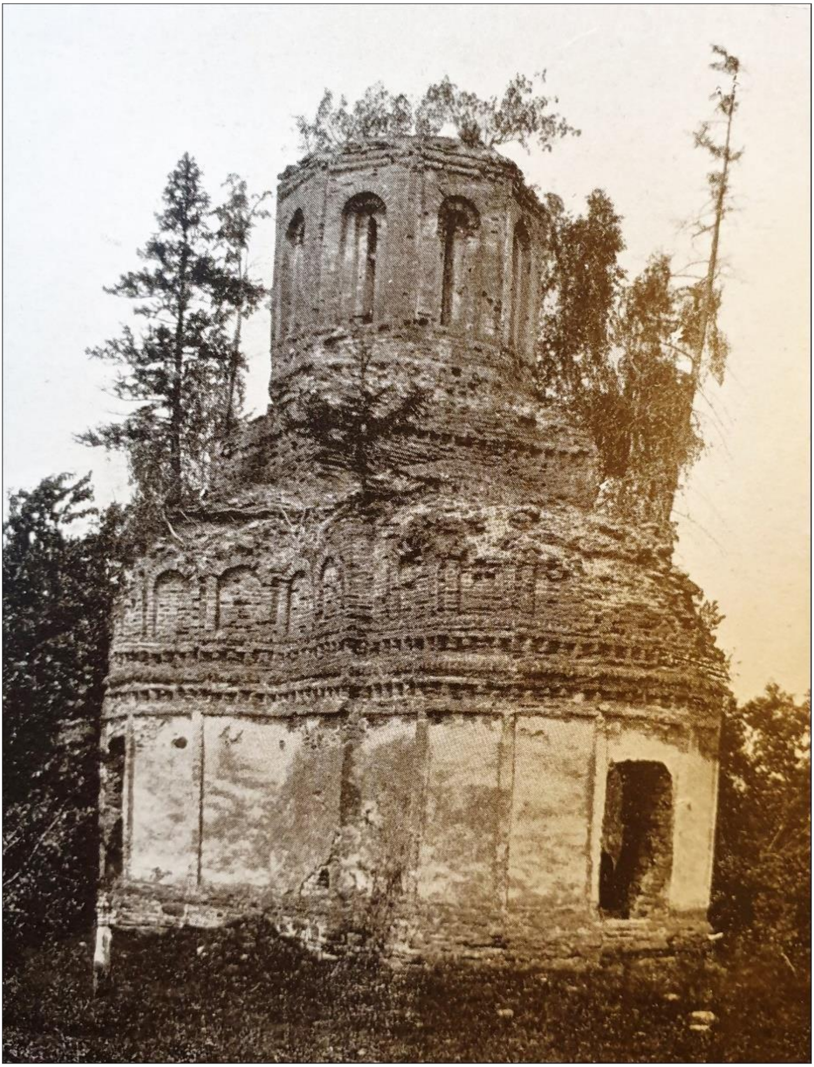

Biserica principelui Constantin Brâncoveanu
de la Sâmbăta de Sus, Făgăraș (foto 1910)

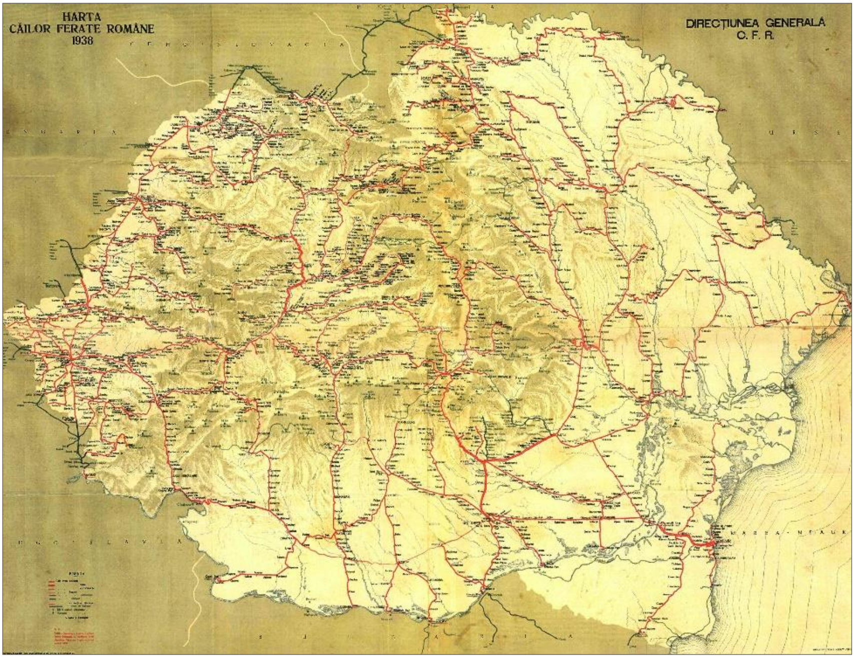

Harta Căilor Ferate Române - 1938

Prelegere: Ioan Pelivan

Cercetător dr. Gheorghe Negru

Onorată asistenţă, în primul rând, vreau să mulţumesc organizatorilor pentru invitaţia de a participa la ediţia din acest an a cursurilor de vară de la Vălenii de Munte. Nu sunt pentru prima dată aici şi mă bucur de fiecare dată când am posibilitatea să revăd aceste locuri frumoase şi pline de istorie.

Aş vrea să schiţez, pentru început, câteva momente importante din activitatea militantului pentru drepturile naţionale ale românilor din Basarabia, a omului politic, publicistului, istoricului Ioan Pelivan. Acestea, la rândul lor, pun în lumină trăsăturile de caracter şi dimensiunea polivalentă a personalităţii acestuia. Cu părere de rău, deşi la Chişinău au fost publicate, în perioada post independenţă, o sumedenie de cărţi ce tratează, de cele mai multe ori, subiecte minore, Ioan Pelivan, una dintre puţinele personalităţi emblematice ale Basarabiei, a fost mult timp, aproape în totalitate, neglijat. În general, la Chişinău, personalităţile care au înfăptuit unirea Basarabiei cu România în 1918, au început să fie valorificate mult prea târziu, fapt determinat de influenţa politică a fostei nomenclaturi sovietice şi a partidelor de orientare imperială.

În perioada de până la unire, Ioan Pelivan şi-a desfăşurat activitatea, în cea mai mare parte, în condiţiile sufocante ale regimului autocrat ale împăraţilor Alexandru III (1881-1894) şi Nicolai II (1894-1917). Aceştia, tatăl şi fiul, educaţi de vestitul reacţionar Constantin Pobedonoşţev, au promovat un curs politic eminamente conservator (perturbat doar de evenimentele revoluţionare din 1905 şi 1917), au luptat şi s-au opus grupărilor revoluţionare de tot felul, dar şi celor de orientare liberală sau cvasiliberală, drepturilor naţional culturale ale popoarelor neruse, încercând să consolideze şi să unească Imperiul Rus, atât de neomogen din punct de vedere etnocultural şi lingvistic, prin centralizare şi rusificare. Fiu de preot, Ioan Pelivan a fost

reprezentantul unei noi generaţii care, pe la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, a devenit tot mai proeminentă în viaţa publică şi socială din Basarabia, strâmtorând şi apoi înlocuind vechea generaţie a moşierilor şi boierilor basarabeni. Din punct de vedere a originii sociale, reprezentanţii noii generaţii, cel puţin unii din ei (fiii de preoţi, învăţători, funcţionari), erau apropiaţi de intelectuali, dar şi de ceea ce am putea numi, în linii mari, „starea a treia” (diverse categorii sociale privilegiate, dar apropiate, în multe privinţe, de ţărani). Ioan Pelivan a fost liderul acestei noi generaţii care a proliferat un naţionalism denumit de ei înşişi drept revoluţionar sau naţional-democrat, îmbinând naţionalismul cultural al vechilor boieri cu aspiraţiile de eliberare socială şi naţională ale grupărilor revoluţionare de orientare socialistă de la sfârşitul sec XIX. Peste ani, după unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918, generaţia sus-menţionată va fi calificată, pe bună dreptate, drept „generaţia de aur” sau „generaţia unirii”, iar liderul ei incontestabil – Ioan Pelivan – va fi considerat drept „părinte al mişcării naţionale din Basarabia”.

Cei mai de vază reprezentanți ai naționalismului revoluţionar au fost foştii studenţi ai „pământeniei” basarabene de la Universitatea din Dorpat care, la 5 februarie 1900, în cadrul unei adunări generale, au constituit prima organizaţie naţională ilegală din Basarabia. Ei, prin intermediul lui Ioan Pelivan, au stabilit legături cu românii basarabeni din România, cu alte personalităţi de la Bucureşti, au organizat manifestări culturale naţionale, s-au implicat în activitatea politică ilegală. Ioan Pelivan, împreună cu alţi intelectuali din Chişinău, Kiev, Iaşi şi Bucureşti, a contribuit decisiv, în 1905, la declanşarea mişcării naţionale din Basarabia, la iniţierea presei de limbă română, a activităţii de demontare a miturilor imperiale ruseşti şi de cultivare a identităţii româneşti moderne, bazată pe ideea unităţii lingvistice, culturale şi etnice a tuturor românilor aflaţi sub dominaţie străină şi a celor din România liberă. Mişcarea din

1905 a depăşit cadrul naţionalismului cultural boieresc, formulând cererea autonomiei Basarabiei în cadrul Imperiului Rus şi încercând să constituie și să consolideze primele structuri politice din Basarabia.

Aici e momentul să subliniem contribuţia lui Ioan Pelivan, puţin cunoscută chiar şi de către specialiştii în materie, la colectarea, din diverse arhive particulare, a moştenirii epistolare a unor personalităţi notorii din Basarabia şi România de la începutul secolului XX. Corespondența, atât cea purtată, cât şi cea adunată de Ioan Pelivan, constituie o sursă indispensabilă pentru cercetarea istoriei românilor din Basarabia de la începutul secolului XX, iar pentru evoluţia noastră identitară din anii 1900-1906, în condițiile când în Basarabia încă nu era editat niciun ziar național, aceasta reprezintă unicul izvor mai important cunoscut în prezent. În general, scrisorile colectate de Ioan Pelivan oferă șansa unică de a „arunca o privire" în „culisele" procesului de dezvoltare a identității românești moderne la elita culturală din Basarabia de la începutul secolului XX, de amplificare a relațiilor național-culturale dintre românii din Basarabia și România, de constituire a presei și mișcării naționale în anul 1905 și în anii următori, ceea ce permite să înțelegem cum a apărut și s-a dezvoltat generația care, în anul 1918, a contribuit la înfăptuirea unirii Basarabiei cu România, iar apoi, la integrarea și consolidarea fostei gubernii țariste în cadrul statului român contemporan reîntregit.

În cadrul cronologic respectiv, nu putem să nu evocăm prezenţa lui Ioan Pelivan la cursurile de la Vălenii de Munte, organizate de Nicolae Iorga, din vara anului 1910. Descrierea emoţionantă a întâlnirii respective, a cuvântării de bun sosit a lui Nicolae Iorga, conţinând „cuvinte tâlcuitoare", a făcut-o unul dintre participanţii la cursuri, Apostol D. Culea. Despre rolul acestei şi a altor întâlniri de la Vălenii de Munte, în consolidarea propriei conştiinţe naţionale, Ioan Pelivan, în scrisoarea din 22 iunie 1936, adresată lui Nicolae Iorga, relata următoarele: „Când

am avut fericirea nespusă să trec «Prutul blestemat» şi să asist la cursurile d-voastră de vară, de la Vălenii de Munte, unde am putut cunoaşte mai mulţi iredentişti din Ardeal şi Bucovina, iredentismul ce clocotea în mine şi până atunci, s-a aprins şi mai puternic. Eram în stare să îndur orice chin, să mierg chiar la spânzurătoare, pentru «religia mea românească». Câtă vreme a durat în Basarabia stăpânirea străină, eu, numai în ţara românească liberă, unde petreceam în fiecare vară câte două-trei săptămâni, şi mai ales în calda şi frăţeasca atmosferă de la Vălenii de Munte, puteam căpăta curaj şi noi forțe de luptă şi răbdare. Numai acolo mă găseam, într-adevăr, acasă. Numai acolo respiram liber. Numai acolo simţeam adevărata dragoste de mamă, şi adevărata mângâiere de frate, de care noi, basarabenii, am fost lipsiţi mai bine de un veac. Vălenii de Munte au fost o adevărată citadelă iredentistă care a dominat şi îndrumat, direct şi indirect, aspiraţiile şi energiile atâtor generaţii de iredentişti din toate provinciile româneşti subjugate. Dumnezeu să ajute, ca această citadelă naţională să domine şi să îndrumeze şi pe viitor energiile şi aspiraţiunile tuturor bunilor români, spre consolidarea şi apărarea celor dobândite în trecut".

În 1917, după revoluţia rusă din februarie, Ioan Pelivan, în vârstă de 41 de ani, călit în luptele împotriva autocraţiei ţariste şi în cele privind afirmarea drepturilor naţionale ale românilor basarabeni, având o experienţă de viaţă foarte bogată, o identitate naţională românescă clară şi un crez politic unionist bine conturat, a revenit din Bolgrad (unde, încadrat fiind în armata rusă, l-au surprins evenimentele revoluţionare din capitala Imperiului Rus) la Chişinău. Aici s-a inclus imediat în mişcarea politică şi naţională din Basarabia, care s-a amplificat treptat, jucând un rol important, iar în unele cazuri decisiv, în crearea instituţiilor politice şi culturale ale Republicii Democratice Moldoveneşti autonome şi apoi independente. La 27 martie 1918, după o activitate diplomatică notorie, având drept scop salvarea Basarabiei de anarhia bolşevică, cu ajutorul

unor forțe armate străine capabile să introducă ordinea, conducând el personal una dintre cele două delegaţii trimise la Iaşi pentru a grăbi trecerea Prutului de către armatele române, a votat, la 27 martie 1918, unirea Basarabiei cu România.

Un alt jalon important al biografiei lui Ioan Pelivan, dar şi al istoriei contemporane a României, reprezintă activitatea acestuia în calitate de delegat al României la Conferinţa de Pace de la Paris (mijlocul lunii martie 1919-20 mai 1920). Ioan Pelivan a relatat despre acest subiect în corespondenţa întreţinută în epocă cu o serie de personalităţi cunoscute din România şi alte ţări, dar, mai ales, cu Ion Inculeţ şi Daniel Ciugureanu, miniştri secretari de stat (fără portofoliu) în guvernul României. În 1940, eminentul diplomat şi om politic, a publicat, în revista *Viaţa Basarabiei*, nr. 11-12, un material intitulat „Ion Inculeț și Conferința de Pace de la Paris. Amintiri, observații, scrisori". Aceste materiale consemnează eforturile depuse de Ioan Pelivan pentru a convinge opinia publică internațională, în special cea franceză, delegațiile fostelor țări aliate că decizia Sfatului Țării de unire a Basarabiei cu România a fost echitabilă, legitimă și exprima interesele și voința populației basarabene.

În acest context, Ioan Pelivan a desfăşurat o vastă activitate de contracarare a falsurilor de tot felul despre istoria Basarabiei şi realităţile entnoculturale şi sociale contemporane din această provincie, despre procesul de autoderminare a Basarabiei în anii 1917-1918, care a culminat cu unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918. Aceste falsuri, care toate aveau o tentă antiromânească evidentă, erau tirajate de diverse organizaţii ruseşti sau filoruse, în frunte cu „Conferinţa politică rusă", reprezentate de foşti oficiali ai Imperiului Rus şi ai Guvernului Provizoriu, precum Vasili Maclakov, ambasador al Imperiului Rus la Paris, Serghei Sazonov, ministru de externe al Imperiului Rus, istoricul Pavel Miliukov, membru al Guvernului Provizoriu etc.

A rămas de notorietate confruntarea propagandistică dintre Ioan Pelivan şi aşa zisa „delegaţie basarabeană" compusă din Alexandr Krupenski, fost mareşal al nobilimii din Basarabia, Alexandr Schmidt, fost primar al municipiului Chişinău în 1917, Vladimir Ţîganko, fost preşedinte al fracţunii ţărăneşti din Sfatul Ţării, trimişi la Paris de către „Comitetul de salvare al Basarabiei de sub jugul românesc" ce se încropise la Odessa. Ulterior „delegaţia" a fost completată de către ucraineanul Mihail Savenko, fost director general în guvernul Republicii Democratice Moldoveneşti, evreul Slonim care fusese ales, în noiembrie 1917, deputat în Constituanta din Petrograd „din partea Basarabiei" etc. Aceştia organizau conferinţe de presă, publicau cărţi, broşuri, articole în care spuneau, după cum menţiona Ioan Pelivan în scrisoarea către Daniel Ciugureanu din 28 aprilie 1919, „lucruri jignitoare şi neadevărate la adresa României şi Sfatului Ţării «bolşevist» şi «anarhist» şi, în consecinţă, cereau «întoarcerea Basarabiei la Rusia reconstituită»". Pe de altă parte, „delegaţia basarabeană", însoţită de un grup de „ţărani improvizaţi", vizitau redacţiile ziarelor din Paris şi condamnau „jugul românesc în Basarabia".

În articolul deja menţionat – „Ion Inculeț și Conferința de Pace de la Paris. Amintiri, observații, scrisori" – Ioan Pelivan, reflectând „lupta cu Krupenscki et Co", a arătat că „am căutat, întâi, să le smulg masca de «delegaţi basarabeni»". De aceea, el a publicat în ziarele pariziene mandatul primit de la Adunarea Zemstvelor basarabene, precum şi de la Congresul Panbasarabean al ţărănimii „pentru a apăra la Conferinţa de Pace cauza Basarabiei", cerând aşa zişilor delegaţi basarabeni să publice şi ei mandatul oficial al organizaţiilor pe care le reprezentau, ceea ce, evident, nu s-a întâmplat, demonstrând că ei sunt „simpli impostori". În acelaşi timp, Ioan Pelivan a publicat în ziarele de la Paris „Le Temps", „Matin", „Figaro", „La Victoir", „Le Jurnal", „L'Oeuvre" etc. o serie de articole în care argumenta că „Krupenski n-a fost niciodată «socialist», nici

măcar democrat, ci mareşal al nobilimii din Basarabia, dictator de fapt al acestei provincii nenorocite, şambelan al ţarului Nicolae al II-lea şi mare latifundiar basarabean". La baza protestelor lui A. Krupenski contra unirii Basarabiei se aflau „motive egoiste şi personale, căci Sfatul Ţării, care a votat unirea, i-a expropriat moşiile, ca şi altor proprietari, împroprietărind pe ţărani". Sfătuit de profesorul Mario Roques, Ioan Pelivan a publicat şi o broşură intitulată „Le nobles Krupenski", în care a arătat, pe bază de documente, „trecutul de cameleoni, renegaţi şi delapidatori de bani publici al unor reprezentanţi ai familiei Krupenski, ramură rusificată din Basarabia". La fel a procedat Ioan Pelivan şi în cazul celorlalţi „reprezentanţi ai Basarabiei": A. Schmidt, V. Ţîganko, Slonim, concluzionând că „toţi aceşti indivizi, care se erijau în «delegaţi ai Basarabiei» şi au fost în mâna guvernelor din Petersburg simple instrumente de deznaţionalizare şi rusificare a moldovenilor basarabeni, nu au nicio legătură organică cu pământul Basarabiei şi, prin urmare, nu au dreptul de a vorbi în numele ei".

În capitala Franţei, Ioan Pelivan a editat, în limba franceză (nr. 8 din 4 februarie 1920 a fost publicat în limba engleză), publicaţia săptămânală „La Bessarabie", „buletin al biroului de presă basarabean". În total, au văzut lumina tiparului 15 numere ce conţin „date şi fapte, hărţi şi statistici, alte materiale deosebit de utile pentru cunoaşterea adevărului istoric despre străvechiul pământ românesc al Basarabiei".

De asemenea, după câte se cunoaşte în prezent, Ioan Pelivan a publicat 10 broşuri în limba franceză (unele din ele au apărut şi în versiune engleză) care reflectă aspectele istorice, etnoculturale, demografice, economice ale problemei basarabene, caracterul eminamente românesc al provinciei, procesul de autodeterminare a Basarabiei în 1917-1918, dreptul României asupra Basarabiei etc. Printre acestea se numără următoarele lucrări: „La Bessarabie. Études historiques,

etnographiques et économiques”, Paris, 1919-1920 (4 fascicole); „La Bessarabie sous le régime russe (1812-1918)”, Premier partie, Paris, 1919; „L'Union de la Bessarabie a la mere-patrie, la Roumanie”, Paris, 1919; „Le droits des Roumains sur la Bessarbie au point de vue historique, etnique et de l'autod étermination”, Paris, 1920; „L'image de la Bessarabie”, Paris, 1919 sau 1920 ş.a. Broşurile, conţinând de la 24 până la 60 de pagini, bogate în informaţii şi scrise concis, clar, au contribuit la informarea oamenilor de presă, diplomaţilor şi experţilor, opiniei publice despre etapele principale ale istoriei Basarabiei de la anexarea ei la Imperiul Rus, unirea cu România în 1918, evoluţia ei pe toate planurile până la Conferinţa de Pace de la Paris din 1919.

Tot prin efortul lui Ioan Pelivan au fost tipărite, în limbile franceză şi engleză, două broşuri ce conţineau articolele din presa pariziană ale geografului francez Emmanuel de Martonne, un bun cunoscător al realităţilor din România şi a spaţiului românesc. La fel a distribuit delegaţilor de la Conferinţa de Pace, la solicitarea Bucureştiului, lucrarea „Basarabia”, în limba engleză, a căpitanului american John Kaba, român originar din Transilvania. Prin contribuţia lui Ioan Pelivan, cartea a fost tradusă şi în limba franceză, apoi editată şi distribuită printre diplomaţi şi publicul ce cunoştea limba franceză.

În afară de munca de informare a delegaţilor de la Conferinţa de Pace, de editare a lucrărilor istorice, de publicare a articolelor în ziare şi de popularizare a istoriei Basarabiei printre opinia publică internaţională, un alt aspect, mai puţin cunoscut a contribuţiei lui Ioan Pelivan se referă la activitatea acestuia, în calitate de expert şi consultant al prim-ministrului I.I.C. Brătianu în problema Basarabiei, în Consiliul Suprem al Conferinţei şi în comisiile teritoriale. Astfel, după cum aflăm din scrisoarea din 1 iulie 1919, Eftimie Antonescu, secretar general al delegaţiei române la Conferinţa de la Paris, îl anunţa pe Ioan Pelivan că, a doua zi, 2 iulie 1919, la ora 9 dimineaţa, trebuia să

se prezinte la domnul prim-ministru. Deoarece la ora patru, Consiliul Suprem al Conferinţei trebuia să discute problema Basarabiei era rugat să vină la întâlnire cu „toate datele necesare, de care ar urma să facă uz Dl. Brătianu". În lucrarea sa memorialistică, Ioan Pelivan relatează, destul de amănunţit, cum a decurs şedinţa Consilului Suprem al Conferinţei de Pace din 2 iulie 1919, România fiind reprezentată la acea întrunire de „Brătianu, Mişu, Diamandi şi Pelivan". O întrebare, venită din partea preşedintelui şedinţei Tardieu, a necesitat cunoaşterea unor detalii a procesului de unire a Basarabiei cu România, iar răspunsul lui I. Brătianu a demonstrat o bună cunoaştere a evenimentelor istorice şi a realităţilor din Basarabia, ceea ce denotă că Ioan Pelivan şi-a îndeplinit cu brio misiunea de informare a prim-ministrului. Astfel la întrebarea: „Consiliul doreşte să ştie gradul de sinceritate şi autoritate pe care D-voastră le atribuiţi votului Sfatului Ţării", I. Brătianu a răspuns: „1. Sfatul Ţării a exprimat, în toată libertatea, voinţa majorităţii populaţiei basarabene; 2. La intrarea românilor în Basarabia, Sfatul Ţării se afla în funcţiune; 3. Armata română a fost invitată de autorităţile locale şi de reprezentanţii Ucrainei; 4. Basarabia era o ţară competamente românească; 5. Numai aristocraţii ruşi şi bolşevicii sunt nemulţumiţi de reforma agrară şi de dominaţia română…". Este, evident, că informaţiile venite din partea unui participant şi cunoscător profund al evenimentelor din Basarabia anilor 1917-1918, Ioan Pelivan, au fost foarte utile prim-ministului României pentru a formula un răspuns ce ţinea cont de evoluţiile concrete ale provinciei dintre Prut şi Nistru.

La 20 mai 1920, după ce în şedinţa Consiliului Suprem de la Londra din 3 martie 1920 Marile Puteri au decis recunoaşterea unirii Basarabiei cu România din 27 martie 1918 (dar au condiţionat această decizie cu faptul evacuării trupelor române din Ungaria), Ioan Pelivan a părăsit Parisul şi a revenit în ţară. La 28 octombrie 1920, Anglia, Franţa, Italia şi Japonia au

recunoscut justeţea şi legalitatea actului unirii din 1918 şi suveranitatea României asupra Basarabiei. Odată cu această consacrare internaţională a unirii Basarabiei cu România, eforturile depuse de Ioan Pelivan la Paris pentru informarea corectă a oficialităţilor şi a opiniei publice europene, demascarea şi respingerea competentă a miturilor imperiale propagate de reprezentanţii fostei administraţii ţariste şi a noii puteri bolşevice, au căpătat şi ele o finalitate practică şi o recunoaştere publică.

În final, revenind la problemele din ziua de azi, trebuie să subliniem actualitatea ideilor şi a comportamentului politic al lui Ioan Pelivan, unul dintre ctitorii de vază ai Basarabiei moderne şi ai României reîntregite. Sacrificiul de care a dat dovadă Ioan Pelivan în lupta pentru afirmarea identităţii româneşti şi a crezului său unionist, sinceritatea politică a acestuia, reprezintă un model demn de urmat de către politicienii de astăzi şi o cale care ar putea contribui la consolidarea conştiinţei naţionale şi la refacerea unităţii politice a românilor.

Mari personalități românești prezente la Conferința Păcii

Academician Răzvan Theodorescu

Bună ziua!

Îmi pare rău că am venit cu o oarecare întârziere dar am putut să ascult de la o amică a mea, doamna profesor Georgeta Filitti considerațiile privind solidaritatea de acum 100 de ani. Dar acum 100 de ani la Trianon s-a văzut acest lucru foarte bine, în general la Conferința de la Versailles. Noi aveam ceva ce nu mai avem astăzi: aveam oameni de stat. Astăzi, cum știți, oamenii de stat lipsesc, oamenii de stat sunt cei care se gândesc la generațiile viitoare spre deosebire de oamenii politici care se gândesc la alegerile viitoare. Acum 100 de ani erau chiar cei care se duelau la un moment dat, erau adversari cum au fost pentru problema bănățeană. Tache Ionescu cu Ionel Brătianu erau niște personaje de mari dimensiuni, mai era Titulescu care era o figură emergentă și care a fost unul dintre semnatarii, cum știți din partea României. Alături de el a fost un om absolut extraordinar de care se vorbește rareori dar care atunci a fost primul delegat al României tocmai pentru că avea o aură, era un personaj fascinant: doctorul, profesorul Ion Cantacuzino.

A luat parte la Trianon, după aceea la Conferință, pentru că era medic, microbiolog, amator de artă, un personaj despre care știu multe, pentru că în tinerețea mea doi bătrâni mi-au vorbit mult despre el: unul era bunicul meu matern care a primit de la Cantacuzino în 1921 sarcina de a ridica din ruine un spital de ftiziologie lângă Iași, la Bârnova, celălalt academicianul Oprescu director al Institutului de Istorie a Artei pe lângă care am început să-mi fac ucenicia și care vorbea cu venerație despre Cantacuzino. Făcea parte din grupul Cantacuziniștilor, medici, istorici, istorici de artă și îmi vorbea despre Cantacuzino aproape cum vorbea despre Nicolae Iorga. Nicolae Iorga era idolul absolut al lui Oprescu. Cantacuzino era în primul rând susținătorul celui care a devenit marele pictor Dumitru Ghiață și

care îi datorează cariera sa lui Ion Cantacuzino. Ion Cantacuzino era dintr-o familie aristocratică și care era rudă cu Dimitrie Sturdza, longevivul secretar general al Academiei Române.

Cantacuzino fiind în 1911 membru corespondent, în 1925 a ajuns membru titular al Academiei în ciuda acestor rudenii simandicoase, Ion Cantacuzino a manifestat simpatii socialiste, a fost apropiat de socialiști și într-o viziune umanistă care era rară în acea vreme, a înțeles de foarte multe ori oamenii care trăiau în mizerie care erau destul de mulți.

Acești nefericiți au găsit în Ion Cantacuzino un sprijin. A murit în chip stupid, într-un chip absolut stupid dintr-o pneumonie pe care a contactat-o la câteva zile după asasinarea lui I.G. Duca. Știți… în ultimele zile ale lui 1933 legionarii au asasinat la Sinaia pe Duca. Câteva zile mai târziu au fost funerariile. Ion Cantacuzino a ținut să meargă după sicriul lui Duca doar în veston, deși era în luna februarie 1934. A contactat boala care 1-a răpus la o vârstă la care nu era normal să dispară. El a fost o podoabă a Academiei Române, a fost o podoabă a culturii române, a politicii române și este unul dintre românii care ne-au reprezentat cu cinste în Europa. Completând într-un fel șirul figurilor pe care doamna Filitti le-a evocat aici. Cu acestea trec la ceea ce este în programul dumneavoastră.

I-am spus domnului Stere că voi vorbi despre Academia Română în 1919; vreau să vă spun de la început că din punct de vedere academic anul 1919 în România, care de-abia devenise România Mare a avut doi piloni. Un pilon era în Clujul abia revenit la România de fapt, și cel de-al doilea, în București. În Cluj într-o universitate, la București într-o academie. Și dați-mi voie să vă spun că mi se pare cu totul și cu totul excepțional faptul că după 100 de ani prietenul, colegul meu, academicianul Ioan Aurel Pop, pe care îl salut, este în același timp rectorul universității clujene, președintele Academiei Române.

Domnule coleg, de abia acuma mi-am dat seama gândindu-mă la ce înseamnă 1919 această apropiere și faptul că

sunteți aici cu noi, în casa lui Iorga. În toamna lui 1919 la Cluj se năștea Universitatea Daciei Superioare, rector Sextil Pușcariu. Cel care concepuse structura universității nu era un ardelean, era un moldovean, era Vasile Pârvan.

Nu uitați un lucru vă rog... basarabenii erau cei care veniseră la Iași să se unească cu țara într-un moment în care țara era la pământ. Rolul pe care basarabenii 1-au avut din acest punct de vedere este extraordinar. Au adus speranță de unde? Dintr-o gubernie rusească. Au adus speranță românilor la acel moment. Inculeț alături de alții fusese în fruntea acestora. Inculeț era fizician. Nu avusese niște extraordinare rezultate care să îl facă să devină membru al Academiei. Și el spune ... este impresionant să citești discursurile: „Eu nu sunt aicea pentru meritele mele științifice, eu sunt, cum spunea președintele Academiei, chimistul Petru Poni, eu sunt aicea pentru că reprezint o părticică din unitatea românească. Eu sunt conștient că sunt un simbol atâta tot”.

În discursul lui de recepție, el a vorbit despre ce se știa pe atunci, despre Einstein, despre teoria relativității. Era un om cultivat, dar reprezenta înainte de toate Basarabia. Imediat după acest moment, din primăvara lui 1919 în care basarabenii, ardelenii, veneau în Academie a avut loc o ședință solemnă care a fost prezidată de Regele Ferdinand. Regii statului au fost până în 1947, protectorii Academiei Române. În această calitate practic s-a făcut cu întârziere, cu o întârziere de câțiva ani sărbătorirea jumătății de veac de la crearea Academiei. Este un moment în care Dimitrie Onciul a ținut un discurs despre fazele istorice ale dezvoltării poporului român. Iacob Negruzzi, secretarul general a făcut un raport asupra anilor care trecuseră în care nu fuseseră adunări generale, iar Nicolae Iorga a tras concluziile. A salutat iarăși Basarabia, Transilvania și Bucovina. Transilvania prin Andrei Bârseanu, folcloristul, Basarabia prin Inculeț, Bucovina prin Ion Nistor au răspuns în această ședință solemnă din 14 mai, prezidată de rege.

După câteva zile, tot sub președinția lui Petru Poni, a avut loc o nouă adunare generală. Academia se simte nevoită se se întrunească tot mai des după un hiatus foarte lung și cine, dacă nu Nicolae Iorga a fost chemat din nou să vorbească și a vorbit despre drepturile popoarelor. Era un moment foarte special cel la care se referise doamna Filitti, era prin mai 1919.

Iorga a ținut să facă o serie de propuneri, toate au fost acceptate, vă amintesc numai pe Demostene Russo propus de Iorga, mai târziu intrat în război cu Iorga. După prelați, după basarabeni, bucovineni și ardeleni o categorie nouă sunt prietenii străini ai României care toți sunt veniți din țara care ne-a sprijinit enorm în primul război, care a fost Franța. A fost în ziua de 12 iunie 1919 o ședință solemnă la care marchizul de Saint Aulaire, care era ministrul Franței de atunci (nu era ambasadă, era numai o Legație) și i-a însoțit pe acei savanți francezi care veniseră anume la București pentru a fi primiți în Academia Română. Fizicianul Lucien Poincaré, bizantinologul Charles Diehl, filologul Joseph Didier, Gustave Fougères, fizicianul Daniel Bernoulli, geograful Emmanuel de Martonne, despre care a amintit aici doamna Filitti și care trebuie mereu amintit pentru că datoria față de acest savant este imensă în ceea ce privește trasarea frontierelor, publicistul Robert de Flers, istoricul, prieten bun cu Iorga, propus de Iorga, Charles Bémont, iar la sfârșitul ceremoniei din 12 iunie, Nicolae Iorga în numele Academiei ține un discurs în limba franceză.

Anul 1919 a fost cu cei doi piloni: Universitatea din Cluj și Academia din București, locul unde s-a consființit venirea Transilvaniei, a Basarabiei, a Bucovinei în patria mamă unde s-a amintit încă o dată de rolul pe care Franța l-a avut politic înainte de toate, locul în care prieteni din țările din jur găseau consființită prietenia științifică de data aceasta în România. Găsesc că acum 100 de ani s-a petrecut un moment academic care în felul său a fost unic.

Mari personalităţi româneşti prezente la Conferinţa Păcii

Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Domnule preşedinte al Academiei Române, domnule profesor Stere, draga noastră gazdă şi excelent organizator, cred că a venit momentul într-adevăr să ne gândim ce ni s-a întâmplat la Paris. De ce? Pentru că, cu câţiva ani în urmă, românilor li se întâmplase ceva ce nu s-a mai repetat. Şi anume... li s-a făcut curte. O curte stăruitoare, o curte îndrăcită, o curte fireşte lipsită de sinceritate, în cea mai mare parte, dar la care fireşte au fost sensibili. E vorba de perioada neutralității când ambele tabere beligerante stăruiau să ne alăturăm uneia sau alteia. Şi promisiunile acestea s-au regăsit într-un tratat secret. Prin urmare, când cea mai mare parte a evenimentelor legate de război se consumaseră, când au început tratativele de pace, România, în virtutea acelui tratat credea că va putea participa la conferinţă cu drepturi egale, aşa cum se statornicise cu revendicările absolut îndreptăţite; în această situaţie, fără să îşi facă iluzii totale, românii credeau că vor avea câştig de cauză. Numai că nu a fost aşa. La Paris s-a întâmplat ceva, poate de aşteptat, poate de prevăzut, dar pentru asta trebuia să fii un om foarte hârşit, un om foarte cinic şi, îndrăznesc să spun, şi dezabuzat. Pentru că, fără să fie vorba de o coaliţie antiromânească, trebuie să ne gândim că majoritatea participanţilor ne-au fost la început potrivnici. Cea mai vocală a fost ţara care a intrat în război ceva mai târziu, dar ţara cea mai bogată care acum la sfârşitul războiului susținea toată Europa înfometată, ţara care venea cu nişte principii în aparenţă democratice dar care pe nesimţite formula un program de fapt de dictatură. E vorba de Statele Unite, e vorba de doctrina lui Wilson, e vorba de ceea ce americanii considerau că sunt îndreptăţiţi să ceară europenilor. Sigur, declaraţiile erau foarte frumoase. „Ne-am adunat aici ca să mulţumim popoarelor nu guvernelor. Principiul autodeterminării trebuie să ne

călăuzească. Dreptul naţionalităţilor…”. Toate erau bune şi frumoase, mai ales că acest principiu, al autodeterminării, să ştiţi că a fost evocat din toate părţile, dar când am ajuns efectiv să spunem: Uite ce am făcut noi prin adunările succesive de la Chişinău, Cernăuţi, Alba Iulia, lucrurile se schimbau. Şi evident, cum se întâmplă întotdeauna şi în proverbul românesc, muzica o comandă cel cu bani. Aşa s-a întâmplat şi aici. Prin urmare, americanii ne erau ostili. Nici ceilalţi nu se grăbeau măcar să ne asculte. Pentru că abia încep să se organizeze comisiile, instituţiile care aveau să funcţioneze în timpul conferinţei, adică 58 de comisii şi 1 446 de şedinţe în care, ca în povestea cu 10 negri mititei, până la urmă nu au avut cuvânt de spus decât patru. Şi de fapt şi mai puţini... trei. Adică Statele Unite, Franţa şi Anglia. Din prima clipă s-a făcut o departajare. Ţări cu interese nelimitate, ţări cu interese limitate. Care a fost principiul? Procentul de participare armată. Or, era firesc, ţara noastră participase cu cât a putut. Ca şi alte state din sud-estul Europei, am fost consideraţi ţară cu interese limitate. În această situaţie trebuiau să decidă cei mari pentru noi. Şi aşa s-a făcut tot timpul. Pentru fiecare cerere, pentru fiecare solicitare, a trebuit să explicăm, să ne luptăm. Cel mai reprezentativ document rămâne Memoriul prezentat de Ionel Brătianu, „România în faţa Conferinţei de la Paris. Revendicările teritoriale”. Fără a-i face un elogiu exagerat, e de spus că Ionel Brătianu rămâne unul din marii oameni politici nu numai ai ţării noastre, ci ai Europei din acel moment. Dar el avea un cusur. Un cusur pe care l-au corectat cei din jur, poate că l-a corectat şi el prin câteva gesturi şi anume... era foarte rigid. Sigur, se poate motiva: avea tăria principiilor sale, îndreptăţirea de a solicita, dar asta în diplomaţie nu contează. El era reprezentantul unei ţări mici, o ţară sortită să-şi făurească viitorul sub umbrela Marilor Puteri. Şi atunci lucrurile s-au complicat puţin.

Ce face în această situaţie? Foarte simplu. Îţi constituie o delegaţie cu persoane cât mai diverse, cu persoane care au relaţii

în lumea diplomatică internaţională, relaţii care trebuie folosite, pentru ţara sa, pentru triumful solicitărilor, cererilor sale. Aici Brătianu a fost destul de reţinut. A considerat că statura lui era suficientă să pledeze în faţa Conferinţei, Conferinţă care, cum vă spuneam, se reducea mai mult sau mai puţin la reprezentanţii Marilor puteri: Preşedintele Statelor Unite, Primul Ministru francez, Ministrul de Externe britanic. Nu mergeau lucrurile bine. Noi am fost discriminaţi din prima clipă, pentru că aceste ţări mici cu interese limitate au primit dreptul de a-şi trimite la Paris trei reprezentanţi, trei delegaţi. Noi nu am avut parte decât de două persoane. Una din ele a fost chiar Ionel Brătianu. Poate că în plaja aceasta de oameni politici de la Bucureşti s-ar fi găsit câteva voci, la fel de sonore, la fel de convingătoare ca a lui. Dar Brătianu, aşa cum procedase întotdeauna, a preferat nişte persoane, n-aş spune neapărat ancilare, dar în orice caz fără această expresivitate uneori zgomotoasă, absolut necesară dacă vrei să câştigi. Şi aşa se face că cel care i-a fost în prima clipă alături e un om pe care continuăm şi astăzi să-l omagiem, dar rămâne o persoană cvasinecunoscută. Dacă v-aş întreba câţi dintre domniile voastre aţi auzit de Nicolae Mişu, nu cred că sunteţi prea mulţi. Avea toate virtuţiile din lume ca diplomat. Cunoştea 12 limbi, era maleabil, era drăguţ, dar mai avea o însuşire... era tare şters. Cu asemenea om nu puteai să te lupţi cu hienele de acolo. Termenul nu îmi aparţine, dar a circulat în epocă. Şi atunci, în ianuarie 1919, când încep aceste tratative România se află net defavorizată. Ce-i de făcut? Încet, încet totuşi trebuia acţionat într-un fel. Brătianu a crezut că dacă se retrage, Consiliul Suprem va ceda, nu s-a întâmplat lucrul acesta, încât a apelat pe rând la câteva persoane. Şi unul a fost ardeleanul Alexandru Vaida Voievod. A fost solicitat nu neapărat pentru apartenenţa lui la provincia recent adusă în hotarele româneşti, ci pentru că a făcut legătura cu o organizaţie despre care niciodată nu ştii prea mult, fiindcă, în teorie, este secretă. Acum, în ultimii ani, îşi face o reclamă care îi anulează

aş zice menirea, e vorba de masonerie. Şi lucrul să ştiţi că a contat enorm de mult. Pentru că pe măsură ce lucrările Conferinţei avansau, ne dădeam seama de un lucru – şi asta face parte din manifestarea noastră publică, manifestarea noastră în exterior. Slaba calitate a propagandei noastre. N-am ştiut şi nu ştim nici astăzi să ne facem propagandă şi propaganda nu înţeleasă cu bannere uriaşe sau cu o muzică săltăreaţă, cu o horă, cu o sârbă făcută în nu ştiu ce piaţă a Europei. Şi pe urmă stăm liniştiţi. Nu. Dacă vreţi este propaganda puţin insinuantă care se face ceas de ceas şi se câştigă opinia publică internaţională încet, încet. Ei bine, lucrul acesta noi nu l-am făcut. Vă vine să credeţi? La presiunea evidenţei, se deschide un birou în Elveţia şi încep să lucreze, să facă broşuri, să explice, să motiveze îndreptăţirea României pentru hotarele pe care le aşteptam a fi confirmate de acest for internaţional... şi, biroul rămâne fără bani. Cei de la Bucureşti nu au mai găsit fonduri pentru acest birou. Dar... şi asta aş vrea să nu uitaţi niciodată pentru că este un element de optimism, de încredere în sine: doamnelor şi domnilor, românii au totdeauna noroc. S-a dovedit în momentele de criză, se va dovedi şi acum. În ce formă? Dacă guvernul de la Bucureşti nu a avut suficienţi bani să facă propaganda, dacă a trimis delegaţi, a trimis nişte experţi, unii din ei foarte, foarte ştiutori, s-a mai întâmplat ceva. Românii, care erau câteva sute, trăitori la Paris, care-şi făcuseră studiile, care intraseră în armata franceză, în mediile politice pariziene, în mediile presei franceze, fiind absolut la acelaşi nivel cu localnicii, ei bine, oamenii aceştia au intervenit. Şi unul din cei mai eficienţi români în această împrejurare s-a dovedit a fi Take Ionescu. În același timp e de amintit că una din caracteristicile noastre rămâne vrajba, iar solidaritatea ne e cel mai adesea străină. După o colaborare mai mult sau mai puţin furtunoasă cu el, la Iaşi, s-a întâmplat ceva ce nu au priceput nici nemţii, nici aliaţii, nu a priceput nimeni. În plin război se formează aşa numitul *tren Take Ionescu*. Acesta trece prin teritoriul ocupat de Centrali şi ajunge la Paris. Take

Ionescu are un statut aparte în spaţiul românesc şi e datorat unei caracteristici sociale: este un *self made man,* un om care se desăvârşeşte singur, receptiv la câteva lucruri: anume, dacă vrei să dialoghezi cu cei din jur, trebuie să întruneşti cât mai multe elemente posibile. O bună pregătire profesională, cunoaşterea câtorva limbi străine (argument extraordinar) şi bineînţeles o afabilitate, o gentileţe, o capacitate de a te face plăcut pentru că altminteri nu poţi să dialoghezi. Ei, el este unul dintre aceste personaje benefice pentru pledoaria dificilă, uneori imposibilă în favoarea României. De fapt, ce se întâmpla atunci? Aşa cum v-am spus a fost vorba de un complot antiromânesc, numai că fiecare îşi urmărea propriile interese. Statele Unite au spus: „eu nu recunosc diplomaţia secretă" și voi românii v-aţi angajat în război în virtutea unui tratat secret cu aliaţii, cu Antanta, prin urmare acest tratat şi consecinţele lui, în speţă recunoaşterea revendicărilor voastre teritoriale, nu mă interesează. Basarabia... da..., dar hai să mai aşteptăm puţin. De ce? Pentru că acolo e o poveste cu aceşti bolşevici care se ridică agresiv la suprafaţă, dar mai sunt nişte unii, mai e Colceag, mai e Denikin... Ce ar fi să-l recunoaştem noi pe Colceag, să declarăm că Imperiul Rus s-a transformat puţin, iar Basarabia să rămână acolo. Dobrogea..., da, s-o tăiem în două. Jumătate la voi, jumătate la bulgari. Şi pe urmă... pe urmă pe noi ne interesează un lucru. Noi avem interese economice în ţara voastră. Trebuie să ni le garantaţi. Sunt toate companiile acestea de exploatare, de valorificare a produselor petrolifere, pe noi asta ne interesează. Şi pe tonul acesta mai mult sau mai puţin au mers şi englezii şi francezii. Într-un răstimp limitat, românii trebuia să-i convingă pe conducătorii Conferinţei de legitimitatea cererilor lor şi să le întoarcă opiniile. Ei, lucrul acesta l-au făcut. L-au făcut în virtutea vechii prietenii cu francezii. André Tardieu de la început ne-a fost favorabil. Am avut de partea noastră un geograf extraordinar, Emmanuel de Martonne. Pentru că, de fapt, acolo trebuiau aduse în permanenţă documente. Documente şi iar

documente. Am adus documente cu ajutorul aliaţilor. Să ştiţi că nici ungurii nu stăteau degeaba şi nu au ezitat să aducă hărţi nereale. Hărţi false. Doar că această târzielnică trezire a noastră la ceea ce trebuie să însemne propaganda eficientă ne-a costat. Pentru că tot materialul informativ, toate cărţile, toate broşurile, toată campania în presa occidentală rămânea încă mult în urma campaniei ungureşti. Şi lucrul acesta are valoare de memento pentru noi, pentru români. Fiindcă vai... din nenorocire era să se repete peste 20 de ani. Dar acelaşi noroc care ne-a urmărit mereu a făcut ca în răstimpul scurt al Conferinţei, românii să convingă încet, încet pe decidenţi de dreptatea cauzei lor. Pe acest fundal de aşteptare, de târguire, de dialog când se putea, de restricţii uneori supărătoare, uneori umilitoare, căci era vorba de pildă de un tratat cu Germania, cu Austria, şi te trezeai că tu ţară mică cu aşa zise interese limitate erai informat cu cinci minute înainte de votarea tratatului. Habar n-aveai la ce se referea, în ceea ce te priveşte. Normal, era foarte multă aroganţă acolo. Ei bine, în acest context tensionat intervine un incident unde românii nu au vrut să fie în prim planul scenei politice europene şi totuşi aşa s-a întâmplat. Este vorba de războiul din vara lui 1919 cu ungurii. Vă vine să credeţi? ...Atât de potrivnici ne erau americanii în acel moment încât au mers până acolo să spună că iminenta bolşevizare a Ungariei era opera românilor... Vă daţi seama, la o conferinţă internaţională să faci asemenea afirmaţie când eşti delegaţie americană... vai, lumea te crede. Nu le-a fost uşor românilor şi o să spuneţi că totdeauna dreptatea triumfă. Nu triumfă totdeauna, dar obstinaţia cu care ai noştri au discutat fiecare părticică a viitoarelor tratate merită să fie elogiată. Ieri domnul Negru a prezentat activitatea atât de laborioasă a basarabeanului Pelivan. Să ştiţi că şi din partea noastră, dincolo de delegaţii oficiali, de Brătianu care s-a retras, de Victor Antonescu care era ministru la Paris, de Diamandi, Vaida Voievod care a făcut puţin şi naveta spre Londra, cei care trăiseră multă vreme la Paris au fost extraordinar de activi şi

extraordinar de credibili. Domnul academician Răzvan Theodorescu vă va vorbi despre unul din marii savanţi ai Europei, despre Ion Cantacuzino, cel care la sfârşitul tratativelor va şi semna Tratatul de la Trianon. N-a fost singurul. Acum apare o personalitate în emergenţă care îşi va da întreaga măsură în perioada interbelică, e vorba de Nicolae Titulescu. Dar ei nu sunt singurii. Pentru că aproape n-a fost român la Paris care să nu intervină în campania de presă; e un exerciţiu interesant de urmărit şi anume laudele aduse în presa franceză în perioada neutralităţii, când eram poporul ales, şi acum când încercam cu disperare să le amintim tuturor de drepturile noastre legitime. Ei bine, toată această luptă extraordinară avea să ducă până la urmă la victoria cauzei noastre şi la interpretarea corectă a unor noţiuni care se aruncaseră cu foarte mare uşurinţă, interpretate de fiecare cum voia. Cu cât erai mai puternic cu atât şi interpretarea aceea îţi era mai favorabilă şi îi defavoriza pe cei mai mulţi. Autodeterminarea, principiul naţionalităţilor erau lucruri foarte serioase pe care noi le îndeplinisem cu aceste adunări succesive în care Basarabia îşi manifestase opţiunile, Bucovina la fel şi în cele din urmă Transilvania. Doar că ceea ce unora li se putea îngădui altora le era interzis. Cei din Consiliul Suprem al Conferinței deveneau ipocriți: Să vedem cum este cu autodeterminarea voastră. Aceste adunări, ei, poate că ar trebui să mai facem un referendum ...păi să ne mai gândim, să mai vedem. Nu se poate să defavorizăm în asemenea măsură Rusia. Care Rusie? Şi aici intervine un element cu valoare memotehnică ce merită evocat pentru că de-a lungul întregului secol XX se va face simţit... şi anume: Rusia este în disoluţie, dar în acelaşi timp, când e vorba de Basarabia, că sunt bolşevici sau sunt ruşi albi, lucrează împreună. Şi povestea va continua şi în perioada interbelică şi vai... şi după Al II-lea Război Mondial. Acelaşi lucru s-a întâmplat cu ungurii. Ungurii din Ungaria, ungurii din Diasporă au făcut corp comun. E un element de solidaritate care nouă ne-a rămas necunoscut. Din păcate,

adeseori a fost cauza slăbiciunii noastre, a eşecurilor noastre. Prin urmare, la Conferinţa de la Paris noi ne-am dat măsura virtuţilor şi slăbiciunilor noastre. Şi ceea ce s-a întâmplat atunci, reacţiile la fiecare nou tratat încheiat, ar putea deveni obiect de studiu pentru diplomaţia românească, pentru felul nostru de a ne manifesta în lume. Şi cred că am avea de câştigat. Noi, oamenii de pe stradă, dar deopotrivă factorii decidenţi. Pentru că v-aş da de la Conferinţa aceasta un simplu exemplu ca să vedeţi cu câtă uşurinţă pot să trateze Marile Puteri o ţară mică. Dacă nu ştie să îşi apere drepturile, dacă nu ştie să lupte cu ardoare, cu furie, cu disperare riscă să fie înăbuşită. E vorba de o soluţie care era cât pe aci să fie dată aşa lăutăreşte, Dobrogea. Dobrogea s-o dăm jumătate României, jumătate Bulgariei. Mergem mai departe, în susul Dunării şi să ia Serbia Vidinul şi jumătate din Valea Timocului. În felul acesta, cu treaba văzută din cosmos, căpăta fiecare câte o bucată. Unde era glasul popoarelor locuitoare acolo? Unde era autodeterminarea, principiul naţionalităţilor, procentele? În cazul Dobrogei s-ar fi petrecut ceva cu valoare de unicat. Şi anume, o cedare către o putere învinsă. Din fericire, lucrurile au rămas aşa cum se întâmplaseră după războaiele balcanice, prin Pacea de la Bucureşti din 1913. N-a fost la fel de corectă rezolvarea problemei Banatului. Sigur că sunt câteva meserii în lume pe care toţi le practicăm, și încă cu mare antren. Toată lumea ştie istorie, toată lumea își dă cu părerea ce ar fi trebuit făcut şi nu s-a făcut. Unii nechemați spun azi că în spatele rezolvării hărţii Banatului stă intervenţia ticăloasă a lui Take Ionescu, cu mamă sârboaică, le-a făcut concesii sârbilor. Există şi aşa ceva. Trebuie să fim foarte rezonabili şi să ne dăm seama că a fost o luptă continuă, o luptă permanentă între cererile noastre şi presiunea celorlalţi. Şi din păcate trebuie să spunem şi inimiciţia celorlalţi. Şi dacă în Banat sârbii îşi aveau dreptatea lor, noi aveam dreptatea noastră, lucrurile au căpătat un caracter dramatic în legătură cu frontiera româno-maghiară. În cele din urmă, hotarele au fost trase în aşa fel, împinse cât mai mult spre

Răsărit şi 60 de mii de români au rămas în partea ungurească. Poate că ar merita odată să ne întâlnim şi să urmărim puţin argumentele ungurilor în ceea ce ne priveşte pe noi. Pentru că dacă noi am venit cu memorii, cu explicaţii în legătură cu ceea ce ceream, să ştiţi că nici ungurii nu au stat degeaba. Ce spuneau ungurii? Ungaria istorică este Ungaria lui Ştefan, este o ţară dezvoltată, civilizată şi din nefericire ajunge acum să discute cu un popor de calitate inferioară. Cu românii. Şi argumentele lor te năucesc, te uimesc şi îţi dai seama că nu e suficient să te socoţi popor civilizat, să ai nişte palate remarcabile, să ai nişte grofi îmbrăcaţi în splendide costume. Oamenii aceştia mai trebuie să şi gândească. Şi citind aceste memorii explicative ale ungurilor, cu anexa 1, 2, 7, 10 rămâi absolut uimit, iar dacă până la urmă în cea mai mare parte hotarele Transilvaniei au fost croite corect, fără a putea face o proporţie exactă între presiunea noastră şi concesiile, cedările Marilor Puteri, trebuie să spunem totuşi că ungurii au fost înfrânţi. La fel de complicate erau lucrurile în Bucovina. Ştiţi ce au vrut americanii, că ei au fost marii decidenţi la Conferinţă? Ar fi vrut să facă acolo un stat rutean. Atunci cererile României, exprimate în adunarea de la Cernăuţi din noiembrie 1918, rămâneau fără obiect.

*

Ca o concluzie a ceea ce s-a întâmplat cu aceste tratate succesive, trebuie spus că ratificarea lor în fiecare ţară s-a prelungit până în 1927. Dincolo de această întârziere extraordinară, o concluzie legată de Conferinţa de la Paris se impune. Dincolo de asigurările că va urma o pace veșnică, felul cum s-a croit harta Europei a fost de natură să genereze noi tensiuni care vor exploda peste 20 de ani. S-ar cuveni să mai spunem un lucru, în legătură cu participarea României la această Conferinţă, la această primă prezentare a unui memoriu legat de revendicările noastre, de acţiunea masonilor, de acţiunea propagandistă a Consiliului Naţional animat de Take Ionescu, Ionel Brătianu care rămâne un foarte subtil diplomat, a mai avut

un as în mânecă... despre ce e vorba aflăm mâine la Castelul Peleş.

Masă rotundă:

Un eveniment istoric – recunoașterea internațională a Marii Uniri

Cercetător dr. Gheorghe Negru

În primul rând, aş vrea să fac o precizare, pentru că e vorba de un moment care s-a discutat în istoriografie. Pe cine a reprezentat Vasili Maklakov, fostul ambasador al Imperiului Rus, la Conferinţa de Pace de la Paris ? S-a menţionat aici că, de fapt, oficial, nu a reprezentat pe nimeni. Or, aşa cum evocă documentele şi presa timpului, Maklakov şi grupul compus din prinţul Lvov, primul şef al guvernului provizoriu, Serghei Sazonov, ministru de externe al Imperiului Rus, istoricul Pavel Miliukov, membru al Guvernului Provizoriu, etc. au reprezentat, la un moment dat, guvernul lui Kolceak. Amintim, în acest context, de hotărârea Consiliului celor Patru din cadrul Conferinţei de Pace de a-l susţine pe generalul Kolciak, condiţionată de faptul ca acesta să recunoască „dreptul Conferinţei de Pace de a determina viitorul părţii româneşti a Basarabiei". Această idee privind existenţa unor „părţi româneşti" şi „neromâneşti" ale Basarabiei, ceea ce constituia un fals evident, a fost preluată de liderii puterilor aliate din unele memorii şi texte ale reprezentanţilor „Conferinţei Politice Ruse", care a declanşat o activitate diplomatică de lobby şi propagandistică foarte puternică, atât în capitala franceză, cât şi în alte capitale ale foştilor aliaţi. Bineînţeles, conducătorii marilor puteri erau la curent cu realităţile istorice şi etnice din Basarabia. Încă înainte de a începe Conferinţa de Pace de la Paris, diverse comisii ale fostelor ţări aliate, inclusiv serviciile secrete ale acestora, elaboraseră rapoarte şi lucrări în care se sublinia tranşant că Basarabia, anexată în 1812 de către Imperiul Rus, constituia o provincie românească, populată preponderent de români, iar, pornind de aici, decizia Sfatului Ţării de unire cu România din 27 martie 1918 era considerată justificată şi

legitimă. Pe parcurs, însă, în pofida recomandărilor propriilor experţi, a deciziilor luate de către experţii din comisiile alcătuite în cadrul Conferinţei de Pace, în funcţie de evoluţiile politice generale din Rusia sovietică şi a planurilor marilor puteri de a contribui la instalarea acolo a unor guverne albgardiste, opiniile liderilor puterilor învingătoare în război în problema unirii Basarabiei cu România deseori au intrat în contradicţie cu recomandările propriilor specialişti. Interesul marilor puteri de a trata cu reprezentanţii unui viitor guvern rus nebolşevic, care, sperau ei, era pe cale de a fi instalat la Moscova, explică situaţia bizară creată la şedinţa Consiliului Suprem din 2 iulie 1919. La acea şedinţă a fost invitat, alături de România, să se pronunţe în problema unirii Basarabiei cu România şi Vasili Maklakov. Or, menţiona Ioan Pelivan, evocând evenimentul, „din punct de vedere juridic, el nu putea reprezenta nici Rusia ţaristă, care cu moartea ţarului Nicolai II trecuse în domeniul istoriei, nici Rusia Sovietelor, guvernul căreia încă nu fusese recunoscut de nimeni. Oricât de paradoxal ar părea acest lucru, dar aşa a fost. Maklakov şi Brătianu au fost invitaţi să discute în contradictoriu". I.I.C. Brătianu, contrariat, care în acel moment nu era la curent cu discuţiile şi înţelegerile dintre marile puteri şi reprezentanţii emigraţiei ruse, avea toate motivele să obiecteze: „Dar pe cine reprezintă dl Maklakov ?", „În numele cui vorbeşte ?", „Are împuternicire de la Rusia Sovietică ori e o simplă persoană particulară ?". Nedorind să discute cu V. Maklakov, I.I.C. Brătianu, împreună cu ceilalţi delegaţi români, a subliniat I. Pelivan în memoriile sale, „s-a retras într-un salon mare, unde A. Krupenski şi A. Schmidt aşteptau rezultatul şedinţei". În contextul discuţiilor marilor puteri cu „guvenul Kolciak", legătura dintre propunerea lui V. Maklakov de a organiza în Basarabia un plebiscit în cele „patru judeţe moldoveneşti: Chişinău, Orhei, Soroca, Bălţi" (celelalte judeţe, fiind, chipurile, „locuite de ruşi şi în general de neromâni", nici nu erau luate în calcul), repetată de acesta în cadrul aceleiaşi şedinţe a

Consiliului Suprem din 2 iulie 1919, şi discuţia aprinsă care a urmat dintre secretarul de stat american Lansing şi I.I.C. Brătianu privind oportunitatea organizării unui plebiscit în Basarabia este evidentă. De altfel, pe Lansing nici nu l-a interesat nimic altceva decât faptul „cum va putea fi realizată viitoarea consultare populară a Basarabiei" (era vorba, aşadar, de condiţiunea pe care tocmai o enunţase V. Maklakov) pentru a sancţiona unirea Basarabiei cu România. Lansing chiar a încercat să-l determine pe I.I.C. Brătianu să nu ţină cont de întrebarea pusă de preşedintele şedinţei Consiliului Suprem, Tardieu, care primul îl întrebase pe Brătianu despre „gradul de sinceritate şi autoritate pe care D-voastră le atribuiţi votului Sfatului Ţării ?". Atunci când I.I.C. Brătianu răspundea întrebării puse de Tarieu, acelaşi Lansing l-a întrerupt pe prim – ministrul român, subliniind că este mai important să afle opinia acestuia în problema organizăii plebiscitului în Basarabia. Cunoaşteţi deja, din raportul prezentat, respingerea fermă, „în principiu", de către I.I.C Brătianu a ideii enunţate de Maklakov şi susţinute de Lansing privind organizarea unui plebiscit în problema unirii Basarabiei cu România, „pentru că Basarabia este românească şi istoriceşte, şi etniceşte, pentru că în mod liber şi-a exprimat voinţa de a fi unită cu România şi pentru că plebiscitul ar face să continue stările de agitaţie şi nelinişte".

Cum a reacţionat clasa politică din România faţă de condiţiile înaintate de marile puteri, în special faţă de ideea organizării plebiscitului, pentru recunoaşterea unirii Basarabiei cu România ? Referindu-se la acest subiect, Ion Inculeţ, în scrisoarea către Ioan Pelivan din 21 iulie 1919, relata următoarele: „Pe noi ne nelinişteşte soarta Basarabiei. Totul se părea atât de uşor, dar acum, precum se vede, apar dificultăţi. În orice caz, la noi s-a creat convingerea că la Conferinţă nu se pune chestiunea cui trebuie să aparţină Basarabia, ci doar a unui plebiscit, care să hotărască cui să fie dată Basarabia, şi asupra plebiscitului insistă numai americanii (Lansing), iar toţi ceilalţi

sunt pentru noi. Nu ştim dacă într-adevăr astfel se prezintă chestiunea”.

Ion Inculeţ semnala că după revenirea lui I.I.C. Brătianu de la Paris (imediat după şedinţa memorabilă a Consiliului Suprem din 2 iulie 1919), care a comunicat „ce fel de porcării se fac pe socoteala noastră”, la Bucureşti „au avut loc mai multe consilii de miniştri consacrate situaţiei, cu participarea Regelui şi fără el. Deocamdată s-a hotărât că, în forma propusă, România nu poate semna pacea. O deosebită revoltă provoacă controlul acestor minorităţi. Noi, provinciile alipite, am avut consfătuiri separate (Maniu, Pop, Goldiş, Nistor, Ciugureanu şi eu). Ne-am exprimat în unanimitate că, în atare condiţii, e imposibil de semnat pacea. Dar ce e de făcut ? Am ajuns cu toţii la ideea unui guvern «rezistenţă». Tache Ionescu şi Averescu consideră că pacea trebuie iscălită şi, prin urmare, ei nu pot intra în acest guvern”.

În acel moment, Ion Inculeţ considera că o rezistenţă îndelungată faţă de condiţiile impuse la conferinţa de Pace nu era posibilă. În cele din urmă, „guvernul de rezistenţă” trebuia înlocuit cu un „guvern de funcţionari” care trebuia să semneze pacea.

În scrisoarea către Ioan Pelivan din 1 august 1919, Ion Inculeţ, generalizând situaţia României de la acea dată, menţiona următoarele: „Situaţia noastră este foarte nelămurită. Este nelămurită, întâi de toate, situaţia guvernului. Se impune o rezistenţă fiindcă pacea, aşa cum ni se propune, nu poate fi semnată. Părerea noastră o împărtăşesc toţi, afară de Tache Ionescu şi Averescu care acceptă pacea, aşa cum e. Noi, provinciile unite, am făcut un bloc. Am convenit să procedăm la fel cu înţelegerea prealabilă. O chestie cât vom fi în stare să ne opunem întregului Areopag cu Wilson în frunte? E cert că deocamdată ei nu ne vor face nimica şi nici nu pot să ne facă ceva. Dacă iscălim pacea, situaţia nu se va schimba, fiindcă la Nistru şi Tisa tot una va fi frontul şi aliaţii nu ne vor trimite nici un soldat să execute pacea. Dacă nu iscălim, aliaţii la fel nu vor

trimite nici un soldat să ne pedepsească. Pâine avem, hrană avem. Prin urmare, nesemnarea ar putea să aibă consecinţe doar mai târziu. Aşa că, deocamdată, am putea rezista. Iată cum vedem noi situaţia. Dvs., fiind mai aproape de Areopag, poate o vedeţi altminterlea".

În cele din urmă, în funcţie de interesele marilor puteri, de schimbările geopolitice produse în lume, situaţia României la Conferinţa de Pace de la Paris şi discuţiile privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România au cunoscut o dinamică şi, mai ales, un final favorabil, iar planurile privind nesemnarea păcii de către România nu au mai trebuit să fie implementate, pe măsură ce şi unele condiţii incompatibile ale marilor puteri au fost abandonate sau modificate. Condiţionarea privind organizarea plebiscitului în Basarabia, ca premisă pentru recunoaşterea unirii Basarabiei cu România, nu o mai regăsim în hotărârea Consiliului Suprem din 3 martie 1920 de la Londra. În schimb, s-a ţinut cont de „aspiraţiile de ansamblu ale populaţiei basarabene, caracterul moldovenesc al acestei provincii din punct de vedere geografic şi etnologic, precum şi argumentele economice şi istorice", criterii ce au convins „principalele puteri aliate" să se pronunţe „în favoarea reunirii Basarabiei cu România, reunire care a fost formal proclamată de către reprezentanţii Basarabiei". La fel şi *Convenţiunea asupra Basarabiei* din 28 octombrie 1919, încheiată între Imperiul Britanic, Franţa, Italia, Japonia, pe de o parte, şi România, pe de altă parte, se baza pe faptul că „din punct de vedere geografic, etnografic, istoric şi economic, unirea Basarabiei cu România este pe deplin justificată, recunoştea că „populaţiunea Basarabiei a manifestat dorinţa de a vedea Basarabia unită cu România". Aceste realităţi au determinat „înaltele părţi contractante" să recunoască „suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera actuală a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa pînă la punctul unde este tăiat de vechiul hotar dintre Bucovina şi Basarabia, şi acel vechi

hotar”.

În concluzie, evocând drumul sinuos al Basarabiei de la fosta gubernie rusească la unirea necondiţionată cu România, la 27 noiembrie 1918, iar apoi bătălia pentru Basarabia la Conferinţa de Pace de la Paris şi recunoaşterea internaţională a acestei uniri, trebuie să constatăm că condiţiile care au determinat formarea României Mari, reîntregite, au fost nu doar dificile, ci chiar unice, conducând la recuperarea teritoriilor româneşti din cadrul imperiului austro-ungar beligerant şi a teritoriului Basarabiei din cadrul imperiului rus, un fost aliat în faza iniţială a Primului Război Mondial, dar transformat, odată cu biruinţa bolşevicilor, într-un inamic periculos. Trebuie să subliniem curajul şi sacrificiul unor elite, ce aveau multe defecte, dar şi foarte multe calităţi, care, în condiţii dificile, au respins interesele locale, au rezistat presiunilor externe, punând în prim-plan interesele general româneşti. Astăzi, după o sută de ani de la evenimentele cruciale din anii 1917-1920, condiţiile în care activează românii din Basarabia şi România, atât în plan intern şi extern, sunt dificile, dar mai favorabile decât în trecut. Unicul instrument valabil care poate conduce la apropierea şi unirea românilor este recuperarea constantă a memoriei istorice şi consolidarea identităţii româneşti, demistificarea şi respingerea mesianismului fostelor imperii, a falsurilor etnoculturale şi lingvistice de tot felul, cultivarea gândirii şi a valorilor democratice şi creşterea coeziunii şi solidarităţii naţionale. Este oare capabilă elita politică şi culturală din România şi Republica Moldova, asemenea elitelor din anii de la sfârşitul Primului Război Mondial, să ţină cont, în primul rând, de interesul general românesc, într-un context politic în care modernizarea este contrapusă afirmării valorilor şi identităţii naţionale, iar consumerismul se transformă într-un scop în sine ? Va reuşi oare elita culturală din România şi Republica Moldova să evite scenariul cultivării în spaţiul dintre Prut şi Nistru a unei identităţi civice moldoveneşti „europeniste”, „comunitate politică a

tuturor cetăţenilor”, concepută drept o alternativă la identitatea etnoculturală românească? Din punctul nostru de vedere, limbile şi naţiunile moderne şi contemporane, atât cele considerate drept „civice”, cât şi cele catalogate drept „etnoculturale”, nu pot fi create instantaneu, printr-un act politic ce neglijează rădăcinile istorice, ci reprezintă un proces complex care înglobează sentimentele şi actele civice, şi cele etnice. În toată Europa de sud-est, în virtutea circumstanţelor istorice, s-a dezvoltat anume naţiunea de tip etnocultural. Identitatea românilor din Republica Moldova nu se poate fi concepută în afara proceselor complexe ale istoriei locale, general-româneşti şi sud-est europene. Intenţiile de a sublinia doar caracterul civic al identităţii românilor din Republica Moldova, ceea ce o limitează cronologic numai la unele evenimente din perioada post-independenţă, nu pot decât să adâncească confuzia din societate, împiedicând crearea premizelor necesare pentru dezvoltarea şi modernizarea autentică a Republicii Moldova. Teama unor politicieni din Republica Moldova de identitatea românească modernă şi de unire nu justifică noi experimente şi noi izolări ale românilor. Ele nu au reuşit în trecut, iar în contextul posibilităţilor de comunicare din ziua de azi, cu atât mai mult nu au cum să reuşească, dar, fără îndoială, vor perpetua suferinţele.

Vă mulțumesc!

Masă rotundă:

Un eveniment istoric – recunoașterea internațională a Marii Uniri

Cercetător dr. Elena Negru

Stimată audienţă,

Conferința de Pace de la Paris a fost una dintre cele mai importante reuniuni internaţionale ce punea capăt Primului Război Mondial şi stabilea noua ordine politică europeană şi internaţională.

În cadrul conferinţei au fost semnate o serie de tratate de pace care reglementau relaţiile dintre Puterile Aliate şi statele învinse în război: cu Germania (Versailles, 28 iunie 1919), Austria (Saint Germain en Laye, 10 septembrie 1919), Bulgaria (Neuilly sur Seine, 27 noiembrie 1919), Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920) şi Turcia (Sevrés, 10 august 1920). Aceste documente, dincolo de alte prevederi, au constituit adevărate acte de stare civilă care confereau drepturi naționale şi recunoşteau calitatea de actori internaționali statelor naționale din Europa constituite pe ruinele fostelor imperii.

România venea la această mare reuniune internaţională cu o serie de revendicări ce urmăreau, în principal recunoaşterea drepturilor naţionale asupra teritoriilor româneşti înstrăinate de imperiile ce se prăbuşiseră în urma războiului şi consfinţirea frontierelor ţării reîntregite prin votul Sfatului Ţării de la Chişinău din 27 martie/9 aprilie 1918, Congresului General al Bucovinei din 15/28 noiembrie 1918 şi Marii Adunări Naţionale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. Or, este cunoscut faptul că, în raporturile dintre state, niciun act de autodeterminare nu are valoare, decât atunci când este consacrat printr-o recunoaștere.

Prin tratatele semnate de către ţările aliate şi asociate cu Austria, Bulgaria şi Ungaria, comunitatea internaţională recunoştea drepturile României asupra teritoriilor Bucovinei,

Dobrogei, Banatului, Maramureşului şi Transilvaniei, iar prin tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 – unirea Basarabiei cu România.

În cele ce urmează mă voi referi la dezbaterile, de pe parcursul anului 1919, din cadrul Conferinţei de Pace de la Paris privind recunoaşterea internaţională a unirii Basarabiei cu România.

Cu toate că România avea tot dreptul ca marii actori internaţionali, reuniţi la conferinţă, să recunoască fără mari discuţii actul din 27 martie 1918 al „Sfatului Ţării" de la Chişinău, lucrurile au fost mult mai complicate, date fiind interesele marilor puteri şi ale Rusiei bolşevice, care deşi nu a fost invitată la lucrările acestui for, încerca, prin reprezentanţii săi, să obstrucţioneze recunoaşterea unirii Basarabiei cu România.

Până la demararea discuţiilor privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România de către Conferinţa de Pace de la Paris, cancelariile marilor puteri nu aveau dubii în ceea ce priveşte legalitatea actului „Sfatului Ţării" de la Chişinău din 27 martie 1918.

O comisie specială – Inquiry Commission – din cadrul Departamentului de Stat al SUA a efectuat pe parcursul anului 1918 o serie de studii cu privire la Basarabia. Un raport din ianuarie 1919, preciza că teritoriul dintre Prut şi Nistru, anexat în 1812 de Rusia ţaristă, era locuit preponderent de populaţie românească, recunoscând dreptul acestei provincii la autodeterminare. De asemenea, un studiu al Foreign Office-ului Marii Britanii din 10 ianuarie 1919 recomanda recunoaşterea unirii Basarabiei cu România.

Problema Basarabiei a fost discutată, în principal, în cadrul comisiei teritoriale a Conferinţei de Pace de la Paris. În data de 1 februarie 1919, şeful delegaţiei României, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a prezentat un memoriu intitulat „România în fața Conferinței de la Paris. Revendicările sale teritoriale", în care a

descris succint provinciile românești ce s-au unit cu țara, inclusiv Basarabia. Prim-ministrul României a arătat că hotărârea românilor basarabeni de unire cu România a fost luată în conformitate cu dreptul popoarelor la autodeterminare, iar conferința era chemată să recunoască de drept noul statut teritorial.

Pe 8 februarie 1919 a avut loc prima dezbatere a problemei Basarabiei de către Comisia teritorială a Conferinței de Pace de la Paris, formată din reprezentanţi ai SUA, Franței, Marii Britanii, Italiei, în cadrul căreia au fost examinate date de ordin istoric, etnografic, geografic, strategic şi politic. Abordând chestiunea recunoaşterii unirii Basarabiei cu România, delegatul Marii Britanii, Eyre Crowe, a insistat asupra respectării a două principii ale dreptului internaţional – dreptul popoarelor la autodeterminare şi etnic – drept bază pentru orice hotărâre privind această provincie. Reprezentantul Franței, Jules Laroche, a evidențiat argumentele de ordin istoric și etnografic ce stăteau la baza recunoașterii unirii Basarabiei cu România, subliniind că în 1812 teritoriul dintre Prut şi Nistru a fost „ataşat" prin forță la imperiul rus. Statele Unite ale Americii au fost de acord cu aceste opinii, însă au condiționat recunoașterea unirii Basarabiei de acordarea drepturilor minorităților naționale din Basarabia.

În data de 22 februarie 1919, Comisia teritorială, condusă de André Tardieu, s-a reunit pentru a audia punctul de vedere al delegaţiei române. Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul României, s-a exprimat tranșant în problema Basarabiei, arătând că românii din această provincie românească reprezentau aproximativ două treimi din populație, cealaltă treime era reprezentată de minoritățile etnice: evrei, germani, bulgari, ruteni. „Nu putem să concepem existența poporului român fără Nistru, menţiona prim-ministrul României în cadrul acestei şedinţe, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa. Pentru a ne separa de elementul slav, Basarabia reprezintă pentru noi intrarea casei

noastre. În mâna altora ea ne-ar periclita căminul nostru”.

O contribuţie importantă în acţiunea de recunoaştere a unirii Basarabiei cu România a avut geograful francez Emmanuel de Martonne (1873-1955). În calitate de expert în Comisia teritorială a Conferinţei, s-a deplasat în Basarabia și s-a documentat la fața locului în privinţa situației etno-demografice, redactând diverse rapoarte pentru delegatul francez A. Tardieu, preşedintele Comisiei teritoriale din cadrul Conferinţei de Pace de la Paris. În aceste rapoarte reputatul geograf francez a pledat pentru recunoaşterea alipirii celor patru provincii româneşti, Banat, Transilvania, Basarabia, Dobrogea şi trasarea frontierelor României în conformitate cu principiul naţionalităţilor.

De asemenea, un rol important l-a avut căpitanul John Kaba, originar din Transilvania, membru al delegaţiei SUA la Conferinţă. În calitate de membru al Comisiei Hoover a efectuat o serie de studii referitoare la Basarabia şi s-a pronunțat pentru recunoaşterea unirii Basarabiei cu România.

În mai 1919 aceeaşi Comisie teritorială a abordat din nou problema Basarabiei, reușind să definitiveze formula de recunoaștere a unirii Basarabiei cu România. Formula propusă de reprezentantul Franței, Jules Laroche, a fost acceptată de reprezentantul britanic, italian și american. Comisia se pronunță pentru unirea Basarabiei cu România, iar în rezoluţia adoptată se menţiona: „E de sperat ca această atribuire, adică unire, se va face sub forma care va apăra interesele generale ale Basarabiei, îndeosebi relațiile cu țările vecine și care va garanta drepturile minorităților naționale, în conformitate cu prevederile Ligii Națiunilor”.

Rusia, prin reprezentanții săi de la Paris, depunea eforturi uriaşe pentru contracararea recunoaşterii unirii Basarabiei cu România. „Conferința Politică Rusă”, reprezentată de fostul ministru de externe al Rusiei, Serghei Sazonov, fostul ambasador al Rusiei țariste la Paris, Vasily Maklakov şi Prințul Lvov a desfăşurat la Paris o înverşunată propagandă

antiromânească.

La 9 martie 1919 această organizaţie a înaintat un memoriu Conferinţei de Pace de la Paris, cerând dezaprobarea raportului Comisiei teritoriale ce recomanda stabilirea graniţei de est a României pe Nistru şi recunoaşterea unirii Basarabiei cu România. Respingând sus-numitul raport, „Conferința Politică Rusă" solicita, în schimb, ca reuniunea internaţională de la Paris să recunoască Rusia în hotarele de până la 1914, cu excepția Regatului Poloniei și Finlandei. Din acest motiv echipa lui V. Maklakov a declanșat o adevărată campanie de contestare a hotărârilor „Sfatului Țării" prin intermediul articolelor de presă, întâlnirilor cu reprezentanții delegațiilor participante la Conferința de la Paris. Suita de acţiuni ale reprezentanţilor Rusiei bolşevice se înscriau în încercările disperate de contracarare a deciziilor delegației americane care era pe cale să recunoască unirea Basarabiei cu România printr-un compromis ce consta în cedarea de către cea din urmă a unei părți sau a întregului Cadrilater în favoarea Bulgariei. Propunerea nu s-a concretizat în vreo hotărâre, deoarece însişi reprezentanţii delegaţiei americane Nicholson, Crowe, Leeper au respins această formulă.

Delegația română a fost nevoită să înfrunte propaganda altei echipe de emigranți ruși cu origini basarabene, formată din Alexandr Krupensky, fost mareşal al nobilimii din Basarabia, Alexandr Schmidt, fost primar al Chișinăului şi Vladimir Ţîganko, fost deputat în „Sfatul Țării", care împreună cu „Conferința Politică Rusă" desfășurau diverse acţiuni de disuadare a delegaţiilor marilor puteri de la Conferinţă în problema recunoașterii unirii. Lor li s-au alăturat şi alte forţe, aduse la Paris în acest scop, precum „reprezentanții țărănimii din Basarabia" – „țăranii de carnaval", cum îi numea Ioan Pelivan – cât şi instigatorul Ilie Cătărău, „renumit" prin organizarea la Chişinău a acţiunilor provocatoare încă pe vremea unirii Basarabiei cu România. Potrivit memoriilor lui Ioan Pelivan, Ilie

Cătărău, care acţiona la Paris sub numele de Katarov, ar fi pus la cale atacuri teroriste, în chiar apartamentul din Paris unde locuia fruntaşul mişcării naţionale din Basarabia pe durata mandatului de reprezentant al delegaţiei României la Conferinţă.

La 2 iulie 1919 a avut loc şedinţa Comisiei teritoriale formată din reprezentanţii Franţei, SUA, Angliei și Italiei. Delegația României compusă din Ion I.C. Brătianu, Nicolae Mișu, Constantin Diamandi și Ioan Pelivan a fost pusă în situaţia de a înfrunta opoziţia reprezentanţilor Rusiei care aveau calitatea de invitaţi: Vasily Maklakov, Alexandr Krupensky și Alexandr Schmidt. De menţionat că, delegația rusă nu avea statut oficial, deoarece Rusia, care se confrunta cu războiul civil, nu se număra printre ţările participante la conferință. Cu toate acestea, reprezentanţii marilor puteri nu o puteau exclude din ecuaţie, sperând în răsturnarea guvernului bolşevic şi readucerea Rusiei într-un viitor apropiat în concertul marilor puteri europene.

V. Maklakov, fost ambasador al guvernului țarist la Paris a pledat în privința Basarabiei, repetând argumentele formulate de A. Krupensky și de A. Schmidt într-un „Memorandum", în care se arăta că numai patru județe din Basarabia ar fi fost românești, iar celelalte ar fi fost locuite de minorități, la nord – de ruteni, iar în judeţele din sudul Basarabiei, Cetatea Albă, Ismail – de bulgari și găgăuzi. De asemenea, Maklakov pleda pentru recunoaşterea caracterului românesc al celor patru județe din Basarabia (Soroca, Bălţi, Orhei, Chişinău). Motivând pledoariile împotriva recunoaşterii unirii Basarabiei cu România, reprezentanţii Rusiei, afirmau că votul „Sfatului Țării" nu a fost unul liber exprimat, ci ar fi fost smuls cu forța de la deputaţi, iar declaraţia de unire din 27 martie 1918 nu ar fi fost legitimă deoarece ar fi fost votată de numai 46 din cei 160 de deputați. Aceste afirmaţii erau, bineînţeles, totalmente false, pentru că în ședința „Sfatului Țării" din 27 martie 1918 când s-a votat unirea au fost prezenți nu 46, ci 125 din cei 160 de deputați. Dintre aceştia, pentru unire au votat 86 de deputaţi, împotrivă s-au

pronunţat trei, iar 36 de deputaţi s-au abţinut. Vehicularea acestor date false urmăreau, în mod evident, inducerea în eroare a reprezentanţilor delegaţiilor întrunite şi sabotarea deciziilor în favoarea României.

Luând cuvântul în cadrul consiliului, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, a combătut afirmaţiile lui V. Maklakov, arătând că „Sfatul Țării" a exprimat în toată libertatea voința majorității populației Basarabiei, iar în momentul instalării autorităţilor române în Basarabia, „Sfatul Ţării" luase deja hotărârea privind unirea provinciei cu România. În altă ordine de idei, prim-ministrul României a mai precizat că această provincie este una completamente românească și numai aristocrații ruși și bolșevicii sunt nemulțumiți de reforma agrară care era efectuată de regimul român.

Preluând ideea lui Vasily Maklakov, secretarul de stat al SUA, Robert Lansing, l-a întrebat pe Ion Brătianu dacă este de acord cu organizarea unui plebiscit în Basarabia, pentru că Maklakov pretindea că se impunea organizarea un plebiscit în cadrul căruia populația din ţinut să își exprime opinia în mod clar de care parte este, cu cine merge, cu fostul Imperiu Țarist sau cu România.

Răspunzând categoric, prim-ministrul României, Brătianu a punctat: „Sunt în principiu împotriva oricărui plebiscit în Basarabia, pentru că Basarabia este românească și etnic și istoric și pentru că în mod liber și-a exprimat voința de a fi unită cu România, iar plebiscitul ar face ca starea de agitație să stăruie în Basarabia". De asemenea, a respins ideea organizării plebiscitului, argumentând că chestiunea unor drepturi istorice nu putea fi decisă prin consultarea voinţei poporului, iar retragerea trupelor și autorităților române din Basarabia ar fi creat condiţii pentru incursiunile bolşevice, perpetuând starea de anarhie și de incertitudine constantă în acest teritoriu. Reprezentantul SUA a insistat, susținând că nu e obligatoriu ca plebiscitul să fie organizat în timpul apropiat. Admiţând

posibilitatea desfăşurării unui asemenea tip de consultare a voinţei locuitorilor Basarabiei, delegatul american voia să afle dacă Brătianu era de acord ca plebiscitul să fie organizat în doi ani, sau poate și în 10 ani.

Prim-ministrul României şi-a menținut cu fermitate poziția, susţinând că o asemenea soluție nu va putea să aibă alt rezultat decât să transforme această dezordine în maladie cronică. El a repetat categoric această afirmație și a precizat că Rusia a stăpânit Basarabia numai din interes ca să ajungă la Constantinopol. Prin urmare Basarabia era o etapă spre Constantinopol. De asemenea, răspunzând insistențelor reprezentantului SUA de a organiza plebiscitul în Basarabia, Brătianu a spus: „Aș putea admite plebiscitul numai când l-ar admite statele mari pentru ele însele”, fapt care l-a supărat enorm pe reprezentantul SUA. Și după această ședință din 2 iulie 1919, așa cum relatează Ioan Pelivan, Ion Brătianu a părăsit Conferința de Pace de Paris. Motivul era numai Basarabia, pentru că SUA insistau asupra unei clauze privind abordarea drepturilor minorităților naționale. Această clauză era una discriminatorie pentru statele mici din moment ce statele mari nu aveau așa prevedere pentru ele însele. Clauza potrivit căreia statele mici care apăruseră pe ruinele fostelor imperii erau obligate să recunoască drepturile minorităților naționale, acordând statelor mari dreptul de a interveni în afacerile interne ale statelor mici, inclusiv în afacerile interne ale României, a provocat o replică din partea lui Ion I.C. Brătianu care a spus că „Noi nu vom face asemenea lucru, pentru că un stat independent nu presupune imixtiune din partea altor state chiar dacă sunt mari şi puternice”.

*

Din cele expuse putem trage concluzia că, de la deschiderea oficială a şedinţelor în 18 ianuarie şi pe tot parcursul anului 1919, s-a dus o bătălie diplomatică acerbă pentru recunoaşterea unirii ţinutului dintre Prut şi Nistru cu România, iar efortul diplomației române se va încununa de succes abia la 28

octombrie 1920 când reprezentanţii marilor puteri, Franţa, Anglia, Italia şi Japonia, pe de o parte, şi România, pe de altă parte, vor semna tratatul privind recunoaşterea unirii Basarabiei cu România.

Regina Maria la Paris

Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Să evocăm ceea ce numeam ieri asul din mânecă al lui Ionel Brătianu. Sigur că de la început Brătianu a plecat cu ideea că odată ajuns la Paris va fi tratat, așa cum era îndreptățit să o creadă, pe picior de egalitate cu ceilalți participanți. Nu numai că nu s-a întâmplat asta, România a căpătat dreptul de exprimare în fata Conferinței numai cu două persoane. Sistemul de propagandă șchiopăta, ceilalți membri ai delegației unii nu știau franțuzește, alții nu știau englezește, alții vorbeau numai o românească neaoșă, lucrurile nu mergeau bine. Și atunci, același Ionel Brătianu, care rămâne totuși un mare om politic, a găsit soluții: una a fost Alexandru Vaida Voievod, care nu era de foarte veche obârșie masonică dar, rapid, a fost vârât într-o asemenea lojă, a înaintat, a căpătat niște drepturi, drepturi de exprimare, și totuși nu era de ajuns. Atunci s-a găsit o formulă suis-generis pentru această pledoarie odată în plus a românilor în fața areopagului internațional.

N-a fost vorba de un diplomat de carieră, n-a fost vorba de o persoană autorizată și totuși această persoană a reușit să strângă, să coaguleze în jurul ei nu numai interesul congresiștilor, al participanților oficiali la Conferință, dar marele public i-a făcut o adevărată manifestare de simpatie, de triumf, aș zice. De ce? Pentru că era vorba de carisma acestei femei, care nu era româncă născută, era româncă făcută și noi suntem întotdeauna tentați să spunem: Ei, n-ai greutate, tu nu ești născut, ești făcut. Ei, iată că se poate da peste cap această opinie, pentru că cea pe care aș dori astăzi să o omagiem în sala de muzică unde a ascultat nenumărate concerte, unde a vibrat, unde a simțit și ne-a învățat și pe noi să fim buni români, această persoană a fost, și pentru noi este și va fi cât va dăinui poporul nostru, Regina Maria.

Când a fost chemată, Regina Maria și-a început instrucția:

„Te duci la Paris, iată ce ai de făcut”. A intrat în mentalitatea școlăriței care trebuia să învețe, și nu numai să învețe ce știa de acasă, ce avea de spus, ci la Paris, în fiecare dimineață, la ora 9.00, se documenta, cu toată lumea care încerca să o vadă, cu toți croitorii care căutau să-i aducă modele de rochii, bijuterii, fotografii, florării, tot ce înseamnă comerț de lux în Franța se îmbulzeau să o împodobească, să o facă frumoasă pe Regina României. De ce? Pentru că nu era vorba doar de cumpărăturile pe care le-ar fi făcut ea, ci și de cartea de vizită pe care fiecare și-o avea în minte – *furnizor al Reginei Maria a României.* Și în ciuda acestui fapt, în ciuda acestui program, care abia o lăsa să respire, această englezoaică de mare rezistență și care își dovedise tăria absolut bărbătească în timpul războiului, găsește vreme, dimineață de dimineață, să discute cu oamenii politici, în speță cu Ionel Brătianu, cu Victor Antonescu, cu Nicolae Mișu, cum trebuie să se poarte, ce trebuie să facă în momentul când iese din hotelul Ritz unde trăsese și va sta de vorbă cu autoritățile Conferinței. Și mă grăbesc să spun că aceste autorități nu s-au arătat binevoitoare, pentru că România nu era bine văzută. Ionel Brătianu fusese foarte categoric, propaganda maghiară fusese mult mai puternică, atât în SUA cât și în Anglia, francezii o scăldau, italienii, oportuniști, nu se băgau și noi mai aveam, hai să spun un coleg de situație, e vorba de Venizelos, reprezentantul Greciei. Or, Venizelos, foarte repede, și-a dat seama că această Conferință poate fi înșelată, ceea ce alor noștri nu le-a trecut prin cap. Și anume să facă frumos: „Aveți dreptate, știți, țările mici nu pot să se socotească independente, țările mici trebuie să asculte opinia dumneavoastră, hotărârea dumneavoastră, sigur, suntem de acord”. I-a capacitat pe toți, în vreme ce ai noștri au rămas rigizi, conștienți de ceea ce cereau. Numai că au găsit această armă, de o eficiență pe care cred că nimeni n-a intuit-o în momentul în care Regina a ajuns la Paris.

Bun. Primire triumfală, primire frumoasă, colonia română era foarte numeroasă, colonie angajată sufletește pentru

tratative, pentru Conferință. Pe nesimțite, Regina Maria a reușit să îi atragă pe conducătorii Conferinței. Erau doi: un om ursuz, Georges Clemenceau. Nu îi plăceau femeile! Și cum nouă ne umblă mintea foarte repede, într-o singură direcție, dacă nu-i plăceau femeile înseamnă că-i plăceau bărbații. Nu, nu-i vorba de așa ceva. Era un om politic care de multe ori se manifestase în publicațiile pe care le conducea în favoarea românilor, privise în repetate rânduri cu interes manifestările lor, salutase implicarea lor, ba, la un moment dat, când lucrurile au luat-o razna, ăsta e un subiect, fiindcă au fost trei comandanți francezi, trimiși în armata franceză de ocupație în Banat și nu toți au fost pro români, ca să nu spun mai mult, că aproape comentariile lor sunt de nereprodus. Pe unul dintre ei l-a destituit. Ei bine, dincolo de treaba asta, lui Clemenceau nu-i plăcea să trateze de la egal la egal cu o femeie. E mentalitatea epocii, e de înteles. Atunci ce trebuia să facă această femeie? Să se manifeste ca un bărbat! Și avea să se manifeste ca atare, îmbrăcată în haine femeiești.

Dar cum te manifești ca un bărbat? Nu cochetând, nu încercând să ridici puțin mai mult fusta și miorlăindu-te, ci fiind foarte bine documentată. Asta rămâne calitatea cea mai de preț a Reginei Maria în momentul când a ajuns la Paris. Toate acele ședințe matinale nu au rămas fără ecou. Cunoștea fiecare problemă în amănunt. N-a avut decât foarte puțin timp să-l convingă pe Clemenceau de un lucru, gândiți-vă fiecare din domniile voastre, și în primul rând știți cum a pus problema? „Domnule prim-ministru, domnule președinte al Conferinței de Pace, vă rog să îl înțelegeți pe primul meu ministru, pe Ionel Brătianu, nu numai să îl întelegeți, vă rog să îl primiți să stați de vorbă cu el și dacă se poate, să vă devină și simpatic."

Ei bine, toate lucrurile astea le reușește Regina Maria. Dar Clemenceau nu era singurul. O să mă întrebați: Și Clemenceau a marșat, ca să folosim o formă franțuzească de exprimare? Ba încă cum... În momentul când a primit-o pe Regina Maria la

Quai d'Orsay, a dat poruncă să se intoneze imnul țării. Imnul țării, în acele împrejurări, în afara hotarelor ei, era cântat numai când apărea Regele. Regina Maria, cu toată stima pe care o aveau toți și pe care o avem și acum pentru ea, nu era regina țării, era soția Regelui. Cu toate astea, Clemenceau, ca o primă manifestare de respect, de prețuire a dispus să se cânte imnul țării. Din nefericire, Clemenceau nu era singurul care trebuia îmblânzit, care trebuia adus la dreapta credință, era unul mult mai puternic, fiindcă avea forță economică, total străin de realitățile Europei și care venise cu idei puține, dar fixe, cum ne exprimăm mai puțin academic, era Wilson, președintele SUA. Aceleași cereri le formulează Regina Maria, numai că aici intervine un element – nu e legal, nu e diplomatic, dar e foarte util – și anume, pe cât era de neștiutor președintele SUA, vai, la fel era Ionel Brătianu. Cu alte cuvinte fiecare își știa limba lui. Ăsta nu știa decât americană, iar Ionel Brătianu nu se putea înțelege cu el. Regina Maria n-a ezitat nicio clipă s-o facă pe traducătorul. Nu era lucru ușor, pentru că nu era vorba de o conversație mondenă. Nu. Era vorba de termeni foarte clari, în care trebuia explicată poziția României. Care poziție? Legitimitatea revendicărilor ei. Să nu uităm că Ionel Brătianu venise cu un memoriu: „România în fața Conferinței de la Paris. Revendicările sale teritoriale." Așa cum vă spuneam și ieri, uitându-se pe o hartă, Wilson a zis: „Ei, le dăm ălora… puțin bulgarilor, ceva sârbilor și le dăm și românilor". Era foarte ușor cu creionul să aranjezi harta Europei răsăritene. Regina Maria i-a explicat acestui american că lucrurile nu stau chiar așa, că principiul naționalităților, autodeterminarea nu pot rămâne noțiuni abstracte, interpretate mai ales de marile puteri. Principiul călăuzitor al președintelui SUA a fost proporția militară de participare la război, ai participat mult, capeți mult, ceri mult, impui foarte mult, ai participat mai puțin, mulțumește-te cu ce decidem noi. Această corectură impusă de ai noștri s-a făcut prin vocea Reginei Maria.

Atunci Regina Maria n-a avut mai deloc răgaz, a stat cât a stat la Paris și a plecat la Londra. De ce? Pentru că deopotrivă trebuia atrasă întreaga clasă politică decidentă britanică și, fără să vă detailez cu cine a stat de vorbă, pe cine a convins, cum și-a capacitat rudele, am să vă spun un singur lucru: în martie 1919, stând, sigur, la Palatul Regal, pentru că era locuința familiei ei, în momentul când a plecat, în momentul când era la gară a spus: „Să știți că acum propaganda în favoarea României la Conferință o face familia regală britanică". Ei, nu era puțin lucru să ai un asemenea aliat. Prin urmare, Regina a găsit această formulă discutând cu ai ei, explicându-le care este situația „țării mele". Din 1914, când ascensionează alături de soțul ei la conducerea României, chiar dacă o să spuneți că, sigur, este o conducere în mare parte retorică, Regina Maria, în toate manifestările publice, vorbește de țara ei. A și scris, de altfel, o carte pe care mulți dintre dumneavoastră o aveți în mână, pentru că s-a tipărit în limba română, doamna Maria Berza a făcut o excelentă traducere, „Țara mea"... „Țara mea este România, drepturile țării mele sunt acestea."

Și în ciuda ocupației cu normă întreagă de diplomat al României la Conferință, Regina are timp să se mai uite și la ce se întâmpla în domenii unde de obicei femeile sunt atente, modă, pulsul vieții, dacă vreți și o anume ușurătate pe care o reproșează parizienelor și parizienilor. Nu se mai auzeau acum loviturile de tun și atunci: Hai să petrecem! Se face o revoluție pe care vă rog să n-o ignorați. Dumneavoastră trebuie să știți că moda feminină, din vremea cruciaților până la Primul Război Mondial, a fost cu poale lungi. Ei bine, la război poalele se taie. N-au fost avantajate toate femeile și nu fac o indiscreție dacă spun că nici pe Regina Maria această modă n-o avantaja. În împrejurări absolut oficiale continua să meargă în rochie lungă; dincolo de asta, că rochia era lungă sau scurtă, că se renunțase la corset, era o problemă pe care lumea contemporană, aș zice numai o anume pătură și nu cea foarte mobilată la cap, o urmează și astăzi:

„Trebuie să fiu în pas cu moda”. Pare că miologia românească ne ajută foarte mult: „Ce porți lele chelbe-n cap? Dacă-i moda, ce să fac?” Odată în plus, Regina era obligată să fie în pas cu moda. Mânecile trebuiau să fie bufante, nu foarte mari, moderne, de dimensiune medie, decolteul nu știu cum, moda i se pare cam îndrăzneață; și mai e ceva, orice rochie însemna o cheltuială, încât spune: „Eu nu îmi pot permite, țara mea e plină de lipsuri, noi suntem dependenți de ajutorul american, stăm cu mâna întinsă să ne redresăm”.

În țara noastră erau foarte multe firme străine care exploatau veniturile, nu discut acum ce redevențe căpătam noi, dar se aflau aici. În momentul când o parte din teritoriu a fost ocupat de nemți, aliații ne-au dat dispoziție, cerând categoric: „Anihilați toate aceste surse economice care pot ajuta mașina de război teutonă”! Și noi am distrus, le-am făcut inoperante, nu insist cum. Se termină războiul și aceiași englezi, aceiași americani vin și întreabă: „Unde sunt sondele noastre? Ia plătiți voi despăgubiri!” – Păi cum să plătim despăgubiri? N-ați fost voi cei care ne-ați pus? – „Nu, nu discutăm!” Și în acest conflict idiot cu aliații, așa zișii aliați, ea a avut un cuvânt de spus și a aplanat neînțelegerile. Regina Maria era foarte cumpătată. Când a plecat la Paris s-a gândit: Dacă apelez la croitorii francezi, mă jupoaie, n-am bani. Ia să-mi iau eu cusătoreasa după mine. Nu era vorba de nu știu ce croitoreasă de lux. Giselle era croitoreasa în perioada interbelică unde se îmbrăcau cucoanele cu bani. Și-a luat cusătoreasa cu ea, una foarte îndemânatică, care i-a strâmtat colo, i-a lărgit dincolo, a tăiat o bucată de poală, a pus dintr-un petic rămas nu știu ce în spate, și Regina a apărut impecabilă, pentru că nu putea apărea ca o servitoare, era Regina țării, venea în calitate oficială, dar a știut, înțelepțește, să facă față situației. Și știți, mai e un lucru – că în fruntea țării se află un om deștept sau un om mai puțin dotat, cu tărtăcuță mai goală, mai plină, dincolo de chestia asta, cel din fruntea țării automat este imitat. E în firea lucrurilor. Ei bine, lumea din jur pe

nesimțite a fost puțin rușinată. Și am să vă spun de ce. Noi n-am fost singura țară cu câteva sute de profitori. Sunt așa numiții îmbogățiți de război, cu afaceri cu furnituri de război, cu lucruri care se distrugeau și au pus mâna pe ele... totdeauna după o mare ridicare, după un război, după o revoluție, apar niște îmbogățiți. Și nevestele lor, care de obicei sunt niște neghioabe, vor să se manifeste într-un fel. Ei, exemplul Reginei, voiau sau nu voiau, avea să fie urmat de madam cutare, de madam cutare, nu vă dau numele lor, fiindcă nu avem timp, dar această modelare a societății, de data asta europene, a societății internaționale prin ținuta ei, a fost un factor de echilibrare a ceea ce se întâmpla la Paris. Când a ajuns acolo Regina a fost puțin mirată de ușurătatea condamnabilă, în fond. Parisul suferise, și francezii suferiseră, dar lumea a zis: Gata, s-a terminat, acum hai să petrecem. Nu. Se cere puțină decență, puțină reținere, puțină așteptare până când reușim să ne trezim din nenorocirile războiului. Regina Maria ne-a învățat să fim buni români, să ne iubim țara, să fim mândri de ea, ori de câte ori ne ducem în străinătate să vorbim de bine de țara noastră, s-o privim cu înțelegere și să nu facem acea comparație nenorocită – „O, la noi e rău, cutare, în străinătate nu suntem bine primiți…” Nu e adevărat, chestiile astea sunt întotdeauna relative, poartă-te tu cum trebuie și vei fi respectat. Ea a făcut lucrul acesta, evident, la o scară de suveran și lucrul i-a ieșit foarte bine. N-aș vrea să rămâneți cu ideea că la Conferința de Pace de la Paris cuvântul hotărâtor l-a avut Regina Maria, pentru că și aici se cere, ca în toate abordările de istorie, măsura, măsura cu majusculă. Nu a fost factorul hotărâtor, dar când tragem concluzia, ne dăm seama că România a ieșit bine.

Scoarțele românești din Basarabia

Conferențiar universitar dr. Varvara Buzilă

Mulțumesc foarte mult!

Onorată asistență, permiteți-mi de la bun început, din partea delegației noastre care reprezintă Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, să mulțumesc foarte mult organizatorilor pentru această invitație deosebită de a participa la cursurile Școlii de Vară Nicolae Iorga. Sunt pentru prima oară aici. Trebuie să recunosc acum în fața dumneavoastră că mi-am dorit să particip la aceste cursuri aproape 40 de ani. Am aflat despre ele în anul 1980 de la doamna Maria Slusari, directoarea muzeului din Bădiceni, raionul Soroca, fostă profesoară de istorie în perioada interbelică. Împreună cu soțul său și cu alți învățători din Basarabia, câțiva ani la rând au beneficiat de cursurile Universității de Vară „Nicolae Iorga". Mergeau cu căruța de pe malul Nistrului până pe malul Prutului, o lăsau în curte la un gospodar (de unde o luau la întoarcere), treceau râul și se deplasau cu un transport de ocazie până ajungeau la Universitate. Și povestea atât de entuziasmată despre redutabilul istoric Nicolae Iorga, Școala de misionare, Școala artelor uitate. Eram după finalizarea facultății, reușisem să citim cărți din istoria românilor, sigur pe ascuns, pentru că dacă ne-ar fi descoperit, ne-ar fi exmatriculat din universitate, cunoșteam o istorie a românilor *de tip puzzle*, și narațiunea luminoasă a fostei cursante crea liantul viu al istoriei trăite. Acea invidie caldă pe care i-am purtat-o doamnei Maria Slusari uite că zilele acestea s-a transformat într-o trăire atât de plină de idei, concepte, teorii, sentimente, pentru care mulțumesc și organizatorilor, dar și fiecăruia dintre dumneavoastră.

Argumentăm prezența acestei teme în programul cursurilor recente, aflate sub semnul considerării Marii Uniri și a evenimentelor care l-au validat în fața lumii, prin faptul că atât Nicolae Iorga cât și alți mari făuritori ai reîntregirii spațiilor

românești au știut să prețuiască scoarțele, costumul popular, întreaga artă populară, care fundamentează specificul culturii noastre românești. Și în prezent acestea sunt lianturi sociale esențiale, repere identitare foarte puternice și reactualizarea lor este parte din strategiile afirmării identitare. Limbajul simbolic prin care operează obiectele de artă populară nu și-a pierdut din actualitate, dimpotrivă, ritmurile tot mai intense ale vieții sociale le privilegiază de când cu multitudinea altor imagini care zilnic ne suscită atenția. Diferența dintre aceste două categorii de imagini ține de vechime și de dozajul informațional. Cele colportate de obiectele culturii tradiționale românești sunt plăsmuite prin contribuția multor generații de creatori, perfecționate și verificate ca potențial informațional de-a lungul veacurilor, sunt purtătoarele vocii colective cu mesaje profunde, perfect articulate percepției tuturor structurilor culturale. Sigur că, discutând despre strategiile pe care popoarele le aplică astăzi pentru a-și afirma identitatea în fața lumii, trebuie să recunoaștem că patrimoniului cultural, din care fac parte și scoarțele, îi revine un loc important, la fel cum sunt foarte importante toate aceste mărturii ale trecutului pentru identitatea noastră văzută pe plan național. Tot ce are recunoaștere națională poate fi validat ulterior și pe plan internațional. UNESCO oferă patrimoniului cultural care este foarte relevant în plan național posibilități de recunoaștere și de vizualizare pe plan mondial. Până în prezent, datorită cooperării, România și Republica Moldova au reușit să înscrie în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității trei elemente definitorii pentru cultura noastră românească: *Colindatul de ceată bărbătească* (în anul 2013); *Tehnici tradiționale de realizare a scoarței în România și Republica Moldova* (la 1 decembrie 2016); *Practici culturale asociate zilei de 1 Martie*, la acest dosar afiliindu-se Bulgaria și Macedonia (în anul 2017).

Instituții cu abilități în domeniul patrimoniului cultural aplică măsuri de conservare, salvgardare, restaurare, promovare

a scoarțelor românești pentru a le oferi condiții adecvate, încât să poată fi admirate multe secole și de acum încolo, cu atât mai mult că ele nu mai pot fi repetate cum se întâmpla în mediul tradițional. Am considerat util să facilităm interpretarea acestor bunuri culturale, pentru a le face mai bine înțelese și de ce nu, mai mult apreciate.

Anul acesta se împlinesc 89 de ani de la organizarea Expoziției și Târgului de Mostre ale Industriei Românești, organizate în Parcul Carol, din orașul București (1921), la care Nicolae Iorga, la fel ca și alți cunoscători ai artei populare, au avut ocazia să vadă etalate împreună mai multe scoarțe basarabene. Cum avea să precizeze criticul de artă Gheorghe Oprescu în lucrarea sa *Arta țărănească la români* (îngrijită de Vasile Pârvan, profesor universitar, membru al Academiei Române, București, *Cultura Națională*, 1922, p. 45) „Ele au fost o revelație pentru toată lumea și au dat impresia că pot fi puse alături, când e vorba de un exemplar bun, de bucățile frumoase din Oltenia."

Nicolae Iorga, așa cum se poate observa și în Muzeul Memorial care îi poartă numele, a avut posibilitatea să se bucure de prezența scoarțelor basarabene vreme mai îndelungată. Ele i-au sporit confortul aici la Vălenii de Munte, dar i-au alimentat și spiritul, drept dovadă fiind și constanta sa preocupare pentru cunoașterea și perpetuarea culturii tradiționale, inclusiv pentru covoare. În anul 1941 Romulus Vuia contextualiza acest atașament: „Nimic mai firesc și de înțeles, decât acest interes al lui pentru manifestările culturale al poporului de la țară. El se explică prin însăși structura sa sufletească: dragostea sa nețărmurită pentru țărănime și grija sa de mare patriot pentru spațiul etnic al neamului nostru și mai ales pentru tot ce este manifestare a spiritului autohton românesc." (Romulus Vuia, „Activitatea etnografică și folclorică a lui Nicolae Iorga", în *Transilvania. Organ al Astrei*, anul 72, decembrie nr. 10, 1941, Sibiu, Tipografia Dacia, p. 696).

Cursanții Universității Populare cunoașteau deschiderea marelui istoric pentru acest domeniu, la fel cum cunoșteau realizările școlilor de artă pe care acesta le-a deschis și le patrona, încât pentru a participa la acest proces al comunicării valorilor i-au oferit, în semn de respect, scoarțe pe care le considerau valoroase. În acest mod savantul a avut posibilitatea să contacteze cu universul scoarțelor, unul benefic în toate privințele.

La Expoziția Târg de Mostre Industriale au fost demonstrate cele mai obișnuite, nu cele mai relevante scoarțe basarabene. Basarabia nu a avut un pavilion special și expozanții și-au prezentat lucrările în unul din cele două pavilioane oficiale, rezervat unor astfel de exponate. Cu toate acestea, scoarțele basarabene au fost remarcate, pentru că prezentau un fenomen aparte în peisajul cultural românesc. Gheorghe Oprea le-a situat ca valoare alături de cele oltenești, muntenești și maramureșene, analizându-le din perspectiva rigorilor artistice: „În covorul basarabean e poate mai multă fantezie, o mai bogată gamă de culori, dar rareori avem de la el acea satisfacție deplină, pe care o simțim în fața unui covor oltenesc. El este mai confuz în executare, iar autorul lui s-a pierdut prea mult în detalii, scăpând din vedere întregul” (*Ibidem*, p. 36). Nicolae Iorga, fără a se referi direct la scoarțele basarabene, subliniază că dintre scoarțele românești, cele moldovenești treptat au dezvoltat vechile tradiții și au ajuns să conserveze un fond ancestral de motive (*L`art populaire Roumanie, son caractere, ses raports et origine*, București, 1923, p. XII). Lucian Blaga, un alt mare cunoscător al țesăturilor ornamentale, le-a apreciat în lucrarea sa *Duh și ornamentică,* când a abordat caracteristicile prin care excelează stilistica artei populare românești, punând în valoare măsura și ritmul manifestat în distribuția motivelor. „Cât echilibru și câtă măsură în întrebuințarea elementelor «decorative» și a «câmpurilor»! Ce alternanță de plin și gol, de accent și neaccent, de substanță și spațiu, de pildă în chilimurile

oltenești cu câmpurile lor ultramarin albastre sau roșii închise, și în covoarele basarabene cu fondul negru, în care respiră liber motivele vegetale.” (*Orizont și stil Spațiul mioritic Geneza metaforei și sensul culturii*, cuvânt înainte Dumitru Ghișe, București, Editura pentru Literatură Universală, 1969, p. 214).

Nu departe de Vălenii de Munte, în Casa Memorială *Constantin Stere* din localitatea Bucov se pot vedea patru scoarțe basarabene de diferită vechime, dar și de diferită manieră de realizare, alături de o scoarță oltenească, una muntenească și alte două orientale. Credem că este necesar să punem în valoare scoarțele basarabene și din considerentul că atât în colecții muzeale, cât și în colecții private din România se păstrează destule asemenea bunuri culturale care trebuie să fie atribuite și interpretate după cum merită. Spre exemplu, din cele 517 covoare aflate în patrimoniul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti” și prezentate de către dr. Georgeta Stoica în cartea *Muzeul Național al Satului Dimitrie Gusti. Colecția de covoare din Moldova. Collection of carpets from Moldova* (București, 2009, de la nr. 229-336), 107 sunt din Basarabia.

Evaluarea acestui patrimoniu în contextul soarțelor românești se impune de mai multă vreme și vom folosi această oportunitate pentru a releva câteva aspecte mai puțin discutate în literatura de specialitate, dar care, după noi, sunt esențiale pentru a înțelege rosturile acestor țesături deosebite. Avem în vedere semnificațiile scoarțelor, aspect foarte important, dacă ținem cont de faptul că aceste obiecte au apărut ca necesitate, au căpătat funcții și au fost perpetuate în cadrul culturii tradiționale. Abordarea tematicii motivelor scoarțelor ar putea aduce noi argumente privind vechimea acestor creații și modul în care cultura tradițională își articulează sistemele sale iconografice într-un întreg. Apoi, credem că am oferi răspunsuri mai clare tinerilor preocupați de descifrarea tainelor vechilor imagini atunci când vor să-și asume tezaurul popular ca realitate culturală trăită pe viu.

Vom generaliza câteva caracteristici tehnice și principii funcționale ale acestor creații, urmând să trecem ulterior la cele decorative și semantice, căci toate împreună au contribuit la constituirea reprezentativității lor culturale. Scoarțele sunt covoare netede pe ambele părți, cu două fețe, deci puteau fi demonstrate, în caz de necesitate și pe partea cealaltă. Țesătura lor este scorțoasă, adică de mare densitate a firelor de lână, încât țin de cald, izolează fonic încăperile, creează confort și conferă anturajului multă frumusețe. Se spune despre ele la modul general că sunt țesute în război (vertical sau orizontal), în realitate scoarțele sunt alese, adică femeile prind firele colorate ale bătelii printre firele unicolore ale urzelii, alegându-le cu ajutorul degetelor mereu, adică numărându-le, pentru a obține modulul decorativ sub formă de triunghi (când aplică tehnica *în spărtură, în găurică, pe furate*) sau de pătrat, dreptunghi (când *țes legat*). Pornind de la aceste module artistice de construire a elementelor și a motivelor ornamentale, linia frântă în unghi drept sau cea frântă sub unghi ascuțit este dominantă în scoarțele basarabene, de altfel ca în cele general moldovenești, muntenești și maramureșene, spre deosebire de cele oltenești care au linia curbă de realizare a designului.

Vechile scoarțe basarabene se deosebesc de cele realizate sub impactul modernității. Cele mai vechi exemplare ajunse până la noi datează din sec. XVIII-XIX, alcătuind dominanta vremii. Iar cele de tradiție mai târzie încep a se răspândi treptat în practică culturală la sfârșitul sec. al XIX-lea și devin dominante în anii 70-80 ai sec. XX. În prezent, se țese mult mai puțin ca în secolele trecute și ambele tradiții sunt promovate cam în aceeași măsură.

Ne vom referi preferențial la vechile scoarțe pentru că reprezintă etapa cea mai reprezentativă a dezvoltării covoristicii în interfluviul Pruto-Nistrean. Lâna din care au fost realizate aceste creații a fost vopsită cu coloranți naturali, de origine vegetală. În piesele de referință au fost folosite fire de lână

colorate de la 10 la 18 nuanțe cromatice, ceea ce presupunea o activitate îndelungată de recoltare a plantelor, pregătire a mordanților și de vopsire a firelor după rețete îndătinate. Odată cu trecerea anilor, cromatica acestor țesături devine tot mai pastelată și atrage inexplicabil privirea omului, oferindu-i senzații plăcute. După apariția coloranților de anilină (1858), producerea în cantități mari și exportul lor în estul Europei, inclusiv în Basarabia, a început înlocuirea treptată a vechilor imagini încărcate de semnificații care aveau multiple conexiuni în imaginarul tradițional cu altele, din cu totul alt registru, de tentă naturalistă. Concomitent cu îndepărtarea de la vechile forme artistice, întâi de toate a țesătoarelor care activau pe la conacele boierești sau pe la mânăstiri, dar, treptat și cele care lucrau în cadrul familiei, au început să reproducă în țesături imagini de pe diferite ambalaje din comerț atractiv elaborate. A fost de ajuns ca acestea să pătrundă în aceste medii, încât prin forța aceleiași tradiții să fie copiate, adaptate, asumate. Deja la începutul secolului XX, când cărturarii le remarcă, le publică pentru a sensibiliza societatea asupra acestor valori, ei sunt nevoiți să recunoască că e mare exodul pieselor vechi din Basarabia și că țesătoarele abandonează tot mai mult tradițiile seculare ale scoarțelor (a se vedea: *Albumul ornamentelor covoarelor moldoveneşti*. Pavel Gore, autorul textului introductiv, G. Roemmer, desenator, Leipzig, 1912).

Aici este momentul să precizăm că scoarțele vechi sunt rezultatul unei colaborări reușite între mai mulți reprezentanți ai societății tradiționale. Oamenii satelor și târgurilor au dezvoltat vechile tehnici de țesut creând diferite tipuri de țesături pentru toate necesitățile vieții. Trebuie să precizăm că au dezvoltat o sferă remarcabilă ca realizare tehnico-artistică a prelucrării lânii, scărmănând-o, torcând-o, vopsind-o și apoi țesând-o. În același context al colaborării, elitele economice și sociale au favorizat împrospătarea acestui repertoriu local cu noi tehnici, motive și principii decorative, inclusiv din sfera alterităților culturale. La

fel, este important să observăm că odată plăsmuite în cadrul tradiției, prin aplicarea diverselor mecanisme sociale aceste alesături au devenit obiecte de valoare, de prestigiu. Erau țesute în mod ritual, ceea ce asigura o continuitate a fondului de imagini. Erau perpetuate prin intermediul unor practici specifice și a unui imaginar colectiv, alimentat de credințe și reprezentări importante pentru mentalitatea tradițională. Prin aceste mijloace femeile și fetele își demonstrau aderența la acest tip de gândire, dar și abilitățile lor artistice de bune creatoare, de păstrătoare a unui univers în care toate cele existente, dar și cele imaginate pentru asigurarea echilibrului necesar, erau corelate într-un întreg. În realitate, întreaga comunitate stimula procesul creării acestor obiecte la standarde înalte prin practici culturale îndătinate. Astfel, conform tradiției, cu tot felul de scoarțe era împodobită casa mare, în care se desfășurau obiceiurile și ceremoniile familiei, precum logodnele, nunțile, cumetriile, petrecerea răposaților pe ultimul drum, hramul casei și al localității, petrecerea flăcăilor la cătănie, sărbătorile calendaristice. Aceste bunuri erau transmise drept zestre în cadrul nunții, sau ca pomeni la înmormântări de față cu reprezentanții întregii comunități. Se ținea cont de opinia publică care aprecia, comenta, stimula sau, după caz și sancționa. Practic, am putea spune că scoarțele însoțeau omul de la naștere, în toate sărbătorile anului și ale vieții până la moarte.

Societatea tradițională care și în secolul al XIX-lea rămânea una a-scriptică și comunica mai mult prin intermediul oralității și al imaginilor, de altfel cum a făcut multe secole la rând, a oferit scoarțelor un potențial comunicativ mare. Dintre toate tipurile de covoare ele au cea mai mare suprafață, deci și cele mai bogate „texte” formate din motive ornamentale purtătoare de mesaje. În interiorul casei mari, cea mai mare dintre scoarțe ocupă, de obicei, peretele din fața ușii, încât să fie observată imediat de cel care intră. În vechime ea consta din trei foi prinse împreună, una alcătuia câmpul central, alte două laterale formau

chenarul transversal. Uneori, când familia nu reușea să țeasă noi scoarțe, părți din vechile scoarțe erau desprinse pentru a fi date ca zestre fiicelor. Acestea foloseau părțile înguste ca peretare, cordare sau grindare, iar uneori pe cele late ca lăicere de așternut pe mobilier. Deja la începutul secolului XX scoarțele constau tot mai des dintr-o singură foaie, iar chenarul era delimitat doar prin altă culoare a fondului și prin motive ornamentale specifice. Suprafața mare a acestor țesături este foarte generoasă pentru a include imagini relevante și oamenii locului au folosit-o din plin, conferindu-le semnificații ce reies din rosturi cutumiare.

Toate scoarțele românești au formă patrulateră, dreptunghiulară de cele mai multe ori, formă corelată cu simbolismul pământului. Vom remarca în acest sens faptul că partea centrală a scoarței se numește câmp. În vechile exemplare acest câmp este de o nuanță pastelată: verzuie, gălbuie, albăstrie, roșie, cafenie, albie, surie etc. pentru că geamurile caselor erau mici și puțina lumină care pătrundea prin ele sporea luminozitatea acestor nuanțe, iluminând într-un fel și interiorul locuinței. Și chenarul sau marginile scoarțelor au câmp, dar el nu s-a impus ca semnificație la egal cu cel central. Uneori el mai este numit prevaz (privaz) ca și cel al geamului, trimițându-ne cu gândul la un cadru al percepției scoarței ca un spațiu intermediat de prevaz, oferind deschidere în cele două direcții ale privirii, de afară în casă și din casă spre afară. Urmând gândurile și imaginația creatorilor acestor obiecte, dar și a celor care le-au dat rosturi utilizându-le cu diferite scopuri, cercetătorii încearcă de mai multă vreme să descifreze sensurile motivelor care dau expresie artistică acestor obiecte. Bogata literatură existentă la temă, pe care nu avem cum s-o punem în valoare în acestă abordare, a reușit să facă o anumită ordine în acest sens. Vom nominaliza doar câteva, cele mai importante, în contextul exegezei noastre: Paul Petrescu, *Motive decorative celebre: contribuții la studierea ornamenticii românești* (Editura Meridiane, București, 1971); Nicolae Dunăre, *Ornamentica*

tradițională comparată (Editura Meridiane, București, 1979); Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești* (Editura Meridiane, București, 1991), iar ca să mențin actualitatea liniei de subiect anunțată, trebuie să punem în valoare două lucrări apărute în ultimii ani la Chișinău: Gheorghe Mardare, *Arta covoarelor vechi românești basarabene. Magia mesajului simbolic* (Chișinău, Editura Cartier, 2016), Ludmila Moisei, *Ornamentul – fenomen artistico-estetic (Viziuni ontologice și estetice asupra țesăturilor tradiționale)* (Chișinău, Editura Pontos, 2017).

Este foarte important să vedem scoarțele ca pe un spațiu al motivelor plastice prin care societatea a comunicat și s-a înțeles. S-a comunicat prin intermediul acestora pentru că ele au fost gândite în așa mod, încât să se adreseze psihicului nostru sau stării noastre afective și s-o predispună spre o relație foarte specială cu semenii, cu natura și cu cosmosul, înțeleasă prin capacitatea oamenilor de a reprezenta, a imagina simbolic expresii ale gândirii, mentalității colective. Aceste relații se pot observa cel mai lesne în tematica scoarțelor ca parte a imaginarului colectiv. La fel ca obiectele din alte domenii ale artei populare, tematic aceste țesături cuprind grupuri de motive: geometrice, fitomorfe sau vegetale, cosmomorfe, antropomorfe, zoomorfe, scheomorfe. Despre prestanța acestor grupuri în scoarțele românești s-a discutat în toate lucrările care au abordat respectivele tradiții, încât avem posibilitatea de a ne referi la ansamblurile ideinice pe care ele le realizează.

Din grupul scoarțelor cu motive geometrice cele mai vechi piese au la baza compoziției motivul pătratului sau al triunghiului, care nu sunt altceva decât imaginea mărită a modului artistic de bază, respectiv a tehnicii aplicate, despre care am amintit la început. Prin culoare țesătoarele modelează iscusit compoziția acestor motive organizând-o după diverse principii artistice: a figurilor concentrice, întâlnit și în scoarțele muntenești, inclusiv cele de pe Valea Prahovei, inclusiv în cele

maramureșene, adeseori acestea alternând cu alte grupuri mari de motive, a celor oblice (numite și *coasta vacii* sau *costișate*).

Dar pentru că țesătoarele nu operau acum 300-200 de ani cu categorii științifice, ci empirice, de cele mai multe ori motivele concentrice sunt numite *roți de foc*, cele formate din pătrate și

Fragment de scoarță. Sec XIX. În registrul din centru *roți de foc*, în stânga și în dreapta *norii*

orientate pieziș, trimit la ideea de *nori* (*nouri*), *ploiță*, *șuvoi*.

Toate acestea nu sunt doar un joc al fanteziei, accentua Lucian Blaga atunci când analiza scoarțele românești și în genere arta românească, inclusiv cea basarabeană, insista argumentat asupra ideii că în ornamentică este reflectat un duh. „Ornamentica este depozitara unor taine colective”, desfășura

ideea Blaga. „Ea trebuie privită ca o expresie directă, ca spovedanie și comunicare a unui duh. Ornamentica românească este una echilibrată, măsurată, discretă. Motivul roții solare îl vedeți aici realizat într-o modalitate, acolo într-o altă modalitate, tocmai de aceea, pentru că are la bază module diferite, nu vă uitați la tehnici, uitați-vă la întreg, pentru că întregul ne unește, detaliul ne particularizează, și aici, ca și în toate celelalte domenii ale culturii noastre.” („Duh și ornamentică”. În: *Trilogia culturii. Orizont și stil.* Editura pentru Literatura Universală. Cuvânt înainte de Dumitru Chise, București, 1969, p. 204).

Motivul *ploaia* de ambele părți ale *roții de foc*

Motive acvatice sunt țesute și pe la marginile exterioare, sau și la cele interioare ale chenarului. Sunt numite în expresie populară *șănătău*, *șirlătău*, *urma boului*, iar în expresie mai tardivă *unda apei*, *valuri*, fiind foarte apropiate de cele cunoscute ca *dinți de lup*, *dinți de ferestrău.* Frecvența acestor înlănțuiri de motive, repetate în aceeași structură ne face să

gândim că respectă o logică a imaginarului. Cu atât mai mult că ele înconjoară câmpul central, iar ceea ce se include în perimetrul închis al înconjorului intră sub incidență apotropaică. Voi face o paranteză, ca să amintesc celor care cunoașteți bine tehnicile cusutului, că *șinătăul* este o tehnică folosită la coaserea altiței noastre, din cămașa numită cu altiță. Altița este partea de sus, de la umăr, care reprezintă cerurile și statutul social al femeii. Cadrul care desparte benzile înguste de motive geometrice sau avimorfe ale altiței, numit în Moldova și *scrânciobel*, este definitoriu cusut cu *șănătău* (*șinătău*), care reprezintă rânduri paralele de elemente oblice ale cusăturii. În alt domeniu, cel al costumului, s-a conservat și un alt sens al cuvântului, fie și ca tehnică, dar în fapt, astfel este marcată prezența apei în ceruri. Pe cămașă altița reprezintă cerurile, *încrețul* de sub ea – pământul, iar sub *încreț*, sunt cusute râuri de flori și frunze, sau de motive nedefinite, la fel se numesc *râuri* și benzile de pe piept și de pe spatele cămășii. Cămașa cu altiță, la fel ca și scoarța reprezintă în limbaj ornamental și lingvistic structura lumii pe verticală.

Se înscriu în același câmp al motivelor apărătoare și diferitele imagini ale spiralei, frecvente și ele: spirală văzută în față (aceeași volută), spirală văzută în profil, cea care imaginează clar împletirea a două elemente. În această succesiune spiralată, redusă la grafică, vedem ca motiv definitoriu cel al *funiei* sau *torsadei*. O să vă rog să v-aduceți aminte de aceste *brâie* numite *funie* cu care sunt încinse bisericile vechi de lemn de pe tot cuprinsul spațiului românesc sau încadramentele ușilor și ale ferestrelor la bisericile de zid, să faceți asocieri cu ațele răsucite ale mărțișorului și cu vițele de aluat pe care le răsucim ca să obținem cunoscuții noștri colaci rituali. Acum totalizăm toate aceste exemple, le reducem la o schemă grafică și obținem o succesiune a unor spirale care au ca semnificație izolarea spațiului sacru din centrul scoarței, din biserica propriu-zisă, sau din centrul colacului, de spațiul profan

din afară. Mai mult chiar, prin forma sa dreptunghiulară, scoarța noastră, ca și toate celelalte obiecte ale artei tradiționale europene, trimite la simbolismul terestru.

În scoarțe vom găsi foarte multe motive corelate sorții omului sau destinului uman, viața omului niciodată nu a fost rectilinie și femeile au înțeles foarte bine lucrul acesta, redându-i traseul sinusoidal. Să vedeți că formele de colaci date de pomană la înmormântări au preponderent exact acest motiv, fie că e *pomana seacă,* care schematic poate fi redusă la un simplu S, fie că e *pomana plină*, unde două asemenea elemente sunt suprapuse ca în motivul numit *vârtelniță* sau numit *zvastică* în alte reprezentări consacrate de tradiție.

Calea rătăcită

Dintre motivele zise geometrice este instructiv să ne referim la imaginea *prescurii*, care este a pâinii destinată cuminecăturii (împărtășaniei), motiv destul de răspândit în cultura românească. Aici trebuie să generalizăm că așa cum alte popoare au *mandala* ca simbol sacru spațial, noi avem *prescura,* o imagine unde întregul Univers se concentrează simbolic. (Varvara Buzilă, *Covoare basarabene din patrimoniul Muzeului Naţional de*

Etnografie şi Istorie Naturală – Republica Moldova/ Bessarabian Carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova, Bucureşti, Institutul Cultural Român, 2013, p. 37, 191, 221).

Prescuri

Motivele vegetale stilizate mai mult în secolele XVIII-XIX și mai puțin de la începutul sec. XX conferă originalitate scoarțelor basarabene. Între acestea cele mai expresive sunt motivele arboricole, numite și *pomul vieții*.

Scoarța cu motivul *pomul vieții*. Sec. XIX

În vechile tipare putem observa că pomul vieții are trei sau patru vârfuri, așa cum are și *pomul vieții mortului* oferit în mod îndătinat la înmormântările din Basarabia până în prezent. Se crede că sufletul celui răposat urcă la cer pe acest pom ca să se localizeze în Grădina Raiului. Ascensiunea spre Rai în imaginarul nostru popular se face întotdeauna prin cumulul

însemnelor structurii lumii: pe orizontală patru (câte colțuri are pământul), pe verticală trei (câte lumi se stratifică în univers). Într-un limbaj foarte simplist, dar unul frumos, plăcut ochiului, țesătoarea, urmând tipare vechi, frumos elaborate din punct de vedere al compoziției și cromaticii, exact același lucru face, participă la re-crearea lumii cosmicizate, izolate de haos, luate sub controlul mitic al omului. Așa ca s-o știe perfectă, ca să fie în totalitate benefică.

Scoarțele cu pomi sunt ca niște ode scrise de mai multe femei veacuri la rând, împrospătate cu mici detalii în zilele și nopțile de iarnă, perioadă a țesutului, când crivățul afară încerca geamurile dacă țin și pe cei ai casei de căldură.

Pomul vieții în două ipostaze,
iar la marginile transversale *unda apei*

În contrast cu timpul de afară țesătoarele țeseau un fel de poeme cu ajutorul firului de lână. Aceste opere sunt acum prețuite în marile muzee, la marile licitații sau în galeriile de artă. Rămâne să le prețuim și noi la justa lor valoare. Pentru că n-au rămas prea multe. Deja la începutul sec. XX, când cărturarii au început a le pune în valoare, au remarcat și exodul acestor bunuri culturale în Europa. Prin tipărituri au încercat să orienteze femeile din sate ca ele să țeasă după vechile modele.

Cele mai expresive exemple de scoarțe cu pomi au fost țesute până pe la mijlocul sec. XX într-o regiune estică, în Valea Nistrului de Jos, al cărei epicentru este localitatea Căușeni, iată de ce li se mai spune scoarțe de căușeni.

Scoarța de Căușeni
cu *pomul vieții*
și *omul mascat*

Acestea au marginile sau câmpul chenarului de culoare roșie și diverse motive geometrice, specifice arealului, iar în centru au fost țesute motive arboricole la care se alătură o imagine antropomorfă. Reprezentarea umană este împodobită cu frunze, ca o zeitate a vegetației, sau ca un personaj din riturile de invocare a ploii.

Dintre flori se impune trifoiul și busuiocul. Aduceți-vă aminte cum arată floarea busuiocului. E cât o boabă de mazăre, albă la culoare. Iar imaginea lui în scoarță are jumătate de metru.

De ce s-a produs acestă hiperbolizare? Tocmai de aceea că își înscrie întregul ei destin și al familiei sale, în busuioc. Vasile Romanciuc a surpris această legătură fundamentală: „Busuioc la naştere, / Busuioc la moarte, / Floare de tristeţe, / Floare de noroc... / Viaţa noastră, toată, / Doamne, cum încape / Între două fire / Mici de busuioc!” De bună seamă, în toate obiceiurile, cele care țin de viața omului sau de vârstele anului, în toate este prezentă rămurica de busuioc, lâna roșie, pâinea de ritual, lumina și reprezentanți ai vegetației în diferite ipostaze, care trimit la stihii, ca mediatori ai trecerii.

Motivul *busuioc*

Un alt motiv cu care primul alternează este cel al anotimpurilor redat aici sub forma a patru brazi afrontați. În vârful fiecărui arbore a fost aleasă o *cale ocolită*, același semn care arată că lucrurile nu sunt niciodată statice, că totul trece, se schimbă și că omul este și el trecător prin această lume.

Sunt scoarțe cu *stele* ca motiv principal sau ca unul din motivele principale, prin părțile noastre se mai cheamă și *aripile morii*, *colul morii*. În toate cazurile, la fel ca și în cel al *prescurilor*, *steaua* pornește de la elementul cruce. Trebuie să remarc aici faptul că la fel ca în cazul broderiei pe pânză, femeia noastră pornește întotdeauna de la semnul crucii. Pentru că atunci când se unesc firele urzelii cu firele bătelii, asta și face femeia în timpul țesutului, ea formează mereu semnul crucii. Pânza pe care se coase este și ea țesută sub formă de cruciulițe,

încât prin arta țesutului și a cusutului are loc multiplicarea în diferite proporții a acestui început grafic.

Pomul vieții

Scoarța din Satul Nou, Cimișlia este foarte valoroasă privind reprezentarea universului. Pe margine are motivul perceput adeseori drept *calea ocolită,* care este definitorie pentru soarta omului. În scoarță aceste reprezentări sunt simboluri și au mai multe sensuri. Pe câmpul central sunt romburi cu cârlige, înțelese și ca *păiangeni.* Să ne amintim că de la *păiangeni* oamenii au deprins țesutul și că el este venerat în gândirea populară. În partea de jos este un motiv generat de spațiul basarabean, cel al grâului sub câteva tipare. Aici este motivul dezvoltat, cuprinzând imaginea a două spice de grâu, alăturată celei a grâului înfrățit, toamna, și în apropiere, bobul. Și arborii arhaici, ca niște arbori cosmici cu trepte ale urcușului. La margine se vede și portretul femeii care a țesut, la fel ca al unei fetițe, cea care a ajutat sau cea pentru care a fost țesută respectiva scoarță. Femeile au început să țească autografe sub formă de semne câte puțin spre sfârșitul secolului al XIX-lea, imprimându-și personalitatea. Poate fi înțeles și ca un semn identificator, de proprietate. În acest mod femeia își consemna prezența sa, modestă, în această lume lângă alte reprezentări importante.

Scoarța cu motivul *arborelui cosmic,*
păiangenului și al *grâului*

În loc de concluzie trebuie să formulăm ideea că valorificăm același fond de motive pe care fiecare dintre aceste tradiții: moldovenească, oltenească, muntenească, maramureșeană, le modelează într-un mod ușor specific, dar stilistic unitar românește. În spațiul de la est de Prut, în virtutea marginalității sale în arealul românesc, s-au păstrat până mai târziu motive și structuri pline de sensuri, care își revendică un loc în circuitul actual al valorilor. Este o experiență de viață transferată artistic în forme de mare sensibilitate.

În acest context recuperăm fiece imagine de scoarță, fotografiindu-le, desenându-le, după caz țesându-le. Le luăm în evidență pe cele mai reprezentative ca să avem un repertoriu al *designului* acestora, ca bunuri culturale în care s-a afirmat vocația imaginativă a creatorilor. Pentru că avem puține cetăți sau alte construcții istorice care să ne prezinte în fața lumii, aceste creații completează în alt limbaj tezaurul de informații utile, pentru a cunoaște modul în care premergătorii noștri au relevat fenomene mai greu perceptibile în imagini pline de

sensuri. Fiind în principal agricultori și crescători de vite, au găsit alte posibilități de a se manifesta ca voință artistică în comunitate și în lume. Au țesut covoare. Și cum vorbirea noastră, a basarabenilor, este una foarte simplă ca ornamentare, dar tot corectă din punctul de vedere al structurii limbii românești, la fel și scoarțele au o structură foarte clară, foarte simplă. În timp s-au schimbat unele elemente, s-au dezvoltat unele motive, dar țesătoarele au avut această înțelepciune să nu distrugă structurile, care sunt esențiale. În momentul în care se distruge structura unei limbi, a unei cămăși cu altiță sau când neglijăm structura unei scoarțe, știrbim din viziunea înaintașilor noștri.

În final, țin să accentuez de ce am axat prezentarea noastră pe scoarțe, de ce în dosarul UNESCO am optat pentru scoarțe, dar nu pentru covor, cum adeseori din comoditate numim obiectele respective. *Covor* e un cuvânt comod, dar de împrumut, pe când cuvântul *scoarță* este neaoș, vine din *scortea* latină. Cred că e bine să facem această distincție pentru că în patrimoniul cultural imaterial se include și cuvântul care desemnează elementul. Cu atât mai mult că acesta desemnează o țesătură foarte specială, cea mai reprezentativă pentru comunitatea românească, mai reprezentativă ca suprafață, fiindcă este cea mai mare, mai reprezentativă ca motive, pentru că încorporează diversitatea motivelor ornamentale specifice pentru celelalte tipuri de țesături, dar nu aleatoriu, ci după o regulă bine prestabilită, după o armonizare logică, corespondentă imaginii lumii. Aceasta este noutatea pentru care mi-am propus să discut astăzi cu dumneavoastră. Despre aceste motive ornamentale cercetătorii anteriori au vorbit cu foarte multă pricepere, le-au identificat de peste tot pe unde le-au găsit, le-au sistematizat, le-au prezentat semnificațiile în parte, nu și cele văzute în ansamblu. Dar aceste țesături sunt parte a culturii tradiționale, cultură în care fiece element, precum este motivul ornamental, dar și fiece sistem, cum este obiectul, au

semnificații și nu singulare, ci multiple, pentru că sunt simboluri.

E timpul să dezvoltăm abordarea scoarțelor noastre la un alt nivel, teoretic, la cel la care ele ne îndeamnă, pentru că, odată ce țesătoarele și toți cei care au apreciat sau au beneficiat de aceste țesături au înțeles întregul reprezentat de aceste scoarțe, e firesc să cunoaștem și noi acest întreg. Cineva va crede că lucrările privind covoarele, scoarțele și toate celelalte țesături țin de domeniul trecutului. Aș fi vrut, cel puțin astăzi, să vă conving că mai e mult de cercetat în acest domeniu și că fiecare dintre noi, indiferent dacă suntem cadre didactice, oameni de știință sau artiști, am avea un rol mai mare sau mai mic, de noi de fiecare depinde, în a descoperi această operă care se cere demult a fi înțeleasă. De ce? Odată ce premergătorii noștri, mii de ani la rând, s-au înțeles și prin aceste imagini, să percepem și noi, la rândul nostru, citind cu ochii, cu mintea, mesajul colportat de ele. Eu cred că este și de datoria noastră să facem acest lucru.

Vă mulțumesc foarte mult!

Nicolae Iorga, ctitor al Școlii de Muzică Psaltică din Vălenii de Munte. 90 de ani de la inaugurare (14 noiembrie 1929)

Dr. Alexandru Bădulescu

Vă mulțumim! Permiteți-mi să-i mulțumesc doamnei directoare a Centrului Județean de Cultură, Anișoara Ștefănucă, pentru cuvintele spuse înainte de a urca eu pe scenă. Pentru cei care mă cunosc mai puțin, trebuie să spun că este un adevăr că în vara anului 1968, în calitatea ce-o aveam atunci, de vicepreședinte al culturii din această străveche vatră de istorie și cultură românească care se numește Prahova, lucrând înainte vreo două decenii în cultură, ministrul de atunci, profesor universitar doctor arhitect Pompiliu Macovei și vicepreședintele Ion Moraru (vicepreședinte al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă) m-au însărcinat, cum se spune, să mă ocup direct de pregătirea deschiderii Universității Populare „Nicolae Iorga”, de la a cărei inaugurare se împlineau atunci 60 de ani. Ministerul Culturii, împreună cu cel care vă vorbește, a pus la cale să aducem în prim plan acest eveniment important în istoria culturii românești, europene, Universitatea Populară „Nicolae Iorga”, din Vălenii de Munte. M-am convins mai târziu, în 1994, urmând niște cursuri de educația adulților și management, în Danemarca, sub egida Ministerului Culturii din România și Ministerului de Externe din Danemarca, că, într-adevăr, ceea ce a realizat aici Nicolae Iorga avea dimensiuni europene. Dar Nicolae Iorga a reuşit să o realizeze înaintea învățaților din Danemarca, cu care ei se lăudau în domeniul educației adulților.

Sigur, a fost o piatră de încercare, pentru că orașul Vălenii de Munte atunci nu avea niciun hotel, mai târziu s-a construit hotelul din centrul orașului, și atunci trebuia să cazăm 220-225 de cursanți, însemnând directori de case de cultură din ţară, din cele 41 de județe plus Capitala, directori de universități populare, oameni din domeniul muzeelor, presei, și nu era uşor să găsești soluții ca timp de două săptămâni, cât durau cursurile atunci,

oamenii să aibă casă, să poată să doarmă, să aibă grup sanitar, apă etc. etc. Și, cu ajutorul primarilor de atunci, am depistat luând fiecare familie din oraș, cine poate să ne ajute, să cazeze astfel de oameni, și după ce s-a făcut o lista cu vreo 200 și ceva, au fost chemați individual la primărie și împreună am stabilit dacă pot sau nu pot să cazeze timp de două săptămâni oaspeţii, fără a fi nevoiţi a le oferi şi masa. Pentru masă am reuşit să aranjăm în altă parte, respectiv la cantina liceului din localitate. Însă cea mai grea misiune a fost să realizăm și o casă de oaspeți, cu condiții superioare, pentru cei doi savanți care trebuiau să susțină prelegerile inaugurale, academicianul Constantin Daicoviciu și academicianul Ștefan Pascu, ambii venind din Cluj. Și aceasta am putut să o rezolvăm la casa profesorului Petre Dumitrescu, binecunoscut aici la Văleni, un om care a condus și liceul, și învățământul preuniversitar ani de zile.

Și așa cum se spune, am luat căruțul ăsta în spinare și la ediția următoare și la edițiile următoare, după care, în '72, după tezele din iulie ale lui Ceaușescu, (cine își amintește), ministrul culturii prins într-un proiect cu cel care se numea Popescu „Dumnezeu" (era secretar cu presa și cu propaganda), cursurile s-au oprit, socotindu-se aici un loc de vacanță și nu de studii. Doi ani nu s-au putut organiza și atunci, pe propria spinare, cu ajutorul conducerii județului, am realizat noi, Prahova, întreaga activitate, și de program, și de organizare, publicitate, transport etc. mergând pe linia Ministerului Culturii, de a avea aici numai elita Academiei Române. Cam 40% din membrii culturali ai Academiei au răspuns invitației noastre prin corespondenți și, cine mai știe, în '95, cam penultima ediție a mea, am reușit să aducem aici și pe Întâiul stătător al Bisericii noastre, Preafericitul Patriarh Teoctist. A rămas uimit când am spus eu că este primul Întâi stătător care vine la Vălenii de Munte la cursurile Universității de Vară. Nu știa că primul Patriarh, Miron Cristea, care a fost și prim-ministru, nu a fost aici prezent, din motive pe care nu le-am elucidat. Sfinţia sa spunea că asta

trebuie să fie o temă de cercetare: de ce savantul Iorga nu a invitat aici pe Patriarhul Bisericii noastre române?

Am ascultat cu emoție prelegerea anterioară și poate, doamnă profesoară, ar trebui să unim eforturile celor două țări, ca și la ie, şi să devină un bun al patrimoniului european UNESCO, scoarța românească, aşa cum a devenit ia, cu o colaborare între specialiştii români și cei de la Chișinău, pentru că este, într-adevăr, o comoară, un geniu pe care l-a avut femeia româncă, care a țesut aceste minuni. Noi am achiziționat (eu ocupându-mă de sectorul de artă în special, teatru, filarmonică, muzee, restaurări etc.) peste 100 de covoare, inclusiv din Basarabia, știu că unul avea imprimat 1914, iar muzeul acesta al covorului românesc a fost în Palatul Culturii din Ploiești.

După plecarea mea de la cârma culturii județului, în '97, cel care a urmat a predat sala aceea mare pentru cinci ani Tribunalului, care avea deja un spațiu ce intrase în reparaţii. De atunci au trecut de trei ori câte cinci ani și clădirea promisă nu este gata nici acum. Și atunci aşa a fost jertfit, fără scandal, cedată foarte ușor (eu m-am zbătut să nu intre acolo justiția, care construise Palatul Culturii, la a cărui inaugurare a fost chiar Regele Carol al II-lea, şi să nu revină la destinaţia inițială, pentru că a fost o hotărâre de Guvern în '55, în care șapte sau opt palate ale justiției au fost cedate culturii, începând cu Palatul Justiției de la Iași). La fel la noi, la Pitești, la Arad, la Galați, la Brăila, toate acestea au devenit spații ale culturii, împotriva voinței de atunci a Ministerului Justiției. Iar în București, tribunalul cel mare pe care îl știți, a fost atribuit Ministerului Culturii pentru a înființa acolo Biblioteca Centrală de Stat. Cei de la București s-au cam câcâit, şi negăsind soluții ca justiția să funcționeze în mod onorabil, au dat înapoi clădirea tribunalului, iar Biblioteca Centrală a primit o clădire bunișoară, lângă actuala clădire a Băncii Naționale, până ce s-a construit în vreo 15 ani actuala clădire a Bibliotecii Naționale, (după ce a fost finalizată în proporţie 80%, a durat două decenii ca să se mai construiască

restul de 20%).

Deci, să mulțumesc pentru prelegerea anterioară și să intrăm tot în sfera artelor, dar în sfera artelor sonore și să reamintesc ce spunea unul dintre legendarii artei sonore din veacul XX, cel mai strălucit elev al nemuritorului geniu George Enescu, e vorba de violonistul și dirijorul Yehudi Menuhin, care a fost elevul lui George Enescu și care, în 1927 a venit cu tata și cu mama și cu sora lui la Sinaia, la vila Carola, iar de acolo, trei luni de zile, cu vioara în mână, mergea la Cumpătu, unde era vila lui George Enescu, vila Luminiș pentru a primi lecții de vioară. Eu am pus acolo o placă memorială cu chipul lui Yehudi Menuhin și cu un text, pe care l-am dezvelit în 1995, când el a venit cu orchestra sa de la Londra să concerteze la deschiderea ediției Festivalului Internațional „George Enescu". Și Menuhin spune: „Muzica este forma noastră de exprimare cea mai veche, mai veche decât graiul și arta. Începe odată cu vocea şi cu nevoia noastră copleşitoare de a comunica unii cu alţii. De fapt, muzica este omul, mai mult decât cuvintele, căci cuvintele nu mai sunt decât simboluri abstracte care transmit înţelesuri bazate pe fapte. Muzica ne emoţionează mult mai adânc decât cuvintele şi ne face să reacţionăm cu întreaga noastră făptură. Atâta timp cât omenirea va exista, muzica îi va fi esenţială. Avem nevoie de muzică, cred, tot aşa după cum avem nevoie unii de alţii."

Iată deci un text care confirmă, spuneam, ceea ce știam, că omul când se naște produce niște sunete, acolo, în fașă, copilul produce niște sunete, fie că îl doare ceva, că îi e foame, că nu vine mămica să îl alăpteze, produce niște sunete, care mai târziu sunt și cuvinte, cu care noi vorbim despre marea noastră artă.

Studiind tradițiile bogate ale județului Prahova, dar și ale altor județe care au făcut parte două decenii din structura fostei regiuni Ploiești: Râmnicul Sărat, Buzău, Dâmbovița, (după structura modelului sovietic, raioane, regiuni, în perioada 1950, septembrie, până în februarie '68, când s-a revenit la forma noastră tradițională de comună și județ), am cercetat cât am putut

și am descoperit că și la Vălenii de Munte, în cadrul ciclului de „Așezămintele mele", cum a numit savantul Nicolae Iorga Universitatea, tipografia „Datina Românească" (mai târziu „Neamul Românesc"), Școala de Misionare, Școala Artelor Uitate, a existat și o școală de muzică psaltică, numită Școala de Cântăreți, înființată ceva mai târziu, în 1929, anul în care m-am născut şi eu, fiind inaugurată pe 19 noiembrie. Și am socotit de datoria mea să spun câteva cuvinte despre această școală, aici la Vălenii de Munte, cu ocazia acestei ediții jubiliare pentru capitolul acesta, pentru că se împlinesc anul acesta, peste două luni, 90 de ani. Textul integral a fost introdus în lucrarea mea de doctorat, publicată în volumul „Cultura Muzicală pe teritoriul județului Prahova în secolele XIX-XX", lucrarea ce a fost distinsă cu Premiul național al Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor în 2012, și a figurat pe lista premiilor Academiei. Din păcate nu mi s-a acordat şi acest preimiu pe motiv ca primisem deja un premiu național. Și în această carte sunt prezentate cele trei scrisori pe care le-am primit de la lordul Menuhin Yehudi, iar originalele le am în arhiva mea personală.

Această școală se înscrie deci, în primul rând, în memoria noastră de a cunoaște progresul pe care l-a făcut cultura română în urmă cu secole, pentru dezvoltarea sa, pentru românizarea cântărilor bisericești care inițial au fost în limba slavonă, se știe foarte bine, nu vă spun eu o noutate, cântarea în limba română a fost oficială prin decret al domnitorului Cuza și, înaintea lui, diaconul Coresi, care a tipărit la Târgoviște foarte multe cărți. Tot acolo a apărut prima carte românească, tipărită în 1508, sub auspiciile domniei lui Radu cel Mare. Şi noi atunci, prin regiunea Ploiești am putut să înființăm acolo, într-o casă de epocă, pe temelia fostei case a lui Șerban Cantacuzino Stolnicu, Muzeul Tiparului și Cărții Vechi Românești, care a fost inaugurat în ziua de 11 mai 1967, cu ocazia delegației de înalt nivel pe care conducerea statului a efectuat-o atunci în regiunea Ploieşti timp de două zile. Deci, a fost inaugurat acest muzeu de

şeful statului şi, cu aprobarea preşedintelui Academiei Române, am putut să aducem din tezaurul Academiei prima carte – „Liturghierul lui Macarie”, tipărită în 1508 la Târgovişte. Directorul Bibliotecii Academiei era atunci academicianul Şerban Cioculescu, care mi-a zis: *ţi-l dau, este aprobat de domnul preşedinte al Academiei, dar ţi-l dau cu o zi înaintea vizitei oficiale şi să nu vii decât cu paza militară, să institui acolo pază militară cât este nevoie, până veniţi cu el, după încheierea vizitei. Este singurul exemplar din Ţara Românească şi nu trebuie să dispară*. Şi aşa am făcut, l-am luat, am pus pază militară cu ajutorul poliţiei de atunci, şi l-am dus înapoi în aceeaşi stare. Şi această broşurică, nu e prea mare, a fost expusă la inaugurarea muzeului şi a fost admirată şi de Nicolae Ceauşescu şi de Gheorghe Stoica. Deci, preocupări în acest sens au fost şi ne străduim să le ducem mai departe.

Aseară a avut loc o slujbă importantă la Biserică și unul din preoţi m-a abordat mulţumindu-mi că a avut prilejul să asculte o intervenţie a mea despre tema de astăzi, mai demult, la Muzeul „Paul Constantinescu” şi cineva care a cumpărat cartea aceasta i-a dat-o şi că el a făcut materialul din materialul meu şi a obţinut gradul de preot doctor. Şi ca să vedeţi dumneavoastră cum circulă documentele, unul munceşte şi altul primeşte... aplauze... da, se întâmplă.

Deci, Prahova a fost şi rămâne o importantă vatră de istorie, cultură şi civilizaţie românească, cercetări arheologice care s-au petrecut şi se petrec şi azi în judeţul nostru, graţie specialiştilor de la Muzeul de Istorie şi în primul rând al directorului fondator al muzeului, profesorul emerit Nicolae Simache, care, beneficiind de sprijinul pe care l-a primit şi din partea fostului preşedinte al regiunii, Stan Gheorghe – cu care eram în dialog nu întotdeauna aşa plăcut –, îi puneam la dispoziţie în fiecare an ca surse financiare cam trei bugete, ce erau cheltuite în totalitate în diverse deplasări din ianuarie şi până în decembrie. Domnul Simache era atât de harnic încât, la analiza semestrială care se

făcea în jurul datei de 20 iulie (ca şi acuma), nu mai avea niciun leu la achiziţii. Prin referat, la analiza pe trei trimestre din octombrie, se mai dădea aproape o sumă egală cu cea cheltuită, iar domnul Simache, nemaiavând bani, iar mai primea, iar anul următor începea cu suma celor trei. Şi aşa a ajuns să cumpere, salvând de la pieire, multe documente istorice, aproape patru mii de icoane, cărţi vechi, pe care preoţii, dacă nu mai era cartea cu alfabetul chirilic, le-au dat la o parte după 1859 şi au rămas prin clopotniţe, prin spaţii insalubre, şi domnul Simache le-a adunat şi le-a păstrat şi aşa a apărut Muzeul Cărţii Vechi şi Tiparului, de la Târgovişte, şi, după cinci ani, Muzeul Epocii lui Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu, la Mânăstirea Brebu din judeţul Prahova. Deci, cercetările s-au făcut şi pe teren şi în pământ, pe şantierele de la Târgşor şi de la Budureasca şi din alte vreo zece localităţi. Şi a publicat documentele despre Ploiești şi Târgşor şi în felul acesta am putut să cunoaştem preocupări importante ale oamenilor de cultură ai vremii pentru ridicarea culturală a acestui popor. Şi nu este niciun secret că primele şcoli au fost în tinda bisericilor şi mânăstirilor şi primii dascăli au fost preoţii. De aceea, Preafericitul Părinte Daniel a instituit anul acesta, de Sfântul Sinod, Anul Omagial al Satului Românesc, al preoţilor, al învăţătorilor şi al primarilor gospodari. Şi nu toate comunele şi parohiile se omoară să aducă în prim-plan, în faţa celor de azi şi pe cei care nu mai sunt aici pe pământ, dar care la vremea în cauză s-au ocupat de electrificare, de aducerea apei în sat, de asfaltări, de pietruiri de drumuri, n-a fost o treabă aşa uşoară, dar aceasta este o tristă realitate. Deci, existând o seamă de complexe de mânăstiri (de la Apostolache, de la Brebu, de la Târgşor), de biserici care au găzduit oameni care doreau să înveţe carte şi în special pentru a ţine legăturile cu cele trei importante aşezări din Prahova: Târgşor, Gherghiţa, Târgovişte (care erau şi curţi domneşti), erau necesari oameni care să citească documente, să scrie, să copieze, şi atunci domnitorii din cele două Principate s-au

implicat în a învăţa oamenii carte. Am o listă aici de foarte multe biserici care au găzduit astfel de activităţi şi roadele s-au văzut şi, pe parcurs, s-au tipărit cărţi importante, în special pentru slujbele religioase, Liturghier, Triod, Penticostar etc. şi unele au ajuns să circule şi peste hotare, în ţările Orientului apropiat. Şi tiparul la noi în ţară este înaintea celor de la Praga sau celui de la Moscova, imediat după Cracovia, şi Veneţia. Mulţi domnitori ai Ţării Româneşti, începând cu Mircea cel Bătrân, Vladislav, Vlad Ţepeş, Basarab cel Bătrân, Laiotă Basarab, Mihai Viteazul, (care e şi ctitorul oraşului Ploieşti), Matei Basarab, Antonie Vodă din Popeşti (ctitor al Mânăstirii Turnu din Târgşor şi al Bisericii Vechi din Ploieşti), Constantin Brâncoveanu (care a şi terminat palatul de la Brebu) Grigorie Ghica, au avut legături foarte strânse cu judeţul Prahova şi au înzestrat mânăstirile cu foarte multe terenuri şi foarte multe danii, în felul acesta creându-se condiţii pentru punerea în valoare a activităţii în domeniul culturii. Mai mult, Mihai Viteazul realizează la Gherghiţa (era şi curte domnească), o consfătuire pentru combaterea mitei, la care invită episcopii şi pe Mitropolitul ţării (deci şi pe vremea aceea erau aspecte ale corupţiei). Şi un document, care a fost numit „Aşezământul din 13 aprilie 1596", punea sub protecţie averile mânăstireşti, alegerea egumenilor şi judecata călugărilor care săvârşeau fapte nedemne în raport cu statutul vieţii monahale şi civice, instaura şi reguli pentru o mai bună gospodărire a veniturilor mânăstirii şi combaterea mitei. S-au făcut eforturi pentru aducerea în ţară a unor cărţi care se tipăreau în afară, pentru uzul bisericilor ortodoxe – Triod, Penticostar, Apostol, Psaltirii, Evanghelii – multe tipărite însă la noi în ţară, la Târgovişte, la Braşov, în jurul Sibiului şi răspândite în toate zonele unde se vorbea limba română.

Vreau să vă spun până ajung la subiectul propriu-zis că în urma unor cercetări sistematice s-a descoperit că cea mai veche dovadă despre existenţa cunoaşterii de carte pe teritoriul judeţului Prahova şi din întreaga ţară, datează din secolul al

X-lea şi a fost semnalată în anul 1957 de către cunoscuta cercetătoare, doctor Maria Comşa, de la Institutul „Nicolae Iorga” pe teritoriul comunei Bucov, o comună foarte aproape de municipiul Ploieşti. Şi este vorba de o inscripţie chirilică, conţinând diverse litere şi un text cu un anumit înţeles gravat pe unul dintre modeştii pereţi ai unui atelier de prelucrare a fierului. Acesta evidenţiază, spun documentele, că scrierea chirilică se răspândise şi în lumea meşteşugarilor de la satele din acea vreme sau din alte activităţi cotidiene specifice vieţii locuitorilor. Inscripţii au fost descoperite de acelaşi cercetător, doctor Maria Comşa, şi pe unele cărămizi şi blocuri de piatră descoperite în urma unor cercetări arheologice în zonele cetăţilor din piatră de la Slon, comuna Ceraşu, la 20 de kilometri nord de oraşul Vălenii de Munte. Şi documentele emise în următoarele veacuri de cancelariile domneşti de la Târgşor, Gherghiţa şi de la Ploieşti, mai ales în timpul marelui voievod Mihai Viteazul, sunt, de asemenea, dovezi certe ale prezenţei ştiutorilor de carte în această zonă geografică din Ţara Românească.

Pentru uzul bisericilor şi mânăstirilor s-au înfiinţat aşa-zise şcoli în cadrul mânăstirilor şi bisericilor, domnitorii, în special cei din familia Cantacuzino, care au venit în ţara noastră, au adus cu ei şi dorinţa de a dezvolta această activitate în ţările româneşti. Şcolile aveau în primul rând un profil preponderent religios, deci se învăţau rugăciunile şi cântările specifice slujbelor noastre tradiţionale, de botez, de duminică, de înmormântare. O seamă de domnitori, unii care au venit în perioada fanariotă, Alexandru Mavrocordat, au sprijinit această activitate şi în municipiul Ploieşti, şi la Târgovişte – era şi reşedinţă, curte domnească – şi s-au răspândit, în cealaltă jumătate a secolului al XIX-lea, atât în Ţara Românească, cât şi în Moldova. În Ţara Românească în timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti, existau 18 şcoli, câte una în fiecare capitală de judeţ, şi toţi dascălii erau plătiţi din bugetul domniei și din veniturile mânăstirilor şi bisericilor. Sunt aici nume de dascăli

pe care nu-i mai amintesc, a apărut în acest sens şi un document, când Mitropolit era Dionisie Lupu, prin care obligatoriu, în fiecare capitală de judeţ se înfiinţa o şcoală de cântăreţi şi seminarii de pregătire pentru preoţi.

La începutul secolului al XIX-lea erau în judeţul Prahova patru şcoli de muzică psaltică. Cea mai serioasă a fost în Ploieşti, începând din 1825, condusă de Ioniţă Stoicescu-Logofeţelul (era şi funcţionar la Tribunal şi i-a zis lumea Logofeţelul). Oficialităţile sprijineau această activitate pentru că aveau nevoie de oameni care să ştie să redacteze diverse documente la primării, la prefecturi, la administraţiile financiare, oameni care să ştie să scrie şi să citească şi să rezolve diversele probleme.
După cum se ştie, în 1906-1907, savantul Nicolae Iorga face o vizită aici, la Vălenii de Munte, îi place zona şi se hotărăşte să aibă şi aici o reşedinţă. A cumpărat casa unde este muzeul, a reparat-o cât s-a putut la vremea respectivă şi acolo a scris o parte din opera sa, care se tipărea aici, în clădirea de lângă Casa de cultură. Eu m-am străduit să reînfiinţez tipografia „Neamul Românesc", utilajele nu s-au mai găsit, ele au dispărut imediat după Primul Război Mondial în condiţii misterioase. Un profesor de aici, de la Văleni, mi-a spus la o întâlnire, că mergând odată pe aici, prin centru, i s-a părut lui că la Primărie a intrat un bărbat mai rar întâlnit pe aici şi care nu era altul decât prim-ministrul, doctorul Petru Groza, care fiind sesizat despre ce s-a întâmplat după moartea savantului din 27 noiembrie 1940, despre ce s-a ales din aşezămintele sale, a avut o discuţie cu primarul, de unde a plecat nemulţumit de modul în care acesta înţelegea să apere moştenirea Iorga. Nu mai îmi aduc aminte împrejurările, dar la revenirea în Capitală, prim-ministrul trimite nişte scrisori lui Petre Constantinescu-Iaşi, academicianul care era preşedintele Comisiei Monumentelor Istorice, trimite una lui Iosif Chişinevschi, care era secretar cu problemele de propagandă şi una lui Mihai Roller, care era şeful secţiei (cel care ne-a binecuvântat cu istoria aia în care poporul român era

un popor slav!). Din întâmplare, scrisorile le am şi eu în arhiva mea, deci informaţia profesorului căruia i s-a părut că l-a văzut pe doctorul Petru Groza coborând din maşină la Văleni este adevărată. Scrisorile acestea au ajuns la oamenii pe care i-am amintit şi care au dispus cercetări, cea de la Ministerul Culturii a ajuns la noi şi eu am fost trimis (atunci venisem la Secţia de artă a Sfatului Regional, la 15 aprilie 1953, şi am stat aici, de la Primărie undeva mai sus de piaţă), vreo trei zile şi am tot căutat surse şi m-am întâlnit cu un tipograf de aici, Zeţaru, băiatul unuia care a fost şef la corpul de control financiar la Sfatul Regional, şi acela a întocmit un material de vreo 20 de pagini, care, prin scriitorul Miron Radu Paraschivescu, care avea casă aici, l-a trimis prim-vicepreşedintelui Consiliului de miniştri (Gheorghe Apostol) şi de la el a ajuns la mine, în arhiva mea, acasă. Şi venind aici n-am aflat decât că au fost aruncate în apa Teleajenului. Luptă, ce-or fi zis, cu boierii. Şi am vrut să refac tipografia şi am cerut Trustului poligrafic Bucureşti, la Casa Scânteii, care lucrau cu utilaje aduse din RDG, din Germania democratică şi treceau acum la epoca calculatoarelor. Şi mi-au zis, *pe care vrei să le iei, le duci la Văleni*. Şi m-am oprit la un moment dat: *domnule, nu sunt astea ale lui Iorga, cum să aducem unele pe care nu le mai folosesc bucureştenii şi le luăm noi de bune?* Şi a rămas aşa. Primarul ştia de treaba asta. Zic, poate într-o bună zi găsim totuşi o soluţie să înfiinţăm tipografia aceasta, dar cu utilajele timpului, nu cu calculatoare, ca acuma. El, nu ştiu ce s-a întâmplat în capul lui, că a vândut locul, sau l-a pus la dispoziţia Procuraturii care şi-a construit un sediu şi a dispărut tipografia savantului. A rămas strada asta de vis-a-vis şi, cine nu ştie, este o placă acolo, pe care am pus-o când am reluat cursurile după 1990, dezvelită de preşedintele ţării de atunci, domnul Ion Iliescu (dumnealui a fost la inaugurarea cursurilor) şi tot dumnealui a dat clădirea unde funcţiona cinematograful din Văleni (care nemaiavând activitate, ca şi celelalte 26 din ţară) pentru Muzeul de Ştiinţele Naturii, pentru

o expoziţie, şi acolo unde a vorbit Xenopol, Gala Galaction, Regele Carol al II-lea, Regina Maria şi toţi savanţii, Dimitrie Gusti (care era cu ţara în vremea aceea), acum se întâlnesc şarpele, vipera, iepurele, lupul şi ce-o mai fi acolo din fauna acestei zone. Şi trebuia acolo să fie expoziţia omagială a Universităţii, au fost 100 de ani, 1868-2008, dar nu mai eram la cârma culturii, n-am avut cu cine să mă cert, şi dacă mă certam, mă certam degeaba, preşedintele de atunci al Consiliului Judeţean a dăruit-o cui a vrut primarul şi a căpătat o funcţie muzeistică, alţii doreau să facă acolo restaurant, auziţi dumneavoastră ce concepţie, în casa savantului. Şi casa aceasta este pe teritoriul cumpărat de savantul Iorga şi plătit de savantul Iorga, toată construcţia, din banii lui.

Şcoala aceasta, înfiinţată de savantul Iorga, este urmarea preocupărilor sale de a face din oraşul Văleni un centru de cultură, un centru european. Iorga a fost un om care făcea parte, fiind în primul rând creştin-ortodox, din Adunarea Generală a Bisericii Ortodoxe Române. A fost membru în Consiliul Parohial al bisericii care a găzduit aseară slujba pentru Sf. Maria. Şi a observat ceea ce am observat şi noi aseară, şi nu numai aseară, că la strană erau oameni care nu prea aveau legătură cu muzica psaltică. Sigur, au învăţat şi ei pe deasupra, de colo, de colo, dar acest dialog între altar şi strană trebuie să strălucească. Enescu spunea: „Să vibrezi tu şi să faci şi pe alţii să vibreze pentru frumos”, și cum era să vibrezi unde erau afoni care nu ştiau să cânte cum trebuie? Și a fost şi la alte biserici din jur, până la Starchiojd, şi s-a convins că este nevoie de o şcoală care să pregătească într-adevăr oameni care să ştie să cânte la strană. Acest lucru l-a sesizat, în calitatea ce-o avea de membru al Adunării Generale a Bisericii Ortodoxe Române, şi a propus, într-una din şedinţe, să se înfiinţeze la Vălenii de Munte o şcoală de cântăreţi, o Şcoală de muzică psaltică. Consiliul a reţinut propunerea respectivă şi a supus-o examinării biroului oficial sau consiliului special pe care îl conducea chiar Patriarhul Miron

Cristea. A doua zi, când s-a reluat adunarea eparhială, se citeşte documentul prin care se spune: „Adunarea eparhială a luat act cu plăcere de propunerile domnului Iorga, sprijinit de domnii Berceanu şi M. Racotă (sub-secretari de stat) şi domnul Dinu Brătianu, cu privire la Şcoala de cântăreţi şi Şcoala de zugravi ce urma a se înfiinţa în oraşul Vălenii de Munte.” Şi au dispus ca aceste propuneri să fie trimise spre studiu Consiliului eparhial pentru a lua măsurile necesare înfiinţării acestor şcoli. A doua zi, 29 aprilie 1929, Consiliul eparhial, de faţă fiind şi Patriarhul şi înalt regent Miron Cristea, la punctul 24 din raportul prezentat se menţionează: „După propunerea domnului rector al Universităţii, profesor Nicolae Iorga, făcută în şedinţă premergătoare, Adunarea aprobă a se lua următoarele măsuri pentru înfiinţarea unei şcoli de cântăreţi la Vălenii de Munte, unei şcoli de zugravi bisericeşti şi dacă mijloacele vor permite şi câte o şcoală de cântăreţi la Ploieşti şi la Giurgiu.” În acest scop, Adunarea eparhială a recomandat a se strânge mijloacele financiare din: contribuţiile lunare sau anuale, din salariul cântareţilor şi preoţilor, după o consfătuire prealabilă; alte mijloace şi colecte, după străduinţa părinţilor protopopi; să se ceară Ministerului Cultelor o subvenţionare şi pentru celelalte şcoli de cântăreţi din ţară, din Bucureşti, Câmpulung, Târgovişte, Turnul-Măgurele. De asemenea, Adunarea a recomandat: să se ia măsuri pentru programa de studii unică, trimisă de episcopii; examen comun al tuturor şcolilor în faţa unei comisiuni din Bucureşti; comitet şcolar compus din profesori, preoţi şi oameni de bine, internat pentru toţi elevii. În baza hotărârii adoptate de Consiliul eparhial al Episcopiei Bucureşti, ce a avut temei glasul autorizat al celui mai mare istoric cărturar al neamului, profesor Nicolae Iorga, la Văleni de Munte se deschid oficial cursurile noii şcoli de cântăreţi bisericeşti. A fost de faţă părintele protopop Bărbulescu, compozitorul, dirijorul şi profesorul Ion Popescu-Pasărea, preşedintele Asociaţiei Generale a Cântăreţilor Bisericeşti,

protopopul local preot Ştefănescu din Vălenii de Munte, preoţi ploieşteni în frunte cu preşedintele lor, domnul Lazăr Ionescu, precum şi notabilităţile oraşului. Şcoala de cântăreţi bisericeşti din Vălenii de Munte a funcţionat într-o clădire amenajată în apropierea gării oraşului timp de 14 ani, respectiv până în vara anului 1943, când s-a desfiinţat. Primul director a fost protopopul oraşului, părintele D. Ştefănescu. Funcţionarea şcolii a avut la bază programul şi regulamentul elaborat pe baza hotărârii Eparhiei de la vremea respectivă. Durata şcolii a fost la început de trei ani şi apoi de patru ani, pe baza hotărârii Ministerului Culturii şi Sinodului Bisericii Ortodoxe Române. Se studiau muzica bisericească, muzica vocală, religia, catehism, dogmatică, sectologie, istoria bisericii, morala creştină, dreptul economic şi corespondenţă, limba română, istorie, geografie, matematică, Liturghia şi Pastorala. Au fost între 14 şi 22 de elevi.

Dintre cei pe care îi am aici pe listă, avem bucuria să avem de faţă un veteran al acestor cursuri, care şi la această vârstă, de 95 de ani, cântă la strană la Biserica „Sfinţii Voiervozi" din Ploieşti, este vorba de domnul Nedelcu Dumitru din Ploieşti.

A terminat pe primul loc din 22 de elevi, în 1941. El merge şi acum la Biserica Sfinţii Voievozi, ca şi compozitorul Gheorghe Comişel, tatăl lui Florin Comişel şi al doamnei Emilia Comişel. Astăzi l-am rugat să vină aici, pentru că dintre toţi, în afară de el, mai era un candidat, al cărui tată a fost de fapt elev, domnul Popa, fost funcţionar la primăria Vălenii de Munte, dar din păcate nu este aici.

Iată că avem ocazia să adăugăm la „Aşezămintele mele" – Universitatea, Tipografia, Şcoala de Misionare, clar Muzeul de Artă Religioasă, care a funcţionat la Biserica Filip, aici în spate. Clădirea muzeului s-a dărâmat la cutremurul din 1940 iar noi l-am redeschis în 1971, pe 13 iunie, cu ocazia centenarului naşterii savantului Iorga, când am putut să aducem aici, la Vălenii de Munte şi în ţară, toată familia savantului, 23 de

membri. A avut surori, fete, în Argentina, în Italia. Bianca era socotită cea mai talentată dintre urmaşii lui Iorga. Eu, personal, i-am cunoscut pe aproape toţi copiii lui Iorga, cel mai mare, Mircea Iorga, era profesor la Institutul Politehnic şi cu el am tratat, în 1960, preluarea casei, când nu mai aveau posibilităţi materiale, pentru înfiinţarea muzeului care îi poartă numele.

A fost şi acolo o istorie, ca să vedeţi cum stăm cu răspunderea unor oameni care, ca şi acum, sunt puşi pe nişte funcţii. M-am dus cu hârtie, că trebuia să obţinem acordul Ministerului Culturii pentru înfiinţarea Casei memoriale, altfel nu aveam cum. Şi ministrul adjunct îmi spune, eram eu şi un inspector de la Direcţia muzeelor: *Tovarăşe inspector* (eram atunci inspector, nu eram atât de mare) *acolo, dacă va fi vreodată muzeul Iorga, şi textul unei etichete trebuie să îl aprobe tovarăşul...* Când am auzit că dacă trebuie să aprobe şeful Direcţiei de propagandă la CC, un text de etichetă, tematica, care răspunde de baza ideologică a instituţiei, cine trebuie să o mai aprobe, domnule? Şi mi-a dat hârtia înapoi. Aproape la aceeaşi oră, era în Bucureşti, la Ateneul Român, Adunarea Solemnă pentru Centenarul Universităţii Bucureşti, 100 de ani de la înfiinţare. Şi şeful statului de atunci, Gheorghe Gheorghiu-Dej, a ţinut cuvântul de salut şi spunea că universitatea a avut savanţi de renume mondial, printre care Nicolae Iorga şi a mai dat câteva exemple acolo. Eu m-am întors necăjit cu hârtia înapoi, m-am dus la domnul Simache imediat şi i-am povestit ce se întâmplase. El a comunicat familiei, chiar lui Mircea Iorga, care au rămas şi ei tablou. Dar, între timp, a apărut în presă textul cuvântării preşedintelui ţării, unde savantul era amintit, şi am prins aripi. Şi Ministerul Culturii s-a schimbat. Primesc telefon de la acelaşi inspector care era lângă mine şi mă întreabă: Tovarăşul ministru întreabă ce-aţi făcut cu hârtia aia? Să veniţi repede cu ea să o aprobe. Deci, a trebuit să zică şeful statului despre Iorga, ca să putem vorbi de Iorga, că nu era voie atunci să vorbeşti nici la cursuri.

Permiteţi-mi în partea finală să îmi fac şi o datorie de onoare faţă de o distinsă doamnă, poetă, jurnalistă, membră a Asociaţiei Jurnaliştilor Profesionişti, ca şi cel care vă vorbeşte, şi care se ocupă cu toată dragostea de Revista Valahia care apare la Giurgiu, doamna Dunia Pălăngeanu. Ea are darul ca în fiecare an, din 2014, când se întoarce de la cursurile Universităţii, unde vine încă de la început, de 40 şi ceva de ediţii, să publice imagini şi impresii despre cursurile acestei Universităţi. În numărul pe care îl am aici în faţă e şi articolul meu despre domnul Răzvan Theodorescu, care a făcut 80 de ani de la naştere.

Vă mulțumesc!

Sechelele războiului

Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

De la început trebuie să vă mulţumesc pentru atenţia cu care m-aţi urmărit de fiecare dată şi în acelaşi timp vreau să vă asigur că suntem încă un grup de istorici, nu ştiu câţi, cât o să mai trăim, cât o să mai putem lucra din plin, dar ne simţim foarte dedicaţi meseriei noastre. Unul din ei este domnul profesor Ţurlea, aflat mereu printre noi, şi care reuşeşte de fiecare dată să ne surprindă prin lucrări bine făcute, solide, menite să rămână. Şi domnia sa şi eu, mai sunt şi alţii care astăzi n-au apărut, am dedicat volume întregi operei lui Nicolae Iorga. Să nu uităm că aici, patronul spiritual a fost şi rămâne Nicolae Iorga.

Când s-a configurat programul de anul acesta, domnului profesor Stere i s-a părut firesc ca în ultima zi a lucrărilor să evocăm puţin urmările războiului. În unele cazuri aceste urmări se prelungesc până astăzi. Căci realitatea imediat postbelică are câteva coordonate în spaţiul social, în primul rând, apoi în spaţiul economic. Ce s-a întâmplat atunci? Încă din 1916 am început prin a fi învinşi şi această învingere, dincolo de aspectul ei militar, a însemnat o nenorocire care în 1921-1922, contabilizată, a dat 370 de mii de orfani. Erau copiii noştri, au fost numiţi copiii naţiunii şi trebuia acţionat foarte repede. Nu puteai să-i laşi, să spui „să se termine războiul”, „să vedem ce facem cu ei”. Să ştiţi că cei între 0 şi 5 ani, în 1919, au murit în proporţie de 71%. Aşa cum se întâmplă mereu în istoria noastră, şi poate că ar trebui să ne-o asumăm în mai mare măsură decât o facem, calculele, socotelile şi remediile se fac destul de aproximativ. Iar ca o caracteristică, şi aş fi bucuroasă să mă combată cineva, dar să mă combată cu argumente, îndreptarea lucrurilor n-a prea venit de la stat, a venit de la particulari. Situaţia acestor orfani, imediat după război, de fapt încă din timpul războiului, şi-a asumat-o un grup numeros, în primul rând de femei. Cea mai reprezentativă rămâne Olga Sturdza de la Iaşi.

Numele ne duce imediat cu gândul: „Aaa, o prinţesă bogată care murea de plictis şi s-a gândit să ajute câţiva orfani”. Era o prinţesă atipică, în primul rând nu se intitula prinţesă, era pur şi simplu o sculptoriţă şi o pictoriţă foarte înzestrată, născută Mavrocordat, căsătorită Sturdza, proprietară a moşiei de la Miroslava. Ea s-a mobilizat cu o celeritate şi o răspundere pe care au imitat-o destul de multe femei în spaţiul românesc. Sute şi sute de orfani au fost culeşi din zonele de război, din cele părăsite... Când au început să-i cazeze, să ceară ajutoare din toate părţile pentru supravieţuirea lor, şi-au dat seama de o sumedenie de carenţe de organizare în sistemul nostru social. Și, de la o zi la alta, s-au întâmplat nişte lucruri, dar vă repet, s-au întâmplat la presiune particulară. Despre ce e vorba? În primul rând despre înfiinţarea Ministerului Sănătăţii şi Ocrotirii Sociale. Primul buget al acestui Minister a fost de 90 de milioane de lei. Știţi cât s-a dat pentru orfani? 60 de milioane. Sigur că dumneavoastră poate veţi spune că suma e mică, ideea nu e de sumă mare sau mică, ci de proporţia care a fost atribuită pentru aceşti copii ai naţiunii. Dar n-a fost vorba numai de orfelinate sau adăposturi ici-colo. Gândiţi-vă că s-a creat pe suprafaţa întregii ţări acest sistem de adăpostire care a funcţionat până în 1934. De ce atunci? Pentru că ajungeau la maturitate ultimii orfani de război. Poate că veţi observa: „Bun. Asistenţă socială a existat mai mult sau mai puţin pretutindeni, a existat şi la noi”. Aici însă trebuie să spunem că a fost un element în plus, un element esenţial: copiii ăştia nu au fost doar salvaţi, adăpostiți, hrăniți şi apoi treaba lor ce se întâmplă. Nu. Atât Olga Sturdza cât şi doamnele din jurul ei au pus o problemă esenţială: nu e suficient să-i hrăneşti, nu e suficient să-i vindeci de numeroasele boli ori să-i îmbraci. Trebuie să ai grijă de ei, ca oameni. Prin urmare, toţi, fără excepţie, au fost şcolarizaţi. De la o zi la alta s-au creat tot felul de şcoli gimnaziale, profesionale, cu profilul cel mai divers. O să spuneţi că proporţia orfanilor de război care au reușit să facă studii superioare a fost de 149 de persoane, adică foarte

mică. Şi totuşi, trebuie să ne gândim că acest parcurs a fost observat de cei care s-au preocupat din prima clipă de soarta lor. Între altele, şi iar n-a fost singura, Olga Sturdza: odată terminată o şcoală oarecare, medie, gimnazială, un liceu, a împroprietărit absolvenţii cu câte șase hectare de pământ. Era ceva foarte important. Acelaşi lucru avea să-l facă în Oltenia familia Bibescu. Sigur că femeile s-au aflat în fruntea acestei acţiuni de susţinere, de salvare a orfanilor, mi se pare şi firesc; bărbaţii erau pe front, era normal. Dar să ştiţi că nu a fost o acţiune propagandistică, o acţiune cu care să se fălească o femeie sau alta. Soţia generalului Averescu a avut o contribuţie extraordinară, la fel Maria Pop. Totul a devenit o formă de asistenţă socială care şi-a păstrat expresivitatea, vigoarea, interesul, până în 1934. Şi trebuie să vă spun că la un moment dat, în 1919, a luat fiinţă Societatea de Ocrotire a Orfanilor de Război. Avea un buget de patru ori mai mare decât cel al Ministerului Sănătăţii. Sigur, o să mă întrebaţi: de unde? A fost o vreme care practic a încetat, astăzi are un subtext, cel al donaţiilor, al susţinerii condiţionate, fiindcă, dacă te găseşti în situaţia să susţii o formă de ajutorare, vei beneficia de scutiri de impozite. Atunci n-au pus problema în felul acesta. Şi aşa se face că toată susţinerea orfanilor a putut fi eficientă şi aş îndrăzni să spun că a rămas un adevărat exemplu de solidaritate socială. Ideea a pornit de la sculptoriţa de la Miroslava, care întâmplător se numea Sturdza, dar la fel de interesant, şi există o carte care îi consacră câteva pagini acestei acţiuni, s-a întâmplat, unde? în Bărăgan. Acolo ardeleanul Dumitru Seceleanu a făcut adevărate minuni. Era un oier al cărui tată făcuse afaceri cu statul român aducând, în timpul războiului din ‘77, turme de oi în Câmpia Română. A rămas în Bărăgan, a cumpărat la Mărculeşti o proprietate şi a reuşit să facă din ea o adevărată grădină. În această grădină îşi permite Dumitru Seceleanu să aducă 300 de orfani. De aici ies un număr mare de şcoliţi, de calificaţi, de oameni cărora li s-a asigurat un viitor. Peste 100 de ani putem

spune că există o asistenţă socială. Ce fel de asistenţă? Sunt nişte case de copii de unde răzbat când şi când scandaluri legate de proastele tratamente aplicate, iar la 16 sau 18 ani acestor fiinţe omeneşti li se dă drumul, se deschide poarta aşezământului şi: Umblă! Unde? Cum? În ce calitate? N-aş vrea să spun că după 100 de ani am regresat, dar în orice caz ar trebui să ne uităm poate cu admiraţie, măcar cu curiozitate, la ce au făcut înaintaşii noştri. Una peste alta, conchizând, trebuie să spunem că atunci a fost o acţiune amplă de salvare şi sigur, faptul că toată acţiunea a fost patronată de Regina Maria, care a contribuit neîndoios prin prestigiul ei, prin faptul că lumea ştia că donează unor organizaţii asupra cărora se concentra atenţia suveranei, sigur că n-a fost puţin lucru.

Dacă salvarea acestor orfani s-a făcut, mai trebuie pomenite câteva lucruri. Ne-am mişcat foarte repede și din punct de vedere legislativ. Adică? Am constatat o lipsă, n-am mai aşteptat nu ştiu cât, n-am aşteptat să se adune teancul de proiecte la Parlament. Nu. De la o zi la alta s-au realizat unele lucruri. Acest Minister foarte eficient a început să funcţioneze, dar a mai fost ceva. De pildă, aducerea condiţiei juridice a femeilor la cea a bărbaţilor. Despre ce e vorba? Aşa cum vă spuneam şi la început, nu era suficient ca orfanii să fie hrăniţi, îmbrăcaţi şi eventual şcoliţi. Trebuia să li se stabilească şi condiţia juridică, pentru că puteai să găseşti undeva uitat la marginea unei păduri, sau în mijlocul pădurii, un mititel care îți spunea că îl cheamă Nae, mai mult nu ştia. Cine se ocupă de ei? Din aceşti 370 de mii de orfani, 40 de mii erau de ambii părinţi. Cum le stabileşti identitatea? Sigur, poate în altă ţară i-ar fi adunat pe toţi, le-ar fi dat nume noi, îi treceau într-un registru, se uitau într-un calendar ortodox, luau sfinţii la rând, îi botezau şi se termina. Nu. Atunci au primit femeile drept de tutelă. Prin urmare, o femeie îşi putea asuma toate îndatoririle legate de identificarea unui mititel, în aşa fel încât să poată deveni cetăţean, viitor cetăţean al ţării.

Trebuie să vă spun că printre aceşti orfani, şi poate e bine

să-i reţinem numele, a fost un craiovean, Săndulescu se numea, desemnat, dacă vă amintiţi, la inaugurarea Monumentului Eroului Necunoscut, să spună „Acesta este tatăl meu". Ceva poate, n-aş spune că a pus frână, dar a aruncat o umbră de tristeţe peste gestul băiatului, pentru că s-a înecat în 1924 la Techirghiol; Săndulescu făcea parte din marea armată nefericită a orfanilor. Noi ne propusesem să discutăm, aşa cum observa şi domnul profesor Stere, despre sechelele războiului. Existenţa orfanilor fără îndoială a fost prioritară, deopotrivă a fost a văduvelor de război, a invalizilor, asta a determinat şi crearea, imediat după ce au încetat ostilităţile, a IOVR-ului.

Dar n-a fost totul, pentru că, fără a discuta ce înseamnă războiul, aproape poţi să pui semnul egalităţii între război și distrugere. După ce a trecut şi calvarul păcii, românii s-au trezit în faţa unor realităţi îngrozitoare. Ne place foarte mult să vorbim în spirit triumfalist, care e de înţeles, e benefic, are şi o undă patriotică şi e bine să fie aşa, avem România Mare, o Românie dodoloaţă, tot viitorul părea să-i stea în faţă. Când cercetai însă realitatea cotidiană, vedeai că lucrurile sunt foarte complicate, că începea un proces anevoios, de durată, de armonizare, de asamblare a acestor provincii istorice, adunate acum în ceea ce noi numim, peste 100 de ani, un stat unitar. Gândiţi-vă că erau provincii istorice, unde populaţia majoritară era română, dar unde organizarea de stat era de altă factură. Un ardelean îşi putea da mâna cu un oltean, un basarabean cu un muntean, se recunoşteau de români, dar trăiseră în alt mediu și pentru comuniunea dintre ei, legile pe care le urmaseră, cărora li se supuseseră, erau destul de diferite.

Concret, acum, imediat după război, a intervenit o problemă de care puţină lume mai vorbeşte: ne-am mărturisit opţiunea spre puterile Antantei, am constatat că avem în Ţara Românească, în Vechiul Regat, 200 de mii de potenţiali duşmani. Despre ce era vorba? Era vorba de grădinarii bulgari, care în Bărăgan cultivau, pe sute de hectare, legumele ce aprovizionau oraşele, în primul

rând Bucureştiul. Prin cruzimea războiului, prin absurditatea lui, aceşti buni grădinari au fost invitaţi să plece de la o zi la alta. Au plecat, au lăsat răsadurile vraişte, s-a terminat şi războiul, nu s-au mai întors. Şi atunci statul român a trebuit să facă ceva, ce încearcă şi acum. Să facă apel la populaţie – apucaţi-vă de grădinărit, e ceva rentabil, e ceva benefic, voi câştigaţi bani, ceilalţi vor fi hrăniţi. Ei, nu li s-a prea potrivit românilor noştri, care au început să trimită motivaţii că nu pot să stea cu fundul în sus şi să pigulească roşiile sau alte plante. Şi atunci a intervenit o criză din aceasta pe care o trăim şi astăzi, când vrem să facem nişte lucruri şi nu avem mână de lucru. Atunci nu ne-a fost uşor, pentru că nu puteai să apelezi la piaţa de muncă extra-europeană, ca astăzi, şi sigur, lucrurile încă rămân neclare, rămân tulburi, şi acest dezechilibru avea să se prelungească multă vreme.

Nu numai această absenţă a forţei de muncă se poate socoti o sechelă a războiului. Dacă încercăm să facem un bilanţ a ceea ce s-a pierdut, să ştiţi că anevoie vom reuşi vreodată. E vorba de vieţi omeneşti, e vorba de aceşti copii, dar şi de trecerea sălbatică a nemţilor prin teritoriul pe care l-au ocupat, a ruşilor în teritoriul unde, dragă Doamne, au colaborat cu noi, adică în Moldova. Şi într-o parte şi într-alta s-au distrus iremediabil valori, documente, obiecte vechi istorice, şi poate, pentru noi, pentru istorici, lucrul cel mai îngrozitor a fost distrugerea arhivelor. Și mă refer la arhivele mari, la fondul Arhivelor Statului, la bibliotecile constituite. Biblioteca Academiei a fost jefuită de bulgari şi multe manuscrise nu au fost niciodată restituite. Toate ne ajută mai bine ca orice să reconstituim viaţa României profunde. Apoi mitricile bisericilor mărunte, răspândite pe teritoriul întregii ţări, arhivele de primărie, care au dispărut, arhivele prefecturilor, ale tribunalelor. Mai ales nemţii nu şi-au făcut de fel scrupule să cruţe aceste materiale. Sigur că noi învăţăm, şi din când în când ni se reaminteşte cu brutalitate, că există legi ale războiului care permit anumite lucruri, există convenţii internaţionale care cer fie cruţarea prizonierilor, fie

cruţarea patrimoniului spaţiului pe care îl ocupi. Acestea să ştiţi că sunt vorbe. Mai niciun duşman nu le respectă cu adevărat. Sau, când se întâmplă treaba asta, când cutare general austriac este găzduit în casa Cantacuzino, nu fură chiar tot. Și atunci se face o reclamă teribilă în jurul lui, uite ce om civilizat. Dar trupele obişnuite nu îşi fac scrupule. Prin urmare, sechelele războiului, ale Primului Război Mondial, şi-au pus pecetea pe istoria noastră, şi îndrăznesc să spun că unele ecouri, unele reverberaţii dăinuie până astăzi. Nu îmi dau seama în ce măsură noi, istoricii, etnografii, antropologii, sociologii, reuşim, cu bună-credinţă, să restituim acest răstimp, acest secol care a trecut peste noi, care a lăsat urme adânci, dar fără de înţelegerea căruia nu ne putem înţelege propria noastră viață contemporană. Sper ca odată încheiate aceste cursuri, domniile voastre să stăruiţi la subiectele abordate aici și să mă credeţi pe cuvânt că există o întreagă bibliografie, una mai accesibilă, una mai stufoasă, legată de fiecare subiect tratat aici. Dacă vă veţi arunca ochii pe asemenea cărţi, vă veţi îmbogăţi sufleteşte, veţi deveni mai puternici, veţi deveni mai buni români.

Rolul armatei române ca factor stabilizator în sud-estul Europei, în anul 1919

Gral. (r) Mircea Chelaru

Bine v-am găsit!

Dragii mei, oriunde mă duc în această minunată patrie, încep orice discurs cu acelaşi salut: ***Te salut, popor român, oriunde te-ai afla! Sărut mâna, Patrie română!***

Domnul general Degeratu, colegul meu de-o viaţă, v-a făcut o prezentare pe larg a situației generale. Nu poţi să înţelegi partea, dacă nu înţelegi întregul şi niciodată întregul nu este ceva în sine, ci este o compunere logică din foarte multe părţi. Noi vă prezentăm o anume parte aici şi încercăm, cu ajutorul unor raţionamente foarte sănătoase, să vă explicăm dumneavoastră, vouă, cursanţi de pretutindeni, acelora care vor să afle un plus de adevăr, sub patronajul unor alese şi notabile autorităţi ale puterii locului. Iată că aici găsim un loc în care puterea pământului este legitimă, frumoasă şi stă sub semnul acestui spirit uriaş, Nicolae Iorga. Trebuie să reinventăm zodia marilor spirite! Prea ne-am obişnuit să trecem pe lângă ele cu indiferență. Ba, am început să acceptăm mojiciile, bălăcărelile și invectivele unora. De altminteri, o să intrăm puţin în acest subiect şi nu am să fac divagaţii, tocmai pentru a fi cât se poate de riguros în a transmite ideea în simplitate. Cel mai greu lucru pe care îl poate face un om înțelept în viaţa lui este „lucru simplu". De complicat îl complică toţi neaveniții.

Iată-ne în faţa dumneavoastră cu simplitatea care ne caracterizează, şi încep evocându-l pe Iorga cu un aforism al său: *Linguşirea este plata anticipată a trădării care ţi se pregăteşte.* Este vremea să spunem lucrurilor pe nume, iar cei care nu-şi folosesc limba doar în scopul de a vorbi-vorbire, să ia aminte de ce înseamnă a „lingua-înşire" şi linguşire. Eu personal vă mulţumesc pentru această stare de bucurie de a vă revedea într-o lucrare învrednicită de acest uriaş, acest titan al neamului,

Iorga. Şi el a făcut-o, aşa cum spuneam şi anul trecut, doamnă Sfîrloagă, dacă mai ţineţi minte, a făcut-o ca să înveţe poporul calea spre adevăr, spre cunoaştere şi pentru redobândirea credinţei. E o şcoală populară pentru că acest popor, inteligent, frumos, vechi şi vrednic, să nu mai fie nici manipulat, nici tâmpitizat. Am găsit din 1936, studiind profetismul românesc al lui Eliade, o frază care spune aşa: „Cine va înţelege istoria a ceea ce s-a întâmplat în România între 1918-1921, va înţelege cauza tuturor mârşăviilor de astăzi." Era în 1936.

Ei bine, sub semnul acestei seriozități pe care o găsesc aici, la Vălenii de Munte, Vălenii de Munte pe care îl consider, datorită tenacităţii, cu ghilimelele de rigoare a „obrăzniciei" fireşti de a aduce valorile neamului în discuţie, mă regăsesc, spun, în acest templu al românismului, în oastea cea mare a scriitorului Neamului Românesc. Acum mai bine de 40 de ani, am cercetat începuturile sau mai degrabă, tentativa reluării şcolii de la Vălenii de Munte. S-a încercat, doamnă Sfârloagă, dar numai trei zile a ţinut minunea, să se reediteze foaia, ziarul „Neamul Românesc" al lui Iorga. Pe 28 august a apărut primul număr, pe 31 a fost interzis de către cenzura românească de atunci. Poate că e bine să ne gândim cum să recăpătăm din nou acele baiere ale gândirii în continuitate pentru a produce propriile noastre arme de cultură, de spiritualitate românească şi de a impune ceea ce noi vrem să se ştie. Într-un material, bineînţeles al unui istoric englez, a fost la un moment dat şi speaker-ul Camerei Lorzilor, acesta avea să spună cam aşa, citez, cu o probabilitate de exactitate de 95%: *Istoria este o cocotă de lux. Ea cochetează cu cel care o scrie şi se culcă cu cel care o plăteşte.* Am citit despre momentul nostru astral începând din 1912, până către 1921, la apariţia Partidului Comunist din România, precum şi punctele de vedere ale camarilei de la Moscova, ale turcilor, ale bulgarilor, ale francezilor. De aceste aspecte s-a ocupat domnul ambasador Dumitru Preda în mod deosebit. Partea ungară, dar mai nou, cam

ce se scrie pe la Viena, învederează că suntem orice, mai puţin ceea ce suntem cu adevărat. Iată de ce trebuie să reproducem starea de cunoaştere a adevărului şi să replicăm în numele lui, cu toată fermitatea.

Aici nu se pune problema că un munte se vede diferit în funcţie de locul din care îl priveşti, adevărul este unul singur şi el nu poate și nu trebuie mistificat. Excepție fac doar cei ce au interese ascunse. Fără a dezvolta predilect academic subiectele ce urmează, mă voi opri asupra câtorva idei, spre buna înţelegere a cursului nostru istoric. Ce vreau să scot în evidenţă? Esența corpului militar de atunci. Armata regală nu este un corp aparte, dar este o entitate care trăieşte de sine stătător. Orice armată provine dintr-un trup al unei naţiuni. De aceea armata ca spirit este fiinţă vie, este gândul-argint, este braţul făcător de hotar, este chipul şi asemănarea acelei naţiuni. Cea mai mare forţă a unei naţiuni din punct de vedere militar nu sunt armamentele și nici numărul. Cea mai mare forţă este voinţa naţiunii de a lupta, de a-şi apăra dreptatea, libertatea, proprietatea. Orice comparaţie cu momentul de astăzi este inutil. Acela a fost momentul astral! Ne-am gândit doar la ceea ce s-a întâmplat în planul faptelor momentului de atunci, dar nu putem să interpretăm atitudinile gândurile și sentimentele comandanților armatei de atunci, ale ofiţerilor, ale locotenenţilor şi căpitanilor care au luptat în redutele de la Plevna, ale maiorilor şi locotenenţilor-colonei, care ocupau în 1912-1913 Bulgaria fără un foc de armă, dar respectând întocmai legile omeniei. Cu tainele ascunse de ei, au condus armata în Marele Război de Întregire.

Care erau ideile lumii care universalizau atitudinile? În primul rând, începutul secolului XX este animat de ideea nobilă a autodeterminării naţiunilor. Naţionalismul lui Lloyd, Clemenceau, Woodrow Wilson, preşedintele Americii, care avea să spună că forţa viitoare a secolului XX este tocmai capacitatea popoarelor de a se autodetermina. Unii au făcut-o prin Revoluţia bolşevică şi a însemnat acea autodeterminare a

popoarelor pe care le ştiţi, iar cealaltă variantă, pe care dumneavoastră aţi trăit-o, este cea a apariţiei Europei naţiunilor, prin distrugerea imperiilor. Aşa s-a întâmplat şi cu Imperiul Turc. Toate Imperiile intraseră într-o decadenţă socială rar întâlnită. Această decadenţă a făcut să se producă ruptura comuniunii între conducător şi condus și să apară refuzul, retractivitatea, contestarea și revolta. Dar s-a coagulat din ce în ce mai mult conştiinţa apartenenţei identitare a popoarelor vechi. Păi, care erau cele mai vechi popoare ale Europei? Cunoaşteţi vreun altul decât sorgintea noastră pelasgo-traco-daco-română? Restul erau veniţii, îşi căutau identităţile. Mai ales maghiarii improvizau, apoi le mitizau. Acest concept apărut în mintea identitară prin liderii şi elitele formatoare au făcut ca să se reaşeze gândirea şi mai ales soluţia alegerii în factualitatea vlăguită a vremii.

Vorbea Costică Degeratu mai devreme de diferenţa dintre opţiunea liderilor şi tendinţa, aspiraţia naţiunilor. La 1883 Eminescu demasca (fiind fondatorul Societăţii Carpaţii, care avea drept ţintă refacerea Daciei Mari, înfiinţată la 24 ianuarie 1882 și avea să fie desfiinţată în 28 iunie 1883, din ordin regal), chiar în dimineaţa zilei de 28 iunie, tratatul secret al camarilei lui Carol I de a semna alianţa cu Imperiul Austro-German. Acest lucru s-a întâmplat, domnilor, după încarcerarea lui Eminescu la nebuni, în septembrie 1883, tratat care ne-a legat, într-un fel sau altul, la stâlpul infamiei, renunţând definitiv la Transilvania. Acest tratat n-a vrut să-l încalce Carol în 1914 şi a preferat să îşi dea obştescul sfârşit. Această disoluţie, această dihonie între aşa-zisele opţiuni şi viziuni ale unor lideri rupţi de realitatea spirituală şi de simţământul unei naţiuni avea să se producă şi mai târziu. Şi am un micro-capitolaş, se numeşte *Nebunia cicloidică a atitudinilor noastre istorice*. Ei bine, România momentului era pe falia de ruptură dar şi de coliziune a trei imperii, trei tipuri de civilizaţii şi cu trei tipuri de atitudini: Transilvania, sub influenţa pragmatismului anglo-saxon de tip

german și austriac, al supunerii şi al rigorii, dar al supunerii aproape mecanice, aveam Moldova călărită dus şi întors de la 1812 până inclusiv în 1918 de către oligarhia despotică de tip euro-asiatic moscovit sau calmuc şi aveam Sudul sub o influenţă reflexiv mediteraneană, dar cu mare influență levantino-grecoteică încă de pe timpul fanarioţilor, care n-a dispărut nici în ziua de azi.

Trei tipuri de a gândi: unul a supunerii, unul a rigorii şi altul al şmecheriei. Asta era radiografia comportamentală, a celor care trăiau în cele trei ţări româneşti. Aceasta s-a dovedit a fi mai târziu aproape catastrofală şi în relaţiile dintre românii din cele trei provincii: aşa se explică de ce n-am ajuns să ne înţelegem mai niciodată, de aceea au apărut reacţiile de separare și acestea se manifestă în continuare, pentru că toţi românii sunt „deştepţi", niciunul nu se consideră mai prejos față de celălalt. În orice cercetare sociologică a vestului, când se intră în comunitate, sociologul întreabă: *Bădie, spune-mi şi mie cine e înţeleptul satului?* şi toată comunitatea confirmă: *uite, ăla e înţeleptul şi de ăla ascultăm*. La noi se întreabă cine e prostul satului, că restul sunt deştepţi şi n-ascultă de nimeni. *Ce mă, eu sunt mai prost ca tine, eu sunt prostul satului*? Gândiţi-vă bine la ce vă spun, că doar așa ne explicăm de ce la ora actuală câştigă statalismul dincolo de Prut, iar în țară înţelegem de ce astăzi unii vor autonomie. Nu pentru că o duc mai rău, ci doar pentru că vor să trăiască ei mai bine. Şi o să ne explicăm multe din sechelele care cad peste noi ca o haldă de steril istorică şi repetăm eroarea într-o veselie. Despre omenie, mai către sfârşit. Dragii mei, toate aceste lucruri nu le expun pentru a evidenția doar racile, ci pentru a suplini spusele lui Cantemir în „Descriptio Moldavie": *Le va fi mai folositor dacă le vom arăta limpede cusururile care-i slutesc, decât dacă i-am înșela cu lingușiri blajine ..., ci pentru că eu caut prin aceasta a lor îndreptare.* Prima condiţie a unei naţiuni să reuşească este aceea de a se supune cu conștiința necesității şi de a-şi urma liderii adevăraţi, loiali și

devotați. Dar când trădarea este sport naţional, reflexul din partea mulţimii este similar.

Să revenim la acele momente astrale. Salvgardarea Europei centrale de către armata regală română este tocmai rezultatul atitudinii unui popor disimulat prin armata sa în inima imperiului austriac. Văd mirare pe unele chipuri… Dar de ce spun asta? Pentru că românul ca individ şi-a păstrat, indiferent de vicisitudinea vremilor, credinţa, loialitatea faţă de cauza acestei credinţe şi valorile sublime care nu se pot traduce ca şi termen semantic în altă limbă. Valoarea sublimă a poporului român este omenia. Unii spun toleranţă dar nu este totuna cu omenia. E uşor să fii domn, greu e să fii om.

Iată de ce am să vă povestesc ce a produs ostaşul român înrolat în armata austriacă. La conferința istoricilor de la Maia am constatat că foarte mulţi dintre colegii de breaslă nu cunosc acest lucru, inclusiv dintre istoricii militari. Așadar, să povestim… În toamna lui 1918, octombrie-noiembrie, în urma contagiunii bolşevice, a propagandei agenţilor şi comisarilor care au plecat în toată Europa să producă marea revoluţie universală, proletară, toată armata austro-germană, indiferent de garnizoană, de dislocare, a intrat în stare pre-revoluţionară: dezertări, crime, jafuri, insubordonări, ucideri de ofiţeri şi aşa mai departe. În acele momente, Iuliu Maniu, locotenentul, însoţit de un general născut undeva lângă Făgăraş, în comuna Recea, s-a prezentat la Ministerul Apărării, de unde au fost introduşi în audienţă la împăratul de atunci, Carol, şi au cerut să li se subordoneze cele două cazărmi din imediata vecinătate a Vienei, unde erau încartiruiți 60 de mii de militari români. În toată armata erau 160 de mii de militari români. S-a primit aprobarea de la Carol al Austriei ca 60 de mii de militari etnici români din armata austro-ungară să se organizeze şi să se subordoneze generalului de origine română. 18 zile de ordine în Viena şi împrejurimi, timp în care, generalul Baron de Polichna, Ioan Boeriu, este numit guvernator al Vienei şi face ordine

desăvârşită. După care, ca o forţă de reacţie rapidă, se repede şi în Praga, unde şi acolo pusese stăpânire revolta bolşevică. În cinci zile pacifică şi aduce la ordine Praga.

Dragii mei, factualitatea istorică consemnează existenţa omului militar în inima fiinţei naţionale a românilor. Pentru că e al nostru, întrucât Ioan Boeriu, cu cei 80 de mii de militari pe care i-a adus ulterior, s-a întors în Transilvania cu acest corp de oaste şi s-a pus în slujba Senatului şi Consiliului Dirigent al Transilvaniei. Este cunoscut la noi ca generalul Ioan Boeriu, numai că, pentru faptele sale, la 11 noiembrie 1918, înainte de a abdica, imperatorul Austriei CAROL I (1916-1918) îl avansează la gradul de feldmareşal. Un român, mareşal al imperiului, care a salvat imperiul cu ostaşi români, credincioşi, de bună-credinţă, apărători ai valorilor umanităţii şi omeniei. Istoricii îl cunosc ca pe cel care a apărat Consiliul Dirigent. El a fost într-adevăr un apărător al Consiliului Dirigent, s-a pus în slujba Marii Uniri! A trecut în eternitate la 2 aprilie 1949, exact cu trei luni de zile înainte de a mă naşte eu! Asta ca o paranteză a coincidențelor… Am făcut această conexiune, ca să vedeţi cum dincolo de înţelesul imediat, există o continuitate implacabilă a acestui neam. Dragii mei, se spune că suntem atât de plini de noroc, încât orice mare rău ni s-ar face, tot ieşim din el. De unde ne vine norocul, de unde ne vine şansa, rămâne să vorbim cu altă ocazie. Eu vă pot explica, dar vine, ca şi experienţă personală, din uriaşa putere de a rezista a acestui popor şi din credinţa sa nestrămutată în cel ce guvernează întregul Univers.

Dar să ne întoarcem puţin către ceea ce înseamnă „Simetriile istorice cicloide”. Ceea ce v-am povestit mai înainte am făcut-o pentru că aşa ar trebui dat un răspuns acelora care ne cer să demitizăm istoria noastră şi să rămânem doar la basmele de pe prispa casei părăsite. Ei au voie să-şi laude eroii, ba le mai fac şi statui după ce au produs acte criminale, le împânzesc peste tot, chiar în prispa casei noastre, dar noi când să vorbim despre eroii noştri ni se pune pumnul în gură de la nu ştiu ce institut care

văzându-mă în costum naţional pe stradă a trebuit să spună – *cine poartă port popular şi nu este de la ţară este legionar*. Aici am ajuns. Cunoaşteţi autorul acestui verset satanic? Domnul Florian de la Institutul Wiesel. Aşa a spus prin 2015, aprilie.

Ei, i-am replicat noi ce trebuie la timpul potrivit.

Dar haideţi să ne întoarcem puţin în timp doar pentru a constata existenţa aceluiaşi climat de uneltiri ostile împotriva românilor, imediat după Marea Unire.

Să observăm că nici Ungaria, nici Uniunea Sovietică de atunci, ba chiar şi alţii de pe la sud, nu s-au consolat după Marea Noastră Unire şi au continuat a lua măsuri în acea vreme, a crea societăţi, brigăzi, organizaţii de tot felul, care nu exprimau decât frustrarea enormă cauzată de Pacea de la Trianon. La anul e Trianonul, 2020, 4 iunie, 100 de ani. Dar ce mai e suta? Un fleac în ziua de azi, mărunţiş istoric.

În martie 1925 biroul politic sovietic adoptă o rezoluţie asupra activităţii din Basarabia care stabilea strategia şi propaganda pentru redobândirea teritoriului: *Să se ia măsuri subversive, atacuri teroriste, acţiuni de subminare a autorităţii româneşti în Basarabia şi oriunde. Totul trebuie să concure în acest scop.*

Este sugestiv că László Dobos, pe numele conspirativ Louis Gibarti, cominternist vechi, s-a implicat intens în propaganda antiromânească din Basarabia și în pregătirea revoltei de la Tatar-Bunar.

Colaborarea sovieto-maghiară a continuat să funcționeze și în absența lui Bela Kun la cârma Ungariei. Nu putem sublinia îndeajuns că scopurile revizioniste ale celor două state, rusesc/sovietic și maghiar, s-au manifestat indiferent de regim politic ca fiind o coordonată esențială a politicii lor externe. Acești vecini și-au propus ca obiectiv „sine-tempora” să dezmembreze statul național unitar și suveran al României, cum probabil unii continuă să o dorească și astăzi. Ba chiar o afirmă cu nerușinare și lipsă de teamă pentru consecințe, din chiar inima

României de azi!

Astfel în 1927, guvernul de la Budapesta a înființat *Liga Revizionistă Maghiară* și *Federația Mondială a Maghiarilor*, organizații prin intermediul cărora să se stabilească diferite contacte diplomatice, culturale, academice, toate cu intenția revizuirii Trianonului. Din 1927 până în 1940, Liga a editat 228 de publicații în nouă limbi, toate axate pe aceeași obsesie.

Grăitor este faptul că Sandor Csoori, unul dintre fondatorii *Forumului Democratic Maghiar* în Ungaria după 1989, devine președinte al *Federației Mondiale a Maghiarilor*, organizație înființată în 1927 pentru a emite pretenții teritoriale împotriva României, Cehiei, Slovaciei și fostei Iugoslavii. *Federația Mondială a Maghiarilor* își continuă acțiunile de propagandă și la începutul acestui mileniu, fiind subvenționată de guvernul maghiar, cu poziție de subvenționare în bugetul guvernului maghiar de la Budapesta.

În octombrie 1919, Miklos Horthy a compus un memorandum în care arăta că pentru reintegrarea maghiarilor era necesară distrugerea României (cf. Larry Watts, *Ferește-mă doamne de prieteni* p. 98). A pus în aplicare pe deplin crezul lui după Diktatul de la Viena din 30 august, în Nordul Transilvaniei, când școlile și bisericile maghiare au devenit instrumente ale acestei propagande iredentiste. Și astăzi, în mod tendențios, în spațiul public din Ungaria are loc preamărirea lui Horthy Miklos căruia i s-au ridicat numeroase statui. Ce eroare istorică a făcut România lui Ferdinand în 1919 punându-l în locul lui Bela Kun!!!

Cineva a spus: *Nu-l puneţi pe acesta* şi a fost generalul Averescu. Dar Ferdinand a spus – *Nu, am încredere în el*, pentru că se întâlnise cu el undeva pe Tisa.

Suntem vinovați de tolerarea exceselor politice ale unei părți a maghiarimii coagulată în jurul iredentei recrudescențe alimentată de Budapesta, excese care au devenit politică standard în România, după farsa jucată de episcopul László

Tőkés în 1989. Tranzacționismul politic al partidelor românești este cauza primă a crizei în care s-a ajuns. Să ne amintim că și la confruntarea din martie 1990 de la Tg. Mureș s-a pornit, între altele, tot de la libertinismul tolerant politic al lui Ion Iliescu, care le-a îngăduit discreționar maghiarilor din România sărbătorirea prin sfidare a funestului 15 martie. Același libertinism l-a manifestat și Traian Băsescu față de problema națională, care, stând la masă cu iredentiștii, în propria țară, a acceptat să i se adreseze în limba maghiară tocmai cei care contestă vehement limba oficială a statului român.

Când la Universitate predă Lucian Boia, bătându-şi joc de eroii românilor, invocând demitizarea, când Horia Roman Patapievici împroşca pe români cu insulte greu de reprodus, declarând peste ani la Realitatea TV că el se consideră un patriot, sau un Andrei Cornea care a scris în Tribuna Liberă, în Revista 22 că: *Ardealul a aparţinut Ungariei istorice*, să ne mai mirăm de cruciada antiromânească?

Ca să nu mai vorbim de deşănţata propagandă antiromânească din judeţele Covasna şi Harghita şi de vizitele premierului Orban în aceste judeţe tocmai cu scopul de a întreţine ura împotriva românilor şi statului român. Se cunoaşte în Europa că nicio politică de denaţionalizare nu a fost atât de aprigă ca cea susţinută de secole de Ungaria asupra românilor, în timp ce minoritatea maghiară a avut nu doar drepturi, ci şi privilegii de la 1918 încoace, incluzând şi perioada comunistă. Ei bine, minoritatea românească din Ungaria a fost desfiinţată prin aspirare forţată. Ca vicepreşedinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni de peste 20 de ani, cunosc îndeaproape toate rapoartele comunităţilor de acolo. Se întâmplă acum, în timpul nostru, acelaşi fenomen.

Când oare se vor trezi guvernele româneşti, în relaţiile lor cu românii din afara graniţelor ţării? Referindu-se la demersurile de istorie alternativă – vă rog să recepţionaţi, falsă, din cauza intereselor politice din spatele unor asemenea maculaturi –

istoricul Ioan-Aurel Pop, atunci, în momentul declaraţiei, rector al universităţii Babeş-Bolyai din Cluj, astăzi preşedintele Academiei Române, constata cu amărăciune: *Pe acest fundal trist, pregătit de unii dintre noi înşine, este foarte uşor ca anumiţi factori din afară să combată unitatea românească, actul de la 1 decembrie 1918, ideea de solidaritate a românilor ca popor şi ca naţiune.*

Nu ne îndoim o clipă că vor combate adevărul, acesta fiind chiar scopul pomposului grup Trianon 100! Se vehiculează acum absurda idee că valahii și românii ar fi popoare diferite. Orice să fii, moldovean, transilvan, valah, vlah, dac, român, *totul este diferit, nu trebuie puse la un loc,* spune propaganda neomarxistă.

Iată de unde vine această idee. Încă de la 1781 contele Ignatius Batthyány, episcopul catolic al Transilvaniei, către Iosif al II-lea, iată ce-i cerea: *Să avem grijă, ca toată populația valahă să fie separată, în afară de munți și de granițe. Aceștia-s de-o credință religioasă. Când nu vom face așa ceva, această omisiune va avea efecte grave în cazul unor complicații belicoase cu Poarta sau cu Rusia, datorită legăturii ortodocșilor între ei și cu puterile ostile nouă. Pentru casta ereditară a noastră încă odată vor apărea în Transilvania atâția dușmani câți adepți are episcopul schismastic – cel ortodox.*

Așa am fost atunci, așa am rămas cu norocul dat de Dumnezeu, și iată-ne încă împreună, singura țară care își păstrează integritatea, cu excepția Bucovinei, Herței, Basarabiei în urma lui Ribbentrop-Molotov, neîncriminat de Europa de astăzi. Așa am rămas și așa vom rămâne. O țară, un popor, o credință. Este de datoria noastră să apărăm spiritul Trianonului! 2020, 4 iunie, este data celebrată la 100 de ani, când în lumina dreptului internațional se recunoaște Statul național unitar român numit România. Ea este, ca atare, de nenegociat cu nimeni, este glasul acelei conștiințe înalte a națiunii din care se trage armata românilor și cu acest lucru nu ne jucăm. Nici eu,

niciun alt militar al României nu a fost educat, nu a acceptat ca să-și negocieze victoria cu inamicul pe câmpul de bătaie. Suntem într-un câmp al ideilor, al conceptelor, dar să nu dea Dumnezeu cel sfânt să vrem noi mai mult decât atât. Este pentru prima dată în istorie când ei, maghiarii, sunt recunoscuți ca stat. De la 1526 încoace au stat numai sub tutele diferite. Poate de aceea delegația de șase nobili maghiari din Dieta de la Budapesta a venit și a cerut la București ca Ungaria să fie alipită Regatului României, să facă dualismul româno-ungar, dar au fost refuzați de către Ferdinand și Take Ionescu. Sunt mărturii scrise chiar de la cei care au făcut parte din delegație.

Dragii mei, trebuie să obligăm prezentul să respecte jertfa trecutului și să se urmeze calea neamului românesc. S-a vorbit despre asta aici. Ce munte de jertfă, câte milioane de litri de sânge au intrat în pământ, câte sute de mii de tone de oase au intrat în pământ, dintr-un neam cât un pumn, cât un vârf de deget pe harta lumii. De aceea, haideți împreună să învățăm a spune „Nu” nelegiuiților și să strigăm într-un glas deviza lui Eminescu: *Suntem români și punctum! Trăiască nația!*

CURSURILE DE VARĂ ALE
UNIVERSITĂȚII POPULARE
NICOLAE IORGA
6-9 SEPTEMBRIE 2020,
VĂLENII DE MUNTE

Alocuțiune – Festivitatea de deschidere

Dr. Ioan Vulpescu, senator

Stimați profesori, domnilor academicieni, dragi invitați,

Cea mai mare provocare în evaluarea ideilor și mentalităților cultivate de un istoric precum Nicolae Iorga este aceea de a proba actualitatea și impactul lor. O sarcină dificilă, cu atât mai mult cu cât trăim timpuri de pandemie, în care „evoluția ideii de libertate”, după formula istoricului și omului politic Iorga, este încercată de normele prudențiale ale distanțării sociale, restrângerea domeniilor de activitate și interacțiune, privarea de anumite libertăți, în special de cele de mobilitate și acces la servicii și resurse medicale de calitate.

Dacă vă întrebați de ce cărțile lui Nicolae Iorga sunt o lectură ideală în timp de coronacriză, răspunsul stă într-o frază cheie a lucrării anterior menționate: „În lipsa unei administrații, orice popor îşi duce viaţa după propriile tradiţii.” Nu e constatarea unui elector român al anului 2020, dezamăgit de o administrație incoerentă, ci o butadă a lui Iorga, din anul 1928. Uneori, pare că nici nu au trecut 100 de ani între acestea. Nu pentru că Iorga ar fi fost profetic, nici pentru că noi suntem retrograzi. Ci pentru că observația lui este una antropologică. E universal valabilă. În mod organic, orice popor substituie incompetența unui contract social cu o stare naturală, pe care tradițiile și experiența istorică o indică drept mai convenabilă și sigură pentru viața celor mulți, decât o formulă politică de compromis, anostă și vulnerabilă.

Ce ar fi trebuit să facă această administrație așa încât să nu activeze instinctele naturale ale unei societăți pentru autoîngrijire și tratare cu neîncredere a guvernării? Vă dau un scurt exemplu. În urmă cu câteva luni, ca fost ministru al Culturii, am lansat un program-platformă pentru redeschiderea sectorului cultural postpandemie. Am scris-o pentru artiști, scriitori, creatori, oameni de cultură, profesioniști ca dvs., care

știu că dacă există vreo cale de întoarcere la normalitate, aceea e una culturală. Un plan cu 40 de măsuri, inspirate de state europene care au înțeles că în combaterea pandemiei, domeniul culturii este esențial: cooperarea cetățenilor, obediența față de stat, recunoașterea legitimității unor reguli impuse pentru aceste stări de excepție se reduc, de fapt, la mentalități culturale. Atenție: atitudinea față de criza sanitară se traduce ca o atitudine culturală! *Lockdown*ul este tributar unei mentalități. Dar în cazul de față, nu vorbim despre o mentalitate rezilientă, nicidecum, ci una a lașității convenabile. Nu e niciun plan de gândit, nicio operațiune de salvgardare de făcut, niciun buget de alocat pentru administrație, adică pentru guvern, acolo unde o instituție culturală e închisă. Un lacăt însă nu ne scapă de probleme: le amplifică. Augmentarea lor se traduce ca șomaj, lipsa unui sistem de protecție și asigurare socială a artiștilor și operatorilor culturali independenți, obiceiuri de viață retrograde, prin care teatrele, bisericile, sălile de operă și filarmonicile rămân închise. În termenii acestui scenariu, prin care administrația, adică guvernarea, pică testul profesionalismului, al transparenței și al conlucrării pentru binele cetățeanului, ne întoarcem la o stare naturală: la instincte, tradiții, cutume. Observația lui Nicolae Iorga e mai actuală ca niciodată. Orice criză politică este o criză a suprastructurilor. Oamenii se bizuie, ori de câte ori acestea cad, pe structuri: pe valorile lor, pe credințele lor, pe experiențele lor istorice, mai mult sau mai puțin dialectice. Încrederea și neîncrederea în stat, în politicieni, în autorități: ambele sunt, de fapt, reflexe culturale. Tocmai de aceea, *libertatea politică* și *libertatea gândului* au fost, pentru Nicolae Iorga, expresii interdependente. Marile democrații sunt produsul spiritelor libere, ale celor care nu fac din relațiile interumane un calcul de libertate, ci un calcul de umanitate. În timpuri ca acestea, cu cât guvernarea este mai instabilă, cu atât oamenii se vor întoarce la obiceiurile lor, zidite cultural. Scepticismul este unul dintre ele. Mefiența în sfera politică este un altul. De ce? Pentru că nimeni

nu a dat motive suficiente și plauzibile pentru schimbarea acestor reflexe de neîncredere. Adică nimeni nu a guvernat plecând de la viață, de la oameni, de la siguranța și nevoile lor.

Cu un Nicolae Iorga într-un guvern pandemic de dreapta, astăzi, piața de carte nu ar fi fost în colaps. Mulți cunosc din biografia omului politic Iorga că decizia de a aloca excesiv fonduri de la Congresul Internațional pentru tipografia din Văleni a deschis calea celor mai importante proiecte editoriale și culturale ale sale. Era fascinat de „sinteza istoriei lumii" și de „originile democrației", pe care și-a explicat-o întotdeauna ca pe un proiect al libertăților individuale. Ca om politic, cu o ideologie de centru-dreapta, Iorga a rezistat oricărui adversar tehnocrat, deși e știută afinitatea lui Carol pentru un guvern parțial tehnocrat, după prima criză monarhică și reconfirmarea la tron. Sunt puțini cei care ar fi reușit o asemenea rezistență. Ca universitar, Iorga a descoperit pe finalul vieții sale academice un punct de sprijin și în politicile de stânga însă. Această cotitură a fost, de fapt, întoarcerea la afinități politice de tinerețe, când lecturile *Capitalul*ui și paginile revistei *Viața Socială* îi monopolizau atenția. Înțelesese că nu poți fi de dreapta sau de stânga în mod pur, fără a cădea în extremisme: nuanțele spectrului său politic sunt cele ale unui om politic echilibrat. Or, în zile ca ale noastre, echilibrul spectrului politic se traduce ca traseism. Actorii politici nu mai adoptă nuanțe de dreapta sau de stânga, ci se mută la dreapta sau la stânga, în funcție de avantajele electorale. Ca vizionar, Iorga a dat modernității românești cele mai coerente discursuri parlamentare, reunite în volumul *În era reformelor*. Astăzi, dacă ar fi trăit, ar fi văzut că „reformă" e cuvântul unei parade electorale, o promisiune abuzată din care se nasc marile maculaturi politice pentru micile interese. Să nu ne păcălim. Clasa politică actuală e prezidată de reformiști, nu de reformatori. Reforma face diferența între un politruc și un politician. Dintre o promisiune și o împlinire.

Pentru Nicolae Iorga, orice demnitar, intelectual și cetățean

trebuie să înțeleagă că lumea aceasta este proiectul *evoluției libertăților umane*. Cum s-a construit acesta? Să dăm puțin timpul înapoi. Grecia ne-a oferit leagănul unei democrații diferite de ceea ce înțelegem astăzi printr-un asemenea regim politic. Este democrația *oikumenei*, a oamenilor casei, a cetății. Deci a polisului de care astăzi uităm, personalizând excesiv politica și neutralizând complet personalitatea comunităților pe care trebuie să le guvernăm. Apoi, exemplul romanilor ne arată că un popor care nu s-a conceput „nici ca oameni liberi, nici ca liberatori ai altora" e „un popor cu misiune". Dacă în modernitate, spunea Iorga, există această prejudecată, potrivit căreia fiecare națiune are o vocație – de a occidentaliza, ca Franța, în „misiunea ei latină" de a feri Europa de totalitarism – în antichitate, „nimeni nu credea că are menirea de a libera pe alții". Priviți la practica politică actuală. Mai ales acum, când suntem în an electoral. Majoritatea discursurilor sunt populiste, fals mesianice, acuzând fie incompetența și trădările ideologice, fie abuzurile de putere. Dar nimeni nu se recomandă pe sine ca fiind un bun guvernator, un om politic curat, un excelent strateg. Toți pretind că a prelua puterea înseamnă a elibera poporul de dominația mai mult sau mai puțin democratică a unei culori politice. Asta și pentru că la treizeci de ani de la Revoluție, încă lucrăm la construcția democrației noastre. Guvernăm ofensiv. Mediul politic actual, din nefericire, este o arenă a atacurilor ofensive și a ofenselor nepermise. Modelele antice ne arată că proiectul conducerii unei cetăți trebuie să plece de la construcția unui stat inspirată de libertățile cetățenilor. Or astăzi, agenții politici se recomandă capabili pe guvernare doar pentru că înțeleg ce înseamnă privarea de libertăți, nu și dezvoltarea și înțelegerea lor.

Cu societatea ai, vorba lui Iorga, „un contract de libertate". Acesta e posibil prin „mișcări de inițiativă politică", iar rolul lor, spunea istoricul român, este acela de a produce o civilizație. Or în secunda în care politicul dezbină oameni, nicio civilizație nu

este posibilă.

Închei discursul meu de astăzi către dvs. spunându-vă că ceea ce se întâmplă acum, aici, la Văleni, este o dovadă de libertate și de bună înțelegere a culturii care trebuie să își desfășoare activitățile din orice subdomeniu independent de dificultățile crizei sanitare. Responsabilitatea organizatorilor este excepțională dar, în același timp, trebuie să poarte mândria faptului că sunt printre puținii care au reușit să păstreze în plină pandemie o tradiție culturală, într-un format avantajos. Prin aceasta, ne-am întors la obiceiurile noastre, dar la cele bune, de data aceasta. Această libertate a gândirii și a culturii nu trebuie supusă niciunui *lockdown* politic. Prin urmare, rețineți, în urma intervenției mele, starea de asentiment provocată de câteva rânduri din *Evoluția ideii de libertate*, eseul lui Nicolae Iorga: „Vă asigur, nu numai ca profesor de istorie, dar ca om care am trăit o viață politică, vă asigur că mai multă valoare are libertatea măruntă, în locurile unde se învârte omul, decât acea libertate mare, largă, dar care proiectează foarte puțin lumina asupra cărărilor fiecăruia.” Ce se întâmplă astăzi la Văleni, la Cursurile de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” este proiectul unei libertăți creative: al libertății celor nu puțini, care cunosc opera savantului român, dar suficienți cât să îi dea un loc, un timp și un viitor în societatea noastră contemporană. Sper ca împreună să facem din libertatea culturală un model pentru libertatea politică. Nu pentru că libertatea politică e tot mai încercată pe fondul pandemiei, ci pentru că libertatea culturală e cea care produce normalitatea de care avem atâta nevoie.

Vă mulțumesc!

Tratatul de la Trianon în istoria și destinul României

Academician Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române

Sărbătoririle, aniversările și comemorările fac parte din viața cotidiană a popoarelor civilizate. Ne gândim și la înfrângeri, așa cum ne gândim și la victorii, le readucem pe toate, din când în când, în memorie, fiindcă din toate avem de învățat. Sunt regimuri politice și popoare care accentuează tragediile, precum sunt altele care glorifică mai ales împlinirile. Românii nu s-au gândit niciodată cu prea multă insistență la nereușitele lor istorice – și au fost destule de-a lungul vremii! – preferând amintirea, uneori prea apăsată, a victoriilor. Vecinii sârbi, de exemplu, dimpotrivă, au făcut din tragica bătălie de la Kossovopolje, din 1389 (în urma căreia turcii au luat inițiativa în regiune), un moment de referință pentru identitatea lor națională și un simbol al sacrificiului pentru credință. Vecinii unguri au găsit cu cale să facă din anumite înfrângeri situate de-a lungul istoriei lor evenimente importante sau chiar sărbători naționale: Epoca Modernă începe, de exemplu, în istoria Ungariei, la 1526, odată cu „dezastrul" de la Mohács; 15 martie 1848 (când s-a decis, între altele, „unirea Transilvaniei cu Ungaria") marchează gloria unei revoluții pierdute; 23 octombrie 1956 este ziua altei revoluții înăbușite în sânge, de data aceasta de tancurile sovietice; 4 iunie 1920 este ziua „catastrofei" de la Trianon etc.

În ultima vreme tot auzim de numele de Trianon, legat de semnarea în urmă cu un secol, a unui tratat de pace. La finele Primului Război Mondial, s-a încheiat câte un tratat de pace de către toate puterile învingătoare la un loc cu fiecare dintre statele învinse luate separat. De aceea, în anii 1919-1920, s-au semnat la Paris și în împrejurimi cinci documente care puneau capăt oficial războiului. Tratatul de la Trianon este ultimul din seria celor cinci. Se cheamă așa după numele palatului numit Marele Trianon, de lângă somptuosul palat de la Versailles. Dacă nu se

semna acolo acest tratat dintre puterile aliate și asociate și Ungaria, probabil că puțini români ar fi auzit de Trianon. Documentul regla toate problemele dintre învingători și Ungaria, care, la declanșarea războiului, nu fusese subiect de drept internațional. De fapt, pentru prima oară după circa o jumătate de mileniu (1541-1920), Ungaria redevenea o țară independentă, recunoscută oficial ca atare tocmai prin acest înscris. Tratatul consfințea, între multe alte lucruri, desprinderea din teritoriul Ungariei istorice („Ungaria coroanei Sfântului Ștefan") a tuturor teritoriilor (țări, provincii) în care ungurii erau minoritari sub aspect demografic. Aceste teritorii erau, în principal, Croația și Voivodina, Slovacia și Transilvania, care au fost recunoscute ca făcând parte din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, Cehoslovacia și, respectiv, România. Prin aceste decizii (și prin cele ale Tratatului de la Saint Germain), „Ungaria istorică" pierdea în favoarea populațiilor majoritare, care-și deciseseră destinul în 1918, cam două treimi din teritoriu. Acest document, ale cărui prevederi sunt valide, în general, și astăzi, este prezentat de propaganda maghiară drept „cea mai mare nedreptate istorică făcută de către marile puteri occidentale Ungariei eterne, stăpâna Bazinului Carpatic". De aceea, mulți maghiari văd în Tratatul de la Trianon momentul destrămării Ungariei, în urma „răpirii" de către marile puteri a „provinciilor sale istorice", anume Transilvania, Slovacia, Croația etc.

Care este realitatea? Mulți spun astăzi, în plin relativism, că adevărul este așa cum îl vede fiecare („adevărul semnificație"), ceea ce este, însă, evident, lipsit de consistență logică. Când vorbim despre noua arhitectură a Europei Centrale și de Sud-Est de după Primul Război Mondial, este obligatoriu să facem distincție între realitățile de fapt și cele de drept. De fapt, toată ordinea veche a regiunii s-a prăbușit în anul 1918, când au căzut patru imperii (german, austro-ungar, rus și otoman) și s-au format noi state ori s-au întregit altele, după criterii etnice și naționale. Cauza acestei imense schimbări a fost, fără îndoială,

lupta de emancipare națională a popoarelor, declanșată în secolul al XVIII-lea și ajunsă la apogeu în „secolul naționalităților" și la anii 1900. Ocazia schimbării iminente a fost, fără îndoială, războiul mondial, „Marele Război", care a favorizat împlinirea voinței popoarelor, pe fondul înfrângerii marilor puteri din zonă. De drept, noua ordine a fost acceptată pe plan internațional în anii 1919-1920, prin pomenitele tratate de pace.

Pentru români, cehi, slovaci, croați etc., momentul culminant al schimbărilor a fost toamna anului 1918. Tratatul de la Trianon înseamnă pentru aceste popoare doar desăvârșirea procesului, prin consfințirea internațională a unei realități preexistente. În viziunea acestor popoare, nu marile puteri au creat România Întregită, Slovacia (în cadrul Cehoslovaciei) și Croația (în cadrul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor), ci chiar popoarele respective, prin elitele lor, în urma mișcărilor de emancipare națională. Este clar pentru oricine că nu Trianonul a hotărât destrămarea Imperiului Austro-Ungar, ci chiar națiunile care nu au mai vrut să trăiască în „închisoarea popoarelor".

Pentru români, Tratatul de la Trianon nu are cum să fie considerat drept înfăptuitor al unirii Transilvaniei cu România, din moment ce acest document a oficializat doar, în plan internațional, o realitate mai veche. Unirea provinciilor românești, inclusiv a Transilvaniei, cu România nu s-a făcut în urma tratatelor încheiate de învingători cu statele învinse (prin urmare, nici în urma Trianonului), ci datorită mișcării de emancipare națională, culminate cu deciziile luate la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Tratatul de la Trianon nu a hotărât unirea Transilvaniei cu România, ci doar a consfințit în plan internațional actul înfăptuit de români în 1918. Frontierele României Întregite nu au fost recunoscute doar la Trianon, ci și la Saint-Germain (granița de nord-est a României, cu Polonia), Neuilly-sur-Seine (granița de sud-est, cu Bulgaria); astfel, pentru români, Trianonul este doar un episod juridic, legat de

granița de vest a României (este drept, extrem de importantă), din epopeea Marii Uniri.

În consecință, acțiunile organizate de România la cei o sută de ani trecuți de la semnarea Tratatului de la Trianon, se corelează, în general, cu acelea ale țărilor și popoarelor eliberate la 1918 de sub dominația austro-ungară. Toate aceste acțiuni se referă la recunoașterea internațională ale deciziilor popoarelor, la noua arhitectură europeană de după Marele Război, care nu a fost decizia Marilor Puteri; marile puteri nu au făcut decât să recunoască actele popoarelor eliberate.

Argumentele principale ale Ungariei împotriva Trianonului erau bazate, la 1920, pe dreptul istoric, pe dreptul sabiei, pe „misiunea civilizatoare a maghiarilor în Bazinul Carpatic”. De altminteri, în anumite documente orchestrate de cercuri oficiale ale Budapestei, se iterează și astăzi ideea rasistă că, la 1920, marile puteri occidentale au dat Transilvania, „perla Regatului Ungariei” pe mâna „necivilizatei Românii balcanice”. Argumentele României, Slovaciei, Croației etc. se centrează pe etnia majorității populației, pe decizia majorității populației, pe dreptul popoarelor de a-și hotărî singure soarta (dreptul popoarelor la autodeterminare, susținut și impus de SUA președintelui Woodrow Wilson). Prin urmare, este vorba despre două viziuni complet diferite. În dreptul internațional, nici la 1919-1920 și nici acum, argumentele Ungariei nu au avut și nu au validitate, nu fac parte din arsenalul democrației și nu au fost recunoscute de către comunitatea internațională. Poziția Ungariei este singulară, izolată, pe când poziția României este împărtășită de mai mulți actori în cadrul configurației internaționale. Noua ordine politică și teritorială a Europei funcționa încă din 1918, fusese validată de practica istorică și, chiar dacă factorii de decizie participanți la conferința de la Trianon, din iunie 1920, ar fi vrut să schimbe această ordine, nu ar fi avut cum să o facă.

Deciziile de recunoaștere a noilor state și a celor întregite la

1918 au fost revalidate (în mare măsură) după Al Doilea Război Mondial, apoi la Conferința de la Helsinki (1975) și apoi după căderea Cortinei de Fier. Pentru noi, pentru români, este dureros că au rămas în vigoare urmările Pactului Ribbentrop-Molotov (încheiat la 23 august 1939), care, deși a fost denunțat, produce, în continuare, efecte. Dar acest fapt grav nu are legătură cu Trianonul. Granița de vest a României cu Ungaria, cu excepția episodului din 1940-1944 (petrecut în timpul unui regim totalitar fascist, condamnat de toate instanțele internaționale), a rămas de un secol neschimbată, fiind considerată expresia relațiilor democratice și a principiilor internaționale de conviețuire pașnică.

Unirea Transilvaniei cu România nu a fost actul unei elite (deși elita l-a votat), ci un act democratic cu caracter plebiscitar: 1 228 de delegați, aleși și numiți din partea unităților administrativ-teritoriale, partidelor politice, bisericilor, asociațiilor profesionale, femeilor, studenților etc., au votat la 1 Decembrie 1918 nu doar în numele lor individual, ci și al milioanelor de români care le-au delegat dreptul de vot, prin documente de încredințare, numite „credenționale" (publicate recent, în cele opt volume ale lucrării monumentale numite „Construind Unirea cea Mare", elaborate de Universitatea „Babeș-Bolyai"). Prin urmare, un vot exprimat la Alba Iulia, este votul a zeci și sute de români, iar toate cele 1 228 de voturi reprezintă, de fapt, poziția tuturor românilor transilvani. Conform recensămintelor austro-ungare, românii reprezentau majoritatea absolută a Transilvaniei (cu Banatul, Crișana și Maramureșul).

După orice război, oriunde și oricând în lume, au fost învinși și învingători. Întotdeauna, învinșii au fost pedepsiți, iar învingătorii au decis soarta țărilor din zona lor de acțiune. Însă, pentru prima oară în istorie, învingătorii din Primul Război Mondial au fost obligați să țină seama, în proporție covârșitoare, de voința popoarelor implicate. Învinșii, ca întotdeauna, au avut

frustrările și suferințele lor, dar, în cazul special al poporului maghiar, o parte din elită (cea de extracție nobiliară) a cultivat mentalitatea de victimă obligată să se răzbune. Frustrarea aceasta a poporului maghiar este reală și dureroasă, dar cultivarea sa la infinit adâncește tensiunile în zonă. În consecință, tot ceea ce face România legat de centenarul Trianonului trebuie să fie detașat de contingent, trebuie tratat fără înverșunare și încadrat în contextul general de recunoaștere a noii arhitecturi a Europei prin sistemul de tratate de la Paris (Versailles, Saint Germain, Neuilly-sur-Seine, Trianon și Sèvres) din 1919-1920. România de la 1918 s-a legitimat în lume, iar legitimarea au făcut-o instanțele internaționale de atunci și au repetat-o mereu cele care au urmat, până astăzi.

Istoria este interpretată diferit de către diferitele popoare. Românii, polonezii, cehii, slovacii, croații, lituanienii, letonii, estonienii și mulți alți europeni celebrează tratatele de pace de la Paris tocmai fiindcă acestea au acceptat deciziile popoarelor de formare a noilor state naționale și federale, pe ruinele imperiilor german, austro-ungar, țarist și otoman. Este drept că aceste realități noi au fost acceptate de către puterile aliate și asociate, învingătoare în cadrul Primului Război Mondial. Dar așa s-a întâmplat de când este lumea. De-acum un secol și până astăzi, alte decizii cu putere juridică internațională au confirmat – în linii mari – tratatele din anii 1919-1920 și existența statelor naționale din regiune, așa că orice discuție nostalgică despre vechi imperii și state multinaționale devine caducă. Mai ales că astăzi, statele și popoarele din fosta „Europă de Răsărit” comunistă militează pentru integrarea cât mai deplină în Uniunea Europeană. Sau, mai exact, în viziunea României, așa ar trebui să facă.

Între pozițiile oficiale ale Ungariei și României este o diferență de accent, dar accentul este grav. România vede noul eșichier politic-teritorial al Europei Centrale ca parte a unui proces înfăptuit de popoare (1918) și legitimat de marile puteri

(1919-1920), pe când Ungaria vede doar legitimarea și doar momentul 1920, neglijând complet rolul popoarelor.

Evident, Tratatul de la Trianon are importanța sa internațională și națională greu de estimat și imposibil de minimalizat: el a legitimat voința dreaptă a poporului român și ne-a întărit în plan internațional o moștenire scumpă. Popoarele cărora li s-a recunoscut dreptatea istorică prin tratatul de la Trianon au cuvânt să-l apere și să-i susțină justețea, din moment ce toate tratatele internaționale care i-au urmat l-au confirmat. Cu alte cuvinte, cu excepția imperiului rusesc (care s-a refăcut mereu în diferite forme), toate celelalte imperii destrămate de popoare în 1918, au rămas doar o amintire istorică. În schimb, statele polonezilor, românilor, cehilor, slovacilor, croaților, lituanienilor, letonilor, estonilor etc., create, recreate, întregite sau renăscute după Primul Război Mondial, au rămas și dăinuie și astăzi.

Percepția contemporană în lumea maghiară a lui Horthy
Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Doamnelor și domnilor, foști și viitori miniștri, domnule Președinte al Academiei Române, domnule organizator,

Vă mulțumim pentru modul exemplar în care se desfășoară întâlnirea noastră.

Trianonul rămâne o adevărată bornă în istoria noastră și aș spune că acest contencios româno-maghiar capătă noi valențe tocmai pornind de la un act de dreptate juridică făcut statelor succesorale ale monarhiei austro-ungare.

Domnul academician, Președintele Academiei Române, a spus un lucru la care trebuie să luăm mereu aminte: avem o părere foarte bună despre noi înșine, dar trebuie să recunoaștem public că avem o deficiență, și că ungurii sunt mai puternici decât noi, este vorba de propagandă. Noi nu știm să facem propagandă sau când o facem aș spune că o facem puțin convulsiv sau cu elemente nu totdeauna esențiale. Nu-mi îngădui să reiau schema admirabil construită, admirabil exprimată a lecției de istorie făcută de președintele Academiei. Dar, v-aș semnala un singur lucru; cartea putea să rămână cvasi necunoscută publicului românesc dacă o editură îndatoritoare, vai!, mereu neprietenilor României nu s-ar fi grăbit s-o traducă. Despre ce este vorba? Acest contencios româno-maghiar durează de o sută de ani, este activ, este neștirbit în ciuda faptului că au fost destui care au vrut să pună un obroc, să vorbească despre prietenia româno-maghiară, să constituie regiunea autonomă maghiară în inima României, să vorbească de o idealizare a acestor relații. Nu. Și cartea din care vreau să vă prezint câteva elemente o dovedește. Această neînțelegere continuă și astăzi iar problema nu se pune nicio clipă că noi n-am avea dreptate. Noi avem dreptate, însă la nivel internațional, cine țipă mai tare, vai!, riscă în ochii multora să aibă dreptate.

Dacă atunci, la Trianon, echipa maghiară formată din 73 de persoane a avut 38 de experți, majoritatea pentru Transilvania, dacă au venit cu documente însumând 1 500 de pagini, dacă l-au avut pe Apponyi în fruntea delegației, toate lucrurile au fost bune și frumoase. Și totuși, care a fost balanța? Ce-am pus noi în celălalt taler? Am pus niște lucruri extraordinare. Am pus acel „bărbat" de excepție, acel bun român care a fost Regina Maria. A fost un lucru bun, dar am mai făcut ceva, un lucru de care, de-a lungul anilor, am avut noroc, dar de multe ori am și dat greș. Atunci Emmanuel de Martonne ne-a sărit în ajutor și, deopotrivă, Seton Watson – și n-au fost singurii – pentru că o judecată calmă, liniștită, la rece nu putea să nu dea dreptate românilor. Ei bine, de-a lungul anilor, apelul la străini pentru a-ți întări, pentru a-ți fortifica propaganda este absolut salutar. Dar ce fel de străini? În Franța există INALCO. Toată lumea, toți intelectualii știu ce este INALCO, nu discutăm acum structura lor sau faptul că Franța socotește că tot ce era la Răsărit de ea drept oriental. În vreme ce România, aș spune România imediat post-revoluționară, apelează la Catherine Durandin, vecina de la Vest apelează la altă Catrină, Catherine Horel. Deci sunt mesagerii noștri, ai românilor, pentru a ne pleda în fața opiniei publice mondiale, dacă vreți, cauza. Cum o face Catherine Durandin? N-are rost să discutăm prea mult despre cărțile ei. Un singur lucru spune: „1 decembrie 1918? Da, sigur, este o adunare de hominizi care iau niște decizii impuse de câțiva intelectuali. Asta e tot. De ce? Pentru că românii nu sunt în stare să se organizeze, n-au vocație managerială, sunt niște fărâmături umane răspândite în acest spațiu sud-est european." Cealaltă Catrină e altfel motivată. Sigur că și noi pe Durandin, dacă vreți, am motivat-o în sensul că am făcut-o profesor la Universitatea din București, am încercat chiar să facem cu ajutorul ei o beizadea culturală să își ia un doctorat la Sorbona, dar personajul n-a reușit și lucrurile s-au cam oprit aici.

Or, ceastălaltă Catrină e mult mai eficientă. Ce face?

De-acum, vă rog să vă puneți o clipă în postura de observatori din afara țării, nu știți mare lucru despre realitățile din Sud-Estul Europei, sunteți binevoitori, vreți să fiți informați despre personalitățile care marchează acest spațiu pe un răstimp, în speță cel interbelic. Vreți, așadar, să știți mai multe despre amiralul Horthy. Să trecem peste ridicolul situației că e vorba de amiralul unei țări unde în afară de a avea în cuprinsul ei un lac mare, lacul Balaton, n-are nicio mare. Dincolo de lucrul acesta – și probabil Catherine Horel simte că ceva nu e în ordine – își începe cartea (tipărită anul trecut și tradusă tot anul trecut la noi) cu un citat din Windischgraetz: „Mai terminați odată cu acest om mediocru care a fost Amiralul Horthy!” Foarte bine, e un om mediocru, dar îi face o carte de câteva sute de pagini.

Cine este Horthy? Este promotorul democrației în Ungaria, este apărătorul evreilor, este un om care nu a vrut să fie regent și a rămas uimit când comilitonii au decis lucrul acesta, într-un cuvânt este un „bon papa” care-și ia micul dejun, la Budapesta, întotdeauna trebuie să fie unguresc, dar din descriere îți dai seama că este unul absolut englezesc. Și atunci, pentru dumneavoastră, care nu cunoașteți realitățile românești, o luați de bună. O țară care a trăit într-o deplină democrație, în ciuda marii ei suferințe, marii ei tragedii. Care este tragedia? Este nedreptatea făcută la Trianon. Cât de mare este această nedreptate? E uriașă. Este rata de sinucideri din Ungaria, una dintre cele mai mari din Europa. De ce se sinucid ungurii? De răul Trianonului. Vă vine să credeți? Da. Este această manipulare extraordinară căci nu e o taină pentru nimeni: marii beneficiari ai Trianonului au fost statele succesorale, și în primul rând România. Transilvania a revenit între hotarele românești. E vorba, desigur, de consfințirea juridică. Și atunci, în sute de pagini domniile voastre veți citi despre acest extraordinar amiral care, împotriva voinței lui, ajunge să conducă Ungaria până la 30 august 1940, anul tragic al României. Și pentru noi, cei adunați aici, poate o dată în plus, pentru că este anul când a fost

asasinat Nicolae Iorga, patronul spiritual nu numai al universității noastre, ci în mare măsură al întregii țări, acest „bon papa”, care este Horthy, conduce totuși Ungaria în răstimpul când se produce un fenomen îngrozitor, un fenomen reprobabil, fără discuție, pentru Europa întreagă, și anume campania dementă antisemită care pentru sute de mii de evrei s-a terminat la Auschwitz, la Majdanek, în toate lagărele de concentrare.

Aici este o perfidie de care noi nu ne dăm întotdeauna seama. Faptele s-au întâmplat, faptele sunt imputabile exclusiv autorităților ungurești dar, pentru că Transilvania pentru marele public este un spațiu românesc, aceste lucruri reprobabile sunt puse în cârca românilor. Și totuși, nu poate această Catrină să facă abstracție de niște realități. Sigur că da, ungurii sunt democrați, perfect democrați. Ce-au făcut atunci? Au făcut desimilare. Ar fi prin contradicție cu asimilare. Ce înțelegeți domniile voastre prin desimilare? De fapt a fost vorba de o exterminare care este pusă, cum vă spuneam, în cârca românilor. Lucrul este foarte grav și trebuie să învățăm din el. Dumneavoastră, ca directori ai Direcțiilor pentru cultură, aveți menirea de a face propagandă, ceea ce nu înseamnă totdeauna să arborați cel mai mare steag, să fabricați în județele pe care le reprezentați cel mai mare cârnat sau cea mai mare plăcintă ori alte lucruri de felul acesta. Nu. Și nici să țineți discursuri cu vocea cea mai sonoră. Este însumarea de fapte mărunte: o carte bine scrisă, o stradă totdeauna curată, un răspuns politicos, o ținută frumoasă și demnă, care toate adunate înseamnă microparticule de patriotism, înseamnă să te impui în fața opiniei publice.

Din păcate, noi nu știm să facem încă propagandă decât convulsivă. Se împlinesc 100 de ani, apar niște volume, se țin discursuri, se fac colocvii și totdeauna în introducere spunem: dar să știți că nu avem bani. Nici noi n-avem bani, nici ungurii nu au bani, dar, dacă te duci la Londra în momentul de față, și în sală sunt doi prieteni de-ai mei și mă bucur să-i salut, este vorba

de lingvista și istoricul Lia Brad și de soțul ei, domnul inginer Mircea Chisacof, doi români care stau la Londra și iau pulsul acestei percepții străine a românilor și a ungurilor. Și poate o să avem ocazia să abordăm puțin acest aspect și veți vedea, nu e vorba numai de Londra, e vorba de toate marile centre europene și de peste ocean, unde ungurii sunt mai prezenți, unde ungurii sunt mai vocali și să nu discutăm acum problema despre cine are dreptate. O realitate a lumii contemporane ne obligă să recunoaștem că are dreptate cel care zbiară mai tare. Și atunci, concluzia care se impune în legătură cu acest contencios este ca la rândul nostru să facem propagandă. E vorba despre o propagandă înțeleaptă, de o propagandă multiplă, exprimată într-un singur cuvânt, și mă gândesc acum la domnul ministru Ionuț Vulpescu care a folosit cuvântul magic, și dați-mi voie să-l repet și eu: educație, educație și iar educație. Cred că aceasta este soluția pentru a ne impune punctul de vedere în fața tuturor.

Vă mulțumesc!

Învățământul în condițiile existenței epidemiei de COVID-19

Prof. univ. dr. Ecaterina Andronescu

Minunata lecție de istorie, prezentată de Președintele Academiei Române, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, la sesiunea Universității de vară „Nicolae Iorga” 2020, ar fi de dorit să ajungă în fața fiecărei clase de elevi din România de astăzi.

Noi toți avem ce învăța din istorie.

Sigur, că după aceste strălucite fapte de istorie, este greu să intrăm în realitatea de astăzi, din august 2020, în care frica de pandemie pare să devină tot mai dominantă.

România a mai trecut, în istoria ei, prin perioade nu mai puțin dificile, de aici și utilitatea și însemnătatea cunoașterii istoriei. Poate că de aceea, la un moment dat, când se discuta reducerea numărului de ore de la istorie, s-au găsit argumentele susținerii acestei importante discipline. Un banal exemplu poate să fie convingător pentru așezarea istoriei la locul cuvenit și consacrat.

Considerând că se adresează absolvenților de liceu, după 10 sau 15 ani de la absolvire, o întrebare legată de compoziția aerului sau de formula apei, probabil 5-6% vor răspunde corect, deși fără aer și fără apă practic viața este imposibilă. Dar dacă acelorași absolvenți de liceu li se adresează întrebări legate de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Decebal etc., probabil că răspunsuri corecte dau peste 70-80% dintre ei. Acest exemplu nu trimite chimia în derizoriu, ci dimpotrivă, așază istoria în locul pe care ea îl merită în viața noastră.

Suntem astăzi sub înaltul patronaj al lui Nicolae Iorga, un mare istoric, un mare profesor un mare român și încercăm să vorbim despre educație. Să ne amintim că ne-a lăsat moștenire o afirmație ce nu poate să fie contrazisă: *educația este tot ce auzi și tot ce vezi*.

Nicolae Iorga, a învățat la Colegiul „August Treboniu

Laurian” din Botoșani, o școală excepțională și astăzi, apoi a continuat la Colegiul Național din Iași, o școală de asemenea extrem de performantă, a susținut licența la 18 ani, extraordinar de tânăr, a plecat la Paris și la Berlin pentru desăvârșirea pregătirii prin doctorat. A iubit educația toată viața, nu numai ca profesor sau rector ci și prin toate exercițiile publice pe care le-a avut.

Întrebarea acum este ce facem astăzi cu școala?

Traversăm poate cea mai crâncenă perioadă în care școala pare să fie principala victimă a pandemiei cu pierderi pentru țară pe următorii 20-30 de ani.

11 martie 2020, ziua în care s-a decretat starea de urgență și supendarea cursurilor a fost un moment șocant pentru sistemul de învățământ preuniversitar, insuficient sau deloc pregătit pentru a aborda predarea, învățarea, monitorizarea și evaluarea în mediul online.

Elevii cu drag de școală, părinții și profesorii, au preluat din plin șocul intrării sistemului de învățământ într-o totală stare de incertitudine. Elevii, în primul rând, nu aveau deprinderea de a învăța în acest sistem online, foarte mulți nu aveau mijloace tehnologice (computer, laptop, tabletă și internet), fără platforme de *e-learning* și fără deprinderea de a le accesa, lipsind de altfel și manualele, în special la clasa a VIII-a, toate au generat dificultăți uriașe pentru familiile încărcate, de pe o zi pe alta și cu responsabilitatea școlii.

Profesorii, în marea lor majoritate nu aveau competențele digitale la nivelul la care să poată să predea, să monitorizeze predarea și învățarea, să facă evaluarea online, să acorde sprijin elevilor, mai ales elevilor cu dificultăți de învățare.

Se adaugă și faptul că multe cadre didactice au refuzat să predea online pentru că nu aveau asemenea obligații în contractul de muncă, nu aveau nici instrumentele tehnologice adecvate și ca urmare cei mai mulți dintre profesori, după cum precizează un document elaborat de Institutul de Științele

Educației (91%), au utilizat în comunicarea cu elevii WhatsApp sau direct apeluri telefonice și într-o foarte mică măsură platforme educaționale.

O parte dintre părinți au fost în imposibilitatea de a suplini rolul profesorilor și nu au dispus, într-o mare proporție de resursele financiare necesare achiziționării de mijloace tehnologice necesare învățării în mediul online.

Aceasta a fost educația în semestrul II al anului școlar 2019-2020. Dificultăților menționate li s-a adăugat lipsa dialogului dintre elevi și profesori precum și suportul pe care fiecare educator îl acorda celui școlit.

Dar, chiar și în situația unei Universități cum este Politehnica din București, unde profesorii și studenții au avut acces la tehnologie de top, internetul a fost de foarte bună calitate, cursurile erau transpuse în format electronic, au fost înregistrate cursurile ca materiale video, existau competențe digitale de predare, monitorizare și de evaluare, obținându-se astfel doar o minimizare a pierderilor produse de învățământul online.

De asemenea, nu a existat un cadru legislativ adecvat, niciun fel de sprijin pedagogic și nici dialog cu instituțiile decidente, despre care foarte mulți profesori au vorbit public. N-au existat instrumente pentru gestionarea clasei sau pentru feedback, au fost sincope în monitorizarea elevilor, nu au existat posibilități de sprijin personalizat pentru elevi, mai ales pentru cei cu dificultăți de învățare, iar dificultățile tehnice au fost majore.

Consecințele? Un proces educațional ineficient și neechitabil, pregătire total insuficientă, rezultate slabe la examenele naționale pe subiecte mult mai facile decât cele din anii anteriori, elevii absolvenți de clasa a opta din școlile situate în mediul rural având rezultate de două ori mai slabe decât în anul anterior, de aici, fără îndoială, rezultă și creșterea polarizării dintre școlile din mediul rural, din mediul urban mic și din mediul urban mare, responsabilități foarte mari pentru familii.

S-a diminuat drastic rolul școlii în viața copiilor cu consecințe vizibile.

Contactul cu profesorii nu înseamnă numai sprijin, ci și relaționarea umană, integrare socială, consiliere individuală, evoluția fiecăruia spre cea mai bună variantă a sa.

Privind în ansamblu, rezultă faptul că, ciclul primar a fost în totală inadecvare în forma de învățământ online. Sigur, urmează apoi învățământul gimnazial, învățământul liceal și postliceal.

Dar cea mai mare nemulțumire este determinată de limitarea activității școlare și desigur lipsa relaționării sociale. Profesorul nu transmite doar cunoaștere pe care elevul sau studentul trebuie să și le însușească, profesorul este un model, elevul învață să comunice atât cu cei de aceeași vârstă cât și cu cei de la care învață.

Elevii vorbesc și ei de dificultățile pe care le-au întâmpinat: 73% dintre ei spun că au întâmpinat dificultăți tehnice: instalarea programelor, restricții de acces, limitări de browser, internet ș.a.m.d., 71% dintre ei se plâng de lipsa obișnuinței de a învăța online, 68% au întâmpinat dificultăți legate de nivelul insuficient al competențelor digitale și 65% invocă lipsa unui dispozitiv adecvat formării în online.

De asemenea, și profesorii, invocă insuficiența competențelor digitale, lipsa instrumentelor tehnologice și inexistența unor platforme sau a unei platforme naționale de *e-learning* pe care să găsească resursele educaționale adecvate.

Familiile celor școliți au fost cele care au preluat din plin și responsabilitatea care-i revenea școlii dar și povara financiară impusă de școala online.

Fără îndoială, educația online poate fi o formulă complementară, care trebuie să fie utilizată în sălile de clasă și în amfiteatre. Dar, și pentru a utiliza profitabil învățarea online, sunt necesare echipamente, acces la internet, o platformă națională de *e-learning* care să conțină resurse educaționale. De asemenea trebuie consolidate competențele digitale atât pentru

profesori cât și pentru elevi și nu în ultimul rând restructurarea Curriculum-ului pentru adecvarea conținuturilor.

Rezolvarea problemelor menționate mai sus necesită resurse financiare, pe care școala nu le are, situație în care pandemia accentuează polarizarea și eterogenitatea pregătirii.

Pierderile în educație se vor manifesta peste 20 de ani în economia României în toate formele ei precum și în toate componentele societății.

Se impune o cercetare sociologică și economică a pierderilor generate de suspendarea cursurilor cu formularea unor elemente de strategie pentru o recuperare parțială a pierderilor.

Într-un studiu al OECD, centrat pe situația educației din SUA din perioada pandemiei, se afirmă că efectele, legate de formarea insuficientă a competențelor profesionale, se vor manifesta în următorii 20 de ani, iar economia americană va avea pierderi echivalente cu peste 60% din bugetul anului 2020.

Soluțiile de recuperare nu pot să fie miraculoase, dar pot conduce la diminuarea pierderilor.

Câteva dintre propuneri:

- adecvarea Curriculum-ului și a programelor disciplinelor din planurile de învățământ cu centrare pe capitolele care generează precondiționalități;
- elaborarea unei strategii coerente și a unui plan operațional pentru aplicarea acestei strategii, susținute de un cadru normativ adaptat;
- dotarea corespunzătoare a școlilor cu instrumente tehnologice care să asigure flexibilitatea desfășurării procesului de învățământ, laptopuri și internet în toate școlile și localitățile în care elevii au domiciliul;
- integrarea în formare continuă a tuturor cadrelor didactice pentru formarea competențelor digitale necesare predării, monitorizării și evaluării în sistem online, prin programe de formare în Universități și în Casele Corpului Didactic;
- elaborarea de către consiliile de administrație ale școlilor a

unor strategii, individualizate pe fiecare şcoală, adaptate situației fiecărei şcoli pentru pregătirea remedială continuă;
- decizia suspendării cursurilor trebuie sa fie locală, în funcție de evoluția infectării cu virus din localitatea în care funcționează şcoala;
- asigurarea cadrului legal necesar definirii autonomiei şcolilor;
- monitorizarea de către inspectorate a cursurilor remediale și a evaluărilor pe care acestea trebuie să le succeadă.

Nu este o noutate faptul că o şcoală bună are profesori respectați și motivați, elevi iubitori de şcoală, părinți care-și motivează copiii.

Prezentarea cărţii „Omagiu eroilor şi veteranilor de război prahoveni”

Colonel (rtr.) Constantin Chiper

Mai întâi să mă prezint, biografic: m-am născut în comuna Soleşti, jud. Vaslui, la 23 ianuarie 1936, locul unde este înmormântată principesa Elena Rosetti Cuza. Am absolvit şcoala gimnazială aici, liceul la Iaşi, Şcoala Militară de ofiţeri radiolocaţie Bucureşti, Facultatea de Istorie în Bucureşti, două cursuri post-academice în cadrul Universităţii Naţionale de Apărare şi am predat Istoria militară a poporului român, după un curs special făcut la Universitatea Naţională de Apărare, timp de 32 de ani.

Ploieştenii m-au adoptat de vreo 55 de ani. La data de 3 septembrie 1965 am fost mutat din garnizoana militară Roman la Ploieşti. Ploieştenii mă cunosc pentru că am fost secretarul Comisiei de istorie militară până în 1990. Domnul profesor Ion Baicu era preşedinte şi eu secretar. După aceea am fost cooptat în grupul de lectori de la Cabinetul de partid. Am fost invitat în şcoli să fac expuneri pe probleme de istorie militară, îndeosebi după ce s-a constituit Asociaţia Judeţeană „Cultul Eroilor” Prahova în 1994, la 24 octombrie.

Am îndeplinit sarcini obşteşti în cadrul Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria”. În anul 1994, cu prilejul constituirii Asociaţiei judeţene „Cultul Eroilor” Prahova, am fost ales vicepreşedinte, funcție pe care am deținut-o până în anul 2009, când a decedat preşedintele Traian Nichita. La data de 10 ianuarie 2010 am fost ales preşedinte, îndeplinind această răspundere până în anul 2019, când m-am retras din motive de sănătate. Din anul 2000 sunt vicepreşedinte al Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” Bucureşti.

Am început să studiez în Arhivele militare încă din anul 1970, când arhivele erau la Râmnicul Sărat, apoi s-au mutat, în 1972, la Piteşti. Începând din 1973 îmi dedicam jumătate din

concediu studiului documentelor militare din arhivă şi în cealaltă jumătate de concediu mă duceam cu soţia şi cu fiul nostru la tratament în staţiunile balneoclimaterice.

M-a pasionat istoria şi astfel am lucrat în învăţământul militar. Am scris 20 de cărţi pe baza cercetărilor făcute îndeosebi în Arhivele Militare Române, dar şi în Arhivele Academiei Naţionale a României, în Arhivele Muzeului Militar Naţional „Ferdinand I", la Arhivele statului şi Arhivele de la Iaşi. Fiind moldovean, am folosit datele culese pentru realizarea monografiei comunei în care m-am născut.

Apoi am studiat arhivele prahovene, întregind studiul pentru a realiza această lucrare, „Omagiu eroilor şi veteranilor prahoveni". Tipografia „Karta Grafic" a editat, în februarie 2020, lucrarea „Vasluienii în războaie", care cuprinde aspecte din Războiul de Independenţă, Primul Război şi Al Doilea Război Mondial. O să vă povestească şi colegul meu, inginerul Neculai Ursu, când o s-o prezinte pe scurt. Cam aşa s-au petrecut treburile. Pentru că n-aveam bani pentru editare, s-a ataşat la această acțiune și prietenul meu, Nicolae Ursu, care a venit cu 22 000 de lei. Aşa am făcut această lucrare pentru judeţul Vaslui, pe care am difuzat-o gratis şcolilor, bibliotecilor și bisericilor. Am trimis 50 de exemplare şi în Republica Moldova.

De vreo patru ani am început să aprofundez studiul pentru Prahova, la rugămintea doamnei manager Mihaela Radu, de la Biblioteca „Nicolae Iorga" şi a Consiliului Judeţean Prahova. Realizarea lucrării „Omagiu eroilor şi veteranilor prahoveni" şi apoi editarea ei, s-a făcut cu sprijinul financiar al acestor instituţii. În realizarea acestei lucrări m-au ajutat, în afară de personalul Arhivelor Militare Pitești, căruia îi aduc mulţumiri şi cu această ocazie, câțiva pensionari entuziaști, foști ingineri la Petrotel: Nicolae Ursu, Cezar Dragomir şi Dănuţ-Constantin Stănescu, împreună cu soţiile. Cu maşinile dânşilor, ne-am deplasat la Piteşti. În ajutor a venit şi Primăria Filipeşti Târg, pentru că domnul primar a vrut să facă un monument în

Brătășanca, localitatea unde s-a născut. Pe baza datelor extrase din arhive, primăria a realizat un monument foarte frumos.

Dar despre publicarea cărții sunt şi alte aspecte. Nu ar fi fost posibil să edităm lucrarea, dacă nu intervenea domnul colonel Dumitru Codiţă, care m-a ajutat mult. Adică, la un moment dat, ne-am trezit că lucrarea nu se poate realiza cu 5 000 de lei, suma la care ne gândisem noi. Dumnealui a făcut o treabă excepţională, crescând de la suma de 6 000 de lei cât avea disponibil Consiliul Judeţean, până la 20 000 de lei, cu concursul unor colegi rezervişti dar şi a multor persoane fizice civile, profesori, ingineri, preoţi. Aşa a fost posibil ca să edităm cartea, pentru că orice carte se realizează prin trudă umană, prin studiul documentelor de arhivă, dar, iată, când ajungi să mergi la tipografie, îţi trebuie bani. Încă o dată îi mulţumesc domnului colonel Codiţă, care, împreună cu doamna Mihaela Radu şi cu câteva colaboratoare din cadrul Muzeului Judeţean de Istorie „Nicolae Iorga”, în afară de faptul că a adunat bani, m-a ajutat să aranjez cartea şi să capete forma pe care o are acum.

Despre carte o să mai vorbească şi domnul colonel Dumitru Codiţă, iar dumneavoastră, cei care aţi primit-o, o să o studiaţi şi veţi deduce ce eforturi s-au depus. Eu am început să extrag din arhive informaţiile despre generalii prahoveni care apar în lucrare, chiar din anii de început de studiu la arhive. Propunându-mi să fac o carte, m-a impresionat istoria prahovenilor. În acest sens am realizat „Cronica militară a judeţului Prahova”, dar am colaborat şi la realizarea volumului 1 al lucrării „Marea carte de aur a Ploieştilor”. Într-o altă lucrare am scris şi despre personalităţile militare prahovene.

Cartea pe care v-o prezentăm astăzi va fi distribuită gratuit la toate şcolile şi bibliotecile din judeţul Prahova. De asemenea, o vom distribui veteranilor de război, primăriilor din judeţul nostru şi unor instituţii de cultură din ţara noastră şi din Republica Moldova.

Vă mulțumesc!

Lansarea lucrării: „Eroi și veterani de război prahoveni”

Dumitru Codiță, col. (r.) prof. univ. dr., Președinte Asociația Română de Drept Umanitar – Filiala Prahova

Onorat auditoriu,

După prezentarea de suflet făcută de domnul profesor Constantin Stere, la începutul activități noastre, după darul pictorial oferit de doamna pictor-arhitect Nadia Negru, iată că ne prezentăm și noi în fața dvs. cu un demers care îşi propune cultivarea sentimentului patriotic prin promovarea istoriei naţionale şi educarea tinerei generații în spiritul dragostei faţă de ţară.

Onorăm în acest context gazdele manifestării și participanții aici de față, cu salutul nostru de bine v-am regăsit la ediția din acest an a Cursurilor de Vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” în acest cadru special dictat de vremuri.

Mă aflu în compania domnilor col. (rez.) Constantin Chiper și ing. Nicolae Ursu, pentru a supune atenției domniilor voastre, satisfacția împlinirii unei datorii de onoare pe care o avem față de înaintașii noștri, eroii și veteranii de război prahoveni. Înțelegem aceasta ca fiind expresia responsabilității, respectului și datoriei morale pe care fiecare român trebuie să le manifeste, cu gândul, cu vorba și fapta față de trecutul nostru plin de sacrificii și jertfe pentru a avea o țară a noastră. În acest sens este și rămâne mereu de actualitate afirmația marelui și inegalabilului istoric Nicolae Iorga, potrivit căruia „Un popor care nu-și cunoaște istoria este un copil care nu-și cunoaște părinții”, ca o provocare căreia încercăm să-i dăm curs.

Stimat auditoriu, chiar dacă omenirea a fost pusă în fața unei situații bulversante și constrânsă să parcurgă o perioadă dificilă din perspectiva securității fiecăruia dintre noi, chiar dacă participanții la această manifestare, altădată într-un număr considerabil, iată acum în număr limitat, chiar dacă măsurile concepute de anumite instituții și structuri, cel puțin declarativ,

pentru a ne proteja, au ca finalitate atingerea gravă a valorilor umanitare, prin restrângerea unor drepturi și libertăți obținute cu mari sacrificii de-a lungul timpului, chiar dacă frica este la ordinea zilei în aceste vremuri tulburi și se cultivă cu multă generozitate în sufletul ființei umane la nivel planetar, chiar dacă atacul asupra culturii și civilizației în general, asupra trecutului și prezentului poporului român în special, este de actualitate în cele mai diverse și perfide forme, Cursurile Universității Populare de Vară „Nicolae Iorga" trebuiau să aibă loc. Urmașii noștri nu ne-ar fi iertat și probabil ne-ar fi condamnat pentru faptul că acest eveniment de exprimare al românismului cu tradiție îndelungată, inițiat de unul dintre cei mai străluciți patrioți români, profesorul Nicolae Iorga, s-ar fi întrerupt.

Se cuvine, în acest context, să adresez mulțumiri și felicitări organizatorilor, care nu s-au lăsat înfrânți de vitregia vremurilor și au făcut posibil ca și în acest an, chiar și cu întârziere, manifestarea să aibă loc.

Doamnelor și domnilor,

Lucrarea „Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni", avându-l ca autor pe domnul colonel Constantin Chiper, despre care se face aici vorbire, își propune ca obiectiv testamentar păstrarea memoriei eroilor neamului, adică a acelora dintre înaintașii noștri care au pecetluit cu sângele lor actul formării și afirmării statului național român. Prin urmare, cheia descifrării lucrării trebuie să aibă în vedere intenția explicită formulată de autor de a prezenta jertfa înaintașilor noștri pentru țară, dar și obligația morală pe care generația noastră o are pentru a păstra și a transmite mai departe moștenirea pe care înaintașii noștri ne-au lăsat-o. O moștenire pentru care au suferit și au realizat-o cu prețul vieții. Unul dintre veterani, supraviețuitori ai grozăviilor războiului spunea cu mândrie: *Am scris cu mult sânge și chinuri de neimaginat Onoarea Armatei Române peste tot unde am fost prezenți.*

Structural, lucrarea editată prin grija doamnei director Mihaela Radu, are patru capitole. O parte introductivă și câte un capitol pentru fiecare dintre cele trei războaie din epoca modernă la care Armata Română a participat, sacrificându-și pe câmpurile de bătălie cei mai buni dintre fiii săi. Numele sutelor de eroi prahoveni, menționați în lucrare, pe localități, cu un subcapitol special pentru eroii ploieșteni, este un argument care trebuie să fie pildă și învățătură pentru fiecare locuitor al județului nostru spre a respecta memoria acestor eroi jertfiți pe altarul sacru al Patriei.

Stimat auditoriu, cândva un om a mușcat dintr-un măr, și așa a început în sens biblic istoria umanității. Mai târziu, un om a fost mușcat de un liliac și așa au început să prindă contur scenariile și conspirațiile cu privire la sfârșitul umanității în sens teluric. Cât de simplu pare! Realitatea însă este mult diferită. Între cele două evenimente s-a desfășurat incredibila, complexa și zbuciumata epopee a parcursului sinuos al civilizației umane, plină de opere constructive, obținute prin sacrificii, chinuri și eforturi colosale, dar mai ales de conflicte și războaie a căror amploare a atins cote și forme de manifestare apocaliptice, stropite cu valuri de sânge, râuri de lacrimi și sudoare, această istorie nu trebuie uitată, pentru că istoria necunoscută riscă să fie repetată. Totul s-a dezvoltat cu excepția conștientizării importanței și semnificației promovării valorilor umanitare, a înțelepciunii de a evita dezastrele, care au drept cauză acțiunea nesăbuită a omului, a responsabilității și grijei pentru prezentul și viitorul Planetei. Vremurile pe care le parcurgem demonstrează aceasta.

Pandemia coronavirus a îngenunchiat întreaga omenire. Consecințele sunt catastrofale pentru ființa umană afectându-i toate formele de manifestare pe termen scurt, mediu și lung.

Domeniul educației care privește generația aflată în prezent în instituțiile de învățământ în bănci, mă rog, la tabletă dacă le au, pune sub semnul întrebării dezvoltarea întregii societăți. Și

noul an școlar care în curând ar trebui să înceapă, este încă sub semnul unor incertitudini. Îngrijorarea preocupă întreaga comunitate internațională. ONU sub deviza disperată a tinerei generații „Salvați-ne viitorul!”, se adresează responsabililor naționali și internaționali solicitându-le de a se preocupa și de a găsi resursele necesare, dar și modalitățile de acțiune pentru ca generația actuală să nu fie exclusă din societate printr-un nivel de educație scăzut.

Această carte se înscrie pe coordonatele apelului ONU, iar motto-ul unuia dintre mesajele aflate la începutul cărții, și care aparține doamnei Ludmila Sfârloagă, prevăzând parcă pericolul care planează asupra actului de educație, prin ștergerea identității culturale naționale este formulat așa: „Să protejăm trecutul, pentru ca viitorul să nu ne uite”.

Experiențele prin care poporul român a trecut ne arată că atunci când furtunile istoriei s-au abătut asupra noastră am știut să ne apărăm și „nevoile și neamul” în cetatea inexpugnabilă a credinței și a convingerii că luptând pentru o cauză dreaptă și legitimă, niciun dușman nu ne va îngenunchia. Așa s-a clădit monumentul eternității unui stat, care să fie cu adevărat Grădina Maicii Domnului, pentru toți cei care trăiesc și simt vibrația românismului în cuget și simțire. Cu acest sentiment au plecat la luptă purtând cămășile cusute cu borangic de mamele și iubitele lor, ostașii români în Războiul de Independență, Primul și Al Doilea Război Mondial. Meritul autorului acestei lucrări, domnul colonel Constantin Chiper, care așa cum remarca cineva se confundă cu Asociația Județeană „Cultul Eroilor” Prahova, este acela că aduce în actualitate, cu intenția de a transmite peste ani generațiilor viitoare contribuția de sânge a prahovenilor la ridicarea monumentului eternității statului român. Activitatea domniei sale desfășurată în principal în unități militare de învățământ din garnizoana Ploiești, pentru educarea patriotică a cadrelor militare și a dragostei față de pământul acestei țări aflată mereu în vâltoarea istoriei, este una remarcabilă. Domnul

colonel este un exemplu pentru noi de felul în care trebuie să slujim această țară bincuvântată de Dumnezeu, dar victimă a dușmanilor externi și a unui comportament iresponsabil din partea unor conducători care nu s-au identificat și nu se identifică întotdeauna cu interesul național, dar pe care istoria îi va așeza pe fiecare la locul lor.

Felicitări, stimate domnule colonel Constantin Chiper, impropriu spus în retragere, după cum mai spuneam, pentru că dumneavoastră sunteți întotdeauna activ, felicitări pentru întreaga carieră și opera dvs. în domeniul cunoașterii și promovării istoriei militare naționale.

Mulțumiri tuturor celor care au sprijinit acest demers, dar și dvs. celor care astăzi sunteți aici împreună cu noi. Și, închei cu precizarea că, Asociația Română de Drept Umanitar, Filiala Prahova, ca urmare a unei colaborări deosebite pe care a avut-o cu domnul colonel Chiper, a propus și acesta a fost de acord, ca această lucrare să fie inclusă în colecția „Cartea ARDUPH”, seria Personalități, poziția a doua. Poziția întâi aparține doamnei doctor Doina Voica, alături de noi astăzi, a cărei lucrare din anii trecuți a intrat în această serie.

Închei prezentarea mea cu îndemnul testamentar de a ne respecta şi cinsti Patria, pe care poetul Adrian Păunescu îl transmitea în poezia *În slujba semenilor*, din 18 martie 2004:

Țara lui Dumnezeu
E uneori urât și-adesea greu
Și totuși viața cât e de frumoasă,
Când știi că-n România Dumnezeu
Se-ntoarce seara... ca la El acasă.
...
Iubiți-vă țara ca și pe părinți,
Că ea e pluralul la mamă și tată,
Ea simte rușinea și-și iese din minți,
Când deget murdar o arată.

Iubiți-vă țara, oricât v-ar costa,
Și-n ziua de moarte și-n ziua de Paște,
Și, dacă v-o cere, muriți pentru ea,
Că-n fii și-n nepoți veți renaște.
Iubiți-vă țara, nebun și urgent,
În păci și-n razboaie, în leac și în rană,
Cu toate-ale ei pe acest continent,
Creștină și europeană.
...
Iubiți-vă țara, rămâneți români,
Sfințiți-o în lacrima mumii.

Vă mulțumesc pentru atenție!

Veronica Micle la 170 de ani de la naștere

Nicolae Băciuț

Mulțumesc frumos, onorată asistență, dragi colegi și eu o să spun mai mult decât v-a spus domnul director Stere, pentru că nu i-am precizat de ce doream să se vorbească despre poezie înainte de toate, pentru că puțini sunt cei care știu că, totuși, Iorga a scris și poezie, și că toate edițiile Universității Populare au avut în structura lor și momente de poezie, uneori chiar de mare poezie. Ediția trecută au fost doi venerabili rostitori de poezie, actorul Nicolae Jelescu și academicianul Valeriu Matei de la Chișinău și în felul acesta am dat rotunjime manifestării.

Eu sunt poate veteranul directorilor de la Direcțiile Județene care a participat la aceste cursuri și, repet, am crezut de fiecare dată că, prin poezie, vom împlini mai frumos aceste întâlniri, care sunt, dincolo de partea științifică, și întâlnirile noastre de suflet, iar pentru mulți dintre noi, cei din Direcții, sunt așa un fel de leac pe rănile tuturor așteptărilor, frustrărilor și dorințelor noastre. Sigur că visez o ediție exclusiv pentru Direcții, așa ca să ne constituim și noi într-un front în care să ne apărăm interesele, nu puține, și pentru că nu, contextul este mai larg, vă fac de pe acum această ofertă a unei colaborări materializate într-o anchetă pe care o să o public într-un număr special din revista „Vatra veche", sub un generic banal aparent, dar care e provocator: „Starea patrimoniului cultural din România, cauze și cazuri/necazuri". Vă fac această invitație, nu vă limitați, cei care vor dori să colaboreze, la spațiu, spațiul este cât vreau eu, pentru că, spre deosebire de Prahova, unde se primesc banii de la Consiliul Județean sau de la alte instituții publice, eu, ceea ce tipăresc (reviste și cărți), tipăresc din salariul pe care-l primesc ca director la Direcția pentru Cultură și din banii de pensie ai soției, și în felul acesta reușim să nu ne milogim la nimeni. Nu e ușor să îți limitezi energiile, tocmai din acest considerent, am evitat riscul de a fi refuzat și atunci când ceri puțin, care e

umilitor, chiar dacă nu ceri pentru tine, ci pentru alții.

Spuneam că țineam neapărat să existe și un moment de poezie la această sesiune a Universității Populare Iorga și mă gândeam, pentru această ediție, la Veronica Micle înainte de toate, tocmai pentru că e unul dinte poeții aproape complet uitați și mulți din cei din generațiile mai tinere, dacă au reținut ceva, au reținut poate, la modul vulgar, doar că a fost amanta/iubita lui Eminescu și atât. Dincolo de această imagine ștampilă, nu sunt mulți cei care, dintre mai tinerii învățăcei, știu cine a fost Veronica Micle și, mai mult, ce rol a jucat ea în viața lui Eminescu. Și apoi, aş fi vrut să vorbesc despre Grigore Vieru, mie îmi este foarte drag Grigore Vieru din o mie și una de motive. Unul dintre motive e nu doar că a fost adesea oaspetele nostru la Tg. Mureș și noi am fost oaspete lui Grigore Vieru la Chișinău, dar el a reușit să scrie poate cele mai frumoase versuri care să definească spațiul transilvan, într-un poem pe care l-a scris la Tg. Mureș, unde era împreună cu Doina și Ion Aldea Teodorovici. Aceștia au pus pe muzică textul lui Grigore Vieru și în aceeași zi a fost difuzat în premieră la Radio Tg. Mureș. Spunea Grigore Vieru, așadar: „Aici se păstrează în toate,/ Urmele lui Dumnezeu./ Aici fratele e pururea frate,/ la ușor și la greu./ Aici e familia sfântă,/ Neuitați de cei din mormânt,/ Aici de iubire se cântă/ și totu-i legământ./ Transilvania, Transilvania,/ Vatră caldă, luminoasă,/ Ca litania, ca litania,/ De străveche și frumoasă."

Dar, poate că, la ediția viitoare, dacă ne mai dă Dumnezeu lungime de zile, o să vorbesc despre sentimentul românesc al ființei în poezia lui Grigore Vieru, fiindcă puținі sunt poeții dezinhibați de prejudecata patriotismului ca valoare estetică, și Grigore Vieru a scris mare poezie patriotică în sensul cel mai frumos al termenului.

Am închis o paranteză foarte lungă, ca să revin la ceea ce de fapt vroiam să vă spun și anume că am avut în vedere, spuneam și la masă astăzi, când propuneam permanența poeziei la

cursurile Universității de Vară „N. Iorga” de la Vălenii de Munte, ceea ce spunea un mare poet german, Hölderlin, a făcut o afirmație cuceritoare pentru noi, cei care slujim cuvântul în numele poeziei, și anume că, citez: „Și totuși în chip poetic locuiește omul lumea aceasta”.

Am spus adesea că asta nu înseamnă că trebuie să mergeți acasă și să vă apucați să scrieți poezie, fiindcă noi, care scriem mai demult, ne-am putea teme de „concurență”. Dar, măcar să aveți în vedere ca în viața domniilor voastre poate să aibă loc și puțină poezie.

Spre o pildă, atunci când lăudați pe cea care vă gătește și vă pune pe masă bucate gustoase, aceasta n-o să vă spună rețeta sau ce mirodenii a mai adăugat, ci vă va spune că bucatele au ieșit atât de bune pentru că a pus și suflet când le-a gătit.

Vedeți, și aceasta ar putea fi poezia din viața noastră cotidiană, și aceasta ne-ar îndreptăți să spunem că „locuim poetic lumea aceasta”.

Revenind la Veronica Micle, m-am gândit că e de neconceput, de neiertat, să nu-l invocăm pe Eminescu atunci când vorbim despre ea, și în felul acesta să ni-l apropiem și mai mult pe Eminescu, cu care, vorba lui Nichita Stănescu, trebuie să ne împrietenim, pentru că e bine ca Eminescu să fie mai mult citit decât citat. E simplu să spui: a da, Eminescu, Luceafărul poeziei românești, omul deplin al culturii române, judecăți de valoare îndreptățite, dar e imoral să stăm în spatele acestor judecăți de valoare adevărate, să ne se rezumăm la aceste etichete și nu trecem dincolo de epidermă, în substanța lucrurilor. Și atunci, haideți să ni-l amintim împreună pe Eminescu într-un colaj pe care-l rup dintr-o lungă poveste a mea dedicată lui Eminescu:

„A venit îngerul la mine și mi-a spus: de atâta amar de vreme te veghez ca să devii om de știință și tu n-ai inventat încă nimic, nimic. Cum să nu, am inventat, însă știința pe care eu am creat-o este atât de subtilă încât uneori ea se confundă cu

firescul. Ea se numește hemografie, adică scrierea cu tine însuți”:

Când cu gene ostenite sara suflu-n lumânare,
Doar ceasornicul urmează lung-a timpului cărare,
Căci perdelele-ntr-o parte când le dai, şi în odaie
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie-ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simţim ca-n vis pe toate.

*

Vreme trece, vreme vine,
Toate-s vechi şi nouă toate;
Ce e rău şi ce e bine
Tu te-ntreabă şi socoate;
Nu spera şi nu ai teamă,
Ce e val ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.

*

Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă,
Şi somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi ieie vamă.
Pe căi bătute-adesea vrea mintea să mă poarte,
S-asamăn între-olaltă viaţă şi cu moarte;
Ci cumpăna gândirii-mi şi azi nu se mai schimbă,
Căci între amândouă stă neclintita limbă.

*

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii.

Şi dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

*

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre,

Icoana stelei ce-a murit
Încet pe cer se suie:
Era pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, şi nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pieri în noapte-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmăreşte încă.

*

Cu durerile iubirii
Voind sufletu-mi să-l vindec,

L-am chemat în somn pe Kama-
Kamadeva, zeul indic.

El veni, copilul mândru,
Călărind pe-un papagal,
Având zâmbetul făţarnic
Pe-a lui buze de coral.

Aripi are, iar în tolbă-i
El păstrează, ca săgeţi,
Numai flori înveninate
De la Gangele măreţ.

Puse-o floare-atunci-n arcu-i,
Mă lovi cu ea în piept,
Şi de-atunci în orice noapte
Plâng pe patul meu deştept...

Cu săgeata-i otrăvită
A sosit ca să mă certe
Fiul cerului albastru
Ş-al iluziei deşerte.

*

S-a stins viaţa falnicei Veneţii,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri,
Pătrunde luna, înălbind pereţii.

Okeanos se plânge pe canaluri...
El numa-n veci e-n floarea tinereţii
Miresei dulci i-ar da suflarea vieţii,
Izbeşte-n ziduri vechi, sunând din valuri.
Ca-n ţintirim tăcere e-n cetate.

Preot rămas din a vechimii zile,
San Marc sinistru miezul nopţii bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rosteşte lin în clipe cadenţate:
„Nu-nvie morţii – e-n zadar, copile!”

*

Trecut-au anii ca nori lungi pe şesuri
Şi niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mişcară
Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri,

Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nţelese, pline de-nţelesuri –
Cu-a tale umbre azi în van mă-mpesuri,
O, ceas al tainei, asfinţit de sară.

Să smulg un sunet din trecutul vieţii,
Să fac, o, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mâna mea în van pe liră lunec;

Pierdut e totu-n zarea tinereţii
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri,
Iar timpul creşte-n urma mea... mă-ntunec!

*

Nu credeam să-nvăţ a muri vrodată;
Pururi tânar, înfăşurat în manta-mi,
Ochii mei nălţam visători la steaua
Singurătăţii.

Când deodată tu răsărişi în calea-mi,
Suferinţă tu, dureros de dulce...

Pân-în fund băui voluptatea morţii
Ne-ndurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-l stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis, mistuit mă vaet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?

Piară-mi ochii turburători din cale,
Vino iar în sân, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniştit, pe mine
Mie redă-mă!”

Acestea au fost răsfoirile mele prin poezia lui Eminescu, pentru dv. Să încheiem însă cu îndemnul lui Nichita Stănescu:

„Să ne împrietenim cu Eminescu sărutându-i versul,
iar nu slăvindu-l de neînțeles
căci ce-a fost el n-a fost eres
şi sărutare de pământ îi fuse mersul.
Să-l punem între vii, căci este viu,
bolnav de frumuseţea mamei mele,
de cerurile numai ce nasc stele,
de ierburile ce cuprind nisipul din pustiu.
Să-l întrebăm pe Eminescu dacă doarme bine
în patul inimilor noastre
şi dacă vinul sângelui are vechime
şi dacă mările ne sunt albastre
şi dacă peşti-s umbra stelelor cu coadă

şi coada umbrei plopilor înalţi
ne-a adunat pe noi, ceilalţi,
în jurul verbului curat
rostit de el şi murmurat
de noi, ai lui,
de el, al nostru".

Povestea Veronicăi Micle este o poveste tulburătoare. Înainte de toate ea s-a născut după ce tatăl ei a murit. Tatăl ei luptând alături de Avram Iancu. Deci, în 1849 a murit tatăl ei, Câmpeanu îl chema, iar Veronica s-a născut în anul 1850 după aceea, în 22 aprilie, fără să-și cunoască, firește tatăl, și într-un Năsăud în care întreaga familie (mai avea un frățior, care s-a prăpădit câțiva ani mai târziu) nu aveau garanția securității fizice (ca să vorbesc într-un limbaj de lemn), de unde au fugit, părăsind Imperiul Austro-Ungar, la Târgu Neamț, unde și-au cumpărat o casă, dar n-au stat mult, trei ani, ca apoi să se mute la Iași, unde și-a dus veacul cea mai mare parte a vieții sale. Ceea ce e însă tulburător în biografia ei este că la 14 ani a fost măritată de mama ei, practic vândută lui Ștefan Micle, care era profesor universitar, și care era cu treizeci de ani mai în vârstă decât ea, și care a fost fascinat nu doar de inteligența ei, ci și de frumusețea ei, și până la urmă a dus-o în Ardeal, la Cluj, unde s-a cununat cu ea la Biserica Bob, și s-au întors o familie la Iași, o familie în care, dacă e să glumim trist, bunicul s-a însurat cu nepoata. Însă a fost foarte grăbit Micle, a și făcut două fete Veronicăi, la 16 ani pe Virginia, la 18 ani pe Valerica, ea fiind, practic, un copil cu copii, cum am zice în limbajul de astăzi, căreia i-a fost pur și simplu furată tinerețea. Acesta a fost destinul ei până în momentul în care l-a întâlnit pe Eminescu, la Viena în 1872, la 22 de ani ea, la 22 de ani Eminescu, și de aici biografia Veronicăi Micle are un alt curs. O să încerc să extrag câteva fragmente din ceea ce am pregătit, pe repede înainte, pentru această zi, sub un motto care cred că este relevant, din Eminescu: „Viața mea,

ciudată și azi neexplicabilă pentru toți cunoscuții mei, nu are nici un înțeles fără tine”. Un extras dintr-o scrisoare pe care i-o adresase Veronicăi Micle. Așadar, ce a rămas din Veronica Micle la 170 de ani de la nașterea sa? Doar o poveste banală agățată de portretul lui Eminescu, cel pentru care a nutrit o dragoste mărturisită în fel și chip, împărtășită în limita unor constrângeri sociale, a unor imperative morale?

A vorbi despre Veronica Micle detașat, fără încrâncenare, ranchiună, ori adversități preluate din arhivele istoriei ori din „dezvăluirile senzaționale”, găzduite fără niciun fel de oprelişti de un spațiu în care orice impostor se crede academician, e un gest firesc, necesar.

Revizuirile țin de sănătatea unui climat literar. Orice pretext poate fi bun pentru a reevalua niște judecăți, niște etichete bătute-n cuie peste imaginea cuiva, în conjuncturi nefavorabile ori în abile diabolizări, pe placul unei instanțe care nu putea fi supărată cu vreun punct de vedere contrar.

Opera literară a Veronicăi Micle cred că a fost așezată acolo unde îi este locul ei, consubstanțială unei vârste a poeziei românești, din care s-a desprins cel fără de vârstă și fără de timp poet: Mihai Eminescu.

Cercetătorii, publicul larg au preluat fiecare după propriile capacități umorile veacului, judecând cu precădere persoana Veronica Micle și mai deloc pe poeta Veronica Micle.

Dacă iubirea Veronicăi Micle pentru Mihai Eminescu a fost una de maximă intensitate și profunzime sau au fost răbufniri ale unor frustrări și răzbunări pe un destin nedrept, cred că vorbește grăitor tocmai opera poetică ignorată a ei. La care se adaugă cel puțin ultima corespondență dintre cei doi descoperită la multă vreme după ce zarurile au fost aruncate. Sentințele date!

Orice lectură nouă a operei și cercetare a biografiei Veronicăi Micle trebuie să-i dea istoriei literaturii ce e al literaturii și adevărului istoric ce este al adevărului, dincolo de timp.

Nu e simplu să scrii despre cea pe care un cercetător de ultimă oră al vieții și operei Veronicăi Micle, Dumitru Hurubă, a numit-o, nici mai mult, nici mai puțin decât „cea mai celebră amantă din istoria literaturii române”.

E și acesta un punct de plecare/revenire.

Unii au preferat să intre cu bocancii plini de noroiul prejudecăților, ori al judecăților fără discernământ, în intimitatea unor trăiri greu de tradus în cuvinte.

Cum poți judeca o ființă inocentă măritată mai degrabă cu de-a sila la 14 ani, cu un bărbat care-i putea fi tată, dar care i-a făcut repede două fete, încât la 18 ani, Veronica era un copil cu copii, cum se mai spune azi!

Cât despre calitățile ei, caracterizarea făcută de una dintre fiice, Virginia Gruber, e elocventă: *Mama a fost plină de viaţă, plină de farmec, frumoasă, dansa perfect şi avea o voce superbă. În societatea aleasă pe care o vizita, din cauza acestor calităţi superioare, făcea umbră întotdeauna în jurul celorlalte femei* (G. Călinescu, *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, 1983, p. 269).

Nu contau nici elanurile poetice ale Veronicăi Micle, tot un fel de refugiu dintr-o căsnicie impusă. Nu conta că apropierea de Eminescu se situa și în acest orizont de aşteptare, de aspirații literare și că apropierea de poet era benefică propriilor căutări existențiale.

Ca să nu mai vorbim de efectul acestei relații asupra creației eminesciene, greu de imaginat, într-o anume derulare a sa, fără zbuciumul trăirilor cu Veronica Micle.

Să mai adăugăm că venerabilul Ștefan Micle, la niciun an de la căsătorie, se îmbolnăvește, dă semne evidente de îmbătrânire (începe să încărunțească, surzește de o ureche…), ca în 1869 să se îmbolnăvească de friguri și „gălbinare”, însă fără să renunțe la drepturile lui conjugale și dorința ca Veronica să-i facă urmași, (în 1866, Valeria, în 1868, Virginia-Livia) și, poate, în felul acesta să-i confiște orice alte preocupări.

Unii, mai catolici decât Papa, au trecut sub tăcere toate aceste circumstanțe, în schimb, unele păcate lumești au fost puse în țarcul unui termen drastic, inchizitorial: „femeie ușuratică”, „femeie de moravuri ușoare”. Infidelitatea, imoralitatea susțineau aresenalul celor care-i refuzau lui Eminescu ceea ce el își dorea: discreție în legătura sa cu Veronica Micle, alimentată cu întâlniri formale, „oficiale”, în fapt, pretextul unor dorințe reciproce împlinite măcar la nivel vizual.

Unii contemporani ai lui Eminescu s-au grăbit să-l protejeze pe poet de ceva ce nu era treaba lor. Ca în anecdota cu cei care se ascundeau mereu, dar nu-i căuta nimeni, așa doreau și ei să aibă grijă de Eminescu, fără ca acesta să le-o fi cerut sau să aibă nevoie de ea!

Oricum, doreau să-i facă bine cu forța lui Eminescu, încercând să-l păzească de „pacostea” care considerau ei că a căzut pe capul său: Veronica! Ce mai conta frumusețea ei, inteligența ei, calitățile artistice, tinerețea ei… Drama vieții ei, până la urmă!

Unii au văzut vulgaritate acolo unde era inocență și firesc, banal, acolo unde era sacralitate. Chiar dacă relația dintre cei doi îndrăgostiți a lăsat urme scrise, gingășiile unor intimități nu au decât nota unei… intimități, care nu făcea casă bună cu rigiditatea comunicațională. Și pentru cei doi a existat o copilărie a dragostei, din recuzita căreia fac parte și lucruri care nu țin cont de formalism ori mari exigențe de clasă. În fond, cei doi tineri s-au descoperit când ambii aveau 22 de ani și, oricâtă experiență de viață avea fiecare în portofoliu, erau amândoi niște… tineri! Sentimentalismul și realismul legăturii dintre cei doi nu ținea neapărat de… romantismul epocii.

Iată cum îl parează Eminescu pe Titu Maiorescu, rămas încrâncenat după ce Veronica depusese mărturie, ca martor împotriva sa, într-un caz care nu-i face deloc onoare: *Râde vârşa de baltă şi baba de fată. Cine s-a găsit să-ţi facă morală în privinţa relaţiei cu mine? Maiorescu. O fi el critic, o fi el om de*

litere, dar iubirea mea pentru tine şi desinteresarea ta copilăroasă şi adevărată cu care ai fost şi rămâi a mea, aceasta nu ar fi găsit-o la nici una din doamnele pe care le-a perindat.

M-a fascinat, pe de o parte, destinul Veronicăi, dar m-a prins în vârtej și jertfa tatălui, care a luptat sub steagurile Iancului și care a murit în 1849, înainte ca Veronica să se nască. Cum nu puteam să trec peste decizia asumării pribegiei familiei Câmpeanu (fratele său murise de mic și rămăseseră două ființe neajutorate!) de teama opresiunii autorităților austro-ungare, lăsând Năsăudul pentru Târgu-Neamț, până în 1853, apoi pentru Iași.

Întâlnirea cu profesorul Micle a fost fatală. Acesta i-a apreciat nu doar calitățile intelectuale, ci a râvnit la ea într-un mod total nefiresc, ca să nu folosesc o formulă, azi la modă, „relație cu o minoră”. A fost pur și simplu târguită, într-un mod condamnabil sub toate aspectele – iadul a fost pavat cu bune intenții de Ana Câmpeanu, care și-a pus fata la mezat pentru a se salva din/de sărăcie!

Să mai adăugăm că acumularea unor frustrări a creat premisele implicării Veronicăi Micle în emanciparea tinerelor fete, Școala de fete fiind concretizarea unor astfel de ținte.

Ritmurile sincopate ale legăturii dintre Eminescu și Veronica Micle nu diminuează altitudinea trăirilor Veronicăi. Gestul ei, la două săptămâni de la moartea poetului, de a se retrage la Mânăstirea Văratec, e grăitor pentru profunzimea sentimentelor sale pentru Eminescu, pentru exclusivitatea, așa cum a afirmat în mai multe rânduri, acestei iubiri.

Dar decisiv pentru marea ei iubire este și gestul, într-un fel anticipabil, de a nu mai dori să trăiască după moartea celui la care s-a raportat cu toată ființa sa.

Publicarea acestei antologii „tematice” nu vine dintr-un imperativ al (re)judecății critice, cât din invitația la a (re)descoperi un destin literar care a înrâurit biografia poetică a celui numit de filosoful Noica „omul deplin al culturii

românești”. Veronica îi scrisese o dedicație pe singura carte pe care a tipărit-o: *Scumpului meu Mihai Eminescu, ca o mărturisire de neştearsă dragoste. Bucureşti, 6 februarie 1887* (volumul *Poesii*, apăruse la Editura I. Haiman din Bucureşti), iar replica lui Eminescu este grăitoare pentru natura relației dintre ei: *Cartea ei e veşnic nouă pentru mine ... Ce frumoase versuri întâlneşti în cărticica asta. Citeşte-le şi o să vezi câtă dreptate am!*

Am făcut acest exercițiu, am preluat din volumul de poezii ale Veronicăi Micle împreună cu un prieten de la Deva, poeziile de dragoste ale Veronicăi Micle, în acest context, să-i zicem al marcării a 170 de ani de la naștere. Cartea are o prefață a lui Dumitru Hurubă, cel care a fost până la urmă principalul artizan al cărții, o postfață a mea și imagini legate de biografia Veronicăi Miclea.

Interesant este modul în care a decis să rămână în eternitate în relația cu Eminescu. La moartea lui Eminescu, a scris câteva versuri care până la urmă anticipau ceea ce urma să se întâmple. Scria Veronica Micle: „Destul, aș vrea un repaus, să dorm, să dorm, pe veci”.

S-a retras, spuneam, la Mânăstirea Văratec, casa pe care o avusese la Târgu Neamț o donase mânăstirii, era așadar ca acasă la Mânăstirea Văratic, iar aici, în seara zilei de 3 august 1889 a decis să se despartă de lume, să ia un repaus pe veci. A luat arsenic, pe care și-l luase într-o sticluță sub pretextul că una dintre fete este anemică și urma să i-l dea fetei, și a murit. În certificatul de deces scrie comoție cerebrală, medicii nu au mai putut să facă nimic, și în 6 august a fost înmormântată la Mânăstirea Văratec. E una dintre rarele excepții în care un sinucigaș e înmormântat cu onoruri religioase, cu slujbă religioasă și totodată înmormântat într-un cimitir mânăstiresc. Este limpede că o parte dintre contemporanii Veronicăi Micle au știut să aprecieze valoarea de sursă, de izvor, de filon, de inspirație poetică pentru Eminescu și să aprecieze și gestul ei

suprem. Mai avem o poveste de felul acesta, mult mai târzie, dar avem și un precedent, nu, până la urmă iubirea dintre Romeo și Julieta, care are același conținut în dramatismul ei. E vorba de Ștefan Augustin Doinaș și soția lui, fosta balerină Irinel Liciu, care nu a mai dorit să supraviețuiască morții soțului ei și s-a sinucis, cu un pumn de somnifere.

Sunt acestea destine literare, în spatele lor se află și foarte multă poezie. În spatele Veronicăi Micle, cum se spune că „în spatele unui bărbat de succes e o femeie puternică”, în spatele unui mare scriitor a fost o femeie puternică. Veronica Micle a fost o femeie puternică.

Am tipărit câteva cărți, câte am o să vi le dăruiesc, merită să coborâți în timp și să vedeți ce destine literare interesante, cu tot dramatismul lor, are istoria literaturii române.

Aș vrea să închei, spunând ca Grigore Vieru: „De-acum aș putea să merg fără de picioare,/ da, da, fără de ele,/ fiindcă unde trebuie să ajung am ajuns./ Și fără de ochi, da, fără de ochi aș putea să privesc,/ fiindcă pe cine trebuia să văd am văzut./ Și fără de mâini,/ da, fără de mâini aș putea să trăiesc,/ fiindcă pe cine trebuia să îmbrățișez am îmbrățișat”.

Vă îmbrățișez!

Cum a fost posibilă tragedia anului 1940?

Prof. univ. Ion Constantin

Vă mulțumesc foarte mult pentru invitație, domnule director. Mulțumesc, de asemenea, cordial, doamnei profesoare Filitti pentru că printr-o formulare din cuvântul D-Sale mi-a ridicat mingea la fileu cu privire la unele din subiectele pe care vreau să le abordez acum, mai ales în contextul lămuririi unor aspecte legate de tabuurile care au existat, stereotipurile din istoriografia mai veche sau mai nouă referitoare la Carol al II-lea, rolul său în perioada interbelică și poziționarea în momentul 1940, cel mai tragic moment al istoriei naționale românești. De asemenea, doamna profesoară Filitti a menționat câteva personalități de marcă, Constantin Rădulescu-Motru și Dimitrie Gusti, din galeria făuritorilor instituțiilor statului național reîntregit și aș vrea să aduc și eu o informare cu caracter biografic despre Dimitrie Gusti care a avut un rol enorm în fundamentarea sociologiei moderne în România, în studii etnografice și a fost creatorul Institutului Social Român, a fost fondatorul Muzeului Satului din România. Deci, o galerie de intelectuali care au avut un rol esențial în fundamentarea instituțiilor și structurilor instituționale ale noului stat reîntregit. După seria de personalități ilustre care au înfăptuit Marea Unire de la 1918 (Stere, Pelivan, Halippa, Inculeț, O. Ghibu ș.a.) a urmat o altă generație de oameni de seamă care au avut un rol esențial în consolidarea statului român reîntregit. Din această generație fac parte atât C. Rădulescu-Motru, cât și D. Gusti.

Dimitrie Gusti a avut și o relație personală mai deosebită cu Regele Carol al II-lea, fără a aparține, însă, așa-zisei camarile regale, cum s-a mai susținut uneori. El s-a folosit de relația de rudenie existentă între soția sa și Elena Lupescu, pentru sensibilizarea Regelui Carol al II-lea în legătură cu realizarea unor scopuri cu caracter cultural național. Să amintim doar faptul că D. Gusti a fost comisar al celor două expoziții

internaționale, de la Paris din 1937 și de la New York, din 1939, care au adus României un prestigiu deosebit pe plan extern.

Doamnelor și domnilor, anul 1940 a fost unul din momentele cele mai tragice din existența statului național român. Visul de secole al poporului nostru – România Mare – a fost spulberat în câteva luni, de la sfârșitul lui iunie până în prima decadă a lunii septembrie 1940. Statul național român care atinsese nivelul cel mai de dezvoltare, amplitudinea maximă a dezvoltării economice, culturale, o emulație deosebită în această perioadă, culminând cu anul de referință 1938, a fost spulberat în câteva luni, din cauza situației geo-politice extrem de precare pe care România o avea, într-un context internațional nefast. Ea fiind ținta vectorilor revizioniști sovietic, maghiar și ungar. La sfârșitul anilor '30 ai secolului trecut a avut loc o intensificare fără precedent a acțiunilor forțelor revizioniste nu numai din zona noastră, ci din întreaga Europă. Au fost câteva lucruri pe care aș dori să le amintim acum.

Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939, denumit de istorici drept „cea mai monstruoasă coaliție a secolului XX", despre care aș spune că sunt un pic mirat că nu i se spune „Pactul de la Moscova", dat fiind că, în general cam toate acordurile, pactele acestea sunt definite prin localitatea unde au fost semnate (Paris, Trianon, Locarno ș.a.m.d.) prevedea, cum se știe foarte bine, în anexa secretă (protocolul adițional) clauze privind acordul Germaniei hitleriste pentru ca URSS să ocupe teritorii românești, respectiv Basarabia.

În 1940, zorile acestor vremuri tulburi și foarte nebuloase, foarte nefaste pentru România se vedeau din toată activitatea informativă a serviciului de informații al armatei în legătură cu ce se întâmplă în preajma frontierelor României, unde erau concentrări masive de trupe sovietice la granița României cu Bucovina și cu Basarabia. S-a creat o situație deosebit de vulnerabilă României după ocuparea Poloniei. Amintesc aici de poziția României care avea statut de neutralitate, printr-o

declarație semnată la 4 septembrie 1939 de către guvern, apoi întărită de Consiliul de Coroană la 6 septembrie 1939. Cu toată această neutralitate, România a acordat refugiaților polonezi un sprijin extraordinar de important, semnificativ, care rămâne ca un moment emblematic în istoria bilaterală a celor două popoare. A fost un act de mare curaj al României pentru salvarea elitei poloneze. S-a refugiat atunci, după 17 septembrie, întreaga elită politică și militară a statului polon. Președintele Ignacy Moscicky, comandantul suprem al forțelor armate generalul E. Rydz Smigly, ministrul de externe Jozef Beck, șeful statului major și alte personalități s-au aflat între refugiați. Au fost peste 100 000 de refugiați polonezi, dintre care 60 000 militari. Aceasta e deja o altă temă, care a fost abordată și anul trecut la întâlnirea anuală care se face cu polonezii la Suceava, în cadrul Zilelor Culturii Polone. Anul acesta nu se va face din cauza condițiilor cunoscute, dar se reprogramează pentru anul viitor, chestiunile acestea fiind abordate în detaliu cu istoricii polonezi. În acest context, aș dori să fac pe parcursul intervenției mele și o serie de referiri la unele analogii și discuții pe care le-am avut cu istorici polonezi inclusiv cu privire la poziția românească din anul 1940, în legătură cu cele trei rapturi teritoriale asupra țării noastre.

În 29 martie 1940 în Sovietul Suprem al Uniunii Sovietice, Veaceslav Molotov, comisarul afacerilor străine, rostea o cuvântare prevestitoare de vremuri extrem de nefaste pentru România. Acesta spunea textual că „există o țară în zona meridională, singura cu care noi nu avem un pact de neagresiune datorită problemei Basarabiei a cărei cucerire de către statul român în 1918 – statul sovietic n-a recunoscut-o niciodată”. Desigur, aceasta a fost văzută cu maximă îngrijorare de autoritățile statului nostru, care își dădeau seama că aceste pregătiri făceau parte dintr-un plan mai amplu al URSS, un război ofensiv împotriva Germaniei și a României. Se înțelege că alianța sovieto-germană era văzută de Moscova ca având doar

un caracter temporar.

Trebuie să amintesc aici faptul că prima breşă în relaţiile sovieto-germane a fost momentul în care Uniunea Sovietică a pretins ca pe lângă Basarabia care era cuprinsă stricto sensu în textul protocolului adiţional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov să îi revină şi Bucovina, iniţial în întregime, apoi în urma obiecţiilor germane, pretenţia sovietică s-a limitat doar la partea de Nord a acesteia. Pretenţiile asupra întregii Bucovine au stârnit o vehementă reacţie de refuz din partea Germaniei. Hitler, care era austriac ştia foarte bine că Bucovina nu avea nicio treabă cu Imperiul Rusiei. În afară de aceasta, revendicarea sovietică încurca o serie întreagă de planuri strategice ale Germaniei. S-a produs atunci, aşa cum remarca istoricul român Florin Constantiniu, dar şi o cercetătoare germană Ingeborg Fleischhauer, prima fisură în raporturile germano-sovietice. În cele din urmă, sovieticii s-au limitat la partea de Nord a Bucovinei, cu oraşul Cernăuţi, pretextând că această regiune face parte din „unitatea seculară a poporului ucrainean" şi alte lucruri din acestea total neadevărate.

În seara zilei de 26 iunie 1940 a fost chemat ministrul plenipotenţiar al României Gheorghe Davidescu de către Molotov şi i s-a expus într-un mod ultimativ o declaraţie în care se spunea că în 1918, România profitând de slăbiciunea statului rus a ocupat Basarabia şi acum când slăbiciunea statului rus e o problemă de domeniul trecutului şi în contextul reglementării mai generale a delimitării graniţelor, Uniunea Sovietică cere retrocedarea Basarabiei şi în afară de aceasta şi nordul Bucovinei ca un fel de compensaţie doar într-o anumită măsură, ce ar rezulta din faptul că România, timp de 20 de ani, a exploatat Basarabia.

Sigur că o astfel de declaraţie se afla în totală contradicţie cu adevărul istoric, cu dreptul internaţional, fiind în mod categoric o ingerinţă şi un act de agresiune. A urmat, aşa cum ştim, o situaţie de maximă îngrijorare care a cuprins întreaga

societate și chiar de panică, la nivelul elitei politice din țară. În aceste împrejurări, pe 26 iunie 1940 s-a ținut Consiliul de Coroană, care avea doar un rol consultativ în astfel de chestiuni. Au fost în esență două luări de atitudine: un curent pentru rezistență împotriva acestei ingerințe în fruntea căruia a fost marele istoric Nicolae Iorga, dar și alți reprezentanți ai Transilvaniei, ai Bucovinei, Basarabiei. Ca să dau date concrete: 11 erau pentru rezistență, 10 pentru cedare. Pentru cedare se pronunțau Constantin Argetoianu, Gheorghe Tătărăscu, care era prim-ministru, dar și militarii.

După o a doua notă ultimativă, în seara zilei de 27 iunie, la orele 9 seara s-a adunat un alt Consiliu de Coroană, în care părerile au fost de data aceasta precumpănitor pentru cedare. Sigur, o asemenea poziție a fost considerabil influențată și de expunerile factorilor de resort, în principal generalul Ioan Ilcuș, ministrul de Război, de ministrul Înzestrării Armatei Victor Slăvescu, de prezentarea făcută de șeful statului major, generalul Florea Țenescu. Factorii militari, în general, într-un mod, aș spune chiar bizar, au fost pentru cedare, argumentul principal fiind că „vom fi nevoiți să luptăm pe două fronturi și ar trebui să ne păstrăm armata pentru vremuri posibil mai negre”. Șase voturi au fost pentru rezistență cu orice preț. Nicolae Iorga a spus că se impune mobilizare imediată până la ultimul om care poate purta arma. A fost cel mai vehement, cel mai categoric în chestiunea aceasta. Alături de el au fost Victor Iamandi, Ștefan Ciobanu, Silviu Dragomir, Traian Pop și Ernest Urdăreanu care reprezenta poziția regelui. De menționat că, din toate documentele și din toate luările lui de poziții, inclusiv din notițele zilnice, rezultă că Regele Carol al II-lea a avut o poziție de rezistență. În aceste notițe el scria că „Trebuie scris cu litere de aur în panteonul demnității naționale numele acelora care au votat pentru rezistență, pentru a nu ceda.” Deci, vedeți? De-a lungul timpului sunt o serie de tabuuri și de stereotipuri care sunt preluate de istoriografia din scurta perioadă legionară sau

naționalistă extremistă de dreapta, de după momentul abdicării și care au fost îngroșate și accentuate foarte mult de istoriografia comunistă care avea tot interesul să demonizeze și să pună într-o lumină cât mai negativă monarhia, în general. Deci, lucrurile trebuie abordate cu anumite nuanțe și trebuie să ținem cont de faptul că vinovăția de toată situația nu îi aparține în exclusivitate lui Carol al II-lea. Deci e vorba de o situație destul de complicată, de o atitudine și de greșeli nenumărate ale întregului regim cumva și ale factorilor politici din epocă. Lucrurile sunt, deci, mai complicate.

Cu privire la problema cedării sau a rezistenței armate față de notele ultimative sovietice, istoricul Florin Constantiniu aprecia următoarele : „Fără a elabora scenarii de istorie contrafactuală (ce s-ar fi întâmplat dacă rezistam Uniunii Sovietice), credem că, în nici un caz, situația României nu ar fi fost mai rea decât cea rezultată din cedările fără luptă a teritoriilor românești, iar conștiința națiunii române ar fi fost cu totul alta, astăzi". La rândul său, Gheorghe Buzatu aprecia în mod justificat că România nu a valorificat suficient miza petrolului în acel an 1940. Că Germania avea interese strategice ca să nu se intre pe teritoriul României având în vedere obiectivele de ordin strategic ulterioare legate și de Bucovina. Era vorba de intersul ca Uniunea Sovietică să nu ocupe popasurile Hârdău și Prislop sau alte puncte strategice vitale, esențiale pentru mișcarea trupelor în perspectiva războiului care urma cu Uniunea Sovietică.

În legătură cu problema aceasta a cedării, vreau să vă spun că am avut o serie de discuții și cu istorici străini pentru că am petrecut câțiva ani în Polonia și am avut după aceea și întâlniri cu istorici polonezi anual, la Suceava. Am discutat aceste aspecte, inclusiv în ceea ce privește maniera diferită de poziționare a României și respectiv Poloniei față de ingerințele și de agresiunile forțelor revizioniste care au declanșat cel de-Al Doilea Război Mondial. Polonezii invocă întotdeauna o

faimoasă cuvântare pe care ministrul de externe Józef Beck a avut-o într-o conferință pe 5 mai 1939 în care spunea că „Mai presus de orice valoare pentru poporul polonez este onoarea dincolo de orice alte considerente de politică externă care sunt benigne într-un fel sau altul.” Și sigur că subliniază situația lor și atitudinea lor de rezistență, care a fost diferită de cea adoptată de România în împrejurări similare. Rămâne, desigur, o întrebare pe care ne-o punem permanent: De ce statul român, totuși, care avea o anumită forță, deci era din punct de vedere al suprafeței pe un loc fruntaș în Europa, ca țară, și pe locul șapte era din punct de vedere al populației. Avea 885 000 km² și o populație de aproape 20 000 000, o armată de peste 1 260 000 de ostași, deci era o forță. Cu toate acestea, poziția a fost cea de cedare. Aici sunt tot soiul de discuții, inclusiv speculații despre agenți sovietici care ar fi influențat poziția unor participanți la Consiliul de Coroană. Desigur, multe din aceste supoziții rămân în sfera aceasta a speculațiilor și nu creditate drept certe, atâta timp cât nu sunt susținute de dovezi concrete. Dar rămâne ca o situație deosebit de semnificativă pentru definirea și caracterizarea atitudinilor publice din acel moment. Mai ales dacă o raportăm comparativ cu poziția altor state, a Poloniei, dar și a Finlandei care și ea s-a împotrivit și sigur a cedat, în cele din urmă, 11% din teritoriu. Există o discuție întreagă și despre imaginea posterității cu privire la comandanții armatelor română și finlandeză, respectiv mareșalul Ion Antonescu și mareșalul Gustav Mannerheim. De ce Mannerheim nu a avut soarta lui Antonescu? Aici sunt alte lucruri de discutat. Se poate spune că Finlanda nu avea vecini agresivi cu obiective revizioniste cum erau Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria, care aveau revendicări față de România. Țările vecine cu Finlanda, Norvegia și Suedia erau țări prietenoase care nu ridicau astfel de probleme. Unii mai amintesc și despre faptul că Finlanda nu a avut o problemă evreiască precum a avut România. Sunt și istorici care consideră că unele impulsuri, acțiuni și unele greșeli

chiar pe tema holocaustului din timpul războiului au fost ca urmare și a acestei cedări din 1940. Adică s-au repercutat într-un plan vindicativ față de România pe timpul războiului și după aceea. Sunt lucruri care pot fi nuanțate, discutate în continuare.

După acest moment de deosebită cumpănă au urmat alte evenimente deosebit de dramatice. La scurt timp de la instalarea ocupației sovietice în teritoriile de la Est de Prut, marile puteri totalitare – Uniunea Sovietică, Germania și Italia – au dat cale liberă Ungariei și Bulgariei să acapareze, la rândul lor, pământuri românești. Pe 31 august 1940, România a cedat Ungariei Nordul Transilvaniei, cu o populație de 2 600 000 de oameni. A urmat cedarea Cadrilaterului, prin Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940. Actele arbitrare prin care erau smulse din trupul țării Basarabia, Nordul Bucovinei, Nord-Vestul Transilvaniei și Cadrilaterul au fost impuse în contextul izolării totale pe plan internațional a României, a înfrângerilor militare suferite de marile state democratice.

Generalul Ion Antonescu a venit la putere pe valul unei situații de maximă frustrare a poporului român. Sigur, în acele momente opinia publică era extrem de revoltată pentru cedarea Basarabiei și mai ales a nord-vestului Transilvaniei, cu proteste în întreaga țară față de Dictatul de la Viena, pe fondul ascensiunii și a manifestărilor tot mai vehemente a mișcării legionare. Antonescu a fost considerat cumva asul din mânecă pentru unii, ultima rezervă, omul providențial pentru reprezentarea noastră politică. El nu a primit sprijin, a încercat să trateze obținerea unui sprijin din partea partidelor politice care simțind cumva și situația extrem de delicată în care se găsea atunci și angajarea extrem de responsabilă și cu perspective imprevizibile pentru cariera politică. În general, el nu a avut sprijin. La un moment dat, cerându-i-se sprijinul politic pentru formarea unui guvern, Iuliu Maniu l-a propus pe Mihai Popovici și pe Aurel Dobrescu, iar Antonescu i-a răspuns: „Domnule

Maniu, sunt timpuri prea grele pentru țară ca să glumim”.

Am avut în toamna anului trecut discuții la Centrul Rus de Știință și Cultură, unde a fost o conferință pe tema „Eliberarea Europei de Est de nazism și fascism”. A fost prezentă o delegație de istorici ruși, vreo nouă la număr și am fost și câțiva români. Au fost și din Basarabia, inclusiv din Transnistria, dar și din Italia, Slovacia, Slovenia și alte țări. Unii dintre aceștia din urmă au reprezentat mai vehement și mai cu insistență decât rușii propriu-ziși pozițiile istoriografiei ruse/sovietice, că nu e mare diferență. Antonescu a fost prezentat ca un fascist încă din tinerețe, ceea ce desigur nu e real. S-au susținut tot soiul de teze bizare, precum aceea că faptele lui Antonescu ar fi un caz de „canibalism politic” ș.a. Am arătat că Antonescu nu a avut simpatii pro germane, dimpotrivă, el ca toată clasa politică și clasa militară românească, în general, avea o poziție filo franceză, filo engleză. El fusese atașat militar în Anglia, a lucrat cu Titulescu, când era ministru plenipotențiar la Londra, deci nici vorbă de așa ceva. Desigur, Antonescu a venit la putere pe o situație extrem de complicată, fără precedent a României. La momentul respectiv s-a considerat că România nu mai putea miza pe vechile alianțe pentru a-și apăra însăși ființa națională și integritatea sa. România a încercat diverse demersuri diplomatice pentru a obține un sprijin din partea Angliei pentru că Franța era în iunie 1940 ocupată, din partea statelor co-partenere în Înțelegerea Balcanică, din partea Iugoslaviei care nu s-a implicat în niciun fel, singura era Turcia care ar fi avut o oarecare disponibilitate de sprijin în condițiile în care vor fi atacate de sovietici. Aceasta era chestiunea, de fapt era o situație mai delicată și atunci s-a încercat cu blocul neutrilor, cu blocul Balcanilor, inclusiv cu atragerea în Înțelegerea Balcanică a Bulgariei, chiar admițând unele concesii, inclusiv teritoriale. Se știa cam care era poziția Bulgariei în această chestiune. Trebuie să amintim că în 7 septembrie la Craiova a fost un acord prin care Cadrilaterul a fost cedat Bulgariei.

Antonescu avea o anumită concepție strategică, el voia de fapt să facă un front aici, în această zonă, împotriva pericolului bolșevic, era o serie întreagă de linii directoare și de orientări strategice. România a intrat într-o relație de colaborare fără un tratat semnat, ce-i drept, a fost o chestiune verbală de fapt, mai mult cu forțele Axei, cu Germania în principal. S-a ajuns inițial la o misiune germană în țara noastră, România la rândul ei a trimis în Germania un general pentru pregătirea acestei misiuni. România a început o colaborare cu Germania nu pentru interesele Germaniei, ci pentru scopurile sale. Dintre statele Axei, singurul care avea legitimitate să acționeze alături într-o campanie împotriva Uniunii Sovietice era România, pentru că, cu un an înainte avusese de suferit în urma invaziei, practic a anexiunii cu forța a provinciilor românești: Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța, care nici nu fusese prevăzută în niciun act, fusese o chestiune făcută din condei de Stalin.

Au fost o serie de întâlniri, inclusiv cu Hitler începând din toamna anului 1940, cu oficialii germani, cu reprezentanți ai armatei germane. Antonescu a aflat cu puține zile înainte de acțiune de data când se va începe operațiunea militară împotriva URSS. Pe 18 iunie 1941, Hitler l-a informat printr-o scrisoare pe Antonescu despre decizia de a ataca Uuniunea Sovietică, motivată prin dorința de a „reduce definitiv pericolul pe care îl reprezenta atitudinea Rusiei pentru Europa". În aceeași zi, șeful statului român a avut o întrevedere cu generalul Eugen Ritter von Schobert, comandantul Armatei 11 germane, în cursul căreia s-au stabilit structurile de comandament germano-române. Cu acest prilej s-a vorbit despre „o eventuală ofensivă" în vederea căreia dispozitivul marilor unități urma „a fi stabilit ulterior".

La procesul ce i s-a intentat în anul 1946, zis și „Procesul Marii Trădări Naționale", Ion Antonescu va declara : „Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu URSS din iunie 1940, când Rusia a fost agresorul". Acceptarea

ultimatumului nu a fost decât o retragere strategică și politică la care recurge orice țară, orice om când este surprins fără sprijin și nu este în măsură să se apere. Din iulie 1940 până în aprilie 1941 actele de agresiune parțiale ruse au continuat. Deci, în iunie 1941 a fost o acțiune de răspuns față de agresiunile pe care le suferise poporul român cu un an înainte.

Vreau să vă spun că atitudinea generală a populației, a categoriilor sociale în diverse nuanțe a fost una de aprobare, de acceptare a acestei intervenții pentru că ea venea ca urmare a agresiunii care fusese făcută în 1940, cu excepția unor grupuri minuscule politice care nu acționau conform interesului statului român, recte comuniștii din țară și alte grupări, clasa politică în întregime și populația în general era pentru un război de eliberare, așa a fost privit. De altfel, caracterul acestui război de eliberare a teritoriilor ocupate în iunie 1940 rezultă cu prisosință și dintr-un interviu absolut inedit pe care doi istorici de la Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului l-au luat în anii 1983-1985 generalului Titus Gîrbea, fost atașat militar la Berlin o vreme, iar în timpul războiului, îndeplinise funcția de ofițer de legătură al Statului Major al Armatei Române cu OKW (Oberkommando der Wehrmacht) și OKH (Oberkommando des Heeres). În această calitate, el a avut contacte cu toți oficialii militari și civili germani, a asistat la unele dintre întâlnirile pe care le-a avut Antonescu cu Hitler și alți oficiali ai lui Hitler. I-a cunoscut pe mareșalii Wilhelm Keitel, Fedor von Bock, Paul Ludwig Ewald von Kleist, Siegmund Wilhelm Walther von List, Paul Ludwig von Kleist precum și pe generalii Erich Ritter von Schobert, Eduard Wagner, Helmuth Stieff, Fritz Erich Felgiebel, Nikolaus von Falkenhorst, Johannes Friessner, Alfred Gerstenberg, Fritz Lindemann, Hans von Greiffenberg și Heinz Wilhelm Guderian.

Din relatările lui Titus Gârbea rezultă cu prisosință că România nu avea în niciun caz scopuri de supremație mondială sau de participare la împărțirea lumii, dominația mondială pe

care o avea Germania, ci avea total scopuri diferite, exclusiv de dezrobire, de eliberare a teritoriilor de sub sovietici. De altfel, el spunea că nici nu eram dotați cu ceea ce trebuia și nu aveam nici hărți, ne dotau germanii, ei erau pregătiți pentru lucrurile acestea, era o chestiune foarte clară în această privință.

Cert este că, în prima fază, războiul a avut rezultate bune pentru România, reușindu-se eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. S-a intrat apoi și dincolo de Nistru și aici e o problemă delicată în istoriografie. Sigur, tot Florin Constantiniu spune că e un episod dramatic, tragic, un moment de cumpănă, istoria va hotărî dacă a fost bine sau n-a fost bine. Se știe acum bine că mai ales odată cu pierderile în decursul operațiunilor militare și mai ales după momentul Stalingrad, s-a cerut cu insistență de către liderii politici români, de Constantin Brătianu, de Iuliu Maniu, retragerea trupelor, a fost chiar o atitudine de frondă, de nesupunere și de nemulțumire în rândul comandanților, generali din armata română, lucruri care rezultă cu prisosință și din interviul menționat cu Titus Gîrbea. Ca părere personală, consider că este greu de crezut și chiar greu de acceptat că poporul român s-ar fi lăsat târât într-o acțiune ofensivă alături de forțele Axei împotriva Uniunii Sovietice în iunie 1941 dacă nu ar fi existat momentul iunie 1940 cu toate consecințele sale. Lucrurile acestea sunt explicate de unii istorici ai epocii. Basarabeanul Alexandru Boldur, de pildă, arăta că „Există și în domeniul politicii un pic de logică. Cum putea România să scape unicul prilej de a încerca norocul să redobândească Basarabia și Bucovina de Nord dacă nu folosind evenimentul că germanii au pornit în atac contra Rusiei? Una singură România nu putea să se măsoare cu forțele uriașe ale vecinului său. Altfel se prezentau lucrurile din moment ce România avea un aliat puternic, germanii. Ion Antonescu a urmat chemarea intimă a sufletului său și vocea strămoșilor care au suferit de pe urma forței arogante a rușilor. «Ordon treceți Prutul» adresat armatei române a fost cât se poate de firesc.

Răpirea Basarabiei și Bucovinei justifica războiul românilor împotriva Uniunii Sovietice”.

De altfel, acțiunea în răsărit a fost susținută inclusiv de Regele Mihai și de lideri politici. Ion Mihalache care era maior în rezervă s-a înrolat voluntar, iar istoricul Gheorghe Brătianu (căpitan în rezervă) la fel, ei luptând până la Nistru. Continuarea operațiunilor alături de germani dincolo de Nistru reprezintă o problemă delicată, pe care istoria o va judeca. În concepția lui Antonescu au prevalat considerentele militare, inclusiv măsurile de prevenire în legătură cu amenințarea unei „Ucraine Mari” în zonă.

Cum se știe, a urmat ofensiva sovietică din primăvara anului 1944, în împrejurările în care nu s-a reușit să se încheie un armistițiu negociat cu Uniunea Sovietică, cum ar fi vrut Ion Antonescu și conducerea de atunci. Din nefericire, n-a fost posibil să se ajungă la o înțelegere cu Națiunile Unite, cu forțele democrate în ansamblul lor. Situația creată s-a datorat faptului că și englezii ca și americanii, dar englezii în principal, lăsau chestiunea aceasta la o înțelegere cu sovieticii. Din toamna anului 1944, odată cu înțelegerea de la Moscova (octombrie 1944) și îndeosebi a conferinței de la Yalta (februarie 1945), lucrurile erau deja stabilite între marile puteri învingătoare în război. A fost vorba, desigur, de un plan mai amplu de sovietizare a României și de ocupare cu forțele armate ca de altfel a întregii regiuni central-răsăritene.

Lucrurile au evoluat în realitățile pe care le știți foarte bine, în perioada comunistă. După 1990, ar fi fost cazul să se întâmple „ora astrală” a reîntregirii, dar, din păcate, acest lucru nu s-a întâmplat (încă). Sincer, cred în continuare că este posibilă șansa reîmplinirii visului național, prin reîntregirea țării.

Vă mulțumesc foarte mult pentru atenție!

Prelegere: Trianon – un secol de dispute româno-maghiare
Prezentarea cărților: „Al doilea Trianon”; „Români și unguri 1918-2018”

Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Constat cu plăcere că ați răbdat atâtea ore, o să îmi reduc foarte mult prelegerea pentru că, vorba unui prahovean de-al nostru, orele sunt înaintate.

Vreau la început să-l felicit pe domnul Stere pentru perseverența, încăpățânarea dumnealui de a organiza în fiecare an sesiunile Universității „Iorga” de la Vălenii de Munte, chiar și în condiții de pandemie, precum cursurile de anul acesta.

La început aș vrea să vă atrag atenția asupra unui lucru. Ați văzut că ieri a vorbit aici chiar președintele Academiei Române, e în program și un alt academician și în fiecare an din 1990 încoace, chiar și înainte de 1990, Academia a fost reprezentată. Primul academician care a vorbit la Universitatea „Iorga” a fost chiar în 1908 academicianul A.D. Xenopol, profesor al lui Nicolae Iorga. Ce concluzie tragem de aici? E vorba de solidarizarea Academiei Române, cel mai înalt for științific al României, cu actul patriotic și cultural care se petrece la Vălenii de Munte. Și vreau să vă prezint un moment legat de Academia Română și de Trianon. În 1919-1920 la Paris se discutau viitoarele hotare ale țărilor succesorale Imperiului Austro-Ungar și erau foarte multe păreri pro și contra. În aceste condiții, Academia Română a vrut să încline balanța în favoarea României și a adoptat niște documente extraordinar de importante.

Pe 30 mai 1919 a avut loc o sesiune a Academiei Române și aceasta a adoptat un document, o telegramă trimisă tuturor academiilor țărilor aliate prin care cerea ajutor acestor țări pentru realizarea integrală a unirii Transilvaniei cu România. Textul acestei telegrame a fost alcătuit de Nicolae Iorga. Nu vi-l mai citesc, dar este extrem de interesant.

A doua zi, pe 31 mai 1919, Academia Română s-a întrunit în mod solemn în aula mare a Academiei, a fost o întrunire cu public la ora 21, deci seara, și atmosfera imprima un moment deosebit de important. Nicolae Iorga a ținut o prelegere magistrală atunci despre drepturile noastre istorice și etnice, încheiată această prelegere în felul următor: „Academia Română supune și conștiinței lumii întregi aceste constatări care nu pot fi tăgăduite și aceste concluzii care nu pot fi infirmate.” S-a adoptat în acel moment o moțiune trimisă Conferinței de Pace pentru a înclina balanța în favoarea României.

Prin prezența, deci, la Vălenii de Munte a academicienilor se dovedește încă o dată faptul că ei sau cel puțin majoritatea lor sunt solidari cu ideile patriotice care se prezintă an de an aici. M-am gândit să vă prezint aici, așa cum domnul Stere spunea și ieri, câteva cuvinte despre cărțile pe care le-am publicat în ultimii ani, ele sunt rodul unei cercetări științifice în arhivele românești, de vreo treizeci de ani. Aceste cărți pe care le vedeți dumneavoastră în față sunt în majoritate, ca sursă de inspirație, sunt surse arhivistice cam 90% din ele, deci marea majoritate a celor scrise aici sunt lucruri inedite și de necontestat, pentru că cei care o să aveți în mână vreuna din cărțile acestea o să vedeți că mereu se fac trimiteri la arhive și ceea ce spun e de necontestat. Iată, primele, e vorba de cele trei

volume numite „Români și unguri”: primul volum este pentru perioada 1918-1940, al doilea, 1940-1945 – primul e cel despre care vă spunea domnul Stere ieri că a fost tradus în germană și o să fie răspândit în Europa anul acesta – și al treilea, perioada 1945-2018. Deci cuprinde o sută de ani de relații româno-maghiare, este o prezentare echilibrată așa cum spunea distinsa noastră colegă, doamna Filitti, adineauri, „istoria trebuie făcută cu cât mai puțin subiectivism” dar subiectivismul absolut nu poate fi atins pentru că istoricul e și el om, dar trebuie să lucreze atât de serios încât ceea ce spune să fie cât mai puțin contestabil.

Iar anul acest, evident și cu ocazia împlinirii a o sută de ani de la Trianon, am publicat la Editura „Semne”, apărut în martie, această carte numită „Catolicismul și revizionismul maghiar”. E o temă extrem de sensibilă și de aceea foarte puțini istorici au abordat-o de teama de a nu supăra pe catolicii români și mai mult, de a nu supăra pe Papă. Și, săptămâna trecută, o nouă carte, e caldă, are miros de tipografie, dumneavoastră știți ce înseamnă asta, o carte numită „Al doilea Trianon”. Evident că este vorba de 1946, de Conferința de Pace de la Paris care a reconfirmat ceea ce Conferința de Pace de la Trianon spusese în 1920. Deci, de două ori într-un secol posesiunea românească asupra Transilvaniei a fost consfințită în cadrul unui for internațional.

Din toate aceste cărți, evident că fiind autor al lor aș avea plăcerea să vorbesc vreo trei ani, o să mă refer doar câteva minute la cartea aceasta „Catolicismul și revizionismul maghiar”, tocmai pentru faptul că subiectul este extrem de sensibil și greu abordabil. În general, trebuie să menționăm două fapte pe care le-am auzit și eu de la tribuna aceasta. Domnul președinte al Academiei, cu verva-i cunoscută, ne aducea la cunoștință un lucru știut de fapt de toată lumea, dar foarte puțin intrat în conștiința deplină a românilor, faptul că Tratatul de la Trianon nu este cel care a făcut România Mare, ci cel care doar a consfințit-o pe plan internațional. România Mare a fost realizată prin Hotărârea de la Alba Iulia, care a urmat hotărârilor

din Basarabia și Bucovina.

După cum știți dumneavoastră, există de la Trianon o politică maghiară numită politică revizionistă. Dorința de a revizui Tratatul de la Trianon pentru ca Ungaria să intre în

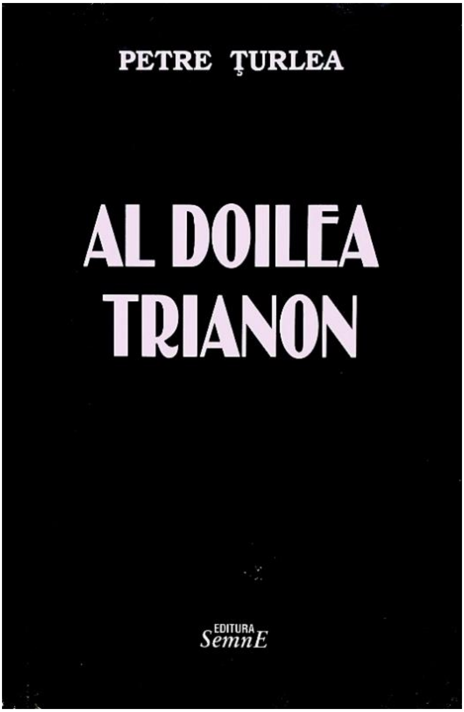

posesiunea unora din teritoriile din Transilvania sau chiar a întregii Transilvanii. Istoriografia maghiară spune că politica revizionistă se referă la Trianon. E o minciună. De ce această minciună? Trianonul e cel care a bătut în cuie și care a recunoscut o hotărâre a întregului popor român – Hotărârea de la Alba Iulia – pe când Trianonul este o hotărâre a Marilor Puteri, a unor guverne, a unor țări din lume. E mult mai ușor de contestat și de modificat o hotărâre luată de niște țări, niște guverne, decât o hotărâre a unui întreg popor, de aceea ei se referă cu privire la revizionism la Tratatul de la Trianon; și într-adevăr au avut dreptate o dată, în 1940 au reușit să atragă două mari puteri ale momentului Germania hitleristă și Italia fascistă și s-a revizuit Tratatul de la Trianon, răpindu-ne partea de nord-est a Transilvaniei dar, în realitate, așa cum spunea domnul academician Pop, România Mare s-a înfăptuit la Alba Iulia în 1918. Iar doamna Filitti spunea, de asemenea, un mare adevăr că România nu a știut niciodată să aibă o propagandă ofensivă națională în Occident. Și, iată, răspunsul pe

care vi la dat de vreo două ori în cărțile sale, domnul profesor Ioan Scurtu. Cum se explică acest fenomen? Pentru el a fost și în perioada interbelică și este și astăzi. Se explică în felul următor. Românii, care sunt niște oameni excesiv de pașnici, și-au zis și zic așa: dreptatea noastră este mult prea evidentă ca să mai trebuiască să facem propagandă pentru susținerea ei; toată lumea vede că avem dreptate. Dar, nu e adevărat. E o altă zicală: o minciună, dacă o repeți foarte des, până la urmă ajunge a fi crezută. Și așa se întâmplă și cu propaganda noastră de ieri, dar, din păcate, și cu propaganda noastră de astăzi. Doamna Filitti avea deplină dreptate.

Argumentele invocate la Trianon de delegația maghiară condusă de îngâmfatul conte Apponyi, de altfel un om extrem de deștept, se baza pe următoarele lucruri: el susținea că Transilvania trebuie să rămână în cadrul Ungariei deoarece neamul maghiar este superior, din punct de vedere al culturii, românilor, este un neam civilizator și, în al doilea rând, spunea că ungurii stăpânesc Transilvania de o mie de ani, și „stăpânind-o noi (spunea el din înălțimea sa, era și foarte înalt, un tip uriaș impunător), ungurii stăpânind Transilvania de o mie de ani, imposibil să nu ne-o lăsați tot nouă și acum”. Iată răspunsul pe care i l-a dat Millerand, într-o discuție, în fața delegației maghiare. Spunea așa: „O nedreptate istorică trebuie înlăturată chiar dacă durează de o mie de ani. Admirabil răspuns, pe care ar trebui să îl reluăm mereu și să îl știe fiecare român ca să răspundă atunci când cineva are pretenție asupra teritoriului românesc. Există o teză conform căreia a fost o unanimitate a ungurilor în a nu accepta Tratatul de la Trianon. Este, iarăși, o greșeală. Iată ce găsesc în ziarul „Seara” din Budapesta, era oficios al Guvernului maghiar, seara din 26 mai 1920, era un discurs al lui Albert Apponyi, care spunea așa: „Drumul iscălirii păcii este singurul pe care putem merge pentru a nu primejdui printr-un joc hazardat însăși existența noastră de stat.” Deci, chiar Apponyi a susținut că trebuia semnat tratatul. Iar ministrul

de externe, atunci, Teleki Pál spunea că trebuie neapărat semnat tratatul și dădea și două cauze. Spunea așa, vă citez: „Grozavele pagube cauzate de bolșevici, și de aceea nu mai puteau să reziste, și, în al doilea rând, Ungaria nu se mai poate expune unei noi ocupații.” Evident că făcea aluzie la ocupația românească. Așadar, este greșită teza că unanimitatea ungurilor a susținut că nu trebuie semnat tratatul. Dar, este adevărată teza că unanimitatea ungurilor a fost ostilă Tratatului de la Trianon și va acționa, de atunci, până astăzi și probabil că va acționa și în viitor pentru modificarea acestui tratat.

În toată perioada 1918-1945, catolicismul a fost unul din inamicii principali ai României Mari. Catolicismul și în varianta sa maghiară, deci și biserica romano-catolică maghiară din Transilvania, dar și prin Vatican. Vaticanul a susținut permanent această acțiune a bisericii romano-catolice maghiare din Transilvania, deci a stat de partea Ungariei împotriva României în toată perioada interbelică.

Când am scris cartea aceasta am străbătut mai întâi toată arhiva diplomatică a României de la Ministerul Afacerilor Externe, e vorba de relația cu Legația română de la Vatican, care raporta în fiecare zi, uneori și două rapoarte pe zi în legătură cu poziția Vaticanului față de România Mare. Deci, vă puteți sau ne putem pune întrebarea: De ce Vaticanul s-a situat de partea Ungariei? Răspunsul este simplu. Și atunci, în special în Transilvania, majoritatea ungurilor erau romano-catolici. De la începutul Evului Mediu, catolicismul a încercat să acționeze, să realizeze un prozelitism față de creștinii ortodocși din Transilvania, voia să îi atragă de partea catolicilor și când a avut și sprijinul unui stat puternic, cum a fost Imperiul Habsburgic, la 1700, au rupt cu forța o parte din românii ortodocși transilvăneni și i-a trecut la greco-catolici sub stindardul bisericii greco-catolice sau bisericii unite cu Roma. S-au descoperit documente ale acestui rapt religios, erau ascunse într-un sertar al Bibliotecii Naționale din Budapesta, le-a publicat Silviu

Dragomir, și s-a descoperit faptul că multe din semnăturile protopopilor români ortodocși care apar acolo, cum este protopopul din Trei Scaune, din sudul Transilvaniei, erau false, deci, un document falsificat. Apoi, în tot secolul al XVIII-lea, Vaticanul, având în spate Imperiul Habsburgic, a încercat să rupă și cealaltă parte a ortodocșilor transilvăneni, să-i treacă cu forța la greco-catolici și s-a ajuns chiar ca mânăstirile ortodoxe din munții Transilvaniei să fie bombardate cu tunurile de generalul austriac Buccow. Cea mai cunoscută este distrugerea Mânăstirii Sâmbăta care a fost refăcută de Mitropolitul Nicolae Bălan abia în anii comunismului, în 1953. Asta este explicația situării catolicismului maghiar de partea revizionismului, cu toate că este evident, ușor de explicat. Mai greu era de explicat plasarea Vaticanului.

Sunt multe momente în perioada interbelică în care s-a văzut această plasare a catolicismului de partea forțelor revizionismului maghiar. O să vă înșir câteva din ele. În primul rând faptul că a fost împiedicată reunificarea religioasă a românilor transilvăneni după Primul Război Mondial. Era o situație extrem de interesantă atunci, nu mai exista nicăieri un stat străin, austriac sau austro-ungar, nu mai exista Ungaria care să împiedice unirea românilor transilvăneni, unirea religioasă a românilor transilvăneni și totuși, aceasta nu s-a petrecut.

În 1918 era o situație cu totul specială, mitropolitul greco-catolic de Blaj murise, e vorba de Mihaly, și în același an a murit și Mangra, mitropolitul ortodox. Ca urmare, ambele biserici românești din Transilvania nu aveau conducători și în momentul acela, dinspre ortodocși a plecat la Blaj propunerea să fie ales un singur mitropolit și acela să fie greco-catolic. Deci să fie unit, numai ca să se realizeze unitatea bisericească și Blajul a refuzat.

Sunt mulți neaveniți în istoriografia românească de astăzi care scriu și spun o mulțime de năzbâtii, mai ales că își fac loc cu mare ușurință la posturile de televiziune.

La 11 mai, anul acesta, acum trei luni, am văzut la TVR Cluj o emisiune în care vorbea despre relația dintre cato-licism și România Mare un istoric de care, vă spun sincer, n-am auzit până atunci, dar care era foarte plin de sine, foarte încrezător că ar fi chiar istoric, se numește Șerban Turcuș. Acesta, timp de vreo oră, a tot vorbit despre ajutorul imens dat de Vatican și de catolicism în ansamblu, conso-lidării României Mari în perioada inter-belică. Este, evident, o minciună. Până la urmă, chiar și momentul acesta 1918 îl interpreta pe dos. Nu ortodocșii au propus un singur mitropolit, ci greco-catolicii l-au propus și ortodocșii l-ar fi respins. Documentele din arhivă spun cu totul altceva.

Spiritul românilor transilvăneni în această perioadă de sfârșit al Primului Război Mondial și de început al statornicirii României Mari, spiritul românilor transilvăneni era acela unionist și în plan religios.

A avut loc în mai 1919 un congres preoțesc al uniților transilvăneni la Cluj, vreo patru sute de preoți, în care a venit și a vorbit și episcopul ortodox Nicolae Bălan. Am citit în ziarul „Unirea” din Blaj, care era oficiosul greco-catolicilor că după ce episcopul Bălan a spus

că este de dorit o unire religioasă a românilor transilvăneni, toată sala a izbucnit în aplauze frenetice, spune acest oficios al greco-catolicilor. Deci, chiar preoții greco-catolici doreau acest lucru. În septembrie, acelați an, la București a avut loc o întrunire, un congres al ortodocșilor din toată România unită și la acest congres, spune tot „Unirea” din Blaj, când Elie Dăianu, reprezentantul uniților a propus un singur congres preoțesc pentru întreaga Românie și unirea într-o singură biserică, iarăși au izbucnit aplauze frenetice, și de o parte și de alta. Deci, spiritul vremii, curentul dominant era cel al unirii. Și totuși, nu s-a întâmplat. Cauza este, așa cum spun chiar niște ierarhi ai bisericii greco-catolice, interzicerea acestei uniri din partea Papei de la Roma. Iată, un moment când știm sigur că a existat această interdicție.

La 15 octombrie 1922 a avut loc încoronarea de la Alba Iulia. Era un moment extraordinar de important în care se încheia procesul de unire, avea o simbolistică cu totul deosebită și de aceea s-a vrut ca slujba de încoronare a lui Ferdinand și a Mariei care a avut loc în Catedrala Încoronării de la Alba Iulia, construită special pentru acest lucru după 1918 s-a vrut să participe reprezentanții celor două biserici românești, și a tuturor bisericilor din România. În fața altarului au oficiat slujba ierarhii ortodocși pentru că ei reprezentau vreo 75% din populația țării dar, alături de ei, deci tot la altar a stat și marele muftiu, deci reprezentantul mahomedan a stat, și rabinul – reprezentantul evreilor – a stat episcopul germanilor și un reprezentant al Patriarhiei de la Constantinopol. Vă puteți pune întrebarea ce e cu Biserica unită. Ierarhii Bisericii unite, în frunte cu mitropolitul Suciu au venit la această festivitate dar au refuzat să intre în biserică și au stat în pridvor împreună cu nunțiul papal, reprezentantul Papei în România, și cu episcopul romano-catolic Májlath. Deci, au refuzat să intre în biserică. Faptul a trezit o nemulțumire deosebită în rândul populației românești, a exprimat cel mai puternic această nemulțumire chiar Nicolae

Iorga care s-a arătat indignat de felul în care s-a refuzat participarea de către uniți la actul acesta al încoronării. O să vă citesc parțial discursul sau articolul lui Nicolae Iorga apărut pe această temă în „Universul” din 18 octombrie 1918, el spunea așa: „Și Biserica unită unde e? Tocmai Biserica unită care a ținut stindardul românismului timp de două secole în frunte cu martirii săi – și îi înșira pe majoritatea – tocmai ea care s-a format ca să aducă în conștiința românească trecutul glorios roman.” Și, în final, se întreba de ce lipsesc acești ierarhi. Oare o fi fost o telegramă, un ordin de la Roma? Și găsim în memoriile lui Nicolae Iorga răspunsul. După terminarea slujbei, el a întrebat pe tânărul episcop de atunci, Iuliu Hossu, cel care a citit Proclamația de la Alba Iulia, l-a întrebat ce s-a întâmplat, de ce nu au venit în biserică. Și Hossu a răspuns, zice Nicolae Iorga, tânărul Episcop Hossu dă vina pe Roma, care a telegrafiat în acest sens. În zadar s-au rugat ei, adică uniții, o noapte întreagă de nunțiu care a fost inexorabil. Deci, a fost într-adevăr o telegramă de la Roma, prin care Papa a interzis uniților să-și arate solidaritatea cu întregul neam românesc. Foarte violent a răspuns Nicolae Iorga într-un articol din „Neamul Românesc” din noiembrie 1919 unde întreba așa: „Dar, de când Papa de la Roma se amestecă în treburile unui stat suveran? Să știe – deci Papa să știe – că biserica unită este mai întâi a noastră a românilor și abia apoi a lui.” Deci, iată, un nou moment în care catolicismul a acționat împotriva statului național român. De asemenea, catolicismul a susținut o largă propagandă internațională împotriva statului român. Catolicii din Transilvania au trimis foarte multe memorii în Occident în care acuzau statul român că discreditează biserica catolică și a fost nevoie de energii foarte multe ale reprezentanților statului român pentru a combate aceste acțiuni anti românești. Printre alții, chiar primul-ministru Vaida Voevod, în lunga sa călătorie în Anglia în 1920 îi scrie lui Nicolae Iorga de mai multe ori și prezintă această acțiune a catolicilor și ecoul ei extrem de favorabil

României.

O altă acțiune împotriva statului român a catolicismului interbelic a fost impunerea unui tratat cu România, tratat numit concordat. Prin acest concordat se fixa Bisericii catolice în România un statut privilegiat față de toate celelalte biserici și un statut privilegiat chiar și în raport cu statul român. Peste capul statului român biserica catolică maghiară din România putea primi ordine direct de la Roma fără ca statul român să poată interveni în vreun fel. Evident că a fost o opoziție uriașă și la nivelul localităților. Am găsit în arhivele din București vreo patru sute de memorii ale unor comunități ortodoxe din Transilvania împotriva concordatului. Până la urmă, Papa a găsit portița de scăpare – Regele Ferdinand era catolic și conform Constituției românești a fost obligat să își boteze copiii ortodocși și a fost excomunicat. Conform principiilor catolicismului, cel excomunicat nu mai primește ultima împărtășanie. Ferdinand era foarte bolnav, avea un cancer galopant la stomac și știa că i se apropie sfârșitul, iar de la Roma i s-a vestit că nu i se va da ultima împărtășanie dacă nu semnează concordatul. Și atunci, pe patul de moarte, Ferdinand, în mai 1927 l-a chemat la el – era culcat într-un cort în fața Peleșului, pentru că nu mai rezista să stea în încăperi, l-a chemat la el pe generalul Averescu, care era atunci prim-ministru, și l-a rugat; deci iată, scena, Regele îl roagă pe primul-ministru să semneze concordatul. Și atunci guvernul a semnat concordatul, Papa i-a dat ultima împărtășanie și regele a murit împăcat cu cele sfinte, la 20 iulie 1927, după trei luni.

În 1929, Guvernul român a reușit să impună Parlamentului aprobarea concordatului dar în condițiile în care cei mai mulți dintre conducătorii români de atunci erau catolici. Iuliu Maniu era greco-catolic și a dat ordin tuturor parlamentarilor PNȚ-ului, care erau majoritari, să voteze concordatul și la fel au făcut și ceilalți. Concordatul a fost combătut de foarte multe ori, cel mai puternic în 1932 când 27 de parlamentari au alcătuit un memoriu

prin care cereau înlăturarea concordatului; cel mai aprig critic al lui a fost cunoscutul istoric și filozof Onisifor Ghibu.

O să mă opresc două minute, bănuiesc că nu mai aveți răbdare dumneavoastră, asupra unei alte probleme, și anume susținerea de către catolicismul maghiar din Transilvania a teorismului maghiar. Episcopii maghiari din Transilvania au creat foarte multe asociații maghiare care aveau la bază lupta pentru înlăturarea Trianonului. Unele dintre ele au alunecat în extrema dreaptă și au încercat să organizeze acțiuni teroriste. Cea mai cunoscută, nu, cea mai periculoasă, zic eu, nu cunoscută, pentru că până să o public în cartea aceasta documentele privitoare la ea erau necunoscute, eu am găsit toate aceste documente în arhivele istorice centrale și în finalul acestei cărți, am și facsimilele tuturor acestor documente, e vorba de faptul că episcopul catolic de Satu Mare și Oradea István Fiedler (Stefano se numea în latină), a alcătuit o organizație teroristă și a început s-o înarmeze. Poliția,

autoritățile române au aflat și la 29 octombrie 1939 au făcut o descindere în palatul episcopal de la Satu Mare și au găsit de la subsol până la mansardă burdușit palatul acela cu arme, muniții, explozibil tot ce trebuia unei acțiuni care să fie declanșată în momentul când armata maghiară intra în Transilvania. Să arunce podurile în aer, șoselele, ca să ușureze înaintarea acestei armate.

Grigore Gafencu a avut singurul moment al diplomației românești din perioada interbelică de bărbăție. A ordonat delegației române de la Vatican să transmită Papei să-l destituie pe Fiedler pentru că în conformitate cu concordatul, statul român nu putea să îi facă nimic și atunci i-a cerut Papei să-l destituie. Papa a tot întârziat, n-a vrut, a vrut s-o dea cotită, până când la 9 decembrie 1939 l-a destituit pe Fiedler. Și să vă spun ce a urmat, un lucru incredibil. Acest om care voia să realizeze o acțiune teroristă împotriva României a avut îndrăzneala, după ce a fost destituit, să ceară Guvernului român o pensie lunară, și era o sumă uriașă. Deci, statul pe care dorea să îl dărâme trebuia să îi plătească o pensie lunară. Ministerul de externe de atunci, în iunie 1940, a trimis de la București, un mesaj prin care refuza în final o asemenea cedare.

Iată, dar, că pe ansamblu catolicismul din perioada interbelică s-a comportat împotriva României.

În legătură cu cealaltă carte, „Al doilea Trianon”, să vă spun numai un singur lucru, să vă citesc ce am scris pe ultima copertă a acestei cărți. Toate cărțile mele sunt negre pentru că de obicei tratează niște probleme cu totul și cu totul dificile.

Iată, ce scriam aici: „Al doilea Trianon este o carte de istorie care aduce o atenționare lumii românești de astăzi pentru a păstra ceea ce națiunea română a dobândit de două ori într-un secol prin jertfă de sânge și inteligență diplomatică: Transilvania.” Este, evident, un mesaj pe care orice carte de istorie contemporană ar trebui să îl trimită conducătorilor României de azi. Vă puteți pune întrebarea, și cu aceasta chiar termin, vă puteți pune întrebarea dacă în condițiile de astăzi acțiunea revizionistă

maghiară mai are sorți de izbândă. Ar avea sorți de izbândă cu o singură condiție, ca din interiorul națiunii române să fie mai mulți oameni care ar accepta această revizuire. Din păcate, poate credeți că este iluzorie ideea. Din păcate, avem și momente în care unii reprezentanți de frunte ai națiunii române au înclinat spre acceptarea revizuirii Tratatului de la Trianon.

Un singur moment, pe 16 iunie 1989 a fost înmormântat la Budapesta Imre Nagy, conducătorul revoluției maghiare, care a fost împușcat în 1958. Cu această ocazie s-a întrunit la Budapesta o delegație a românilor din exil împreună cu o delegație a unor asociații maghiare și au semnat așa-zisa Declarație de la Budapesta. Textul întreg n-o să-l găsiți în literatura istorică română și l-am preluat din ziarele budapestane ale acelui moment, care l-au prezentat in extenso. Cel mai dăunător este următorul lucru. Se spune în această declarație că poporul român și poporul ungar s-au format în același spațiu geografic. E o minciună. Numai poporul român s-a format în spațiul Transilvaniei, el este de etnogeneză acolo, deci el are dreptul asupra acestui teritoriu, toți ceilalți, inclusiv ungurii, au venit acolo cu sabia. Dar venitul cu sabia nu dă dreptul asupra teritoriului respectiv. Și, în al doilea rând, se spune în această declarație că Transilvania e un spațiu de condomeniu româno-maghiar și trebuie realizată autonomia fiecărei națiuni, inclusiv a maghiarilor. Delegația respectivă s-a dus repede cu proclamația în Elveția, unde avea reședință Regele Mihai și la 4 iulie, într-o noapte, Casa Regală a dat un comunicat pe care vi-l citesc: „Majestatea Sa Regele Mihai a primit la reședința sa de lângă Geneva, delegația românilor care au semnat la Budapesta o declarație comună împreună cu Forumul Democratic Maghiar. Această delegație a prezentat Majestății Sale textul Declarației de la Budapesta, iar Majestatea Sa a aprobat întru totul conținutul declarației care exprimă convingerile sale.” Deci, convingerile Majestății Sale erau ca ale acelor delegați și anume că Transilvania trebuie să fie condomeniu româno-maghiar și că

în Transilvania trebuie să fie autonomie. Acestea sunt cele două lucruri pentru care foarte puțini istorici români de astăzi au mai îndrăznit să prezinte Declarația de la Budapesta în public. Interesant este faptul că majoritatea exilului românesc, cel care conta în acel moment s-a proclamat împotriva Declarației de la Budapesta, cel mai reprezentativ fiind Ion Rațiu, care spunea la Radio Londra chiar a doua zi după comunicatul regal, spunea că românii ardeleni fără excepție resping această declarație de la Budapesta.

În 1989-1990, când ungurii au vrut să rupă Transilvania printr-o acțiune de forță încununată cu manifestarea de la Târgu Mureș s-a răspuns direct de către poporul român acestei declarații de la Budapesta. Am trecut prin județul Mureș și am intrat în cimitirul din satul Toaca. Iată, ce scrie pe epitaful unuia din românii asasinați de unguri la Târgu Mureș în 20 martie 1990: „Aici odihnește eroul Frandes Simion, tată a șase copii, născut în 1933, ucis în mod bestial de către unguri în Târgu Mureș, la 20 martie 1990, jertfindu-și viața pentru apărarea României unite și apărarea tricolorului sfânt. Glorie eternă, erou al României, veșnica ta pomenire, dormi în pace, trăiască România liberă! Toaca, azi, 2 aprilie 1990” Deci, pe epitaful unuia dintre eroii asasinați de unguri la Târgu Mureș scrie „Trăiască România liberă!” Iată răspunsul cel mai bun dat infamilor care au semnat declarația de la Budapesta în 1989. UDMR-ul reprezentantul astăzi, știți foarte bine, al tendințelor acestea a făcut permanent pași spre realizarea lor; a șantajat toate partidele românești, reușind să obțină foarte multe lucruri. Iată, ultima încercare s-a făcut pe 23 decembrie 2019, anul trecut, nici un an nu s-a împlinit, prin care au propus un proiect de lege de autonomie a Ținutului Secuilor. Până la urmă, parlamentarii s-au deșteptat și l-au respins.

În aprilie 2020, deci acum câteva luni, conducătorul UDMR-ului a propus ca toți copiii din zona secuiască, deci, inclusiv români, să învețe obligatoriu în limba maghiară. Iată că

acțiunile continuă.

Este și o concluzie și cu asta într-adevăr termin, o concluzie la ceea ce v-am spus mai înainte, lucruri care ar putea fi multiplicate la infinit. Iată această concluzie. Este luată de mine dintr-un raport diplomatic pe care l-am găsit, un raport diplomatic al legației Elveției la București datat 21 aprilie 1945, deci un raport diplomatic al Legației Elveției la București; spunea așa: „Românii, oricare ar fi fost concepția lor politică, rămân aceiași idealiști, gata să dea orice pentru prietenie. În o mie de ani au fost numeroase momente când se putea face apropierea româno-maghiară dar nu s-a făcut, nu din vina românilor, ci din vina ungurilor care după fiecare primejdie reveneau la concepția lor seculară de popor stăpânitor, de neam superior etc. Vor reveni și de astă dată la aceleași apucături și la aceleași sentimente imediat ce va trece primejdia pentru ei și pentru Ungaria." La o sută de ani de la Trianon, ceea ce spunea diplomatul elvețian în 1945 este pe deplin valabil și este o atenționare la adresa noastră a tuturor, dar în primul rând, o atenționare la adresa celor care ne conduc, din păcate foarte mulți netrebnici. Mulțumesc!

(Mențiunea autorului:
textele sunt transcrise de pe înregistrări audio, fără intervenții ulterioare.)

Cultura în spiritualitatea românească.
Lansarea romanului „Despovărarea”
Radu Boroianu

Sunt, evident, un personaj bizar, pentru că nu mă pot obișnui, într-o formă sau alta, cu mine nici atunci când încerc să fiu propriul meu personaj, nici atunci când încerc să fiu autor și, deci, nici astăzi nu știu exact ce am să vă spun cu adevărat, cu toate că m-am pregătit minuțios, ca întotdeauna. Dar las deoparte tot ceea ce am pregătit și cred că am să vă spun altceva.

De fapt, cheia cărții mele, *Despovărarea*, nu este atât amintirea a ceva, ci mai mult un paradox care mă bântuie de când eram june învățăcel: felul în care epoca prin care am trecut și, iată, acum mai abitir, distruge noțiunile încetul cu încetul, sărăcindu-le până la întoarcerea sensurilor lor, fenomen pe care îl trăim intens în aceste zile. Nu pot să cred deloc în acest fel de a orândui cunoașterea spre necunoaștere și o să vă mărturisesc mai întâi o recentă descoperire neplăcută. În această pandemie m-am reîntors la film. Stând claustrat în casă, m-am abonat și eu, ca foarte mulți contemporani, la câteva canale de filme. Am văzut și lucruri excepționale, și lucruri care reprezintă foarte bine epoca pe care o traversăm. Despre filmele de categorie B îmi formulasem, deja din timpul studenției, teoria conform căreia ele nu sunt întâmplătoare, că ele anunță într-o formă mascată sau mai puțin mascată ceea ce o să ni se întâmple peste 20 de ani, 30 de ani... Am prins timpul acesta din urmă și am constatat că aveau dreptate: exact ce spuneau „ei” în acele filme de categorie B, cu mijloace ușor rudimentare, special alese să fie rudimentare, ca să ajungă la mase mari de spectatori – și nu doar la o elită intelectuală –, se adeverește la amănunt. Cu alte cuvinte, aceste filme nu sunt întâmplătoare. Într-unul dintre ele – un serial foarte bine realizat, cu actori excepționali, ca întotdeauna când britii fac artă și nu numai –, care se numește *Peaky Blinders* (după numele unei celebre bande de răufăcători

din Marea Britanie a începutului de secol 20), la un moment dat, spre surpriza mea, personajele centrale se dezvăluie a avea origini țigănești și, când se întâlnesc cu alți indivizi, altfel locuitori ai Marii Britanii, și ei din aceeași etnie, își vorbesc în limba lor pe care o anunță că ar fi limba romani, dar, și mai surprinzător, ei își vorbeau atunci în limba română. Adică în acest film se face una dintre voitele confuzii grosolane între romi, români și România. Nimeni, niciun personaj oficial sau mai puțin oficial, niciun cineast român n-a protestat. Deși eu l-am descoperit abia luna trecută, filmul rulează de câțiva ani. Să accepți că limba ta a ajuns atât de necunoscută – cum ar părea, încât poate fi confundată cu limba țiganilor – e o chestiune care lovește direct în instrumentul cultural cel mai profund al unei nații, care este limba. Cine este vinovat că limba română nu-și ocupă locul în lume după cum îl merită? Păi, nu sunt britanicii care ne iau peste picior, ci noi! Noi ne distrugem propria noastră valoare. Cam despre asta e vorba, de fapt, în cartea mea. Sigur, sunt anii de formare, sunt personaje care m-au cutremurat prin lipsa lor totală de caracter sau, dimpotrivă, caractere minunate, sunt oameni cu înțelepciune covârșitoare, care m-au bucurat cu întâlnirea, care au ajutat la edificarea mea, începând de la membrii familiei mele, până la alții, mereu alții. Dar durerea îmi rămâne intactă, de ce, oare, cultura în România a devenit – și nu de azi, de ieri – un soi, cum spuneam noi pe vremuri, de dexteritate, nici măcar dexteritate, pentru că, iubitor de limbă latină fiind, pot să vă spun că dexteritatea presupune o abilitare, nu poți să ai această calitate dacă nu te obișnuiești cu ea, dacă nu știi s-o pui în aplicare. Avem și o instituție care se numește Ministerul Culturii și care în fapt este un minister al artelor, în cel mai bun caz; în fond, a ajuns, dureros, un mai nimic. Dar această confuzie nu funcționează numai în România – doar durearea mea e românească – și diminuează până la eliminare noțiunea de cultură. În România, cu precădere, eliminăm dimensiunea noțiunii de cultură, în schimb avem o mulțime de

intelectuali care se exprimă foarte doct, pentru că citesc și trebuie să recunosc că foarte mulți dintre ei sunt cărturari, dar care nu vor să înțeleagă că tot ce scriu ei, tot ce spun ei, în loc să vină în întâmpinarea și în corectarea acestei scăderi a noțiunilor, acestei anulări a noțiunilor, ei contribuie masiv tocmai la diminuarea ei, la dispariția ei!

Sunt născut într-un mediu de înaltă spiritualitate și sunt obișnuit să vorbesc, încă din anii copilăriei, de faptul că educația nu poate fi rodul unei singure instituții, ci este rezultatul împreună lucrării mai multor instituții, în primul rând a instituției familiei – care a fost distrusă complet –, după aceea a instituției religiei – religia contribuie enorm la formarea unui tânăr și continuă să o facă și la maturitate, din când în când –, după aceea vine, sigur, învățământul care are și el o contribuție importantă în formarea acestei educații. În momentul în care s-a schimbat titulatura unui minister, asta nu înseamnă că ministerul acela se poate ocupa sau că poate gândi măcar ceva legat de întregul educației, darămite de cultură în întregul ei. Dominanta de la care pleacă întotdeauna o cultură este dominanta spiritualității, a înaltei spiritualități aduse nouă, în acest spațiu în care trăim, de creștinism. Și înaintea creștinismului a existat o spiritualitate înaltă, iar creștinismul, la rândul lui, se adapă din acea perioadă precreștină, distilându-se, atingând perfecțiunea. Prin confuzie voită, ritualurile – care erau purtătoare în timp ale acestei spiritualități înalte și care au fost adaptate și adoptate de către creștinism – au fost complet trecute într-o masă amorfă numită folclor. Sigur folclorul dăinuie mai mult decât ritualurile, din diferite motive, și nu numai în România, dar, comparativ cu ritualul, ele poartă un mesaj mărunt, de prim abord al temelor.

Una dintre inițiativele mele, pe care am transformat-o – din dorința de a mă opune instituțional distrugerii culturii românești – într-un proiect, s-a numit *Limba latină, prima instituției a Europei*. Pentru că de copil am fost obișnuit să cer sfatul unor oameni care, în diverse domenii, aveau competențe mult

deasupra mea, acum, pentru acest proiect major, *Limba latină, prima instituției a Europei*, sfătuitorii mei au fost academicianul Ioan Aurel Pop, actualul președinte al Academiei Române, istoricul literar Mircea Martin și singurul geo-politician pe care-l accept valoric, profesorul universitar doctor Dan Dungaciu.

Imediat după ce am terminat cartea, am început un proiect la fel de ambițios, dar pe care l-a distrus pandemia: am pus în scenă cel mai complicat, cel mai arborescent text al lui Marin Sorescu, *Vărul Shakespeare*. Am găsit aici bagajul enorm de cunoaștere și de profunzime al străvechilor tradiții și al culturii tradiționale, al spiritualității care a fost la baza a ceea ce ar fi trebuit să fie cultura românească astăzi și cultura europeană – care îl apropie pe Sorescu de Shakespeare, deci nu e o alegere întâmplătoare – și am descoperit în text, de fapt, urma celților care întâi au trecut prin spațiul geografic și spiritual românesc și de-abia după aceea au ajuns până în teritoriul actual al Marii Britanii, înaintea romanilor, celți pe care romanii și creștinismul îi găsesc deja după ce ei vor fi traversat toată Europa. Foarte importante aceste trasee, pentru că ele, dacă le studiezi cu atenție și ai îndrumător care să te ajute să descoperi esența lor, vezi ce înseamnă acea înaltă spiritualitate, deci, nu doar creștinismul, dar și pre-creștinismul, anumite religii monoteiste care existau dinaintea nașterii lui Hristos și care au compus o comunitate umană, numită după aceea, într-un mod foarte ciudat, „continent". Ciudat, pentru că nu are niciun fel de corespondență în formele celorlalte continente ale pământului: pentru că delimitează o suprafață a acestui continent – altfel, sigur că prietenul bun al românului, domnul Putin, ar fi avut dreptate să vorbească de Eurasia; și nu e el primul care vorbește, despre Eurasia se vorbește dintotdeauna, iar dacă o spiritualitate comună ar fi dominat întregul, atunci aș fi fost și eu de acord că nu trebuie să ne numim Europa, ci Eurasia. Numai că deosebirile există în profunditate și, chiar dacă unora le place, chiar dacă

unora nu le place, această profunditate este cea a spiritualității. În jurul acestei spiritualități, pe orice fel de linii de timp și de spațiu s-ar fi format, se constituie cultura. Cultura este o sumă a întregii capacități umane de a crea. Știința face parte din cultură; comuniștii au fost primii care făceau deosebirea și spuneau întotdeauna, în toate discursurile, știință și cultură. Astăzi nu se mai spune deloc, nu se mai vorbește deloc nici despre știință cu adevărat, nici despre cultură cu adevărat. Cultura este această sumă: dacă ai cu adevărat un Minister al Culturii într-o țară, el trebuie să fie un minister de forță, care să adune toată această excepțională valoare care creează până la urmă și leagă până la urmă o națiune și un continent. Am descoperit cum gândim (dacă am mai gândi), ce asemănare de gândire este între noi și britanici, pentru că am avut strămoși comuni, care, prin înțelepciunea lor, prin dorința lor de a construi ceva, au lăsat multe în urma lor: acele ritualuri, acele cuvinte – distilate apoi de Imperiul Roman – care sunt și astăzi baza tuturor limbilor europene. Se spune în mod greșit că există popoare germanice, deși sunt reductibili, nu greșit, există popoare germanice, există popoare neolatine, foarte bine, dar dacă cercetăm acest instrument fundamental al culturii care este limba, constatăm că fondul este fondul acesta străvechi, distilat, de limbă latină. Imperiul Roman, atunci, a avut înțelepciunea de a prelua, la rândul lui, și a fost un foarte mare administrator; a preluat tot ceea ce realizaseră excepțional grecii înaintea lor, au preluat ce creaseră, înaintea poate și a grecilor, egiptenii și alții și alții și alții... Au îngropat toate astea, iar când a venit să ocupe, ultima lui reușită, ceea ce urma să se numească Europa, avea deja înglobate toate aceste culturi civilizatoare. O spuneam în proiectul meu cu limba latină și este și aici momentul să evoc cel mai edificator exemplu, cel al spaţiului educativ, evident cel mai performant din lume, ce-şi datorează în bună parte performanţa studiului multisecular şi neîntrerupt al limbii latine, indiferent de specificul sau de nivelul de pregătire al şcolilor sau profesiilor

pentru care acestea îşi pregătesc, unele după altele, noi generaţii de elevi sau studenţi. Acelaşi spaţiu educaţional pune în evidenţă că absolut toate ştiinţele – de la cele ale naturii la cele umaniste sau exacte – au un cod genetic latin. Pentru a veni cu grăbire în contemporaneitatea imediată, să spunem că 80% din terminologia primei pagini a software-ului Word sunt de origine latină şi, pe măsură ce înaintăm în spaţiul virtual atât de drag şi inevitabil postmodernităţii, proporţia fie se păstrează, fie este depăşită. Englezii au uitat acestă izbitoare realitate, de aceea nu pot să-i acuz pe ei, că a vorbi în limba romă, limba țiganilor, nu e deloc, dar deloc identic cu a vorbi în limba română. Toate acestea vi le spun pentru că, ajungând eu la acest text, care ar fi trebuit să fie un spectacol – nu o formă hibridă de spectacol din pandemie –, *Vărul Shakespeare* a lui Sorescu, simțind, găsind aceste colosale notații subterane în textele a doi mari poeți despărțiți de secole, Marin Sorescu și William Shakespeare, m-am adresat unui alt om în cunoașterea căruia am mare, mare încredere, acad. dr. Sabina Ispas, poate ultimul dintr-o generație de mari etnografi și etnologi români. Iar ea nu numai că mi-a confirmat, dar m-a ajutat să înțeleg de ce acele ritualuri erau importante, de ce într-una dintre zonele cele mai puțin cercetate din lume se află încă forme puternice ale acestor ritualuri, vorbesc de Oltenia. Pentru că Oltenia a fost străbătută probabil cu anumit răgaz pe care și l-au luat celții în traversarea Europei: toate adunate după aceea au fost puse de creștinism într-o lumină excepțională aglutinate sub o formă de spiritualitate unică și explicabilă!. Așa am putut să descopăr, în poezia uriașă din textul lui Sorescu, care este substratul, care este stratul cel mai important, iar stratul cel mai important dintr-un act de cultură este această spiritualitate. Din păcate, școala nu se mai preocupă în niciun fel, tot încearcă să scape de urma de spiritualitate care se predă prin orele de religie. S-a început cu o falsă idee; dacă urmărești cu atenție, iluminismul nu a fost chiar atât de păgubitor pe cât pare, cu nedreaptă citare a lui Voltaire care devine un fel

de prim mare adversar al creştinismului. Nu-i adevărat, nu-i adevărat! El se revoltă în fața unor instituții ale religiei, dar el nu-l neagă niciodată pe Dumnezeu, nemaivorbind că toți acei iluminiști, pe patul de moarte, au cerut să fie spovediți și I-au cerut iertare lui Dumnezeu pentru anumite excese de limbaj. Traversăm astăzi o perioadă îngrozitoare pentru că, sub formele care au cuprins deja învățământul de toate gradele în țări foarte importante, după ce au distrus în primul rând învățământul american (în partea de științe exacte, învățământul american a rămas la aceeași altitudine, dar în spate rezidă toată această distrugere a umanității prin falsificarea noțiunilor) și e simplu de constatat de ce: pentru că există cu adevărat o categorie anume de semeni care-și transmit de secole dorința de a mânui, ca niște păpușari grotești și atoate puternici, întreaga omenire și care ar vrea, în demența lor, să ajungă și la ziua în care să nu mai aibă nicio oprelişte, să nu mai poată fi zăgăduiți de fruntarii, de națiuni, de popoare, de țări, sub imperiul controlat al unei sigure libertăți, cea a circulației bunurilor, mărfurilor!

Banul, banul cândva a avut o valoare etalon: aurul. Ei bine – am cunoștințe printre economiștii români –, pe niciun mare bancher român nu l-am auzit ținând discursuri în care să spună ce gafă înfiorătoare a fost făcută față de omenire când, acum 50 de ani, s-a renunțat la etalonul aur. Ne mai miră că viitorul este al bitcoinului sau mai știu eu ce alte forme virtuale se mai inventează?! Banul, dacă a avut o valoare de circulație ca să ne ajute să cumpărăm, să ajute schimbul de mărfuri, de produse ale omului, avea stabilitatea lui prin acest etalon. În momentul în care înlocuiești până și forma care rămâne în urma etalonului, a banului și inventezi tu o formă virtuală... Unde e ea? Putem să numărăm „banii"? Cum? Sunt sau nu sunt? Deci, toate au un punct de pornire pe care nu l-am observat din pornire, dar care începe să stârnească, încă timid, o încurajatoare împotrivire. Acest embrion de conștientizare mă face să sper că avem capacitatea să ne refacem, să ne refacem spiritualmente și, până

la urmă, să putem trece peste aceste pandemii aglomerate special pentru a ne deturna atenția! Pentru că nu e doar acest virus, pandemiile sunt multe și de tot felul și lovesc și în sănătatea fizică, dar lovesc în primul rând în sănătatea mentală și în sănătatea spirituală. Despre toate acestea am încercat să vorbesc în cartea mea și încă nu știam ce am aflat în câteva luni de zile, pentru că acest război cu arme mârșave, această pandemie era dincolo de posibilitatea mea de previziune, nu credeam că această armă va fi folosită. Problema este dacă noi putem să rezistăm, rezistența nu stă în vaccin, în vaccinul în forma lui care nu mai e cea gândită de Pasteur, dar avem nevoie să ne vaccinăm din nou. Cu ce? Cu spiritualitate! Ființa umană e dăruită de creator, de marele creator, e dăruită cu această capacitate de a trăi din spiritualitate. Sigur, avem nevoie de bunuri, nimeni nu spune că nu e mai bine să trăiești comod, decât să trăiești incomod, nu toți avem capacitatea de a ne retrage în munte, sunt puțini, foarte puțini cei care rezistă să fie cu adevărat călugări în sensul cel mai profund al termenului, dar, dacă vrem să rămânem în felul în care am fost gândiți de creator, trebuie să ne întoarcem la spiritualitate și cu ajutorul spiritualității să reformulăm cultura care, într-o țară cum e a noastră, în România, e importantă pentru întregul culturii europene. A existat o teorie a culturilor mici și neimportante opuse culturilor mari. E o gândire, după părerea mea, reductivă, iar noi românii am avut capacitatea să o demonstrăm practic, pentru că există foarte mulți români care au rămas prin alte zone, unii dintre ei în interiorul unor mari popoare, deci a unor mari culturi pe care și-au pus amprenta lor distinctă. Dacă astăzi avem o filosofie a științelor adevărate, nu forma marxistă care ni se preda acum 40-50 de ani, se datorează unui mare filosof român, Ștefan Lupașcu (Stéphane Lupasco)! Sunt nenumărate științe pe care românii le-au dus mai departe, le-au dus spre desăvârșire. Români pe care noi, românii din România, încercăm să-i evităm sau ne prefacem că nu i-am cunoscut vreodată. Dar ei sunt, iar numărul și valoarea lor

deosebită se constituie astăzi în invitația la revenirea în această cultură mare a lumii, nu numai a Europei. De ce cultura română nu-și găsește locul în cultura europeană, de ce ajunge un producător de film buimac sau răuvoitor să creadă că limba romani e totuna cu limba română? Și, să ne înțelegem bine, nu diminuez prin nimic valoarea adăgată a culturii romilor sau a graiului lor. Dar ei sau ea nu pot înlocui cultura și graiul românilor, ci constituie părți distincte ale culturii universale. Laolaltă, nu confundabile, ci împreună, fiecare cu specificitatea sa! Mi-am pus toate aceste întrebări, mi le pun în continuare și întotdeauna vă îndemn pe toți ca, atunci când vi se pare că nu știți ceva, să-l întrebați pe acela de lângă dumneavoastră care știe mai mult, așa cum am făcut-o eu tot timpul. Și mărturie găsiți în paginile cărții mele.

Cred cu tărie că nu poate exista cultură fără spiritualitate. Pur și simplu, nu se poate! Iar cultura, repet, nu înseamnă doar artă. Închei spunând încă o dată: una dintre șansele pe lângă care trecem nepăsători în România este capacitatea de invenție, de inovație, de gândire înaltă a românului, calități pe care creatorul a vrut ca acest popor să le aibă. Și, în loc să ne folosim de acestă șansă, îi împrăștiem pe românii noștri pretutindeni, dar și ei, acolo pe unde s-au împrăștiat, își fac treaba până la capăt, însă nu ajută țara, nu ajută națiunea, nu ajută, până la urmă, spiritualitatea românească și nici cultura românească.

Vă mulțumesc pentru atenția pe care Colocviile „Nicolae Iorga” au acordat-o anul acesta cărții mele, *Despovărarea,* apărută la Editura Tracus Arte.

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești

Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Doamnelor și domnilor, ar fi trebuit să mă înțeleg dinainte cu domnul Stere ca să fie o întâlnire între pesimiști și optimiști. Eu sunt mai pesimistă decât domnul președinte al mult încercatului Institut al Patrimoniului Național. În sală ar trebui să fie majoritari directorii Direcțiilor de cultură, nu? Din 50 cred că sunteți doi-trei. Cam asta e situația, chiar mai rea, a monumentelor restaurate sau care se bucură de atenția autorităților. De doi ani de zile moderez niște întâlniri la Arhivele Statului unde prezentăm patrimoniul cultural păstrat acolo; chemăm oameni de bine, oameni care au în păstorire diverse spații culturale, diverse fonduri. Așa a apărut un profesor de la geografie care a făcut inventarul conacelor existente în Țara Românească, ce a mai rămas din ele. Sunt 4 900. Câte au fost refăcute? 36, și din ele 34 sunt cârciumi, ba, să nu spun cârciumi ci localuri de lux.

Fără să dau nume, fiindcă așa se cere, în momentul când iei atribuțiile unui director de direcție culturală, i le iei unui om specializat de ani de zile și pui în loc un pompier ca să obții aprobare pentru dărâmarea unui conac, faptul e concret dar, mă rog, așa suntem noi ipocriți să nu spunem de cine e vorba, cu asta am spus tot.

Singura noastră șansă de redresare este educația. Dacă am ieși toți în stradă, am fi ridicoli, dar când copiilor lipsiți de educație li s-ar picura, încet, încet, informații din lumea artelor s-ar întâmpla o minune. La fel ca în Germania. Acolo îi iau de mână și-i duc la Siena, la Florența. La noi sunt ore de educație sexuală și dacă te uiți mai atent e vorba mai mult de ore de practică sexuală. Apoi curs de știință economică, de cum să-ți gestionezi afacerile; îți dă tata 50 de lei în buzunar și te duci și mănânci niște acadele, hai să fim serioși.

M-aș folosi de demersurile doamnei Adina Nanu, persoană mai mult decât onorabilă în spațiul românesc. Încearcă mereu manuale, cărți de informare pentru fiecare nivel al școlii. Nu are succes, vorbește în vânt.

Parte dintre domniile voastre sunteți bucureșteni, vă vine să credeți că e o treabă care stă să se întâmple, ar fi bine să vă duceți s-o vedeți. E un spațiu la București cu statuile din fața Universității, e un cvartal între aceste statui și Banca Națională, cvartal care e menit, de niște investitori, de niște bandiți, demolării, ca să se ridice un mall de 14 etaje unde vor fi tot felul de hoteluri, restaurante, mai știu eu ce. Vă vine să credeți? Clădirea cu pricina e monument istoric; acum a fost scoasă la mezat pentru că are datorii. Legea românească permite dreptul de preemțiune al primăriei, primăria n-are bani și cu asta treaba s-a închis. Eu sper să nu mai trăiesc ca să asist la momentul dărâmării acestui spațiu care face parte din inima spirituală a României, acolo sunt o sumedenie de lucruri care ne definesc pe noi ca români. Factorii decidenți trebuie să intervină, dar ca s-o facă trebuie să aibă o calitate, una singură, să fie educați. Nu vreau să fiu eretică, nu vreau să fiu pesimistă, nu vreau să mi se intenteze un proces de calomnie, dar trebuie să spun că acești factori decidenți nu sunt cei mai cultivați oameni. Mai este o caracteristică a noastră, vedeți, nouă ne priește mai mult discursul, noi suntem grozavi, noi suntem înainte de începutul lumii, centrul energetic al lumii se află în Carpați, am făcut, am dres și nu știu ce, iar când vine unul și spune, nu, suntem puturoși, suntem lăsători, suntem entuziaști în prima clipă și pe urmă o lăsăm mai moale, vai de mine, ăsta nu e bun român!

Dumneavoastră sunteți funcționari publici și vă loviți în continuu de birocrație, în primul rând în ceea ce privește interpretarea noțiunii de proprietate. Am fost la conacul Bellu, o încântătoare proprietate pe care, trebuie să recunoaștem, o țineți în condiții excepționale. Clădirea este a Academiei, dar parcul este al Primăriei: ăla eu, ăla eu, nu poate să facă nimeni nimic și

exemplul de la Urlați se poate extinde în toată țara, fie că e vorba de posesie, de închiriere, de revendicare, pentru că la noi nu există legi bine definite. Dumneavoastră vă vine să credeți? România este țara cu cel mai mare număr de legi în Uniunea Europeană, iar regulamente sunt 80 000. Când citești regulamentele unei singure legi, vezi că o desființează complet, cam asta-i treaba, cine-o face? O fac oamenii de cultură, o fac oamenii educați, nu, o fac tembelii care se cocoață pe scara socială și se autointitulează legiuitori. Soluția? E anevoie de dat.

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești

Dr. arh. Ruxandra Nemțeanu

Bună ziua, vă mulțumesc pentru invitație, sigur că în acest moment al pandemiei, vara 2020, optimismul este redus la toată lumea, multe probleme par insurmontabile, dar trebuie să ne ordonăm gândurile pentru viitor.

Pentru că, într-adevăr educația are foarte multe lipsuri, e greu de a crea premisele dezvoltării normale a celor șapte ani de acasă, dacă ne gândim acum la greutatea părinților care-și educă singuri copii, în loc să-i trimită la şcoală și care încearcă să-i ajute acasă, în același timp ei activând la un serviciu online. Deci, nu vin vremuri ușoare, va trebui să ne adaptăm situațiilor neprevăzute.

Monumentele istorice sunt acum într-o proporție destul de mare aflate în orașe. În acest moment există un trend, creat de pandemie, de a cumpăra clădiri în afara orașelor și a lucra online din locuri izolate. Ar trebui cumva speculat acest trend de revenire în zona rurală, dacă vreți acest fenomen este, să zicem, partea optimistă a restricțiilor pandemiei. Din păcate, s-ar putea să avem și reversul, ca peste doi ani când scăpăm de pandemie să se uite de casele izolate și să fie din nou abandonate, proprietarii să considere că: „eu muncesc în plus, am o grădină în plus, am o casă care cere niște materiale care sunt nu foarte ieftine, pentru că locuința mea este un monument istoric. Deci, o las în paragină, până fac rost de bani!” Acum este momentul de a convinge cumva administrația de a face un pas special pentru a legaliza subvențiile la aceste clădiri și a le ajuta financiar. Este un moment de răscruce, care trebuie fructificat. Sigur, în administrație, și eu am lucrat patru ani în administrație, la Direcția Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice, era un mixt între Institutul Național al Monumentelor și Direcția monumentelor istorice, care după patru ani de zile de funcționare

intensă, într-o noapte, s-a desființat! Noi, cei mai tineri eram în teren la realizarea releveelor bisericilor săsești, iar instituția s-a desființat și ne-am trezit fără salariu și servici. Am stat vreo patru-cinci luni fără salariu, cu copii mici, soț și soție, care erau angajați la aceeași instituție, până s-a refăcut instituția sub o altă formă, datorită intervențiilor naționale și internaționale. O istorie perpetuă în a-ți bate joc de oameni, de valorile culturale, cum a fost după desființarea Direcției Monumentelor Istorice din 1977, de către Ceaușescu! Nu a contat faptul că tinerii angajați s-au format cu burse în străinătate pentru a susține aceste monumente istorice și că se împrăștiau în alte domenii. Cumva, acum, societatea civilă totuși s-a mai trezit și trebuie profitat de acest fenomen social. Fiind pățită, să spun așa, de deciziile fluctuante politice, de-a lungul activității mele în instituțile Ministerului Culturii, în domeniul monumentelor istorice, am speranța totuși că există acum o generație, din care face parte și domnul director Ștefan Bâlici, care vrea să pună ordine în domeniu și este dedicată cu adevărat monumentelor istorice. Dânsul a făcut foarte multe lucruri importante în direcții multiple de promovare și susținere a monumentelor istorice, poate cu prea mare disipare pe orizontală, dar cu tenacitatea de a ridica acest domeniu decăzut în derizoriu. Constat că trebuie ajutată această generație să conserve mai departe monumentele istorice. Domnul arhitect Călin Hoinărescu a păstorit foarte mult timp județul Prahova și a ajutat foarte mult în plan local domeniul monumentelor istorice. Considerat pretențios ca specialist, a respins inerția administrației, restaurând un număr mare de edificii. Banul va fi și de-acum înainte din ce în ce mai scump, cum spunea un coleg de-al nostru. Am profitat și profităm încă de aceste fonduri structurale dintre anii 2014-2020, cum nu au fost niciodată prezente în viața atâtor monumente. Nu vă ascund că în 2016, membrii Comisiei Naționale au stat zile și nopți ca să avizeze cât mai multe proiecte dedicate monumentelor istorice, cu promisiunea de a fi susținute de fonduri europene,

șansa unică pentru multe dintre ele, pentru a fi restaurate. A fost la Comisia Monumentelor o adevărată etalare a istoriei arhitecturii românești prin proiecte, venite din Transilvania, din Moldova, din Banat. Eram toți proiectanții atestați ai Ministerului Culturii prezenți acolo, ca să salvăm ce se mai putea salva în întreaga Românie. O mobilizare generală a celor cu suflet de restaurator. Am o statistică făcută de mine atunci, au fost circa 300 de proiecte de grupă valorică A, care au trecut de avizarea de la Ministerul Culturii. Primele finalizate, proiect și execuție, au fost implementate în Transilvania, unde administrația și constructorii s-au mobilizat excepțional. Se vede într-adevăr zona care este educată și cu apetit cultural. Și la Prahova au fost foarte multe proiecte de restaurare. Au fost județe care au știut să se implice foarte bine, pentru a-și atinge scopul. De la Direcția monumentelor istorice, la care am lucrat aproape 19 ani, am trecut în învățământ, la Universitatea Spiru Haret, Facultatea de Arhitectură, unde jumătate din studenții absovenți sunt pe picioarele lor, jumătate au părăsit domeniul. Ce pot să vă spun; că urmează o perioadă în care proiectanții arhitecți nu vor mai fi la dispoziția beneficiarilor, din cauza acestei lipse de considerare față de munca prestată. Practic își părăsesc meseria și se duc în alte domenii mai puțin vulnerabile financiar și social. Va urma o criză economică, de care trebuie să ne pregătim, cu consecințe a lipsei proiectanților de monumente istorice: arhitecți, ingineri structuriști, care va destabiliza restaurarea, dacă nu va fi susțintă financiar de o altă etapă de fonduri europene. Într-adevăr, educația este una din cheile succesului domeniului monumentelor istorice și a doua cheie, atenție, este efectul crizei pandemiei: se cumpără case vechi, se cumpără conace în acest moment! Trebuie să fim atenți ca după doi ani să nu fie părăsite! Mulțumesc!

Patrimoniul național – element decisiv al identității românești
Carol König

Îmi va fi destul de greu să iau acum cuvântul după distinșii antevorbitorii prezenți la această importantă manifestare culturală de veche tradiție. Totuși voi încerca să scot în evidență câteva probleme legate de tema propusă în dezbatere. Bazându-mă pe o experiență de aproape 50 de ani de activitate în domeniul protecției patrimoniului, aș putea spune că cunosc destul de bine ceea ce se întâmplă în domeniul acesta. Sigur că activitatea mea a fost îndreptată mai mult spre patrimoniul mobil, deoarece peste 30 de ani am lucrat în domeniul muzeografiei, dar nu mi-a fost indiferent patrimoniul imobil și cel imaterial. Sunt total de acord cu cele semnalate de doamnele profesoare Georgeta Filitti și Ecaterina Andronescu asupra atenției deosebite pe care trebuie s-o acordăm educației permanente a întregii populații, în mod deosebit a tineretului, în cunoașterea patrimoniului cultural, a valorilor lui istorico-documentare, a grijei pentru apărarea, salvarea și protejarea lui.

Din păcate, de multe ori unele din autoritățile locale și chiar cele centrale nu și-au îndreptat întotdeauna atenția spre acest domeniu extraordinar de important și în decursul anilor, eu mă refer în mod deosebit în perioada ultimilor 50 de ani, foarte multe monumente au fost neglijate și pierdute. S-au acordat numeroase aprobări de demolare în vederea construirii unor noi edificii sau unor vânzări profitabile. Nu mai vorbesc de faptul că aproape nimeni nu a discutat până acum despre unele valori de patrimoniu care se mai găsesc peste hotare. Sunt foarte multe piese de patrimoniu mobil, în special din categoria tezaur, foarte valoroase pentru istoria României, importante pentru evidențierea identității poporului nostru, care apar uneori pe la casele de licitații de prestigiu mondial, dar la care reprezentanții instituționali ai țării noastre nu participă și astfel ele sunt

pierdute. Neexistând intenția de participare, nefiind planificat un fond anual de rezervă în cadrul Ministerului Culturii, Ministerului Afacerilor Externe sau Institutului Cultural Român pentru astfel de situații. De altfel, de ani buni nu sunt prevăzuți în bugetul ministerului sau al muzeelor fonduri pentru achiziții de bunuri patrimoniale în vederea completării și îmbogățirii colecțiilor existente.

Eu aș da numai câteva exemple, la Istambul sunt trei săbii, ale lui Brâncoveanu, spada lui Ștefan cel Mare și alte două moldovenești din aceeași perioadă, iar la Stockolm și Torino sunt alte două săbii ale lui Brâncoveanu. Singura sabie a lui Brâncoveanu care a reajuns în țară s-a datorat tratativelor diplomatice cu Ministerul Cultelor din Franța care a permis Muzeului Luvru să doneze în anul 1940 sabia lui Brâncoveanu unei instituții muzeale românești, respectiv Muzeului Militar Național.

În ultimii 50 de ani nu a existat niciun interes al statului nostru de a veghea asupra acestor piese de patrimoniu foarte importante pentru noi. O singură situație este interesantă și meritoriu de remarcat, este vorba de sabia dăruită de Sultan Otoman Abdul Aziz lui Alexandru Ioan Cuza. Ea exista la Paris, în patrimoniul familiei Brătianu și a apărut într-o casă de licitație. Noroc că ambasadorul nostru de atunci a sesizat acest lucru, a făcut demersurile necesare și cine era atunci la conducerea Guvernului și-a dat seama de importanța acestei piese, a aprobat fondul necesar participării la licitație și a reușit s-o readucă în țara noastră, cumpărând-o. Iată de ce acest obiectiv nu trebuie neglijat.

Doresc să amintesc că în trecut au existat personalități române cu putere financiară, colecționari, care participau la licitații sau căutau prin anticariate astfel de valori, le cumpărau și apoi le donau statului nostru.

Deci, iată că sunt o serie întreagă de probleme legate de tema simpozionului, sigur că dvs. domnule director ați amintit o serie

de reușite aici în județul Prahova. Unele exemple sunt prezentate în expoziția organizată în holul acestui edificiu, în parte văzute de noi și în deplasările de documentare organizate în acest scop. E foarte bine, trebuie continuată cu mare atenție. Ar fi bine dacă toate județele țării ar urma bunul dumneavoastră exemplu.

Un obiectiv important încă nerezolvat în județul dumneavoastră ar fi domeniul Castelului Peleș. Unde castelul, căile rutiere spre el și unele din clădirile componente domeniului sunt deteriorate și solicită urgent intervenția restauratorilor. Aici trebuie găsită o soluție pentru aprobarea unei finanțări a acestor lucrări.

Eu mai am o chestiune interesantă de remarcat, vreau să vă informez că în decursul activității mele de specialitate în cadrul ministerului nostru, timp de aproape 20 de ani, am avut 28 de miniștri, vă dați seama, că în decurs de circa 20 de ani am avut uneori chiar trei într-un an. Datorită acestui fapt de multe ori nu a existat o bună continuitate în realizarea unor proiecte bune. Cu acest prilej erau schimbați toți consilierii ministrului, iar de multe ori și directorii de specialitate. Trebuie apreciat însă că unii dintre miniștri au fost foarte buni, vă dau ca exemplu pe domnul Ion Caramitru, care a reușit să mărească simțitor suma rezervată restaurării monumentelor (mai mult decât dublu), el a fost și primul ministru care a militat și a reușit să obțină bugetul necesar acestui scop și să asigure totodată achiziționarea unui mobilier nou și unei aparaturi moderne PC și telefoane mobile pentru toate direcțiile ministerului și domnul Răzvan Theodorescu care a continuat bunul început lăsat de predecesorul său. De reținut că ambii au reușit să-și păstreze mandatul complet de patru ani.

Este de remarcat și buna activitate a altor miniștri care din păcate nu au putut să-și păstreze întregul mandat de patru ani. Fapt ce nu le-a permis realizarea tuturor proiectelor meritorii inițiate și demarate.

Închei cu speranța ca cei angajați în activitatea de a veghea

asupra patrimoniului național – element decisiv al identității românești – să militeze permanent pentru salvarea, restaurarea, conservarea și valorificarea acestui tezaur.

Nicolae Iorga și Vălenii de Munte
Prof. univ. dr. Petre Țurlea

...în perioada 1908, după 1908, a funcționat la Vălenii de Munte Universitatea de vară „Nicolae Iorga”, dar prima instituție culturală creată aici s-a numit tipografie, Tipografia „Neamul Românesc”, care din 1924 a luat titulatura de tipografia „Datina românească”. La tipografia „Neamul Românesc” au fost publicate foarte multe lucrări ale lui Nicolae Iorga, foarte multe din publicațiile și periodicele sale, toate acestea având o influență extraordinar de mare în societatea românească a vremii și realizând un pas important pentru pregătirea spirituală a poporului român, pentru sacrificiul major care va duce la înfăptuirea Marii Uniri. Societatea românească a vremii era foarte mult influențată de ideile care se propagau la Vălenii de Munte și parcurgând rapoartele Siguranței de atunci care se păstrează la Arhivele Statului la București, am constatat că Iorga era foarte urmărit ca să se vadă ce influență au ideile sale în rândul poporului român. Dar, aceeași urmărire am descoperit-o și la Siguranța de după 1949, tot aici la Vălenii de Munte. De curând, de vreo trei-patru ani, am descoperit la Arhivele CNSAS dosarul meu de urmărire făcut de Siguranță în perioada 1977-1989. Între altele se spune în acest dosar că muzeograful de la Văleni, eram atunci muzeograf la Vălenii de Munte, are reinterpretări antipartinice, pentru că s-a molipsit cu ideile naționaliste ale lui Nicolae Iorga. Deci, iată perpetuată ideea aceasta de urmărire a efectului în rândul românilor a ideilor propagate la Văleni. Vă spuneam adineauri că Iorga, care poposise la Văleni în 1907, a întemeiat aici mai multe instituții culturale, el realizând în practică ceea ce enunța ca definiția istoricului, pe care a prezentat-o în discursul său de recepție la Academia Română din mai 1911. O să-mi permit să prezint această definiție, deși ea este destul de cunoscută. Spunea așa: „Făcând parte dintr-un popor înfățișându-i viața, încălzindu-se

astfel de toate silințele și credințele cheltuite în decursul epocilor, mișcat de nesfârșitele suferințe prin care a trebuit să treacă neamul său și pentru ca să ajungă la timpul de față, având în sufletul său răsunetul triumfurilor și tuturor înfrângerilor, câștigate și suferite în timp de secole, istoricul e un bătrân prin experiență al nației sale, el are datoria să pună această experiență la îndemâna poporului și să-l îndemne pe căile cele bune ale înfăptuirii idealurilor sale majore.” Și tot ceea ce a înfăptuit la Vălenii de Munte se subordonează acestei definiții dată în anul 1911. Vă spuneam că primul așezământ creat sau inaugurat la 21 mai 1908 a fost tipografia. Sediul tipografiei era chiar peste drum de actuala clădire unde ne aflăm acum, în spatele vechii clădiri a Universității inaugurată în anul 1912. Se aveau în proiectul de program următoarele lucruri: editarea clasicilor literaturii române, apoi popularizarea culturii și publicarea cărților lui Nicolae Iorga. Vă spuneam că s-au publicat în primul rând, au apărut aici publicațiile periodice ale lui. Vă înșir numai titlurile, să vedeți cât de multe sunt. De exemplu „Neamul românesc”, care a fost cel mai longeviv, până în 1940, „Neamul românesc literar”, „Neamul românesc pentru popor”, „Drum drept”, „Cuget clar”, „Revista Istorică”, Buletinul Secției Istorice al Academiei Române, Buletinul Institutului de Studii Sud-Est Europene, „Mélanges de l’Ecole roumaine en France” și „Noul Semănător”. Toate acestea au avut o influență foarte mare asupra publicului românesc din acel moment, înainte de Primul Război Mondial, pentru pregătirea spirituală a efortului de război, iar în perioada interbelică pentru consolidarea statului român deja creat în 1918. Aici, cea mai importantă dintre publicații a fost „Neamul Românesc”. El apărea aproape zilnic și era răspândit în toată România de atunci, dar era răspândit și în teritoriile românești aflate atunci sub stăpânirea altor țări. Propagând idea de la Văleni, ideea formării unui stat național unitar român, venea în contradicție, ziarul acesta, cu interesele puterilor care ocupau teritorii românești, în primul rând cu

interesele Ungariei și de aceea, la graniță, „Neamul românesc” era oprit. Ca urmare, s-a folosit o metodă ingenioasă, s-a schimbat titulatura. Iorga în memoriile sale chiar spune că a fost denumit ziarul „Neamul românesc”, iarna, primăvara, vara, toamna și așa mai departe și, astfel, reușea să ajungă în teritoriile respective. Urmărirea „Neamului românesc” s-a petrecut și după 1949, deci în perioada comunistă. În perioada 1968-1978 a fost la Vălenii de Munte o nouă ediție a Cursurilor Universității Populare în momentul unei revigorări a sentimentului național. În 1978 a fost cea mai interesantă dintre aceste reuniuni pentru că se împlineau 60 de ani de la Unirea din 1918. Și-au venit o serie întreagă de personalități și în acest context am propus celor de la județ, în primul rând președintelui culturii de la județ care era profesorul Baicu, am propus o reeditare a „Neamului românesc”. Într-adevăr a fost reeditată o foaie cu patru pagini în care s-au scris foarte multe lucruri în conformitate cu ideile naționale ale istoricului. Spre surprinderea noastră în a patra zi s-a primit ordin de la București ca Universitatea, Cursurile universității să fie întrerupte. Și, peste noapte, s-au sistat. Lumea nu știa de ce. În dosarul acela de la Securitate de care v-am vorbit, am descoperit și adevărul. Un reprezentant al Ambasadei sovietice care a venit la Văleni, a asistat la cursuri și a văzut că se tot vorbește despre Basarabia românească și atunci Basarabia era sovietică. Ambasadorul sovietic s-a dus repede la Ministerul de Externe român și a înaintat un protest, iar Ceaușescu care era el patriot, dar nu dorea să se pună rău pe o asemenea temă cu sovieticii, a dat ordin ca ziarul să fie oprit și cursurile de asemenea.

Tipografia „Neamului românesc” a editat și foarte multe cărți de istorie, și ce e mai interesant e faptul că a editat foarte multe manuale de istorie națională. Aceste manuale erau în special trimise peste hotare și mai ales în Transilvania, pentru că românii de acolo au învățat istoria Ungariei nu istoria poporului din care făceau ei parte. Și, evident s-a folosit tot același sistem

pe care l-am mai menționat și anume schimbarea titlurilor, deci titluri false. Am găsit unele manuale de genul acesta, trimise în zona secuiască pe coperțile cărora scria „Cultura cartofului, traducere din limba maghiară”, și astfel multe exemplare, până să se prindă vameșii maghiari, multe exemplare treceau în Transilvania. Din aceste exemplare cu titlul pe care l-am pomenit cu „Cultura cartofului”, au ajuns în Transilvania zece mii de exemplare, vă dați seama pentru vremea aceea zece mii de exemplare din manualele școlare era un lucru cu totul deosebit.

În legătură cu această tipografie, mai e de spus un lucru: ea a fost ridicată cu bani adunați din subscripție națională, până la urmă s-au adunat 100 de mii de lei pe vremea aceea leul era extraordinar de puternic, deci s-a construit prin subscripție națională, și în ziarul „Neamul Românesc” Iorga publică liste întregi cu toți cei care au trimis bani. Uneori se găsesc donatori chiar și de 25 de bani. Banul fiind foarte puternic la vremea aceea, dar vă dați seama că oricât de mică ar fi fost suma, ea reprezenta existența unei conștiințe naționale a donatorului respectiv. Prima carte apărută la această tipografie se numea „Istoria Bisericii Românești” și este pilduitor faptul că biserica românească fiind considerată, așa cum a fost și în realitate, un stâlp al națiunii române în jurul căruia s-a coagulat națiunea de-a lungul a o mie și ceva de ani.

Prima lucrare a lui Nicolae Iorga publicată la tipografia „Neamul Românesc” se numea „Istoria românilor”. Vreau să rămân două minute asupra acestei titulaturi, el a insistat asupra acestei titulaturi pentru că astfel se combătea ideea de istoria României. Vă dați seama istoria României înseamnă istoria românilor din granițele statului numit România, pe când istoria românilor însemna istoria tuturor românilor și a celor din afara granițelor, inducându-ne ideea că ei formează un tot unitar. Această dispută între ce rol cultiva Iorga, a fost și în Camera Deputaților, domnul coleg Boroianu știe probabil aceasta, în

1994 s-a adoptat Legea învățământului. Printre altele erau și prezentate titulaturile obiectelor care se studiau în liceu. S-a prezentat la istorie, Istoria României și s-au format două tabere, în Cameră atunci. Adepții istoriei României erau reprezentanții UDMR-ului, vă dați seama din ce cauză, dar mai erau și niște români, Rădulescu Zonăr, de exemplu, Dan Lăzărescu și așa mai departe. Și, în contextul acela, în care lumea era puțin bulversată în sală, m-am dus la tribună și am spus: domnule, avem de ales între „Istoria românilor”, titulatură pe care au acceptat-o Kogălniceanu, Xenopol, Iorga, Giurăștii și toți marii istorici români și „Istoria României”, titulatură inventată de Mihail Roller în 1950, ca reprezentant al Moscovei. E surprinzător pentru mine le-am spus eu, ca în 1994, după Revoluția zisă democratică să mai avem în Parlament adepți ai lui Roller. Cei pe care i-am menționat mai înainte au ieșit din sală, s-a acceptat ideea de „Istoria românilor”, iar de la Academie, prin semnătura șefului Secției Istorice de atunci, s-a acceptat tot titulatura de „Istorie a românilor”. Menționez faptul că la Cursurile Universității populare prima ediție din iunie 1908, au participat destul de puțini oameni, în jur de 50, dar majoritatea erau din afara țării, din Bucovina sau din Transilvania. Erau în special învățători, preoți și studenți deci, tocmai cei care, în condițiile de atunci, întorși la casele lor, formau conștiința națională a românilor. Treptat numărul cursiștilor, așa se numeau, pentru că veneau pe cursa, pe căile ferate, de la Ploiești la Văleni, numărul lor a crescut foarte mult, astfel încât în anul 1912 s-a ajuns, anul când s-a inaugurat clădirea aceasta de peste drum, s-a ajuns la 6.000 de participanți, evident că nu încăpeau toți în sală, au fost geamurile deschise și se transmitea la un microfon rudimentar, dar astfel încât, cât de cât, să se audă și afară. La aceste cursuri a participat și Principele moștenitor, viitorul Principe moștenitor care a ajuns Regele Carol al-II-lea și a fost extraordinar de impresionat, astfel încât în 1936 când a revenit la Universitatea populară a spus de la tribună așa: „Aici, la Vălenii de Munte

mi-am dat adevăratul bacalaureat”, pentru că se întâmplase un lucru cu totul extraordinar în lumea culturală și școlară românească; cu două zile înainte de începutul cursurilor de la Văleni, Principele Carol și-a dat bacalaureatul, dar unde și l-a dat, nu ca toți elevii, și l-a dat în particular la Castelul Peleș din Sinaia, în prezența întregii familii regale, și a Regelui Ferdinand. Vă dați seama ce presiune era asupra profesorilor care-l examinau pe principe. Am găsit procesul verbal la arhive al acestui bacalaureat și întrebările profesorilor erau de-a dreptul ridicole ca astfel să nu-l pună în dificultate pe cel examinat. De aceea în 1936, Carol al II-lea spune că adevăratul bacalaureat l-a dat la Vălenii de Munte. În același an 1912, se împlineau, după cum știți, 100 de ani de la ocuparea Basarabiei de către ruși. În acel moment al Universității, la tipografia care vă spuneam că se afla peste drum, s-a terminat editarea unei cărți extraordinare care stă și astăzi în picioare și se numește „Basarabia noastră” având ca subtitlu, „Scrisă la 100 de ani de la răpirea ei de către ruși”. După ce prezintă valabilitatea susținerii că Basarabia este românească, Iorga spune în final un lucru care este și astăzi valabil: „În așteptarea vremurilor când viața românească din Basarabia va porni de la toate amintirile ei pentru a-și urmări toate drepturile naționale, nu numai umane, încheiem această carte cu îndemnul călduros spre acea muncă încordată și bine orânduită care singură poate grăbi sosirea acelor vremuri”. Și astăzi, soluția este aceeași, munca încordată și bine orânduită care poate grăbi sosirea acelor vremuri. Important este să nu ne îndoim vreodată că acele vremuri, deci vremurile reunificării Basarabiei cu România, să nu ne îndoim că acele vremuri, trebuie și vor veni într-adevăr. Și tot pentru propaganda unificatoare românească, la momentul începutului, la începutul Primului Război Mondial, în 1915-1916, Iorga a publicat, tot aici la Vălenii de Munte, o carte în limba franceză intitulată „Istoria românilor din Ardeal și Țara ungurească”, în două volume masive, deci, destinată propagandei românești în

Occident prezentării ideii că românii sunt cei care sunt stăpânii de drept ai Transilvaniei. Iată cât de bine s-a integrat tipografia de la Vălenii de Munte, în efortul acesta de realizare a solidarizării naționale.

Dintre conferențiarii de la Vălenii de Munte au fost foarte multe personalități majore ale culturii românești, academicienii cum e A.D. Xenopol, profesorul universitar ca A.C. Cuza, Pârvan, Munteanu Murgoci și o mulțime de alții, ceea ce a ridicat nivelul cursurilor, pe lângă cele ale lui Nicolae Iorga care erau cele mai importante.

Și aș vrea să vă mai prezint aici un lucru interesant legat de tipografie. Iorga a avut o legătură părintească permanentă cu tipografii săi, a avut grijă să aibă venituri materiale îndestulătoare pentru familiile lor, chiar dacă Nicolae Iorga strângea greu banii pe care îi dădea tipografilor. La sfârșitul magistralei sale opere „Istoria Românilor" în 10 volume pe care o știți, se găsește la sfârșitul volumului 10 următoarea mențiune: „Au lucrat cu sârguință și inteligență la volumele 1-10 colaboratorii mei tipografi", deci îi considera pe tipografi ca niște colaboratori la opera pe care o realiza. Și un ultim lucru legat de tipografi: ultima scrisoare trimisă unui tipograf, lui Nicolae Frateș, în noiembrie 1940 a fost găsită într-unul din buzunarele lui Nicolae Iorga în momentul în care a fost asasinat. Și tot pentru acest moment, noiembrie 1940, un lucru și mai interesant: avusese loc cutremurul major din noaptea de 9 spre 10 noiembrie 1940. La Văleni fusese dezastru, inclusiv casa lui Iorga, tipografia, Iorga nu mai avea bani să-i plătească pe tipografi întrucât la putere veniseră legionarii și, în acest moment, în această situație, el îi trimite o scrisoare unui prieten foarte bun al său, fostul ministru al învățământului Constantin Angelescu, cel care este comparat cu Spiru Haret, a construit nu mai puțin de 2 600 de clădiri de școli în toată țara. Îi trimite o scrisoare, Angelescu era un om foarte bogat, îi trimite o scrisoare, descrie situația din Văleni și îi cere niște bani, 50 000

de lei pentru a-și plăti tipografii. Angelescu îi trimite banii respectivi împreună cu o scrisoare. Când pe 27 noiembrie 1940, trupul lui N. Iorga a fost găsit împușcat la Strejnicul, în buzunarul de la piept avea scrisoarea lui Angelescu prin care îi răspundea că îl ajută pentru tipografii săi. Scrisoarea respectivă s-a păstrat, este găurită de gloanțele legionarilor și este pătată cu sângele lui Nicolae Iorga. Iată o legătură foarte strânsă cu tipografii de la Văleni dusă până în momentul final al vieții savantului.

Universitatea a avut în timpul vieții lui Iorga două etape de desfășurare, între 1908-1914, 1921-1940. Ulterior au mai fost cursuri câțiva ani în 1942, 1943 și 1946 și apoi în 1968, 1978, cum v-am spus. Și apoi reluate, mai ales prin grija colegului nostru, domnul Stere după 1990, și după cum vedeți duse mai departe chiar în vremuri de pandemie. Scopul cursurilor a fost diferit de la etapă la etapă. Dacă în prima etapă scopul era solidarizarea tuturor românilor pentru Unirea cea Mare, deci formarea unei depline conștiințe naționale românești, în perioada interbelică scopul era lupta pentru consolidarea statului național unitar român. Și în ambele perioade Nicolae Iorga a reușit să înfăptuiască scopul pe care și l-a propus la Universitatea de la Văleni. Poate mesajul cel mai important dat cursanților de la Văleni în prima etapă, este cel din 1912, în care găsim următoarea formulare: „Ceasuri mari vor veni, în care toți trebuie să fim alături gata a plăti soartei, binele veșnic al unui neam cu jertfa vieții acesteia trecătoare. Solidaritatea de atunci trebuie pregătită din vreme în munca și iubirea laolaltă pentru acea cultură care hrănește acest ideal”. El era convins că o cultură națională unitară conduce indiscutabil la o unitate statală, așa cum s-a și întâmplat. Dintre participanții la cursurile din prima etapă vă spuneam că mulți erau din afara hotarelor. Am găsit în ziarele românești din Transilvania dar și în corespondența trimisă de transilvănenii veniți la Văleni, trimisă ulterior lui Nicolae Iorga, am găsit referiri la aceste cursuri de la

Universitate. Iată ce se scrie în Gazeta Transilvaniei, ziar din Brașov, în iulie 1912: după ce au plecat de la Vălenii de Munte, ziariștii transilvăneni au scris următoarele: „Noi, fiii Ardealului îndurerat, am venit și venim cu mare dor de lumină și înaintare la cursurile de vară, ca apă vie să luăm din izvorul dătător de viață de aici”. Deci, iată, interpretau cursurile de la Văleni ca un izvor de apă vie pentru întreaga românitate. La Academia Română se păstrează corespondența primită de Nicolae Iorga, sunt peste o sută de mii de scrisori. Cea mai bogată corespondență a unui om de cultură român. Sunt 431 de volume foarte groase, unele în mai multe părți. Iată, Ion Munteanu, în 1914 îi scria: „Participarea la cursurile din Văleni e privită de autoritățile Ungariei ca o crimă” și totuși, în aceste condiții, mulți români transilvăneni reușeau să ajungă la Vălenii de Munte.

În perioada interbelică Universitatea a luptat pentru consolidarea statului național unitar român, pentru dezvoltarea culturii, dar și pentru integrarea minorităților naționale. Aici au fost aduși foarte mulți reprezentanți ai minorităților naționale, unii care conferențiau, deci prezentau diverse teme, de exemplu, un ungur, profesor la Alba Iulia, Bitay, a avut 17 conferințe în perioada interbelică la Văleni, deci era un adevărat prieten al lui Nicolae Iorga. Și tot aici, dacă citim prelegerile acestea și cele pe care v-am spus că le-am publicat, o să vedeți cum, cât de multe idei preconcepute greșite sunt desființate dacă parcurgem cursurile de la Văleni. De exemplu, în 1921 unul dintre participanți era un om de cultură uriaș, trăitor în Anglia, era evreu, se numea Moses Gaster, originar din România, plecase din România de atunci și se stabilise la Londra. A participat la cursurile acestea și la sfârșit, când să plece, a declarat unui ziar din București, următoarele lucruri: „Să dea Dumnezeu – spune Moses Gaster, evreul –, să dea Dumnezeu ca evreii din toate țările să se bucure de același tratament și libertăți pe care le au evreii din România”. Iată, cât de mare contradicție este între

această formulare și cea a unor pseudoistorici evrei occidentali, care susțineau, unul din ei susține că poporul român este cel mai antisemit din Europa. Iată, diferența dintre un om cu adevărat de cultură cum a fost Gaster și ceilalți. În perioada interbelică au vizitat aceste cursuri toți membrii familiei regale. Regele Ferdinand, Regina Maria, viitorul Rege Carol al II-lea, Principesa Elena și așa mai departe. Și, au fost în calitate de cursanți reprezentanți ai tuturor provinciilor românești din acel moment, unii care știau destul de puțin românește: de exemplu au fost invitați foarte mulți maghiari sau germani, și pentru ei a fost constituit un așezământ numit „Așezământul Ferdinand", stăteau aici o lună și aveau profesori care îi învățau limba română, astfel încât la sfârșitul lunii respective ei știau să vorbească în limba română. În 1924, întotdeauna sfârșitul cursurilor, ca și acum, de altfel, se încheiau cu discursuri ale organizatorilor și ale reprezentanților cursiștilor. Unul dintre reprezentanții cursiștilor, în 1924, a fost ungurul Havany din Oradea: și Iorga scrie în memoriile sale că Havany i-a vorbit într-o perfectă limbă românească învățată aici într-o lună și a vorbit în sensul împăcării celor două popoare și în plan politic, dar și în plan cultural. Temele abordate erau extraordinar de atractive din toate domeniile majore ale culturii și direcții politice.

În perioada interbelică au fost înființate mai multe instituții, așezăminte de cultură la Văleni, prima este Școala de misionare morale și naționale „Regina Maria", cea care este, clădirea ei este, lângă Casa memorială „Nicolae Iorga". Erau aici aduse tinere din toate teritoriile românești și li se predau multe lucruri legate de cultura românească. În 1978 am avut surpriza ca la cursurile universității să vină o profesoară universitară din New York, Marta Neag, fiica unor români transilvăneni duși în America. Aceasta participase la această Școală de misionare în 1938 și mi-a dat un document, era vorba de diploma de absolvire a acestei școli. Iată ce scria în diploma aceasta, de fapt se scria

în toate diplomele absolventelor: „Domnișoara Marta Neag a ascultat timp de un an lecții de istorie, istorie literară, istorie a artelor, filozofie, făcute de profesori universitari și specialiști care o fac mai pregătită decât alte persoane, ca pe lângă ocupația ce-o va alege, să aibă o influență culturală asupra mediului social. Ea s-a îndatorat să comunice școlii experiențele morale pe care le va face în cariera sa și să adauge după putință noi cunoștințe." Era extrem de emoționată Marta Neag, în 1978, vă dați seama erau decenii de la absolvire, când a venit și mi-a înmânat această diplomă și mi-a spus că ea a urmat îndemnul lui Nicolae Iorga din textul pe care vi l-am citit mai înainte.

Pe scurt, celelalte așezăminte create la Văleni, a fost așezământul „Elena", după numele Principesei Elena creat în 1928, pentru ajutorarea studentelor sărace din București. Apoi, un Muzeu al artelor religioase, înființat chiar aici, în spatele clădirii, la Biserica „Nica Filip", condus de specialiștii în arte; când a fost desființat în 1941 marea majoritate a icoanelor care erau extraordinar de valoroase, de sec. XVI-XVII, au fost duse la Muzeul Mânăstirii Suzana, ceva mai sus de Vălenii de Munte. Când am întrebat măicuțele de acolo, de la Suzana, au spus că ele nu știu această proveniență. Evident că știau, dar le era teamă să nu cumva să le fie luate aceste bunuri și duse la Muzeul Național din București. Apoi, este o Școală a artelor uitate, condusă de o mare specialistă, un mare om de artă din perioada respectivă, Maria Chelsoi. Apoi, Biblioteca „Cuvântul" din centrul orașului și Așezământul pentru minoritari „Regele Ferdinand" de care v-am vorbit mai înainte. Pe ansamblu, toate aceste așezăminte create la Vălenii de Munte, au un numitor comun, pe care-l spune chiar Nicolae Iorga în 1921: „Șovinismul nu a stat niciodată în scopurile acestei școli; erau niște instituții la Văleni de cultură pentru unitatea, o unitate reală a tuturor celor care erau cetățeni români și locuiau în România". Evident că se pot spune foarte multe lucruri despre aceste așezăminte, o să închei cu un singur lucru; în 1933 – am găsit documentul

respectiv și l-am și publicat – Nicolae Iorga a înființat Uniunea fundațiilor culturale „Nicolae Iorga” care unea toate aceste așezăminte de la Văleni, dar unea și așezămintele create de el în străinătate, de exemplu Școala română din Paris, Franța sau la Veneția sau institutul din Albania. Iată ce spune în predoslovia acestui act de constituire: „Subsemnatul Nicolae Iorga, intrând în al 62-lea an al vieții mele am socotit util să consolidez într-o formă legală și să unesc într-un singur tot pentru veșnica durată, toate instituțiunile culturale înființate și conduse de mine cu neprețuita colaborare a scumpei mele soție Ecaterina”. Ecaterina Iorga a fost un om de cultură extraordinar, care a făcut parte din Familia Bogdan din Brașov care a avut nu mai puțin de șase academicieni, într-o singură familie, din Scheii Brașovului. Menționează în continuare rostul acestor instituții de cultură, în final, afirmând, Nicolae Iorga, că lasă generațiilor viitoare această fundație cu speranța că fundația respectivă va fi consolidată și va fi dusă mai departe în tiparele dorinței inițiatorilor, adică o instituție de cultură care să aibă drept țel unitatea națională și dezvoltarea statului român. Putem, din toate acestea care vi le-am spus și din multe altele care rămân nespuse, dar o parte sunt convins că le știți și domniile voastre, putem spune că, prin tot ceea ce a făcut, Nicolae Iorga este contemporanul nostru, pentru că multe, foarte multe din lucrurile spre care a tins sau pentru care a lucrat sunt și astăzi în viziunea poporului român, sunt de îndeplinit, cum este de îndeplinit unitatea deplină națională, aducerea acasă a Basarabiei, cum este de îndeplinit dezvoltarea țării, cum este de îndeplinit ideea impunerii culturale a României, așa cum spunea Iorga în „concertul popoarelor”. Toate acestea le avem de îndeplinit, este o sarcină a noastră a tuturor, cu atât mai grea cu cât conducătorii României de astăzi uită de aceste sarcini. Mulțumesc.

(Mențiunea autorului:
textele sunt transcrise de pe înregistrări audio, fără intervenții ulterioare.)

Despre premodernitatea românească

Academician Răzvan Theodorescu

Bună dimineața!

Mulțumesc pentru invitație. În primul rând îl felicit pe domnul Stere pentru faptul că nu a întrerupt tradiția, acum când toată lumea este speriată și întrerupe toate tradițiile în fața unui pericol apocaliptic, dumnealui a înțeles că instituțiile importante ale statului nu pot să intre în vacanță. Academia Română pe care o reprezint, așa cum a reprezentat-o zilele trecute colegul meu, Ioan Aurel Pop, e printre acele instituții care a continuat și continuă activitățile sale, ne întrunim chiar, foarte pretențios scrie pe invitație, în Parcul Academiei, de fapt într-o parcare, dar ne întâlnim acolo. I-am spus lui Constantin Stere, cu care colaborez de pe vremea când eram ministru, și el era ce este și acum, director al Direcției Culturii Prahova, i-am spus că, n-am ce să spun mai bine decât Ion Aurel Pop sau Georgeta Filitti despre Trianon, despre cultura epocii, și atunci când a insistat, i-am spus că pot să vorbesc despre un lucru care mă preocupă în chip special, și anume, conceptul de premodernitate românească, care cum o să vedeți se leagă și de Nicolae Iorga, într-un fel.

Când eram student, când eram un tânăr cercetător, învățat după normele marxiste, că Țările Române cunoșteau feudalismul, până la Tudor Vladimirescu, dacă nu chiar până la 1848, și chiar când eram tânăr cercetător lucram într-un sector la Institutul de Istoria Artei, care era de artă medievală și se ocupa de secolul 18 între altele. Cu timpul, am încercat să văd ce se poate face în această direcție, nefiind convins că Evul Mediu ține atât de mult, în timp ce în toată Europa deja se instituia o nouă epocă începând din secolul 16. În 1930, Henri Hauser, care era profesor la Sorbona și era profesorul unui profesor al meu, al lui Andrei Oțetea, scria o carte „La Modernité du XVIe siècle” – „Modernitatea secolului VI”, urmat de o serie întreagă de istorici, care toți mergeau către un început de modernitate pe la

1550, o să vedeți de ce la 1550, și cu timpul, prin anii ‘70 deja, în istoriografia europeană se vorbea despre o epocă modernă timpurie, care mergea din mijlocul sec. 16, până la Revoluția Franceză, apoi începând Epoca modernă. Am spus pentru prima oară acest lucru, în 1987 într-o carte a mea, am polemizat atunci cu prieteni foarte buni, un alt mare prieten, Virgil Cândea, a omologat punctul meu de vedere în noua ediție a „Istoriei românilor”. În 1987, eram foarte mândru că găsisem rădăcinile acestei modernități, în epoca chiar dinainte de Mihai Viteazul, în epoca așa-numitelor domnii ale Mihneștilor, Petru Șchiopul și Alexandru, al II-lea Mircea, legăturile lor cu Veneția, cu lumea nord italiană, ce mai, eram foarte mândru, găsisem aceste lucruri, găsisem și niște lucruri inedite și într-o bună zi, răsfoind pentru cu totul altceva volumul respectiv din Istoria Românilor a lui Iorga, i-am dat perfectă dreptate lui George Călinescu care spune aici, ce aveți tipărit și în programul dvs., nu poți să faci un pas undeva fără să dai de Nicolae Iorga. Nicolae Iorga spunea direct, epoca Mihneștilor este o epocă de modernitate. Tot ceea ce construisem, și eram convins că eram cel dintâi care o făcea, se dovedea că Nicolae Iorga, care n-a demonstrat nimic, erau lucruri pe care eu le descoperisem și care nu erau cunoscute de Iorga, dar intuiția formidabilă a acestui unicat, care s-a numit Nicolae Iorga l-a condus la ceea ce vă spuneam. Sec. 16, care este un început de modernitate, este o premodernitate, este un „early modern era” cum se spune, înseamnă o schimbare totală de mentalitate în Europa. La 1536, Franța, care fusese marea cruciată a Evului Mediu în lupta împotriva islamului, se unea politic într-o alianță care a durat secole, cu Înalta Poartă. Era o schimbare totală de paradigmă, începeau faimoasele capitulații, după aceea a venit și Anglia Elisabetei Tudor, care se alia cu Turcia. La 1545, începea „Conciliul de la Trento”, cel care avea să schimbe complet fața Europei, confesional și nu numai. La 1543, marele univers și micul univers erau descifrate de Copernic și de Vesalius, curând după 1600 se stabileau primele

așezări europene din America. Ați văzut acum, la Jamestown, de pildă, unde se ridicase și o statuie pe care am văzut-o, a Regelui Iacob Stuart, nu știu dacă nenorociții ăștia care populează acum Statele Unite și au ecoul lor la nenorociții din Europa nu au dărâmat cumva statuia. Mișcarea devenea un element stilistic, în gândirea lui Galileo Galilei, în gândirea lui Harvey, care demonstra circulația sângelui și nu știu dacă știți, teoria lui Harvey despre circulația sângelui a devenit cunoscută în Europa grație unei teze de doctorat de la Bologna ținută de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, tatăl primului fanariot de la București și de la Iași. În sfârșit, în aceeași perioadă, spațiul englez crea acea „Fraternity of free masons", se năștea masoneria care a avut un rol fundamental, tocmai prelungind în modernitate elemente ale medievalității. Ei bine, în acest peisaj să schimbi în Europa lucruri tradiționale medievale, dinastiile medievale dispar, neamul medieval involua, era înlocuit cu neamul modern, de Bourbon, în Rusia, neamul Kalita era înlocuit de noii Romanovi, în Anglia Yorkii, Lancasterii, Tudorii, erau înlocuiți cu Stuarții, era exact ceea ce se întâmpla în Țările Române, în care tradiția Bogdăneștilor, pe care noi greșit îi numim mușatini, era înlocuită de noua familie boierească a movileștilor, iar dincolo, în Țara Românească, tradiția Basarabilor era înlocuită cu noii basarabi, reprezentați de neamul lui Neagoe Basarab. Ei bine, despre toate aceste lucruri am vorbit în 1987 și apoi în 2001 în discursul meu de recepție de la Academia Română, care s-a și numit despre prima modernitate a românilor, prima modernitate sau premodernitate. Am avut atunci surpriza despre care vă spuneam, să văd că într-adevăr ne este interzisă orișice descoperire nouă, pentru că Iorga trecuse pe-acolo. Am încă câteva exemple în acest sens, privind epoca medievală de care mă ocupasem, unde intuițiile lui Iorga au fost iarăși, dincolo de descoperirile lui, au fost extraordinare. Pentru mine elementul fundamental al premodernității este intrarea noastră în orbita Turcocrației. Una din erorile fundamentale care se fac încă la noi

este aceea, că din cauza turcilor noi am pătimit atâta. Este o mare eroare. Din cauza turcilor noi, datorită turcilor aş spune, am păstrat elementul fundamental al civilizației noastre care este statalitatea. Alături de latinitate, statalitatea este elementul fundamental al civilizației noastre. Ca redactor responsabil al volumului trei din „Istoria Românilor”, noua ediție, am spus-o din primele rânduri ale capitolului introductiv: „Grație unei atitudini cu totul speciale, interesate, pe care imperiul otoman a avut-o, preluând tradiția imperiului bizantin, oprirea la limesul dunărean și dincolo de existența unor răiale de la Turnu până la Brăila, exploatarea inteligentă economică a spațiului carpato-dunărean cu lăsarea autonomiei în vremea Turcocrației”. A fost un lucru extraordinar, a fost un lucru care, de fapt, ține de o mentalitate românească a epocii premoderne și care din secolul 16 s-a manifestat foarte puternic. Credința că turcii sunt plata pe care Dumnezeu o trimite asupra românilor pentru păcatele lor, și păcatele lor erau păcatele ortodocșilor, aceasta era viziunea încă medievală, care trădaseră cauza lui Cristos, unindu-se la Florența cu papistașii. Pentru acest lucru Dumnezeu i-a pedepsit pe ortodocși, i-a pedepsit pe români, este o inscripție la Moldovița care spune acest lucru foarte limpede și a trimis flagelul turcesc, flagel cu care trebuia să te acomodezi, și știți mulți dintre dvs. care frecventați cărțile de istorie că în „O samă de cuvinte”, la Neculce, este istoria aceasta a cuvintelor ultime ale lui Ștefan cel Mare către urmașul său, „Fă-te prieten și fă pace cu turcii, pentru că sunt mai cinstiți decât creștinii”. Ei bine, în această viziune s-a născut ceea ce foarte limpede au demonstrat-o istoricii noștri, ultimul dintre ei fiind regretatul Șerban Papacostea, acea problemă a capitulațiilor, a tratatelor făcute la sfârșitul Evului Mediu cu turcii și care nu s-au păstrat, dacă au fost evocate în 1772, atunci când la Focșani au existat între marile puteri: Prusia, Austria, Rusia și Turcia, toate tratativele în care boierii munteni, Bălenii, Câmpinenii, Cantacuzinii, au venit cu texte care erau texte redactate atunci,

dar care se întemeiau pe o tradiție a locului, texte ale înțelegerilor cu turcii pe care Poarta în 1772 nu le-a contestat în niciun fel. Au existat probabil deși marele Giurescu, primul Giurescu din această dinastie de istorici a fost cel care a negat aceste capitulații, dar restul istoricilor le-au acceptat, ele făceau parte dintr-un concert european, pentru că și Franța lui Francisc I și Anglia Elisabetei Tudor aveau asemenea capitulații, aveau asemenea înțelegeri. Înțelegerea cea dintâi, capitulația cea dintâi a Franței, care a plătit, să ne înțelegem, tribut Înaltei Porți pentru dreptul de a face comerț negustorii francezi în spațiul Levantului, era o întreagă poveste, poveste savuroasă, a existat un draft, i-am spune astăzi, al acestui tratat în care Suleiman Magnificul îi spune lui Francisc I, te accept în fața tronului meu, mă rog, era viziunea aceasta de tradiție ahemenidă, eu sunt stăpânul universului și te primesc, mărturisesc că, Curtea de la Fontainebleau n-a vrut să accepte un asemenea text și până la urmă a trebuit să vină un orientalist francez, care cunoștea bine mentalul turcesc, să le explice că dacă vor într-adevăr un tratat cu Turcia, dacă vor o pace cu Turcia, care trebuia să fie făcută împotriva hasburgilor, atunci trebuia acceptat acest text al capitulațiilor. Ei bine, aceste capitulații, revin, vor fi existat și în spațiul nostru. Fatalismul românesc, acela care spunea că turcii sunt pedeapsa pentru ceea ce am făcut noi la Florența era o realitate. Această realitate a făcut ca exact în perioada aceasta să apară primii domni numiți direct de către Sultan, Ștefan Lăcustă în 1538 în Moldova, Mircea Ciobanu în 1545 în Țara Românească, ei sunt cei dintâi care au fost numiți în această atmosferă a unor sigur texte, tratate, care nu s-au păstrat, și care m-au făcut pe mine în 2001, în discursul meu de recepție de la Academia Română să vorbesc despre apariția unei noi mentalități românești care este mentalitatea tranzacțională, începând cu această premodernitate, începând cu această înțelegere cu turcii, repet, care ne-a dat un lucru de mare valoare statalitatea. Noi suntem singurii care ne-am păstrat statul, grecii

și l-au pierdut, bulgarii și l-au pierdut, sârbii și l-au pierdut, albanezii și l-au pierdut, ungurii și l-au pierdut, noi suntem singurii care am păstrat acest lucru cu preț foarte important, un preț economic poate și cu un preț moral, așa au devenit românii, mari diplomați, mari negociatori, mari oportuniști. Românii sunt, după părerea mea, în premodernitate și asta i-a salvat, acest oportunism politic care i-a făcut să săvârșească acte politice foarte importante, dar care i-a făcut în același timp să și piară, pe unii dintre fiii cei mai buni ai acestui neam, Mihai Viteazul sau Brâncoveanu și, venind spre noi, nu uitați suntem în premodernitate și în modernitate cei care în numele unui oportunism politic, a unui fatalism de un anumit tip nu și-au cruțat liderii politici, suntem probabil cei care în această parte a Europei cu excepția rușilor, au asasinat cei mai mulți dintre reprezentanții de vază pe care i-au aclamat până să-i asasineze. Pentru mine este exemplar, recunosc aici e o particularitate a mea, pe care la 80 de ani o păstrez încă, o reverență față de un lider român care a fost înjurat copios de cei care l-au ridicat în slăvi până cu o zi înainte să părăsească țara, este vorba de Carol al II-lea, luați texte care îl privesc pe Carol al II-lea, într-un ziar condus de un mare scriitor român, de altfel, până în ziua de 5 septembrie 1940 și a doua zi, 6 și 7 septembrie, înjurăturile pe care același ziar le-a adus celui care părăsea țara.

Lucrul continuă, în 1990, devenind după Revoluție președintele Radio-Televiziunii Române, am primit cererea de audiență a unui ziarist din Radio-Televiziune, care pregătise o mare emisiune pentru 22 decembrie, care era trecută în program; în luna ianuarie, a scris un articol în care numele de Ceaușescu era scris cu „c” mic, în semn de deplin dispreț, și i-am comunicat acestui ziarist, că nu-l primesc în audiență din motive pe care poate le va descoperi, le-a descoperit și mi-a devenit dușman pe viață, dar asta este altceva.

În această premodernitate românească s-a produs și un fapt cultural foarte interesant. De curând am predat o carte care se va

numi „Căile divergente ale premodernității noastre”. Este ideea că secolele XVII și XVIII înseamnă în civilizația românească premodernă, două căi divergente, cea pe care a mers Moldova aristocratică, Moldova marii boierimi, a marii proprietăți, Moldova conservatorilor, Moldova junimistă, Moldova din care a ieșit lumea lui Lascăr Catargiu și Muntenia, Țara Românească, aceea a liberalilor, aceea a roșilor lui C.A. Rosetti și a lui Ion Brătianu, o lume care este o lume a obștilor țărănești libere, de neconceput în Moldova, din care, repet, a ieșit lumea liberală. Este ceea ce eu am numit, copiind o sintagmă a unui mare istoric român, a lui P.P. Panaitescu, care în perioada interbelică, a scris un articol, „De ce au fost Țările Române, țări diferite”, a dat argumente care erau de natură politică și de natură geopolitică, a vorbit de dualismul politic românesc, eu am vorbit de dualismul cultural românesc și vorbesc despre el încercând să demonstrez ceea ce vă spuneam, frumusețea epocii lui Cuza, măreția epocii lui Cuza, care este de fapt măreția politicienilor lui și, fiindcă o văd pe doamna Filitti aici, mă gândesc în primul rând la Mihail Kogălniceanu, pe care domnia sa îl cunoaște atât de bine, este epoca care a adunat cele două culturi, cultura muntenească și cultura moldovenească, despre Ardeal nu vorbesc aici, am spus într-un text al meu de ce, și înțelegeți și dvs. de ce, tradiția valahă și inovația moldavă, liberalismul și conservatorismul s-au întâlnit admirabil și au dat frumusețea vieții politice de până la 1918. La 1918 lucrurile s-au schimbat oarecum și România a mai avut o vreme oameni de stat, fie ei conservatori sau de formație conservatoare, fie liberali, și acest lucru a durat până în momentul comunist. România și-a pierdut ultimul om de stat în 1953, pe Iuliu Maniu, după părerea mea a fost ultimul om de stat al României, ceilalți au fost lideri politici, unii interesanți, chiar în perioada comunistă, mari oportuniști, în sensul pozitiv, nu negativ, au existat și în perioada postcomunistă unul sau doi lideri politici, nu oameni de stat, pentru ca acum să fim în situația în care nu mai avem niciun lider

politic, niciun om de stat, și nici măcar unii care să fie capabili să fie oportuniști sau tranzacționiști, pentru că nu au cultura sau inteligența necesară, România momentului actual este în punctul cel mai de jos al său.

Am ținut să vă spun aceste reflecții sub semnul lui Nicolae Iorga, pentru că premodernitatea despre care am vorbit mult în ultimul timp a fost un lucru presimțit de marele nostru înaintaș, de acest uriaș pe care niciodată nu va fi suficient să-l lăudăm și să spunem că este o mândrie națională, o mândrie națională pe care, în buna noastră tradiție, noi românii am ucis-o, așa cum indirect l-am ucis pe Eminescu și cum indirect l-am exilat pe Caragiale, ca să dau exemplu, pentru că pentru mine, nația română stă pe umerii istoricului național, ai poetului național și ai dramaturgului național, toți trei care au fost serviți de români așa cum nu meritau, în modernitate, nu în premodernitatea noastră, premodernitatea e o anticameră a modernității, repet, cu mari compromisuri, cu mari trădări, dar și cu mari fapte politice, care ne-au făcut să păstrăm lucrul cel mai important în istoria noastră, anume, statul.

Mulțumesc!

Închiderea festivă a cursurilor

Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Domnule academician, domnule organizator, doamnelor și domnilor, n-aș vrea să mă socotiți orator de serviciu, m-ați văzut și ieri când s-au inaugurat busturile lui Alexandru Marghiloman, și Daniel Ciugureanu, dar simt totuși nevoia să observ în fața domniilor voastre că aici la Văleni, de câțiva ani buni, se întâmplă ceva extraordinar, și anume, ceva ce nu ne este propriu, e vorba de continuitate. Cu mai multă lume, cu mai puțină lume, cu lectori mai inspirați sau mai puțin inspirați, noi continuăm și faptul rămâne esențial. Cred că domnul academician mă va confirma; noi începem foarte multe lucruri, pe urmă, dintr-o pricină neștiută, le abandonăm. Abandonăm editarea integrală a operei cutăruia, ne oprim la manuscrise la anul cutare. Am să vă dau un singur exemplu, editarea operei lui Kogălniceanu a fost pentru mine o imensă satisfacție, dar după Revoluție, 14 ani mi-au trebuit pentru ca să reiau seria. Știți de ce? Toată lumea a spus că Ceaușescu fusese un mare admirator a lui Kogălniceanu și dacă ne împotrivisem dictatorului, de ce n-am fi și împotriva a ceea ce el prețuia. E o concepție neghioabă, de ce oare suntem entuziasmați în prima clipă și ne plictisim repede? Asta a fost o caracteristică pe care Carol I a intuit-o imediat și a încercat la un moment dat să ne motiveze, de fapt să ne motiveze să continuăm, pentru că în momentul când unui român i se aruncă o idee, se agață de ea cu toată fervoarea, dar treaba nu ține. Păstrând proporțiile și reducându-le la activitatea noastră de aici, trebuie să spunem că la Văleni, iată, există un factor mobilizator, și acest *nervum rerum,* îndrăznesc să spun că e întruchipat de domnul Stere; dânsul începe demersurile imediat după închiderea lucrărilor. Parcă văd că peste o săptămână, două, telefonează domniilor voastre și încă multora, și din ei unii răspund pozitiv, alții, să mai vedem, nu discut acum… Pandemia, pandemia poate să ne ia pe toți, e altceva, mergem înainte, asta mi se pare

realitatea cea mai tulburătoare, cu atât mai tulburătoare cu cât românilor, vă repet, nu le era caracteristică stăruința. Așadar, trebuie să continuăm!

Radu Boroianu

Preiau ideea doamnei Georgeta Filitti și spun că această postmodernitate românească, tocmai pentru că din indiferență eșuează atât de lamentabil în zilele noastre, merită să intre în atenția domnului academician Răzvan Theodorescu și a altor istorici. Iată cum, atunci când lucrează dârzenia și spiritul continuității unui bun organizator – așa cum dumneavoastră sunteți, domnule profesor Constantin Stere –, lucrurile par a reveni în normalitate și am putea merge firesc mai departe. Dar suntem, oare, destui cei care dorim să continuăm? Asta este una dintre marile întrebări, pentru că, dacă am fi fost suficienți, probabil că ar fi trebuit să renunțăm în fiecare zi măcar la 20 dintre doritorii de a asista la această Școală de vară de la Văleni. Or, nu știu dacă în prima zi ați atins cifra de 50; mi-e teamă că nu. Din păcate, încetul cu încetul, cu spiritul nostru nu tocmai lăudabil, ne găsim altceva de făcut și plecăm către alte preocupări.

Vreau să subliniez însă valoarea deosebită a lucrurilor care se spun aici. Cu fiecare ocazie, la fiecare ediție la care am participat, am avut eu însumi de învățat lucruri fundamentale și sper ca și ceilalți prezenți în sală să fi constatat că au plecat îmbogățiți de aici. Îmi doresc să particip în continuare, îmi doresc ca pandemia asta să se ducă de unde a venit și să nu ne mai ascundem în spatele ei neputința de a continua. Mulțumesc!

Nicolae Băciuț

Mulțumesc frumos, distinse domnule academician, domnule ministru, domnule director general al Televiziunii Române, iată ipostaza din care noi am colaborat extraordinar de bine, onorată asistență,

Sigur că atunci când nu participăm, găsim o mie de motive să explicăm de ce n-am participat. Sau, dacă plecăm înainte de finalizarea cursurilor Universității de vară „Nicolae Iorga”, poate exista un arsenal de justificări. Aveam și eu urgența, ar fi trebuit să plec mai repede. Eu explic de ce am rămas până în ultima clipă și o spun cu toată sinceritatea și fără umbră de ipocrizie: cum să plec și să nu-l aud pe domnul academician Răzvan Theodorescu, care mi-a fost drag de la prima noastră întâlnire. Dincolo de ierarhii – eu eram un slujbaș, domnia sa ilustru academician, director de televiziune, ministru – niciodată, și trebuie să mărturisesc acest lucru, și este o confesiune, dați-mi voie s-o fac, acum, aici, niciodată nu m-a tratat și nu ne-a tratat de la înălțimea calităților pe care le are, ci ne-a tratat întotdeauna cu prietenie, cu înțelepciune și cu drag, considerându-ne pe noi, care eram în preajmă, parteneri.

Apoi, nu puteam să ratez aceste întâlniri admirabile ale Universității de la Văleni, să n-o revăd pe doamna Filitti. Domnia sa mi-a reproșat că nu am fost și acum activ ca altădată. Trebuie să-i spun că am fost, dar într-o altă sală, am fost chiar vehement un pic în acea sală, fiindcă am adus în actualitate lucruri pe care le-a cam uitat marea majoritate dintre noi. Am vorbit despre Veronica Micle, nu despre ea ca mare autor, a scos doar un singur volum de versuri, dar am adus în discuție semnificația pe care o are ca sursă de inspirație pentru Poetul nepereche, dintr-o mare iubire. Și în acest caz putem spune că a fost vorba de o mare iubire, una care a fost mărturisită și prin poezie.

Noi mereu invocăm iubirea ca sursa primordială a conturării și a devenirii noastre ca personalitate și de aceea am ținut să vorbesc la această ediție a Universității Populare de Vară, despre iubirea dintre Veronica Micle și Mihai Eminescu, într-un alt orizont, cel al creației.

Am ales acest subiect, deși inițial am propus domnului director, prietenul Constantin Stere, să vorbesc despre

sentimentul românesc al ființei în poezia lui Grigore Vieru.

Cum însă programul era deja la tipar, am rămas să vorbesc despre relația dintre Veronica Micle și Eminescu, altfel.

Sigur că pentru mine este un privilegiu că sunt deja un veteran al acestei manifestări, pe care chiar o consider unică în istoria culturii românești, și prin dimensiune și prin durată, și cred că ar trebui să fie folosit acest proiect, cum zicem astăzi, ca un model de bune practici.

Oricâte oprelişti s-ar ivi, e bine să nu se anuleze desfăşurarea Universității Populare de Vară, nicio ediție măcar. S-ar crea un precedent periculos, și n-aș vrea ca să se învețe politicienii noștri de astăzi cu astfel de cedări ale noastre. Pentru că și ceea ce înseamnă Universitatea de Vară „Nicolae Iorga" se poate include în ceea ce înseamnă acum rezistența prin cultură. Oricât de complexă a fost rezistența prin cultură înainte de 1989, cred că acum suntem într-un prag în care rezistența pentru cultură și prin cultură devine mai importantă ca înainte.

Pentru că ne trage înapoi și educația, școala, ne trage înapoi, paradoxal, și tot ce înseamnă cucerire a tehnicii și tehnologiei, cucerire cronofagă, deturnantă.

Și în astfel de condiții, cultura ajunge să coboare foarte jos ori, n-am spus-o eu, au spus-o alții, fără cultură devenim foarte ușor din popor, populație, devenim statistică și nu mai contăm. Stă în puterea noastră să vrem să contăm.

Îi mulțumesc lui Constantin Stere, că sunt, că suntem aici. Am văzut ieri statuia politicianului, cărturarului, scriitorului Constantin Stere. Poate că și Constantin Stere, directorul culturii prahovene, merită o statuie, măcar în sufletele noastre. Măcar pentru că ne adună sub aripa ocrotitoare a acestui proiect, și chiar consider că este un privilegiu această oportunitate.

Aş vrea, sigur că sunt un naiv, ca o ediție viitoare să aibă o sesiune dedicată exclusiv directorilor din Direcții, dar și cu participări ministeriale, pentru că, noi avem foarte multe lucruri de făcut și de armonizat, tocmai pentru că mereu am fost împinși

spre periferie și trebuie să revenim în centru, ori dacă nu încercăm măcar noi să construim, cel puțin pe termen scurt și coerent o strategie, dacă nu de implementare, măcar de apărare sau de luptă pentru cultura națională, pentru patrimoniul de care ne ocupăm, atunci sigur că ne merităm soarta.

E foarte importantă această manifestare și pentru mine care nu mai sunt tânăr sau încep să nu mai fiu tânăr, pot să spun însă că niciodată nu este prea târziu ca să înveți. Niciodată nu este prea târziu să te hrănești de la înțelepciunea celor care sunt izvor nesecat de înțelepciune, la care să vii ca la un izvor viu, ca la o apă vie să-ți astâmperi setea de cunoaștere, încă o dată și încă o dată, an de an. E importantă manifestarea și în componenta sa științifică și în componenta cultural-artistică, dar foarte importantă este și componenta socializării în sentimentul național al ființei.

Fiecare ediție, cu excepția acesteia, în ultimii ani, a adus public din toate provinciile românești și trebuie, chiar dacă nivelul celor care sunt în sală nu este întotdeauna foarte ridicat, important este că sunt aici.

Sigur că, dacă aș fi eu un pic rău, aș spune că această ediție a avut cel mai mare nivel intelectual de receptare în sală. Chiar așa a fost, pentru că au fost puțini, dar au fost oameni de calitate și cu siguranță că ei devin cutie de rezonanță și vor duce mai departe multe mesaje dinspre ceea ce au aflat aici. Și aici, și la mânăstirile pe care le-am vizitat și în parc ieri, fiecare moment al acestei ediții a avut o încărcătură de semnificații, parcă mai puternică decât altădată, poate tocmai pentru că orice lucru care e interzis devine fruct pe care ți-l dorești mai arzător. A fost un fruct pe care l-am gustat din plin, mulțumesc domnule director, mulțumesc celor cu care ești în parteneriat, fiindcă singuri astăzi nu suntem în stare să facem ceea ce ne propunem. Să le mulțumesc gazdelor, care, sincer, ne-au impresionat cu felul cum arată acum Casa de Cultură și tot ce înseamnă acest spațiu central, inclusiv cu acel ansamblu de busturi.

La Văleni nu se întâmplă Cursurile de vară ale Universității Populare fără consecințe, iată, suntem într-un moment și de învățătură și de sărbătoare, dar cum spuneau și antevorbitorii, e nevoie de continuitate.

Mulți dintre noi ne dorim să fim aici și la anul și la anul și la anul, ne dorim și noi să venim cât ne-o îngădui Dumnezeu pe acest pământ. Să ne ajute Dumnezeu, și, fără a se crede că-i imităm pe americani, spun Dumnezeu să vă binecuvânteze! Dumnezeu să binecuvânteze România!

Constantin Stere

Mulțumesc tare mult domnule Băciuț, sigur că Nicolae Iorga a realizat aceste cursuri și le-a propus și le-a realizat cu un scop foarte clar și anume aducerea acasă a românilor de peste Prut și ca atare cei mai mulți cursanți de aici erau din Transilvania, erau din Basarabia, erau din Bucovina.

În acest moment, Transilvania, Ardealul este acasă. Basarabia nu este acasă, o parte din Bucovina nu este acasă, partea de sud a Dobrogei nu este acasă, și atunci pe parcursul cel puțin al acestor 20 de ani, este a 21 ediție pe care o organizez, am pus accentul la invitații, pe cei care nu sunt acasă.

Ați văzut, în fiecare an am avut cel puțin 60-70 de cursanți din Basarabia; am avut ani, în 2018, când am avut 150 de cursanți din Basarabia, care au dus acasă, o parte din ei, ceea ce au învățat aici. Deci, din cauza asta m-am adresat și mă voi adresa în continuare, cât o să mai coordonez această manifestare, în special celor din Basarabia și din nordul Bucovinei să vină aici, la Vălenii de Munte.

Acum o să spun câteva cuvinte despre organizarea din acest an, sigur că nu puteam să fac singur aceste cursuri. În organizare m-am bucurat de sprijinul autorităților locale și a colegilor din instituțiile de cultură. Mulțumesc pe această cale Consiliului Județean Prahova care ne-a dat libertatea s-o facem, Primăriei de la Vălenii de Munte, care ne-a sprijinit, instituțiilor de cultură,

doamnei Anișoara Ștefănucă, directorul Centrului Județean de Cultură Prahova, domnului Florin Sicoie, directorul Muzeului Județean de Artă Prahova „Ion Ionescu-Quintus”, Muzeului de Istorie și Arheologie Prahova și celorlalte instituții, care au contribuit cu tot ce le-am cerut, și n-am primit niciun refuz de nicăieri, vă mulțumesc tare mult, și Centrului Cultural „Nicolae Iorga” de aici, de la Vălenii de Munte, le mulțumesc tare mult, căci fără ei nu puteam să organizăm; trebuie să lucrăm ca o echipă și le mulțumesc tare mult tuturor pentru sprijinul acordat și eu cred că am putea să încheiem acest moment cu Imnul național.

Vă mulțumesc!

Program
Cursurile de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”
11-16 august 2019

DUMINICĂ, 11 august 2019
Centrul Cultural „Nicolae Iorga” al orașului Vălenii de Munte
Ora 10^{00}
Festivitatea oficială de deschidere a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, ediția a LXVI-a
-Depunere de flori la Monumentul savantului
-Ceremonie oficială

Ora 11^{00}
Alocuțiuni:
-Florin Constantin, Primarul orașului Vălenii de Munte
-Ioana Mădălina Lupea, Prefectul Județului Prahova
-Bogdan Andrei Toader, Președintele Consiliului Județean Prahova
-Acad. Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române
-Acad. Eugen Simion
-Acad. Valeriu Matei

Conferință:
Premisele unității naționale românești
Prezintă: Acad. Ioan Aurel Pop

Conferință:
Limba română, fundamentul identității naționale
Prezintă: Acad. Eugen Simion

Conferință:
Republica Moldova, riscuri la adresa securității
Prezintă: Excelența Sa Mihai Gribincea, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în România

Ora 18^{00}
Vernisajul expoziției *Spătarul Nicolae Milescu – primul enciclopedist român,* realizată de ICR Chișinău
Prezintă: Acad. Valeriu Matei

Ora 19^{00}
Recital din poezia lui Lucian Blaga *Atâtea stele cad ...* – la împlinirea unui secol de la apariția *Poemelor luminii*
Recită: Actorul Nicolae Jelescu și poetul Valeriu Matei

LUNI, 12 august 2019
Centrul Cultural „Nicolae Iorga" al orașului Vălenii de Munte
Ora 09^{00}
Prelegere:
Atrocitățile maghiare din Transilvania în prima jumătate a anului 1919
Prezintă: Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Ora 10^{00}
Conferință:
În apărarea Marii Uniri, 1918-1919
Prezintă: Prof. univ. dr. Ioan Scurtu

Ora 10^{30}
Masă rotundă:
Războiul din Ungaria
Participă: Prof. univ. dr. Ion Giurcă, Prof. univ. dr. Petre

Țurlea, Prof. univ. dr. Sergiu Iosipescu

Ora 12^{00}
Prelegere:
Rolul lui Ion Pelivan și al altor lideri ai Mișcării Naționale din Basarabia în tratativele de recunoaștere internațională a Unirii Basarabiei cu Țara
Prezintă: Acad. Valeriu Matei

Ora 13^{00}
Vernisajul expoziției *Dimitrie Cantemir – Homo universalis*, realizată de ICR Chișinău
Prezintă: Acad. Valeriu Matei

Ora 16^{00}
Vizită la Drajna

Ora 19^{00}
Recital muzical-poetic *Numărătoarea dacului nobil*, pe versurile poetului Valeriu Matei
Participă: Poetul Valeriu Matei și actorul Nicolae Jelescu

MARȚI, 13 august 2019
Centrul Cultural „Nicolae Iorga" al orașului Vălenii de Munte
România la Conferința de Pace de la Paris din 1919

Ora 09^{00}
Masă rotundă:
Mari personalități românești prezente la Conferința de Pace
Prezintă: Acad. Răzvan Theodorescu, Prof. univ. dr. Georgeta Filitti
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 10^{30}
Masă rotundă:
Un eveniment istoric – recunoașterea internațională a Marii Uniri
Participă: Prof. univ. dr. Cătălin Turliuc, Cercetător dr. Gheorghe Negru, Cercetător dr. Elena Negru

Ora 12^{00}
Prelegere:
Academia Română în anul de grație 1919
Prezintă: Acad. Răzvan Theodorescu

MIERCURI, 14 august 2019
Vizită la Castelul Peleș din Sinaia
Ora 12^{00}
Conferință:
Regina Maria la Paris
Prezintă: Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Ora 16^{00}
Vizită la Parcul Memorial „Constantin Stere” de la Bucov

Ora 18^{00}
Biserica „Mănăstirea” din Vălenii de Munte – Slujba de Stămăria Mare

JOI, 15 august 2019
Centrul Cultural „Nicolae Iorga” al orașului Vălenii de Munte
Ora 10^{00}
Parada portului popular

Ora 12^{00}
Deschiderea Târgului de Stămăria Mare

Spectacol folcloric susținut de ansambluri din diferite localități ale județului

Ora 17^{00}
Muzeul Memorial „Nicolae Iorga" din Vălenii de Munte
Prelegere:
Scoarțele din Basarabia în context românesc
Prezintă: Conf. univ. dr. Varvara Buzilă

Ora 18^{30}
Prelegere:
Nicolae Iorga, ctitor al Școlii de Muzică Psaltică din Vălenii de Munte. 90 de ani de la inaugurare (14 noiembrie 1929)
Prezintă: Prof. dr. Alexandru Bădulescu

VINERI, 16 august 2019
Centrul Cultural „Nicolae Iorga" al orașului Vălenii de Munte
Ora 09^{00}
Prelegere:
Sechelele războiului
Prezintă: Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Ora 10^{00}
Masă rotundă:
Rolul armatei române ca factor stabilizator în sud-estul Europei, în anul 1919
Participă: Gral. (r) Constantin Degeratu, Gral. (r) Mircea Chelaru

Ora 11^{00}
Prelegere:
Tratatul minorităților
Prezintă: Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Ora 11^{30}
Recital de muzică și poezie susținut de Corul Bărbătesc „Voievozii munților” din județul Covasna, condus de preotul Vasile Antonie Tămaș

Ora 12^{00}
Festivitatea de închidere a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte

Program
Cursurile de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”
6-9 septembrie 2020

DUMINICĂ, 6 septembrie 2020
Parcul „Unirii” din orașul Vălenii de Munte
Ora 10^{00}
Festivitatea oficială de deschidere a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte, ediția a LXVII-a
Depunere de flori la Monumentul savantului

Centrul Cultural „Nicolae Iorga” al orașului Vălenii de Munte
Ora 10^{30}
Alocuțiuni:
-Florin Constantin, Primarul Orașului Vălenii de Munte
-Bogdan Andrei Toader, Președintele Consiliului Județean Prahova
-Acad. Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române
-Mirel Taloș, Președintele Interimar al Institutului Cultural Român
-Ioan Vulpescu, senator

Conferință:
Tratatul de la Trianon în istoria și destinul României
Prezintă: Acad. Ioan Aurel Pop
Moderator: Prof. Constantin Stere

Conferință:
Percepția contemporană în lumea maghiară a lui Horthy
Prezintă: Prof. univ. dr. Georgeta Filitti

Moderator: Prof. Constantin Stere
Conferință:
Învățământul în condițiile existenței epidemiei de COVID-19
Prezintă: Prof. univ. dr. Ecaterina Andronescu
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 17^{00}
Vernisajul expoziției de artă plastică a Nadiei Negru (Republica Moldova)
Prezentarea cărții „*Omagiu eroilor și veteranilor de război prahoveni*"
Prezintă: Colonel (r) Constantin Chiper
Evocare: ***Veronica Micle la 170 de ani de la naștere***
Prezintă: Nicolae Băciuț

LUNI, 7 septembrie 2020
Centrul Cultural „Nicolae Iorga" al orașului Vălenii de Munte
Ora 09^{00}
Prelegere:
1940 – Anul tragic al României
Prezintă: Prof. univ. dr. Georgeta Filitti
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 10^{00}
Masă rotundă:
Cum a fost posibilă tragedia anului 1940?
Participă: Acad. Ioan Aurel Pop, Președintele Academiei Române, Prof. univ. dr. Petre Otu, Prof. univ. dr. Ioan Scurtu
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 11^{30}
Prelegere:
Trianon – un secol de dispute româno-maghiare

Prezentarea cărților *„Al doilea Trianon”* și *„Români și unguri 1918-2018”* (3 volume)
Prezintă autorul: Prof. univ. dr. Petre Țurlea
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 17^{00}
Vernisajul expoziției *Patrimoniul prahovean renăscut,* realizată de Uniunea Națională a Restauratorilor de Monumente Istorice din România
Prezintă: Arh. Călin Hoinărescu

MARȚI, 8 septembrie 2020
Centrul Cultural „Nicolae Iorga” al orașului Vălenii de Munte
Ora 09^{00}
Conferință:
Cultura în spiritualitatea românească
Prezintă: Radu Boroianu
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 10^{00}
Masă rotundă:
Patrimoniul național – element decisiv al identității românești
Participă: Prof. univ. dr. Geogeta Filitti, Dr. arh. Ștefan Bâlici, Arh. Ruxandra Nemțeanu, Carol König
Moderator: Prof. Constantin Stere

Ora 12^{00}
Itinerar prahovean – vizită la o serie de obiective restaurate în ultima perioadă în județul Prahova

Ora 16^{30}
Dezvelire bust Alexandru Marghiloman – Aleea personalităților din Parcul „Constantin Stere” Bucov

MIERCURI, 9 septembrie 2020
Centrul Cultural „Nicolae Iorga” al orașului Vălenii de Munte
Ora 09^{00}
Conferință:
Nicolae Iorga și Vălenii de Munte
Prezintă: Prof. univ. dr. Petre Țurlea

Ora 10^{00}
Conferință:
Despre premodernitatea românească
Prezintă: Acad. Răzvan Theodorescu

Ora 11^{00}
Festivitatea de decernare a premiilor pentru cea mai îngrijită gospodărie din orașul Vălenii de Munte, oferite de Primăria orașului

Ora 12^{00}
Festivitatea de închidere a Cursurilor de vară ale Universității Populare „Nicolae Iorga” de la Vălenii de Munte

Cursurile de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”, 11-16 august 2019

Depunere de flori la Monumentul
savantului Nicolae Iorga

Fanfara „Prahova” – Ceremonia oficială de deschidere

Ioan Aurel Pop, Constantin Stere, Mădălina Lupea,
Florin Constantin, Ludmila Sfîrloagă, Eugen Simion

Invitați și cursanți, Centrul Cultural
„Nicolae Iorga” din Vălenii de Munte

Ioan Aurel Pop, Eugen Simion, Ioan Vulpescu

Ioan Scurtu, Constantin Stere, Petre Țurlea

Ion Giurcă, Sergiu Iosipescu, Petre Țurlea

În vizită la Drajna

Cătălin Turliuc

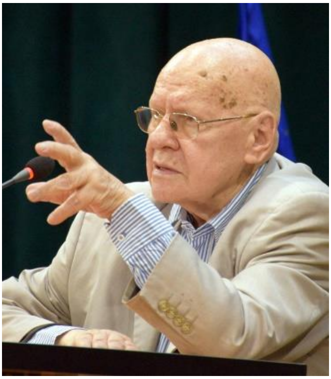

Răzvan Theodorescu

Elena Negru, Gheorghe Negru

Georgeta Filitti, Castelul Peleș, Sinaia

Editura „Mythos”, CJCPH, Ploiești

Parada portului popular

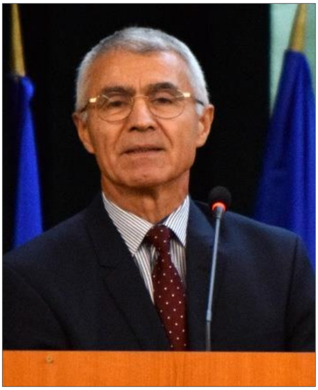

Alexandru Bădulescu

Constantin Degeratu

Anișoara Ștefănucă, Varvara Buzilă

Sergiu Iosipescu

Mircea Chelaru

Corul Bărbătesc „Voievozii munților” din Covasna

Mihai Gribincea, alături de cursanți din România
și Republica Moldova

Închiderea Cursurilor de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte, ediția 2019

Cursurile de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”, 6-9 septembrie 2020

Festivitatea oficială de deschidere

Reprezentanți ai instituțiilor organizatoare
și invitați

Liliana Mareș

Georgeta Filitti　　Mirel Taloș　　Ioan Vulpescu

Vernisajul expoziției de artă plastică a Nadiei Negru
și lansare de carte, autor Constantin Chiper

Ecaterina Andronescu

Ioan Aurel Pop

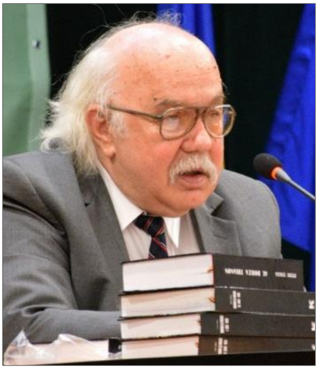

Petre Țurlea

Constantin Chiper

Vernisajul expoziției „Patrimoniul prahovean renăscut”
Uniunea Națională a Restauratorilor
de Monumente Istorice din România

Ștefan Bâlici

Radu Boroianu

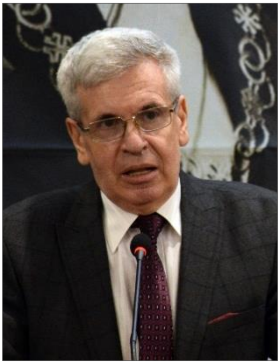

Ion Constantin

Ruxandra Nemțeanu

Carol König

Dezvelire bust
„Alexandru Marghiloman”

Nicolae Băciuț

Închiderea Cursurilor de vară ale Universității Populare
„Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte, ediția 2020

N-aș fi gândit că voi fi prins și păstrat durabil în acest loc prielnic gândului și lucrului. Cel purtat prin multe locuri nu părea că poate prinde rădăcină pe un pământ așa de îngust, unde totuși zările erau mai libere decât aiurea.

N. Iorga

ISBN 978-606-8467-46-7